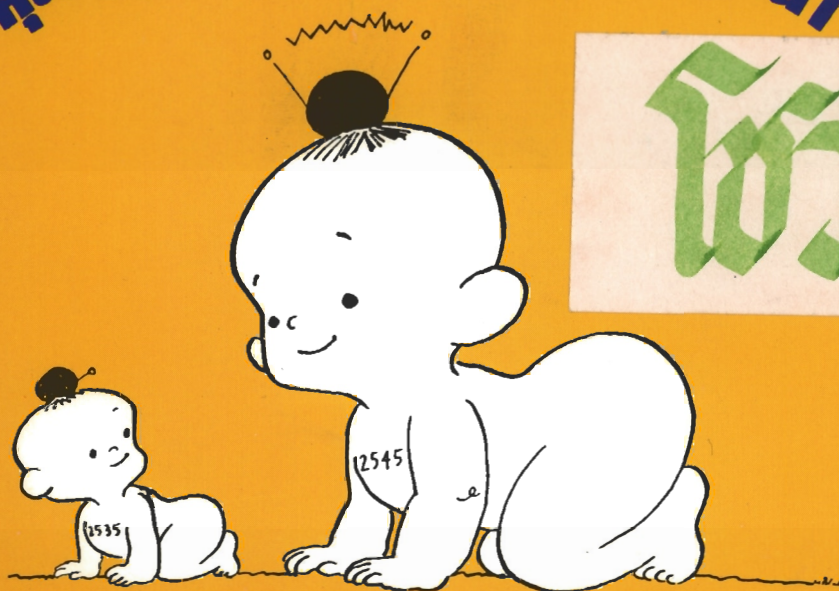

รายงานการสัมมนาเรื่อง

คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้า

ในวาระครบรอบ 20 ปี

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม
มหาวิทยาลัยมหิดล

คณะบรรณาธิการ

กฤษฎา อาชนิจกุล • กุศล สุนธรราดา • จรภัย อาจจำ

คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้า

กฤตยา อาชวนิจกุล
กุลล สุนทรธาดา
อรทัย อาจอ่ำ

บรรณาธิการ

รายงานการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในวาระครบรอบ 20 ปี
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
วันศุกร์ที่ 11 ตุลาคม 2534
ณ ห้องภาณุรังษี โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพมหานคร

**รายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง
คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้า**

สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ต.ศาลายา กิ่งอำเภอพุทธมณฑล จ.นครปฐม 73170

โทรศัพท์ : 441-9964, 441-9966

โทรสาร : 441-9333

E-mail : prvt@mucc.mahidol.ac.th

ISBN 974-587-267-9

สงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย

เอกสารทางวิชาการ หมายเลข 155

Library of Congress Catalogue Publication Data

การสัมมนาทางวิชาการ (2534 : มหาวิทยาลัยมหิดล) คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้า/กฤตยา

อาชวณิชกุล, กฤต สุทธธาดา, อรทัย อาจอ้า, บรรณาธิการ.

(มหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันวิจัยประชากรและสังคม เอกสารทางวิชาการ; หมายเลข 155)

ISBN 974-587-267-9

1. ไทย-คุณภาพประชากร (1.) กฤตยา อาชวณิชกุล, บรรณาธิการ (2.) กฤต สุทธธาดา,
บรรณาธิการ (3.) อรทัย อาจอ้า, บรรณาธิการ (4.) ชื่อเรื่อง (5.) ชื่อชุด : มหาวิทยาลัยมหิดล
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม เอกสารทางวิชาการ ; หมายเลข 155

HB 886 ม 5 No. 155 2534

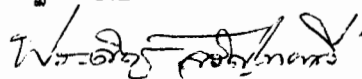
แบบปก : ศรีสวีน จิตติเชาว์รักษ์

อารัมภกถา

นับเป็นความปิติยินดีเป็นอย่างยิ่ง ที่สถาบันวิจัยประชากรและสังคม อันเป็นหน่วยงานสำคัญหน่วยงานหนึ่งของมหาวิทยาลัยมหิดล ได้ก่อตั้งมาครบ 20 ปี ในปี พ.ศ. 2534 การดำเนินงานมาครบ 20 ปีนั้น ถ้านับเฉพาะเพียงเวลาที่ก่อตั้งมา ก็คงจะไม่เป็นที่น่าภาคภูมิใจเท่ากับการที่มหาวิทยาลัย บุคคลภายนอก และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้เห็นและสัมผัสผลงานที่สถาบันฯ ได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นในด้านการผลิตกำลังคนระดับสูงเพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการนำไปวิเคราะห์วิจัย ปัญหาต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและประชากร หรือในด้านการศึกษาวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางประชากรและสังคม รวมถึงด้านสุขภาพอนามัย การวางแผนครอบครัว และการพัฒนาคุณภาพชีวิต อันนับได้ว่าเป็นประโยชน์แก่ประเทศโดยส่วนรวม และสอดคล้องกับนโยบายในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาโดยตลอด

ก้าวต่อไปของสถาบันฯ ที่แสดงจุดยืนอย่างมุ่งมั่นในการที่จะหาแนวทางยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชากร ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่รวดเร็ว ซึ่งตามมาด้วยปัญหาต่าง ๆ ทั้งในเขตเมืองและเขตชนบท ให้มีการกินดีอยู่ดีโดยทั่วถึง มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์แข็งแรงนั้น นับเป็นความภาคภูมิใจยิ่งขึ้นไปอีก สำหรับมหาวิทยาลัย ได้เห็นว่าสถาบันฯ มิได้หยุดนิ่ง แม้จะตั้งมาครบ 20 ปี แต่กลับมีพลัง และศักยภาพมากยิ่งขึ้น พร้อมทั้งจะทำงานในระดับประเทศและระดับนานาชาติต่อไป

การจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “ทศวรรษแห่งการพัฒนาคุณภาพประชากร” นับเป็นอีกก้าวหนึ่ง ในการที่จะให้บรรล่วัตถุประสงค์และความตั้งใจจริงของสถาบันฯ ในการที่จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรไทยในอนาคต ให้มีคุณภาพดีกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน มหาวิทยาลัยได้สนับสนุนและให้กำลังใจแก่สถาบันฯ ในการจัดประชุมสัมมนาทางวิชาการครั้งนี้ และเมื่อทางสถาบันฯ ได้จัดพิมพ์ผลการประชุมสัมมนาทางวิชาการและพร้อมที่จะเผยแพร่ มหาวิทยาลัยจึงหวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจ และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้ประโยชน์ในการคิดและปฏิบัติต่อไป

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ประดิษฐ์ เจริญไทยทวี
อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหิดล

คำนิยม

ตลอดระยะเวลากว่า 20 ปีที่ผ่านมา สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เข้าไปมีบทบาทในการศึกษาวิจัยเพื่อก่อให้เกิดผลในเชิงนโยบาย ในการลด “จำนวน” ประชากร จนสามารถกล่าวได้ว่า ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการลดอัตราเพิ่มของประชากร ปัจจุบันประเทศไทยเน้นความสำคัญของคุณภาพประชากรมากขึ้น สถาบันฯ ตระหนักถึงความสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพของประชากรไทยให้ได้มาตรฐานทัดเทียมกับอารยประเทศเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่ไม่อาจจะเลยได้

การสร้าง “คุณภาพประชากร” นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลายมิติและหลายสถาบัน ทั้งทางด้านการศึกษา เศรษฐกิจ การเมือง สาธารณสุข และสิ่งแวดล้อม การสัมมนาครั้งนี้ได้มีการนำเสนอแนวคิด และรูปธรรมเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ เพื่อนำไปสู่ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ เพื่อยกระดับ “คุณภาพของประชากร” สถาบันฯ เล็งเห็นว่าในทศวรรษข้างหน้า สังคมของเราน่าจะเป็น “ทศวรรษแห่งการพัฒนาคุณภาพประชากร” ที่มีเป้าหมายและทิศทางที่ชัดเจนกว่าช่วงที่ผ่านมา

หนังสือเล่มนี้พิมพ์ขึ้นเพื่อรวบรวมคำบรรยายและข้อวิจารณ์หรือข้อเสนอแนะของผู้วิจารณ์บทความไว้อย่างน่าสนใจ เพื่อเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจ และผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องกับยกระดับคุณภาพประชากร

รองศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ จำรัสสุทธิพงศ์
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม

ถ้อยแถลง

การจัดประชุมทางวิชาการ นับเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทางสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล สนับสนุนให้จัดขึ้นเนื่องในวาระครบรอบ 20 ปี ของการก่อตั้งสถาบันฯ เพื่อส่งเสริมบรรยากาศทางวิชาการ รวมทั้งต้องการเผยแพร่ความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักเกี่ยวกับคุณภาพประชากรให้มากยิ่งขึ้นในอนาคต เนื่องจากเท่าที่ผ่านมาเรื่องคุณภาพประชากรยังมีลักษณะที่เป็นนามธรรมอยู่มาก คณะผู้จัดสัมมนา จึงได้พยายามสรรหาผู้เสนอและผู้วิจารณ์บทความที่จะมองเรื่องคุณภาพประชากรในมิติต่าง ๆ อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น แม้ว่าจะประสบกับอุปสรรคต่าง ๆ หลายประการก็ตาม

หนังสือเล่มนี้จัดพิมพ์ขึ้นเพื่อรวบรวมบทความของผู้เสนอบทความและความคิดเห็นของผู้วิจารณ์บทความเกี่ยวกับ “คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้า” ในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ-การเมือง ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข และด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อเผยแพร่สำหรับผู้สนใจทั่วไป

การจัดประชุมวิชาการครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ด้วยความร่วมมือของทุกฝ่าย ทั้งจากผู้บริหารมหาวิทยาลัย ผู้บริหารสถาบันฯ คณาจารย์ นักวิจัย เจ้าหน้าที่สำนักงานเลขานุการสถาบันฯ และนักศึกษาของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม ตลอดจนวิทยากรผู้เสนอบทความและผู้วิจารณ์บทความทุกท่าน คณะผู้จัดสัมมนา ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้ ถ้าหากหนังสือเล่มนี้จะมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง คณะบรรณาธิการก็ขอน้อมรับผิดในข้อบกพร่องดังกล่าว โดยเฉพาะความล่าช้าของการตีพิมพ์รายงานสัมมนาฉบับนี้

กฤตยา อาชวนิจกุล

กฤติ สุนทรธาดา

อรทัย อาจอ่ำ

คณะบรรณาธิการ

รายนาม
คณะกรรมการจัดงานสัมมนาทางวิชาการเรื่อง
คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้า
ในวาระครบรอบ 20 ปี
สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กุศล	สุนทรธาดา	ประธานกรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤตยา	อาชวณิชกุล	รองประธานกรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อรทัย	อาจอ้า	รองประธานกรรมการ
อาจารย์ศิวพร	ปกป้อง	กรรมการ
นางเจลา	แหวสว่างวงศ์	กรรมการ
นางพรพงษ์	ประดับทอง	กรรมการ
นางสาวรุ่งฟ้า	มนตรีวงศ์	กรรมการ
นางสาวอัมฤชลี	งามเฉลิมศักดิ์	กรรมการและเลขานุการ
นางสาวจิรกิต	บำรุงลาภ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

สารบัญ

	หน้า
อารัมภกถา	(3)
คำนิยาม	(4)
ถ้อยแถลง	(5)
สารบัญ	(7)
คำกล่าวรายงานในพิธีเปิดการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้า” โดย รองศาสตราจารย์ ดร.อภิชาติ จำรัสสุทธิรงค์ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม	(9)
คำกล่าวเปิดการสัมมนาและปาฐกถาำนำเรื่อง “คุณภาพประชากรที่พึงปรารถนา” โดย พันตำรวจโท รุ่งโรจน์ เรืองฤทธิ์	(12)
กำหนดการสัมมนาทางวิชาการเนื่องในวาระครบรอบ 20 ปี สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล	(15)
บทความประกอบการสัมมนา :	(17)
คุณภาพประชากรกับการศึกษา โดย ดร.อุทัย คุลยเกษม	I
คุณภาพประชากรกับระบบการแพทย์และสาธารณสุข โดย นพ.วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร	23
คุณภาพประชากรกับการรักษาสีงแวดล้อมให้ยั่งยืน โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วราพร ศรีสุพรรณ	47

	หน้า
ปัญหาคนทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรแก้ไขที่ไหน โดย ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก	75
บันทึกการถอดบทเรียนการนำเสนอบทความและบทวิจารณ์ :	95
คุณภาพประชากรกับระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ผู้เสนอรายงาน : อาจารย์ธีรยุทธ บุญมี ผู้วิจารณ์ : ดร.สุจิต บุญบงการ	97
คุณภาพประชากรกับระบบการศึกษา ผู้เสนอรายงาน : ดร.อุทัย คุลยเกษม ผู้วิจารณ์ : ดร.อภิชัย พันธเสน	115
คุณภาพประชากรกับระบบการแพทย์และสาธารณสุข ผู้เสนอรายงาน : นพ. วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร ผู้วิจารณ์ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทวีศักดิ์ เศวตเศรณี	137
คุณภาพประชากรกับการรักษาสีสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน ผู้เสนอรายงาน : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วราพร ศรีสุพรรณ ผู้วิจารณ์ : ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก นายเดชา ศิริภัทร	155

คำกล่าวรายงาน
ของผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม
ในพิธีเปิดการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้า”
ณ ห้องภาณุรังษี โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพฯ
วันศุกร์ที่ 11 ตุลาคม 2534

กราบเรียนท่านประธาน

กระผมในนามของคณะผู้จัดการสัมมนาทางวิชาการในวันนี้ ขออนุญาตรายงานความเป็นมาของการจัดสัมมนา ดังต่อไปนี้

การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้า” เป็นกิจกรรมหนึ่งของสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล จัดให้มีขึ้นเนื่องในโอกาสที่สถาบันฯ จะมีอายุครบรอบ 20 ปี ในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2534 เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองวาระที่น่ายินดีนี้ สถาบันฯ จึงจัดให้มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์แก่สาธารณชนต่อเนื่องตลอดปี 2534 ได้แก่ การจัดอภิปรายสัมมนาทางวิชาการ การจัดพิมพ์เอกสารตำราทางประชากรศาสตร์ การจัดนิทรรศการผลงานของสถาบันฯ และการจัดชุมนุมผู้เคยเข้าร่วมกิจกรรมที่ผ่านมาของสถาบันฯ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่จะช่วยพัฒนาสถาบันฯ ให้สนองตอบต่อความต้องการของสังคม

สำหรับหัวข้อการสัมมนาทางวิชาการในครั้งนี้ สถาบันฯ ได้กำหนดหัวข้อการสัมมนาว่า “คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้า” ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากสถาบันฯ ได้ถือกำเนิดขึ้นมาเมื่อปี พ.ศ. 2514 ท่ามกลางปัญหาต่างๆ ของสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และไม่มีที่ท่าว่าจะหยุดยั้งแต่อย่างใด สถาบันฯ ตระหนักถึงผลกระทบต่าง ๆ อันจะเกิดตามมาจากการเติบโตอย่างรวดเร็วเกินไปของจำนวนประชากรของประเทศ ทั้งนี้เนื่องจากสังคมไทยของเรายังไม่มีโครงสร้างพื้นฐานที่พอเพียงต่อการรองรับคลื่นมหาชนที่ใหญ่มากเกินไป

ดังนั้น สถาบันฯ จึงเล็งเห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปมีบทบาทในการรักษาความสมดุลระหว่างจำนวนประชากรและปริมาณทรัพยากรที่มีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ

เข้าไปมีบทบาทในการก่อให้เกิดการชะลอตัวของการเติบโตทางประชากร โดยผ่านการศึกษาค้นคว้าวิจัยด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ นานัปการ และก่อให้เกิดผลในเชิงนโยบายในตลอดช่วงระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา จนสามารถกล่าวได้ว่าในปัจจุบันประเทศไทยของเราเป็นประเทศหนึ่งที่มีประสบความสำเร็จ ในการลดอัตราการเพิ่มของประชากร หรือสามารถควบคุมการเติบโตของประชากรให้อยู่ในอัตราที่เหมาะสม หรือสอดคล้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยในเวลานี้

ในขณะที่สถาบันฯ เข้าไปมีบทบาทในการลด “จำนวน” หรือ “ปริมาณ” ของประชากรนั้น สถาบันฯ ก็ตระหนักถึง ความสำคัญด้าน “คุณภาพ” ของประชากรของสังคมไทยตลอดมา และเล็งเห็นว่าการเข้าไปมีบทบาทในการ “ส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพ” ของประชากรของสังคมไทย ให้ได้มาตรฐานทัดเทียมกับนานาประเทศนั้นเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่ไม่สามารถละเลยหรือมองข้ามไปได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่ปัญหา “จำนวนหรือปริมาณ” ของประชากรได้รับการแก้ไขหรืออยู่ภายใต้การควบคุมในระดับหนึ่งแล้ว จึงนับว่าเป็นโอกาสอันดีที่สถาบันฯ จะหันมาให้ความสำคัญหรือมีบทบาทด้าน “การส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพประชากร” ได้อย่างเต็มตัวมากขึ้น

เนื่องในวาระครบรอบ 20 ปีของสถาบันฯ ในปีนี้ จึงถือเป็นโอกาสอันดีที่จะจัดให้มีการเริ่มต้นทบทวนอย่างจริงจังเกี่ยวกับคุณภาพของประชากรที่พึงปรารถนาสำหรับสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและสลับซับซ้อนมากขึ้นเช่นนี้สถาบันฯ มีความเชื่อว่าปัญหาหลายอย่างหลายประการ ที่สังคมโลกของเรากำลังประสบอยู่ในขณะนี้ล้วนมีความเกี่ยวข้องกับเรื่อง “คุณภาพของประชากร” อย่างไม่สามารถปฏิเสธได้

การสร้าง “คุณภาพประชากร” นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกันหลายมิติและหลายสถาบัน ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว การศึกษา ศาสนา ศิลปวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจและระบบการเมือง การนำเสนอปรัชญาและแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ตลอดจนถึงความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อยกระดับ “คุณภาพของประชากร” ในทุกวัย ทุกสถานะและทุกอาชีพจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ ด้วยเล็งเห็นว่าในทศวรรษข้างหน้าของสังคมของเราน่าจะเป็น “ทศวรรษแห่งการพัฒนาคุณภาพประชากร” ที่มีเป้าหมายและทิศทางอย่างค่อนข้างแจ่มชัดกว่าช่วงที่ผ่านมา

การจัดสัมมนาทางวิชาการในครั้งนี้ จึงเป็นการเปิดโอกาสให้นักวิชาการ และผู้สนใจทั่วไปได้แลกเปลี่ยนแนวคิด ตลอดจนถึงความรู้และความคิดเห็นต่าง ๆ เกี่ยวกับเรื่องของคุณภาพประชากร และการพัฒนาคุณภาพประชากรในมิติต่าง ๆ และเป็นการกระตุ้น และส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องคุณภาพประชากรกันอย่างกว้างขวางมากยิ่งขึ้น ซึ่งในโอกาสนี้ กระผมขอกราบขอบพระคุณท่านประธาน วิทยากร และผู้เข้าร่วมการสัมมนาทุกท่าน ที่กรุณาสละเวลาอันมีค่าของท่านมาแสดงความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ และหวังว่าข้อคิดเห็นจากการสัมมนาครั้งนี้ จักมีส่วนในการรณรงค์ให้สังคมตระหนักถึงความสำคัญของปัญหา “คุณภาพประชากร” มากขึ้น

ในโอกาสนี้ กระผมใคร่ขอกราบเรียนเชิญท่านประธาน กล่าวเปิดงานและปาฐกถา นำเรื่อง คุณภาพประชากรที่พึงปรารถนา เพื่อเป็นเกียรติและเป็นแนวทางแก่ผู้เข้าร่วมสัมมนาในครั้งนี้ด้วย

คำกล่าวเปิด
การสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้า”
ณ ห้องภาณุรังษี โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพฯ
วันศุกร์ที่ 11 ตุลาคม 2534

ขอคารวะท่านผู้อำนวยการสถาบันฯ ท่านวิทยากร คณะผู้จัดการสัมมนาและผู้เข้าร่วมการสัมมนาทุกท่าน

กระผมมีความยินดีเป็นอย่างยิ่งที่มีโอกาสได้รับเกียรติมาทำหน้าที่รับใช้สังคม เป็นประธานในพิธีเปิดการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้า” ในวันนี้

จากรายงานของผู้อำนวยการสถาบันวิจัยประชากรและสังคม ปรากฏว่าการจัดสัมมนาครั้งนี้เป็นกิจกรรมหนึ่งในการเฉลิมฉลองวาระครบรอบ 20 ปีของการก่อตั้งสถาบันฯ ซึ่งจะครบรอบวันก่อตั้งในวันที่ 14 พฤศจิกายน 2534 นอกจากกิจกรรมนี้แล้วก็มีกิจกรรมอื่น ๆ อีกหลายรูปแบบ เช่น การจัดนิทรรศการ การเผยแพร่เอกสารทางวิชาการ ซึ่งดำเนินการต่อเนื่องมาตลอดปี 2534 จึงเป็นที่น่ายินดีที่กิจกรรมทั้งสี่นี้จะเอื้ออำนวยข่าวสารสื่อให้ความรู้ความเข้าใจอันเป็นคุณประโยชน์และสนองตอบแนวความคิดสร้างสรรค์ในแวดวงนักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานในองค์กรรัฐ องค์กรเอกชนและประชาชนทั่วไป

การที่สถาบันฯ หยิบยกเรื่องคุณภาพประชากรในทศวรรษหน้าขึ้นมาเป็นหัวข้ออภิปรายนี้ นับว่าเป็นการรู้เท่าทันปัญหาทันเหตุการณ์ ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยกำลังจะก้าวไกลไปสู่ความเจริญรุดหน้าทางอุตสาหกรรมยิ่งขึ้น ปัญหาต่าง ๆ ก็จะมีพหุนิตตามมามากยิ่งขึ้นเป็นเงาตามตัว เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสุขภาพอนามัย ปัญหาการเมือง ปัญหาสังคมและโดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาคุณธรรม จริยธรรม เป็นต้น

ถ้าเราไม่เร่งรัดพัฒนาคุณภาพประชากรให้ถูกต้องทิศทางกันอย่างจริงจัง และต่อเนื่องในทศวรรษหน้านี้ สังคมไทยก็จะเสื่อมทรุดด้วยปัญหาร้ายแรงหลากหลายเกินกว่าจะเยียวยาแก้ไขได้ และจะตกอยู่ในสภาวะวิกฤต ประชาชนจะพึงเฟ้อพุ่มเพื่อผลาญพราห์พยากรณ์แผ่นดินอย่างไรสำนึก จะเต็มไปด้วยคนเห็นแก่ได้ แก่งแย่งชิงโอกาสความได้เปรียบในสิ่ง

คมเพื่อที่จะเป็น “ผู้รับ” ยิ่งกว่า “ผู้ให้” โดยมีคำนึงถึงความถูกต้องชอบธรรมด้วยประการ
ทั้งปวง

การจัดสัมมนาครั้งนี้ จึงเป็นการให้โอกาสเปิดใจพูดความจริง ยอมรับความจริงที่
เป็นอยู่ในสังคมปัจจุบันและเสนอแนวความคิด แลกเปลี่ยนความเห็นในแง่มุมต่าง ๆ กับจะ
นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพประชากรในเชิงปฏิบัติให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนเป็นจริงจนสา
มารอดสัมผัสได้ในชีวิตจริง ๆ และเป็นภาพรวมเป็นเอกลักษณ์เด่นชัดได้ในสังคมจริง ๆ

คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้าอันพึงปรารถนาน่าจะประกอบด้วย

- การมีวิชาความรู้ทางการศึกษาตามสมควร
- การมีความสามารถใช้วิชาความรู้นั้นเพื่อกำรงชีวิตตนเองโดยชอบและอยู่รอดได้
ในสังคมนี้
- การมีความเข้มแข็งทางปัญญาที่จะพิจารณารู้สิ่งที่ควรละเว้นกับสิ่งที่ควรประ-
พฤติปฏิบัติ จนกระทั่งสามารถนำพาชีวิตรอดพ้นจากหุบอบายมุข ปีศาจชั่วและความหายนะ
ของชีวิตได้ หยดยังความมัวเมาหลงใหลในความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยสิ้นเปลืองสูญเปล่าได้และ
หวนกลับมายึดวิถีชีวิตที่มักน้อยสันโดษ แต่สร้างสรรค์เพียรเพื่อประโยชน์สุขของสังคมโดยไม่
หยุดนิ่งวางเฉย
- การมีคุณธรรมจริยธรรมประจำตนเป็นปกติจนกระทั่งมีกายกรรม วาจากรรมและ
มโนธรรมพร้อมสรรพเป็นผู้สัตย์ซื่อต่อตนเองและต่อผู้อื่น อาจหาญยืนหยัดในความถูกต้อง
เที่ยงธรรมเสียสละจงรักภักดีต่อแผ่นดินอย่างจริงใจและจริงจัง ให้อภัยผู้เขลาเบาปัญญาที่หลง
ผิดพลั้งพลาดและโอบเอื้อเกื้อกูลผู้ต่ำต้อยโอกาสในสังคม

โดยสรุปแล้วเห็นว่าการพัฒนาคุณภาพประชากรในทศวรรษหน้านี้น่าจะเป็นไปเพื่อ
พัฒนาคนให้ดีกว่าคนเป็นพื้นฐานระดับแรก และพัฒนาไปสู่ระดับให้คนดีนั้นเก่งด้วย เป็น
ทั้งคนดีและคนเก่งของสังคม ยิ่งกว่าแนวทางพัฒนาคนให้เก่งก่อนดีเช่นในปัจจุบันนี้ โดยคาด
หวังว่าคนเก่งแล้วจะเป็นคนดีได้เอง แต่ในวังวนกิเลสในที่สุดคนเก่งที่ด้อยคุณธรรมความดีก็
เป็นคนเก่งที่เห็นแก่ประโยชน์ตน ฉ้อโกง คดโกง เอาไว้ดเอาเปรียบสังคมเพราะความโลภจัด
ขาดศิริโอตตปเปะ

บัดนี้ได้เวลาอันสมควรแล้ว กระผมขอเปิดการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “คุณภาพ
ประชากรในทศวรรษหน้า” ขอตั้งความปรารถนาให้การสัมมนานี้ประสบความสำเร็จใน

การกำหนดแนวทางพัฒนาคุณภาพประชากรบรรลุผลเกิดสภาวะเป็นจริงให้จงได้ เพื่อ
สถาปนาสังคมใหม่ที่รื่นรมย์ร่มเย็นเป็นสันติสุข เพราะมากมีมวลประชากร “สองมือที่
น้อมให้ หนึ่งใจที่เมตตาเกื้อกูลเพื่อนร่วมแผ่นดิน”

สวัสดิ์ศรีทวี

กำหนดการสัมมนา เรื่อง
“คุณภาพประชากรในทศวรรษหน้า”
ในวาระครบรอบ 20 ปี สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล
วันศุกร์ที่ 11 ตุลาคม 2534
ณ ห้องภาณุรังษี โรงแรมรอยัลริเวอร์ กรุงเทพมหานคร

08.30 - 09.00	ลงทะเบียนรับเอกสาร
09.00 - 09.15	ผู้อำนวยการสถาบันฯ กล่าวรายงาน
09.15 - 09.45	พิธีเปิด และปาฐกถาंना “คุณภาพประชากรที่พึงปรารถนา” โดย พ.ต.ท. รุ่งโรจน์ เรืองฤทธิ์ นายกสมาคมผู้ปฏิบัติธรรม (อดีต สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดชลบุรี)
09.45 - 10.00	พักดื่มน้ำชา - กาแฟ
10.00 - 10.30	ผู้ดำเนินการอภิปราย: ดร.กฤตยา อาชวนิจกุล เสนอบทความที่ 1 เรื่อง “คุณภาพประชากรกับระบบเศรษฐกิจสังคมและการเมือง” ผู้เสนอ: ดร.ธีรยุทธ บุญมี (คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)
10.30 - 10.50	ผู้วิจารณ์: ดร.สุจิต บุญบงการ (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
10.50 - 11.20	เสนอบทความที่ 2 เรื่อง “คุณภาพประชากรกับระบบการศึกษา” ผู้เสนอ: ดร.อุทัย ดุลยเกษม (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร)
11.20 - 11.40	ผู้วิจารณ์: ดร.อภิชัย พันธเสน (คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)
11.40 - 12.00	เปิดอภิปราย และซักถามโดยผู้เข้าร่วมสัมมนา

12.00 - 13.00	พักรับประทานอาหารกลางวัน
13.00 - 13.25	ผู้ดำเนินการอภิปราย : ดร.เบญจา ยอดดำนิน-แอ๊ดติงส์ เสนอบทความที่ 3 เรื่อง “คุณภาพประชากรกับระบบการแพทย์และสาธารณสุข” ผู้เสนอ : นพ.วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร (กองแผนงาน กระทรวงสาธารณสุข)
13.25 - 13.45	ผู้วิจารณ์ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทวีศักดิ์ เสวตเสรี (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล)
13.45 - 14.10	เสนอบทความที่ 4 เรื่อง “คุณภาพประชากรกับการรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน” ผู้เสนอ : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วราพร ศรีสุพรรณ (คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล)
14.10 - 14.25	พักรับประทานอาหาร - กาแฟ
14.25 - 15.05	ผู้วิจารณ์ : ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก (อธิการบดี มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์) คุณเดชา ศิริภัทร (ผู้อำนวยการศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม จังหวัดสุพรรณบุรี)
15.05 - 15.30	เปิดอภิปราย และซักถามโดยผู้เข้าร่วมสัมมนา
15.30 - 16.00	ผู้อำนวยการสถาบันฯ กล่าวปิดการสัมมนา

บทความประกอบการสัมมนา :

คุณภาพประชากรกับการศึกษา

โดย ดร.อุทัย คุลยเกษม

คุณภาพประชากรกับการศึกษา
ดร.อุทัย ดุลยเกษม
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

1. เกริ่นนำ

ในยุคสมัยที่สังคมมนุษย์ยังดำรงสถานะความเป็นธรรมชาติดั้งเดิมอยู่ ความซับซ้อนในเรื่องต่าง ๆ ก็ไม่มีมาก อัตราการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ รอบตัวมนุษย์ก็เชื่องช้าความสามารถของมนุษย์ในการรับรู้ และเข้าใจต่อสิ่งรอบตัวก็อยู่ในระดับที่ไม่ห่างเพินกันมากนัก ความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ทั้งที่มี ชีวิตและไม่มีชีวิตก็ไม่สลับซับซ้อนมากนัก ในยุคสมัยดังกล่าวนี้คำถามที่เกี่ยวกับคุณภาพของประชากรหรือคุณภาพของมนุษย์เป็นเรื่องที่เกือบจะเรียกได้ว่า “นอกประเด็น” เลยทีเดียว

แต่ในยุคสมัยที่สังคมมนุษย์มีอัตราการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น มนุษย์ซึ่งเป็นสมาชิกของสังคมก็ต้องเผชิญกับปัญหาหลาย ๆ ด้าน และระดับความสามารถในการรับรู้และความเข้าใจในสิ่งที่ต้องเผชิญอยู่ ก็พัฒนาได้อย่างไม่คอยทันกับความซับซ้อน และอัตราการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เป็นเหตุให้มนุษย์จำนวนมากตกอยู่ในฐานะ “ผู้ถูกกระทำ” จากสถานะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนั้น จนแทบจะไม่สามารถแก้ปัญหาให้แก่ตนเอง และแก้ปัญหาที่ตนเป็นสมาชิกอยู่ได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ปรากฏการณ์ดังกล่าวที่เป็นประจักษ์ชัดยิ่งขึ้นในช่วงเวลาสามทศวรรษที่ผ่านมา ทั้งนี้เพราะว่าอัตราการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นอัตราการเพิ่มของประชากร การสูญสิ้นของทรัพยากรธรรมชาติ และความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงในอัตราที่รวดเร็วของสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ได้แผ่กระจายไปทั่วทุกมุมโลก และมีผลกระทบต่อการดำรงอยู่และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกสังคมโดยไม่มีข้อยกเว้น ด้วยเหตุนี้ คำถามเกี่ยวกับคุณภาพของมนุษย์ หรือคุณภาพของประชากรจึงกลายเป็นประเด็นที่สำคัญอย่างยิ่งในยุคสมัยนี้ อย่างไรก็ตามคำว่า “คุณภาพประชากร” นั้น มีความหมายอย่างไร และใครเป็นผู้ให้คำนิยาม เป็นประเด็นที่จะต้องพิจารณาให้กระจ่างต่อไป

2. คุณภาพของประชากร

ในการพูดถึงคุณภาพของประชากร สิ่งแรกที่เกิดขึ้นก็คือ ใครเป็นผู้ให้คำนิยามว่า คุณภาพประชากรที่พึงปรารถนา และคำนิยามดังกล่าวนั้น จะยึดถือเป็นเกณฑ์วินิจฉัยตลอดไปทุกยุคสมัย หรือเป็นคำนิยามเฉพาะยุคสมัยหนึ่ง ๆ แล้วมีการเปลี่ยนแปลงอีกเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป ประเด็นนี้นับว่ายากอยู่ไม่น้อยทีเดียว แต่อย่างไรก็ดี กล่าวโดยทั่ว ๆ ไป แล้วลักษณะของประชากรที่มี “คุณภาพ” ซึ่งเป็น “สากล” นั้น น่าจะมีลักษณะอันเป็น “คุณภาพสากล” นี้ น่าจะใช้ได้กับทุกสังคมและทุกยุคสมัย นอกจากนี้ยังอาจมีลักษณะอันเป็น “คุณภาพเฉพาะสังคม” หรือ “คุณภาพเฉพาะยุคสมัย” ผสมเข้ามาอีก รวมกันแล้วก็คงจะเป็นคุณภาพประชากรที่ “พึงปรารถนา” ได้ ในที่นี้จะแยกพิจารณาเป็น 2 ส่วน คือส่วนแรกจะว่าด้วย “คุณภาพสากล” ที่ประชากรควรจะมีในทุกสังคมและในทุกยุคสมัย กับในส่วนที่สองจะว่าด้วย “คุณภาพเฉพาะยุคสมัย” และ “คุณภาพเฉพาะทางสังคม”

2.1 “คุณภาพสากล”

คงจะปลอดภัยที่จะกล่าวอ้างว่า ในทุกสังคมและในทุกยุคสมัย คุณลักษณะบางประการของประชากรเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้น ๆ คุณภาพดังกล่าวนี้ได้แก่ความสามารถในการดูแลตนเองในด้านการทำมาหากิน การปรับปรุงและพัฒนาตนเอง การมีความรู้ การมีคุณธรรมทางสังคม เป็นต้น

2.2 คุณภาพเฉพาะสังคมและเฉพาะยุคสมัย

คุณภาพของประชากรในส่วนนี้ ผิดแผกแตกต่างกันไปแต่ละสังคมและแต่ละยุคสมัยแม้ในสังคมเดียวกัน คุณภาพที่พึงประสงค์ส่วนนี้กำหนดขึ้นหรือนิยามขึ้นโดยสังคมแต่ละสังคมในแต่ละยุคแต่ละสมัย เช่น ในสังคมอุตสาหกรรม คุณภาพของประชากรที่พึงประสงค์ก็จะไม่เหมือนกับคุณภาพของประชากรที่พึงประสงค์ของสังคมเกษตรกรรม หรือคุณภาพของประชากรที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 19 ก็ไม่เหมือนกับคุณภาพของประชากรในศตวรรษที่ 21 เป็นต้น นอกจากนี้คุณภาพของประชากรที่พึงประสงค์ในทัศนะขององค์กรหรือหน่วยงานสังคม (Social Institute or Social Unit) ต่าง ๆ แม้อยู่ในสังคมเดียวกัน ในยุคสมัยเดียวกันก็อาจไม่เหมือนกัน เช่น คุณภาพของประชากรที่พึงประสงค์ในทัศนะขององค์กรทางการเมืองหรือของรัฐ ก็อาจจะไม่เหมือนกับคุณภาพของประชากรที่พึงประสงค์ขององค์กรทางศาสนา เป็นต้น ทั้งนี้โดยมีพิกัดอยู่ว่า องค์กรทางสังคมประเภทเดียวกันแต่มีอุดมคติหรืออุดมการณ์

ต่างประเภทกัน (เช่น ศาสนาพุทธ - คริสต์) ก็ยังมีทัศนะในเรื่องคุณภาพของประชากรที่พึงประสงค์แตกต่างกันอีกด้วย

จากข้ออภิปรายข้างต้น พอจะชี้ให้เห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่าเวลาเราพูดถึง “คุณภาพประชากร” นั้น มีมิติที่จะพิจารณาได้หลาย ๆ มิติ และตรงนี้เองที่เป็นประเด็นสำคัญเมื่อนำมาเชื่อมโยงกับเรื่อง “การศึกษา” ซึ่งจะได้กล่าวในตอนต่อไป

คำถามที่น่าสนใจมีอยู่ว่า แล้วใครเล่าที่มี “อำนาจสูงสุด” ในการกำหนดว่า “คุณภาพประชากรที่พึงประสงค์” นั้น ควรจะเป็นเช่นไร ในเรื่องนี้คงจะต้องพิจารณาเป็นสังคัม ๆ ไปในแต่ละยุคสมัย โดยเฉพาะคุณภาพของประชากรที่พึงประสงค์ประเภท “คุณภาพเฉพาะสังคัม” และ “คุณภาพเฉพาะยุคสมัย”

3. ระบบการศึกษา

คำว่าการศึกษาที่ใช้ในข้อเขียนนี้ ใช้ในความหมายอย่างกว้าง โดยให้หมายถึงกระบวนการอบรมบ่มนิสัย ตลอดจนการขัดเกลาทางสังคัมที่สถาบันทางสังคัมหรือหน่วยทางสังคัมต่าง ๆ หล่อหลอมแก่สมาชิกของสังคัมหนึ่ง ๆ ความหมายของคำว่าการศึกษาในที่นี้จึงมีความหมายเหมือนกับกระบวนการสังคัมประภีต (Socialization) เพราะฉะนั้นระบบโรงเรียน (Schooling System) จึงเป็นสถาบันทางสังคัมประเภทหนึ่งเท่านั้นที่ช่วยหล่อหลอมสมาชิกของสังคัมนั้น ๆ สังคัมแต่ละสังคัมมีองค์กรทางสังคัมหลายประเภท และแต่ละประเภทก็ทำหน้าที่หล่อหลอมสมาชิกของสังคัมไปตามอุดมคติหรืออุดมการณ์ของตน และอุดมคติหรืออุดมการณ์ของสถาบันแต่ละประเภท ก็มีทั้งที่เหมือนกันและที่ขัดแย้งกันแล้วแต่สถาบันทางสังคัมแต่ละประเภท ย่อมจะมีอุดมคติทั้งที่คล้ายกันหรือเหมือนกันและที่ขัดแย้งกันอันเป็นสิ่งที่ปรกติธรรมดาในทุกสังคัม ประเภทของสถาบันทางสังคัมหรือหน่วยทางสังคัมที่สำคัญ ๆ ซึ่งทำหน้าที่หล่อหลอมหรือให้ “การศึกษา” ได้แก่ กลุ่มเพื่อน สถาบันวิชาชีพ สถาบัน สื่อสารมวลชน (Mass-media) พรรคการเมือง เป็นต้น

สถาบันทางสังคัมหรือหน่วยทางสังคัม ประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ จะมีบทบาทในการให้ “การศึกษา” หรือหล่อหลอมขัดเกลาสมาชิกของสังคัมได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่ หรือทิศทางของการให้ “การศึกษา” จะเป็นแนวเดียวกันหรือไม่ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ หลายประการ ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละสังคัม เป็นต้นว่าในสังคัมที่มีระบบการเมืองการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจเบ็ดเสร็จหรือเป็นเผด็จการ องค์กรทางสังคัมประเภทต่าง ๆ

เหล่านี้ก็มักจะถูกบังคับให้มีทิศทางในการให้ “การศึกษา” ไปในแนวเดียวกันมากกว่าในสังคมที่มีระบบการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย เพราะฉะนั้นในการพิจารณาถึงความเชื่อมโยงระหว่างคุณภาพประชากรกับการศึกษา เราจำเป็นต้องพิจารณาถึงประเด็นเหล่านี้ด้วย

4. การศึกษากับคุณภาพประชากร

คงจะเป็นที่ยอมรับกันได้ต่อกันแล้วว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาคุณภาพของคนหรือประชากร และคนหรือประชากรที่มีคุณภาพย่อมสามารถสร้างเศรษฐกิจสร้างสังคม สร้างวัฒนธรรม สร้างการอนุรักษ์ สร้างสิ่งแวดล้อม และสร้างจิตวิญญาณที่เชื่อมโยงกันได้อย่างสมดุล อันจะนำไปสู่ความผาสุกของสังคมโดยรวม แต่ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าในสังคมหนึ่ง ๆ มีองค์กรทางสังคมอยู่หลายประเภท ที่ทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่สมาชิกของสังคมในช่วงชีวิตของแต่ละคน และสถาบันทางสังคมหลายประเภทเหล่านี้ก็ได้ให้การศึกษาสอดคล้องกันเสมอไป อีกทั้งจุดเน้นของการให้ศึกษาก็ต่างกันด้วย เช่น สถาบันศาสนาจะเน้นด้านพัฒนาจิตใจ ในขณะที่สถาบันหรือสมาคมวิชาชีพเน้นด้านเทคนิคเกี่ยวกับการผลิต การจัดการ หรือการบริการ เป็นต้น เพราะฉะนั้นคำถามจึงมีว่า เราจะจัด “การศึกษา” อย่างไร จึงจะเหมาะสมกล่าวคือ จะจัดวางระบบอย่างไรที่จะอำนวยความสะดวกให้สถาบันทางสังคมเหล่านี้ ดำเนินการให้การศึกษาอย่างสอดคล้องและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เพื่อจะได้ผลผลิตทางการศึกษาที่มีคุณภาพ (ตามที่สังคมพึงประสงค์) และในทางความเป็นจริงจะมีความเป็นไปได้เพียงไรที่จะจัดการ “อำนวยความสะดวก” ให้สถาบันทางสังคมประเภทต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถดำเนินการให้การศึกษาแก่สมาชิกของสังคมไปในแนวทางเดียวกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องคุณภาพของประชากร คำถามเหล่านี้คงจะเป็นคำถามที่คงจะไม่สามารถหาคำตอบได้ง่ายนัก แต่ก็เป็คำถามที่สำคัญและจำเป็นจะต้องตั้งไว้ให้ปรากฏ เพื่อจะได้ขบคิดกันอย่างจริงจังต่อไป

ในขณะที่สังคมยังไม่สามารถจัดระบบอำนวยความสะดวกให้สถาบันทางสังคมหลาย ๆ ประเภทจัดการศึกษาให้แก่สมาชิกอยู่ในแนวเดียวกันได้อย่างเป็นเอกภาพ แต่ข้อเท็จจริงก็มีอยู่ว่าในทุกสังคมของยุคสมัยปัจจุบัน รัฐ (State) เป็นผู้ที่มีอำนาจสิทธิขาดแต่เพียงผู้เดียว ในการจัดการศึกษา โดยระบบโรงเรียน (Schooling System) เพราะฉะนั้น รัฐ (State) จึงอยู่ในฐานะที่จะอำนวยความสะดวกให้สถาบันการศึกษา (ระบบโรงเรียน) ดำเนินงานในด้านการให้การศึกษาแก่สมาชิกของสังคมได้ตามทิศทางและตามจุดเน้นที่รัฐประสงค์ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ รัฐสามารถกำหนดให้ระบบโรงเรียนดำเนินการสร้างคุณภาพประชากรเช่นไร ก็สามารถกำหนด

และอำนาจการให้ระบบโรงเรียนผลิตประชากรตามนิยามของรัฐได้อย่างอิสระเสรี เพราะมีอำนาจเต็ม

ด้วยเหตุที่ระบบโรงเรียนอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ จึงน่าจะได้พิจารณาอย่างจริงจังว่า โดยเนื้อแท้แล้วระบบโรงเรียน (Schooling System) สามารถจะสร้างคุณภาพประชากรในส่วนใดได้บ้าง หากมีการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพเต็มที่

ก่อนที่จะพิจารณาถึงความสามารถของระบบโรงเรียนในการพัฒนาคุณภาพประชากรขอให้พิจารณาธรรมชาติ (Nature) ของสถาบันที่เรียกว่า “โรงเรียน” ว่าเป็นอย่างไร?

ธรรมชาติของโรงเรียน

เมื่อพูดถึง “ธรรมชาติ” ของโรงเรียน (School) เราหมายถึง Social Setting อย่างหนึ่ง ซึ่งเราอาจจะพิจารณาในแง่มุมของขอบเขตและขนาด ระยะเวลาของความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations) จำนวนสมาชิกทุกเพศทุกวัย เป็นต้น ขอให้เราลองพิจารณาเป็นเรื่องๆ ไปพอสังเขป ดังนี้

(ก.) ขอบเขตและขนาด

เราจะพบว่า โรงเรียนในรูปแบบที่เห็นกันอยู่โดยทั่วไปในปัจจุบันนั้นมีการแบ่งออกเป็นระดับ (เช่น อนุบาล ประถม มัธยม ฯลฯ) และในแต่ละระดับก็ยังแบ่งออกเป็นระดับย่อยอีก เช่น ประถมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษาตอนปลาย มัธยมศึกษาตอนต้น มัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นต้น และในแต่ละระดับย่อยก็มีการแบ่งเป็นห้องเรียน ในแต่ละห้องเรียนและแต่ละชั้นเรียนก็มีจำนวนสมาชิกค่อนข้างมาก ขนาดของโรงเรียนก็ดี จำนวนเด็กนักเรียนในแต่ละชั้นก็ดี จำนวนเด็กนักเรียนในแต่ละห้องเรียนก็ดี มีความแตกต่างกันตามลักษณะภูมิศาสตร์ของที่ตั้งโรงเรียน เป็นต้นว่า โรงเรียนในเขตเมืองจะมีขนาดใหญ่กว่าโรงเรียนในเขตชนบท นอกจากนี้สมาชิกของโรงเรียน (นักเรียน) ยังมาจากพื้นฐานครอบครัวที่แตกต่างกันอีกด้วย

(ข.) ช่วงระยะเวลาของความสัมพันธ์ทางสังคม

เด็กนักเรียนที่เข้าโรงเรียนจะใช้เวลาประมาณสามในสี่ของวันอยู่ในโรงเรียน และในช่วงเวลาดังกล่าว เด็กเหล่านี้จะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับครูและเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ซึ่งทั้งครูและเพื่อนนักเรียนก็ได้เป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์ในทางเครือญาติ ยิ่งกับครูด้วยแล้วดูเหมือนว่าเด็กจะเปลี่ยนแทบทุกปี เพราะฉะนั้นความสัมพันธ์ทางสังคมกับสมาชิกด้วยกันจึงมีค่อยต่อเนื่อง ยิ่งเมื่อเด็กเลื่อนระดับการศึกษาจากประถมศึกษาไปสู่มัธยมศึกษาด้วยแล้วความสัมพันธ์ทางสังคมที่เคยมีกับสมาชิกในโรงเรียนเดิมก็จะสะดุดและหรือขาดตอนลง

(ค.) จำนวนและชนิดของสมาชิก

ในโรงเรียนนั้นจำนวนสมาชิกค่อนข้างมาก แต่สมาชิกเหล่านั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ สมาชิกครูเยาว กับสมาชิกอาวุโส (ผู้ใหญ่) จำนวนของสมาชิกอาวุโสน้อยกว่าจำนวนสมาชิกครูเยาว แต่สมาชิกครูอาวุโสมีอำนาจเหนือสมาชิกครูเยาว ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องของสมาชิกสองประเภทนี้ ส่วนใหญ่ผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน

จากข้อเท็จจริงที่ได้เสนอให้เห็นพอเป็นสังเขปนี้ ก็พอจะชี้ให้เห็นได้ว่า การจัดการศึกษาที่รัฐสามารถกระทำได้ในระบบโรงเรียนนั้น มีช่วงระยะเวลาจำกัด (เช่น ประถมศึกษาจำนวน 6 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปี เป็นต้น) และองค์ประกอบอื่น ๆ อันเป็นบริบท (Context) ที่จะเกื้อกูลต่อการจัดการศึกษาก่อนข้างจะจำกัดด้วย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างครูและเด็ก ความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับเด็ก เป็นต้น เมื่อเราทราบถึงธรรมชาติของระบบโรงเรียนแล้ว คำถามที่น่าสนใจต่อไปก็คือ เราสามารถจะคาดหวังอะไรได้บ้างจากระบบโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เกี่ยวกับคุณภาพประชากร

5. สิ่งที่โรงเรียนสามารถให้ได้

ดังที่กล่าวแล้วว่าโรงเรียนเป็นเพียงสถาบันทางสังคมประเภทหนึ่ง ที่ทำหน้าที่ให้การศึกษา หรือช่วยขัดเกลาทางสังคมให้แก่สมาชิกในสังคม แต่ก็เป็นที่น่าสังเกตว่า สังคมหรือสมาชิกของสังคมจำนวนมากได้ตั้งความหวังกับโรงเรียนไว้มากทีเดียว ชนิดที่บางยุคบางสมัยถึงกับคาดหวังว่าระบบโรงเรียนเป็นเสมือนหนึ่ง “ยาหม้อใหญ่” ที่สามารถแก้ไข “โรค” ในสังคมได้ทุกชนิดเมื่อมี “โรคทางสังคม” เกิดขึ้นครั้งใดสมาชิกของสังคมก็มักจะหัน

มองมาที่โรงเรียนและเรียกร้องให้แสดงบทบาทเพื่อแก้ปัญหาหรือ “โรค” นั้น ๆ แต่จากประวัติศาสตร์ทางสังคมที่ผ่านมาอันยาวนานก็ได้เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า ปัญหาทางสังคมในหลาย ๆ เรื่อง หรือ “โรคร้าย” ของสังคมในหลาย ๆ โรค อยู่นอกเหนือความสามารถและบทบาทของโรงเรียน

แต่ที่จริงแล้วระบบโรงเรียนนั้นสามารถให้ได้ในบางสิ่งบางเรื่องเท่านั้น เช่น

ก) ให้ความรู้แก่สมาชิก ในการให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารทั้งหลายแก่มวลสมาชิก (นักเรียนหรือนักศึกษา) นั้น เราสามารถคาดหวังจากโรงเรียนได้ค่อนข้างแน่นอน ส่วนจะได้ความรู้เรื่องอะไร มีความลึกซึ้งและกว้างขวางเพียงไร ทันสมัยหรือล้าสมัยเพียงไร เป็นอีกประเด็นหนึ่งซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่าง ๆ ของโรงเรียนในแต่ละระดับ และแต่ละประเภทของโรงเรียน แต่ในเรื่องการให้ความรู้ข้อมูลข่าวสารนั้นเป็นสิ่งที่คาดหวังได้

ข) ส่งเสริมคุณค่าเก่าและสร้างเสริมคุณค่า (Value) ใหม่ ระบบโรงเรียนทุกระดับและทุกประเภทได้ดำเนินการทั้งในส่วนที่ส่งเสริมคุณค่า (Value) เก่าบางอย่างของสังคมให้คงไว้ และในขณะเดียวกันก็สร้างเสริมระบบคุณค่า หรือค่านิยมอย่างใหม่ให้แก่มวลสมาชิก (นักเรียนหรือนักศึกษา) ระบบคุณค่าทั้งสองประเภทนี้ เป็นระบบคุณค่าที่สังคมยอมรับว่าเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ในแต่ละยุคสมัย สิ่งนี้เป็นสิ่งที่ระบบโรงเรียนสามารถทำได้ค่อนข้างแน่นอนเช่นเดียวกัน

ค) สร้างทักษะในด้านต่าง ๆ ระบบโรงเรียนสามารถสร้างและเพิ่มพูนทักษะในด้านต่าง ๆ ให้แก่มวลสมาชิกได้ตามระดับและประเภทของโรงเรียน ทักษะในเรื่องตลึ่ง ๆ ที่มวลสมาชิกจะได้รับจากระบบโรงเรียนจะเป็นด้านใด ก็ย่อมขึ้นอยู่กับว่าสังคมหนึ่ง ๆ จะต้องการอะไร

ง) สร้างเสริมความคิดในเชิงสร้างสรรค์ ระบบโรงเรียนสามารถปลูกฝังพื้นฐานในเรื่องความคิดสร้างสรรค์ให้แก่มวลสมาชิกได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งคงจะคาดหวังได้

จ) สร้างเสริมนิสัยการใฝ่รู้ ในกระบวนการเรียนการสอนภายในระบบโรงเรียนที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลาหลายปีของวงจรชีวิตของผู้เรียน ระบบโรงเรียนสามารถจะเสริมสร้างนิสัยการใฝ่รู้ การแสวงหาความรู้เพิ่มเติมให้แก่ผู้เรียนได้

จ) สร้างเสริมให้มีความสามารถในการวิเคราะห์ ในกระบวนการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในระบบโรงเรียนให้ผู้เรียนได้มีประสบการณ์มาตลอดช่วงระยะเวลาหลายปี ได้มีสวนเกี่ยวพันให้ผู้เรียนรู้จักคิดรู้จักวิเคราะห์แยกแยะสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบและอย่างแยกย่อยขึ้น

นอกจากสิ่งต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว ระบบโรงเรียนยังได้ให้ “ความชอบธรรม” (Legitimacy) แก่ผู้ที่ผ่านระบบโรงเรียนว่าเป็นผู้มีความรู้ หรือเป็นผู้มีการศึกษาที่สังคมนั้น ๆ จะให้การยอมรับโดยอัตโนมัติอีกด้วย และการให้ความชอบธรรมหรือให้ “ศักดิ์และสิทธิ์” แก่ผู้ที่ผ่านระบบว่าเป็นผู้มีความรู้ หรือมีการศึกษานี้ดูจะเป็นสิ่งสำคัญมากกว่าสิ่งอื่น ๆ ที่ระบบโรงเรียนได้ให้ทั้งหมดด้วยซ้ำไป

เพราะฉะนั้น คุณภาพของประชากรในสังคมหนึ่ง ๆ จึงขึ้นอยู่กับ (อย่างน้อยก็ส่วนหนึ่ง) กับว่า ระบบโรงเรียนได้ทำหน้าที่สร้างเสริมในเรื่องต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วข้างต้นได้มากน้อยเพียงใด ถ้าหากระบบโรงเรียนสามารถสร้างสิ่งทั้งหลายเหล่านั้นให้เกิดขึ้นในตัวประชากรได้มาก และมีคุณภาพสูง คุณภาพของประชากรก็ย่อมจะดีหรือสูงตามไปด้วย (ในความหมายที่กล่าวไว้ข้างต้น)

6. คุณภาพของประชากรไทยที่พึงปรารถนาในทศวรรษหน้า

ในรอบสองสามทศวรรษที่ผ่านมา การเปลี่ยนแปลงของโลกและของสังคมเกิดขึ้นในอัตราที่รวดเร็ว เมื่อเทียบกับอัตราการเปลี่ยนแปลงในรอบห้าสิบปีที่ผ่านมา ช่วงยี่สิบปีหลังอัตราการเปลี่ยนแปลงสูงกว่าช่วงสามสิบปีแรกมากที่สุดทีเดียว เรียกได้ว่าในปลายศตวรรษนี้โลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคใหม่โดยชัดเจน

การเปลี่ยนแปลงของโลกและของสังคมที่ผ่านมา และที่กำลังเกิดขึ้นย่อมมีผลกระทบทางการเมือง การเศรษฐกิจและด้านอื่น ๆ ทั่วทั้งโลก สังคมไทยของเราก็คือในข่ายนี้ด้วย และถ้าจะว่าไปแล้ว อัตราการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ในสังคมไทยทั้งในด้านเศรษฐกิจ การเมืองสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม ในรอบสองทศวรรษที่ผ่านมาอยู่ในระดับที่สูงมาก และอัตราการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและค่อนข้างจะก้าวร้าวนี้ ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตของประชากรไทยอย่างมากมายและรุนแรง

จากแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอยู่ในปัจจุบันนำไปสู่การคาดหมายว่าในทศวรรษหน้าสังคมไทยจะต้องเผชิญกับสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

ก) อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงในโลกในลักษณะรวม (Globalization) จะมีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาสังคมไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สังคมไทยจะต้องถูกผลักดันเข้าสู่สิ่งที่เรียกว่า Civilization Network อย่างเต็มตัวในแง่นี้ประชากรไทยจะต้องมีการปรับตัวอย่างขนานใหญ่ในด้านทักษะ และด้านวัฒนธรรม ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวนี้ย่อมจะต้องเกิดขึ้นไม่ว่าเราจะชอบหรือไม่ก็ตาม

ข) กระแสการพัฒนาแบบที่เน้นการบริโภค และเน้นการผลิตสิ่งอุปโภคจะเพิ่มมากขึ้น เพราะความต้องการในเรื่องความสะดวกสบาย ภายใต้นามของความเจริญ หรือการเพิ่มมาตรฐานการดำรงชีพ เมื่อเป็นเช่นนี้ ความต้องการที่จะใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็จะเพิ่มมากขึ้น การแข่งขันทั้งภายในและระหว่างประเทศเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจจะรุนแรงขึ้น ในภาวะเช่นนี้ ประชากรไทยจะต้องมีทั้งการปรับทักษะ และการมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์และการรู้จักใช้วิจารณญาณอย่างรอบคอบมากขึ้นกว่าเดิม

ค) ในด้านการเมืองและการปกครอง กระแสที่เห็นได้ค่อนข้างชัดเจนในระยะนี้ก็คือ การปฏิรูประบบการเมืองแบบเผด็จการมากยิ่งขึ้น ทั้งเผด็จการทหารและเผด็จการสังคมนิยม กระแสที่เป็นการปฏิรูประบบการเมืองแบบเผด็จการได้เกิดขึ้นเกือบทุกมุมโลก และมีผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น การปฏิรูประบบเผด็จการก็ย่อมมีความหมายว่า ผู้คนให้ความสำคัญกับระบบการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย เพื่อสถาปนาระบบการปกครองที่ประชาชน มีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างแท้จริง ทักษะและจิตสำนึกแบบเจ้าขุนมูลนาย และจิตสำนึกแบบเผด็จการทุกรูปแบบจะต้องปรับเปลี่ยนในทุกระดับ ประเด็นนี้คงเป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนักแต่ถ้าหากไม่มีการปรับเปลี่ยนความขัดแย้งในสังคมก็จะมีมากขึ้น

ง) ในด้านวัฒนธรรม ในทศวรรษหน้าการไหลบ่าของวัฒนธรรมจากสังคมตะวันตกจะมีมากขึ้น และจะกระจายไปทั่วทุกส่วนของสังคมไทย วิถีชีวิตของคนไทยจะถูกเปลี่ยนแปลงให้เข้าสู่วิถีชีวิตแบบเมือง คุณค่าแบบหมู่บ้าน (Village Values) จะถูกทดแทนด้วยคุณค่าแบบเมือง (City town Values) ความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Relations) ของสมาชิกในสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากขึ้น ผู้คนจะมีลักษณะเป็นปัจเจกชน (individualistic) มากขึ้น การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ระหว่างกันจะลดน้อยลง โลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติก็จะ

เปลี่ยนไป จากที่เคยเห็นว่าธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของการดำรงชีวิต เป็นส่วนที่เกื้อกูลซึ่งกันและกันเพื่อความผาสุกด้วยกัน ก็จะกลายเป็นการเห็นว่า สิ่งแวดล้อมหรือธรรมชาติเป็นสิ่งที่อยู่เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ เป็นสิ่งที่มนุษย์จะสามารถตัดวงจรหรือใช้ประโยชน์ได้

จ) การล่มสลายของระบบนิเวศ จากสภาพปัจจุบันได้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนแล้วว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยได้นำเอาทรัพยากรธรรมชาติ อันเป็นสมบัติสาธารณะมาใช้เพื่อประโยชน์ในการผลิตทางเศรษฐกิจอย่างไม่บันยะบันยังเป็นเหตุให้ระบบนิเวศถูกทำลายลงไปอย่างรวดเร็วและรุนแรง ดังจะเห็นได้ว่าปริมาณป่าไม้ลดลงอย่างรวดเร็วจนถึงขั้นวิกฤติ แม่น้ำลำธารถ้าไม่แห้งขอดเพราะป่าไม้อันเป็นต้นน้ำลำธารถูกทำลาย ก็จะเป็นแม่น้ำลำธารที่กลายเป็นน้ำเสีย มีมลพิษ เพราะโรงงานอุตสาหกรรมและครัวเรือนจำนวนมากถ่ายเทของเสียลงในลำน้ำเหล่านั้น ในเมืองอากาศก็ได้กลายเป็นมลพิษมากขึ้นทุกที ในบางที่บางแห่ง เช่นเมืองใหญ่ สถานการณ์เกี่ยวกับอากาศอยู่ในภาวะที่เป็นอันตรายอย่างร้ายแรงต่อสุขภาพ ในทศวรรษหน้าภาวะการณ์คงจะไม่กระเดื่องขึ้น แม้ผู้คนจะเริ่มตระหนักถึงภัยพิบัติเหล่านี้เพิ่มขึ้นก็ตาม เพราะการที่จะทำให้ระบบนิเวศที่อยู่ในสภาพวิกฤติกลับคืนสู่สภาพที่เป็นปรกติ นั้น จำต้องใช้เวลานานและจะต้องไม่มีการทำลายเพิ่มเติม ประชากรไทยในทศวรรษหน้าจะต้องตระหนักในเรื่องนี้มากขึ้น จะต้องมีการจิตสำนึกและมีนิสัยในการปฏิบัติอย่างจริงจังและต่อเนื่อง หากไม่ระบบนิเวศของสังคมไทยจะยากที่จะกลับสู่ภาวะปกติอย่างที่เรเคยมีมา

ฉ) การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในอัตราที่รวดเร็ว ย่อมทำให้สมาชิกของสังคมไทยจำนวนมากที่ไม่สามารถจะ “จัดการ” (cope) กับสิ่งทั้งหลายทั้งปวงได้ทัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความสับสน ความเครียด และความทุกข์ใจมากขึ้น แรงบีบคั้นเหล่านี้จะทำให้สมาชิกในสังคมมองหาทางออกเพื่อแก้ปัญหาทางจิตใจ ในทศวรรษหน้าเราอาจจะพบว่า อัตราของคนฆ่าตัวตายอาจจะสูงขึ้น การหมกมุ่นกับยาเสพติดประเภทต่าง ๆ จะเพิ่มขึ้น และในขณะเดียวกันก็จะมีแสวงหาหนทางที่จะมองหาคุณค่าของชีวิตมากขึ้น ในภาวะเช่นนี้การให้การศึกษาแก่ประชากรในเรื่องเหล่านี้มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อให้เขามีความมั่นคงในจิตใจ มีสติและมีความสามารถในการ “จัดการ” (cope) กับปัญหาต่าง ๆ ที่พวกเขาเผชิญอยู่

7. การศึกษาไทยในทศวรรษหน้า

ในระยะนี้ความเคลื่อนไหวของรัฐในอันที่จะปรับปรุงระบบการศึกษา (ระบบโรงเรียน) ก็เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในแง่หนึ่งก็เป็นผลมาจากแรงกระแทกของการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในสังคม เช่น ด้านเศรษฐกิจ ด้านการเมือง ด้านวัฒนธรรม และด้านสังคม แต่ปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการปรับปรุงระบบการศึกษา (ไม่ว่าในสังคมใด) ก็คือ ความล่าช้าไม่ทันต่ออัตราการเปลี่ยนด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะระบบการศึกษาเป็นของรัฐ หรือควบคุมโดยรัฐ เป็นเหตุให้ระบบทั้งหมดเป็นระบบที่มึนหม่า ทั้งยังมีระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ผูกมัดไว้อย่างแน่นหนา การจะแก้ไขปรับปรุงต้องอาศัยเวลามาก และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับระบบการศึกษา โดยตรงมักจะมึนหม่าเกี่ยวกับการศึกษาที่เป็นเชิงเทคนิค กล่าวคือ มักจะมองว่าการศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างหรือผลิตทรัพยากรมนุษย์เพื่อป้อนเข้าสู่ระบบการผลิต การเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมทางการศึกษามุ่งที่จะเน้นด้านเทคนิค (ทักษะ) และด้านความจำ (ข้อมูลข่าวสาร) มากกว่าการมุ่งให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในความสลับซับซ้อนของระบบสังคม และให้มีความสามารถในการ “จัดการ” (cope) กับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและในอัตราที่รวดเร็ว

นายแพทย์ประเวศ วะสี (2532) เคยตั้งข้อสังเกตเชิงสรุปเกี่ยวกับการศึกษาไทยที่ผ่านมาและที่เป็นอยู่ว่า มีลักษณะเด่น 7 ประการ คือ 1. แคบ 2. ตื้น 3. ไม่จริง 4. ไม่เป็น 5. ไม่ทำ 6. ไม่พัฒนาคุณค่าที่ลึกซึ้งภายใน และ 7. ไม่สร้างนิสัยในการศึกษาต่อเนื่อง

ข้อสังเกตดังกล่าวนี้ อาจจะทำให้ผู้ที่รับผิดชอบด้านการจัดการศึกษาในปัจจุบันรู้สึกไม่พอใจ หรือรู้สึกท้อถอยบ้าง แต่คงยากที่จะปฏิเสธได้ว่า ข้อสังเกตดังกล่าวนี้ไม่มีมูลความจริงถ้าไม่เชื่อกันก็ขอให้พิจารณาดู ดังนี้

ก) ในการให้ความรู้และข้อมูลข่าวสารนั้น ระบบโรงเรียนให้แก่ผู้เรียนมากมาย แต่คำถามมีอยู่ว่า ข้อมูล ข่าวสารหรือความรู้ที่ถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียนนั้น ผู้เรียนจำได้มากน้อยเพียงไรเมื่อสำเร็จการศึกษาออกไป และที่จำได้นั้นมีความสอดคล้องกับการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันมากน้อยเพียงใด แล่นะ หลายสิ่งหลายอย่างที่เรารู้และจำได้ มีประโยชน์ในการดำเนินชีวิต แต่ส่วนมากแล้วเป็นประโยชน์เฉพาะในแวดวงของระบบโรงเรียนเท่านั้น ทั้งนี้โดยไม่ต้องเอ่ยว่า สิ่งที่ย่ำทอดกันในโรงเรียนนั้นหลายต่อหลายเรื่องล้าสมัยไปแล้วด้วยซ้ำ

ข) ในการส่งเสริมคุณค่าเก่าและสร้างเสริมคุณค่าใหม่นั้น ระบบโรงเรียนในสังคมไทย มักจะให้ความสำคัญกับการสร้างเสริมคุณค่าอย่างใหม่มากกว่าการสร้างเสริมคุณค่าแบบเก่า ทั้งนี้เพราะเห็นว่าคุณค่าเก่าๆ เรือรล้าสมัย และคุณค่าอย่างใหม่ก็เป็นคุณค่าที่เหมาะสมกับสังคมเมืองหรือสังคมอุตสาหกรรม ที่เน้นการบริโภคการแข่งขัน การเอาตัวรอด การเอาผลประโยชน์ แต่ในขณะที่เดียวกันคุณค่าใหม่บางอย่าง เช่น คุณค่าเกี่ยวกับการเมืองการปกครองแบบประชาธิปไตย มีค่อยได้สร้างเสริม แต่กลับเสริมสร้างคุณค่าแบบอำนาจนิยม (authoritarianism) เป็นต้น

ค) ในการให้ทักษะแก่ผู้เรียน ระบบโรงเรียนทุกระดับมุ่งปลูกฝังทักษะด้านเทคนิค มากกว่าทักษะด้านการจัดการ (management) และทักษะที่ให้ก็มักจะเป็นทักษะที่สอดคล้องกับการนำไปใช้ในการดำรงชีวิตแบบเมือง ในการผลิตแบบอุตสาหกรรม ทักษะในด้านการแก้ปัญหาหรือการจัดการ (cope) กับปัญหาต่าง ๆ ได้รับการฝึกฝนน้อยมาก จึงเป็นที่น่าเสียดายว่าเทคนิคหรือทักษะที่เรียนรู้จากโรงเรียน ไม่ค่อยสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนจำนวนมาก ที่ผ่านระบบโรงเรียน

ง) ในการเสริมสร้างความคิดเชิงสร้างสรรค์ (Creativity) นั้น ระบบโรงเรียน ส่วนใหญ่ ในปัจจุบันได้พัฒนาขึ้นมาก โดยเฉพาะในระดับประถมและมัธยมศึกษา การส่งเสริมให้เด็กมีความคิดสร้างสรรค์และการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในการวาดภาพ การแสดงการเล่นดนตรี ฯลฯ ในแง่โรงเรียนในระดับต้น ๆ กระทำได้ค่อนข้างดี แต่ในระดับที่สูงขึ้นไปยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก ความคิดสร้างสรรค์ของผู้เรียนไม่ค่อยได้รับการส่งเสริมและในหลาย ๆ กรณีถูกปิดกั้นเสียด้วยซ้ำไป

จ) ในการสร้างเสริมนิสัยการใฝ่รู้ ระบบโรงเรียนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมีบทบาทน้อยมากในเกือบทุกระดับ เพราะการเรียนการสอนเน้นหนักอยู่ที่การใช้ความจำเพื่อการสอบไม่ว่าจะเป็นการสอบเลื่อนชั้น หรือการสอบเรียนต่อ การเรียนการสอนที่เป็นอยู่นี้ ไม่เอื้อให้เกิดบรรยากาศของการเสริมสร้างการใฝ่รู้ให้เกิดขึ้นได้มากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใฝ่รู้ในเรื่องที่อยู่นอกเหนือจากบทเรียนหรือตำราเรียน อันนี้กระมังที่นายแพทย์ประเวศ วะสี เรียกว่า เป็นการศึกษาที่ตื่นและแคบ

ฉ) ในการเสริมสร้างความคิดเชิงวิเคราะห์ ทั้ง ๆ ที่ระบบโรงเรียนสามารถจะเสริมสร้างคุณสมบัติข้อนี้ได้ แต่กระบวนการเรียนการสอนที่เป็นการสอน เป็นการท่องจำ และครูผู้สอนเป็นเพียงผู้ถ่ายทอดความรู้ แต่ไม่มีการสร้างความรู้ใหม่ขึ้นมาเพิ่มเติม ผู้เรียนก็ได้แต่

จดจำเอาข้อมูล หรือความรู้ที่ล้าสมัยหรือเกือบล้าสมัย การถกเถียงหรืออภิปรายเพื่อ “ลับปัญญา” มีน้อยการวิเคราะห์ปัญหา มีน้อย กระบวนการเรียนการสอนในลักษณะนี้ย่อมยากที่จะช่วยเสริมสร้างความสามารถในด้านการคิดหรือการวิเคราะห์

ที่กล่าวมาอย่างคร่าว ๆ นี้ คือสภาพของการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน นอกจากนี้ยังมีประเด็นอื่น ๆ ในระดับที่กว้างออกไปอีก เช่น ประเด็นเรื่องความไม่เสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา ปัญหาการขาดประสิทธิภาพในการจัดการและการดำเนินการ ปัญหาความสูญเปล่าในวงการศึกษา และปัญหาความเสื่อมความนิยมในระบบการศึกษา เป็นต้น ซึ่งจะไม่ขอกล่าวในที่นี้

แล้วการศึกษาไทยในทศวรรษหน้า ควรจะเป็นเช่นไรจึงจะขจัดปัดเป่าหรือลดปัญหาต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วได้ ในทัศนะของผู้เขียนแล้ว การจัดการศึกษาของสังคมไทยควรจะต้องพิจารณาในสิ่งต่อไปนี้อย่างจริงจัง คือ

1. ในการจัดเนื้อหา จะต้องพิจารณาให้ถี่ถ้วนว่า เนื้อหาอะไรควรให้ระบบโรงเรียนเป็นผู้ถ่ายทอด เนื้อหาอะไรองค์กรทางสังคมประเภทอื่น ๆ (ครอบครัว สถาบัน ศาสนา สื่อมวลชน ฯลฯ) ควรจะเป็นผู้ถ่ายทอด และการจัดสรรในด้านเนื้อหาจะต้องพิจารณาว่าองค์กรทางสังคมใดควรจะทำเพียงใด หากไม่พิจารณาให้กระจ่างชัด การสูญเสียอันเกิดจากความซ้ำซ้อนก็มีมากและไม่มีประโยชน์คุ้มค่ากับเวลาที่เสียไป

2. ในการถ่ายทอดภายในโรงเรียน จะต้องปรับกระบวนการเรียนรู้เสียใหม่การถ่ายทอดโดยครูเป็นเพียงสายพานส่งผ่านข้อมูลจะต้องเปลี่ยนแปลง การเรียนรู้สามารถเกิดขึ้นได้จากการฟัง การอ่าน และการปฏิบัติ แต่การคิดเชิงวิเคราะห์นั้นสามารถจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกันหรือระหว่างครูกับผู้เรียน หากไม่จัดให้มีกระบวนการดังกล่าวการจัดการศึกษาก็จะไม่สามารถสร้างประชากรให้มีคุณภาพพอที่จะจัดการ (cope) กับสิ่งต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้

3. การศึกษานั้นเป็นกระบวนการถ่ายทอดสติปัญญาของสังคมที่สั่งสอนกันไว้ไปสู่คนรุ่นหลัง และสติปัญญาของสังคมนั้นมิได้หมายความว่าเพียงสติปัญญา (wisdom) ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ แต่เป็นสติปัญญาของสังคมโดยส่วนรวม เพราะฉะนั้นในการถ่ายทอดระบบคุณค่าก็ควรเป็นค่านิยมที่สังคมทั้งปวงให้ความสำคัญกับสิ่งต่าง ๆ ก็ดี ระบบโรงเรียนจึงต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับต้นๆ กับการถ่ายทอดสติปัญญาของสังคมไทย การถ่ายทอดสติปัญญาของสังคม

ไทยมิได้หมายความว่าเราจะปฏิเสธการถ่ายทอดสติปัญญา (wisdom) ของสังคมอื่นหรือจากวัฒนธรรมอื่นแต่ถ้าการจัดการศึกษาที่มุ่งจะถ่ายทอดสติปัญญาจากวัฒนธรรมอื่นมากกว่าการถ่ายทอดสติปัญญาของสังคมไทยเราเอง แม้จะทำให้ประชากรไทยเป็น “คนทันสมัย” มากขึ้นแต่เราก็จะสูญเสียเอกลักษณ์ความเป็นชาติได้เช่นเดียวกันในเรื่องนี้ความสมดุลเป็นประเด็นที่จะต้องพิจารณาให้จงหนัก

4. ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า สังคมในทศวรรษหน้าความต้องการด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะมากขึ้น เพราะฉะนั้นการจัดการศึกษาของไทยเราจะต้องจัดกระบวนการเรียนการสอนให้ผู้เรียนมีความสนใจใฝ่รู้ในปรากฏการณ์ธรรมชาติ ให้มีจิตใจที่จะคิดค้นหาความรู้ หากอธิบายเพื่อทำความเข้าใจกับสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ให้มีกระบวนการคิดแบบวิทยาศาสตร์ แต่ในด้านเทคโนโลยีนั้น ควรจะได้พัฒนาเทคโนโลยีอันเป็นวัฒนธรรมของเราขึ้นมาด้วย มิใช่บริโภคแต่เทคโนโลยีที่ซื้อหาเอามาจากวัฒนธรรมอื่น และที่เคยคาดหวังกันว่า เมื่อนำเอาเทคโนโลยีจากวัฒนธรรมอื่นเข้ามาใช้ในสังคมไทยแล้วจะมีกระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยี (technology transfer) นั้น ก็เป็นความคาดหวังที่เป็นจริงได้ยากมาก ดังงานวิจัยในหลาย ๆ ประเทศรวมทั้งของประเทศไทยก็ปรากฏว่า บริษัทที่ผลิตเทคโนโลยีต่าง ๆ นั้น ได้มีเงื่อนไขในการผูกมัดผู้ซื้อมิให้มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีเกิดขึ้นได้ง่าย ๆ ทั้งนี้เพื่อป้องกันผลประโยชน์ของเขาเอง ฉะนั้นในการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนในทศวรรษหน้า การส่งเสริมสนับสนุนให้มีการคิดค้นเทคโนโลยีที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมของเรา และการพัฒนาเทคโนโลยีดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วจึงเป็นสิ่งจำเป็น และสำคัญมากทั้งในแง่การสร้างคุณภาพประชากรและการรักษาสภาพของนิเวศในสังคมไทย

5. การจัดการศึกษาในสังคมไทยในทศวรรษหน้าจึงต้องให้ความสำคัญกับการสร้างคุณค่าของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งหมายถึงการพัฒนาจิตใจของประชากรไทยให้อยู่ในระดับที่สามารถควบคุมสติให้มีความสามารถที่จะมองเห็นและเชื่อมั่นว่า การดำรงชีวิตที่ผสมกลมกลืนกับธรรมชาติเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของมนุษย์ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการไม่เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่นเป็นสิ่งที่จะช่วยให้อสังคมนมนุษย์มีความผาสุก ความขัดแย้งและวิธีการแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยความรุนแรงจะลดน้อยลงหรือหมดสิ้นไป หากปราศจากมิติด้านจิตใจเสียแล้วแม้ประชากรไทยจะมีคุณสมบัติด้านอื่น ๆ พร้อมก็คงถือไม่ได้ว่าเป็นประชากรที่มีคุณภาพ

6. เวลาเราพูดถึงกระบวนการทางการศึกษา ความเข้าใจส่วนใหญ่อยู่ที่กระบวนการถ่ายทอดความรู้จากผู้สอนไปสู่ผู้เรียน เพราะจุดสำคัญของเรื่องอยู่ที่วิธีการถ่ายทอด

(วิธิสอน) ว่าวิธีใดจะมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้ได้ดีที่สุดเท่าที่จริงแล้วแม้การถ่ายทอดหรือวิธีการถ่ายทอดจะมีความสำคัญ แต่สิ่งที่สำคัญกว่าก็คือ “สิ่งที่นำมาถ่ายทอด” เพราะถ้าหากสิ่งที่นำมาถ่ายทอดเป็นสิ่งที่ใกล้ตัวผู้เรียน หรือ ถ้าสมัยไปแล้ว แม้จะถ่ายทอดได้อย่างมีประสิทธิภาพก็หาประโยชน์อะไรได้ ตรงนี้เองที่เป็นปัญหาหลักอยู่ในปัจจุบัน เพราะผู้สอนได้ทำหน้าที่เพียงการถ่ายทอดความรู้ แต่ไม่ได้เป็นผู้สร้างความรู้ใหม่ให้ทันเหตุการณ์และทันยุคสมัย เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะครูหรือผู้สอนขาดวิธีวิทยา (methodology) ในการสร้างความรู้ตนเอง หากครูขาดการสร้างความรู้เสียแล้ว กระบวนการสร้างประชากรให้มีคุณภาพโดยระบบโรงเรียนคงเกิดขึ้นได้ยาก

7. ในการจัดการเรียนการสอนในระบบโรงเรียนปัจจุบัน มักจะเน้นในเรื่องผลลัพธ์ (outcomes) มากกว่ากระบวนการเรียน (Learning Process) แม้ว่าทั้งสองส่วนนี้เป็นเรื่องเดียวกัน แต่การเน้นที่ผลลัพธ์สุดท้ายมากเกินไป เป็นเหตุให้ละเลยในส่วนที่เป็นกระบวนการเรียนรู้เท่าที่จริงแล้วกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม ก็จะไปสู่ผลลัพธ์ที่พึงปรารถนาได้อยู่แล้ว ในการเรียนการสอนเพื่อสร้างคุณภาพประชากรที่ถาวรจึงควรให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ (มรรค) มากกว่า (ผล) เพราะในกระบวนการเรียนรู้แต่ละขั้นตอนนั้นเอง ผู้เรียนจะได้สะสมเอาคุณลักษณะต่าง ๆ ไว้เช่น ความอดทน ความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความมีวินัย การมีมนุษยสัมพันธ์ การรู้จักวิเคราะห์ การใฝ่รู้ เมื่อถึงสุดท้ายก็จะเป็นผลลัพธ์ที่เพียบพร้อม มีใช้มีเพียงทักษะในบางเรื่องบางตอนเท่านั้น

ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นเพียงแนวคิดอย่างกว้าง ๆ เพื่อการคิดสานต่อให้รอบคอบขึ้นลึกซึ้งขึ้น และสิ่งที่กล่าวนี้ก็จำกัดขอบเขตอยู่ภายในระบบโรงเรียนเป็นหลัก หากจะกล่าวไปแล้วยังมีประเด็นอื่น ๆ ที่จะต้องพิจารณาอีกหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องประสิทธิภาพของการจัดการและการดำเนินการของโรงเรียน แต่ขอไม่กล่าวถึงในที่นี้

8. แนวทางอันอาจนำไปสู่การจัดการศึกษาที่สร้างเสริมคุณภาพประชากรไทยในทศวรรษหน้า

หากยอมรับกันได้ถึงศักยภาพ และข้อจำกัดของระบบโรงเรียนดังที่ได้กล่าวมาแล้วประการหนึ่ง กับความเชื่อที่ว่าในอนาคตข้างหน้าการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในโลกและในสังคมไทยจะเป็นไปด้วยอัตราที่เร็วและกว้างขวาง ประเด็นที่ควรแก่การพิจารณาก็คือ เราจะจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนอย่างไร จึงจะช่วยสร้างเสริมคุณภาพของประชากรไทยอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ประชากรไทยสามารถ “จัดการ” (cope) กับสิ่งทั้งหลายได้อย่างมีความ

สุขในที่นี้จะพยายามเสนอแนวทางอย่างกว้าง ๆ เท่านั้น เพราะไม่สามารถเสนอรายละเอียดได้และอีกประการหนึ่งการศึกษาอย่างจริงจังในแต่ละเรื่องยังมีความจำเป็นอยู่มาก ก่อนที่จะลงมือดำเนินการ ข้อเสนอมีดังนี้

1. ให้พิจารณาอย่างรอบคอบและชัดเจนว่าในการจัดการศึกษาให้แก่ประชากรไทย นั้นความรู้เรื่องใด คุณค่าด้านใด หรือทักษะด้านใดที่จำเป็นจะต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับประชากรไทยควรกระทำผ่านกระบวนการจัดการศึกษาแบบปกติ (Formal Schooling) เรื่องใดควรปล่อยให้องค์กรทางสังคมอื่น ๆ ทำหน้าที่ให้การศึกษาแบบนอกระบบปกติทั้งที่เป็น Non-Formal และ Informal Education เหตุผลที่ควรจัดทำเช่นนี้ก็มีอยู่ 2 ประการหลัก ๆ คือ ประการแรกเป็นการหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนที่ไม่จำเป็น (กรณีที่เป็นจะต้องซ้ำซ้อนก็ให้คงไว้ในระบบ) ทั้งนี้เพราะจากข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ก็คือ ทั้งเนื้อหาที่เรียกว่าความรู้ก็ดี ทักษะก็ดี ระบบคุณค่าต่าง ๆ ก็ดี ระบบโรงเรียนไม่จำเป็นต้องถ่ายทอด เด็กก็สามารถจะเรียนรู้ได้จากหน่วยงานสังคมอื่น ๆ อยู่แล้วและในหลาย ๆ กรณี หน่วยงานสังคมอื่นทำหน้าที่ในเรื่องนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประการที่สอง จากข้อเท็จจริงที่ว่า ในยุคนี้ข้อมูลข่าวสารมีมากมายมหาศาล จนไม่สามารถนำมาบรรจุไว้ในหลักสูตร และระบบโรงเรียนไม่สามารถจะหาวิธีถ่ายทอดที่มีประสิทธิภาพมาใช้ให้ทันกาล การมีแนวคิดเพียงแค่ว่าจะใช้ระบบโรงเรียนถ่ายทอดความรู้ข้อมูลข่าวสารและทักษะต่าง ๆ ให้แก่ประชากร รังแต่จะไม่มีประสิทธิภาพ และหมดเปลืองงบประมาณมาก เพราะถ้าใช้วิธีนี้ รัฐก็จำเป็นต้องขยายจำนวนปีของการศึกษาภาคบังคับออกไปเรื่อย ๆ ดังที่กำลังคิดและกำลังทำกันอยู่ แนวทางนี้เป็นการคิดแบบรวมอำนาจอยู่ที่รัฐ เป็นหลักซึ่งไม่จำเป็นว่าจะเป็นแนวทางที่จะทันกับอัตราการเปลี่ยนแปลงของโลกด้วยเหตุนี้แนวทางที่น่าจะพิจารณาก็คือ การให้องค์กรทางสังคมประเภทอื่น ๆ ได้มีส่วนร่วม (participation) ในการจัดการศึกษาให้แก่ประชากรไทยอย่างจริงจังและควรจะได้มีการวางแผนร่วมกันทั้งในระยะสั้นและระยะยาว

2. การจัดการศึกษาในระบบโรงเรียนจะได้ผล (ในแง่ของการเสริมสร้างคุณภาพประชากรตามลักษณะที่กล่าวมาแล้ว) ก็ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพของครูหรือผู้สอนอย่างมากทีเดียว ในสภาพที่เป็นอยู่ครูหรือผู้สอนได้รับการศึกษาและอบรมในลักษณะที่เน้นให้เป็นผู้มีความรู้ดี มีวิธีการสอนหรือการถ่ายทอดความรู้ที่ดีเป็นหลัก เพราะฉะนั้นครูหรือผู้สอนจำนวนมากเมื่อได้รับมอบหมายให้ทำการสอนก็นำเอาวิธีการสอน (ที่คิดเอาดี) มาใช้เป็นวิธีการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งความรู้ที่ว่านี้ก็คือความรู้ที่เคยเรียนมาผนวกกับความรู้ที่มีอยู่ในตำราเรียนในระดับชั้นที่สอน โดยส่วนใหญ่แล้วจะยึดแนวของตำราเรียนและตำราประกอบการเรียนเป็นหลัก ครูสอนมากจะมีได้เป็นผู้สร้างความรู้ใหม่ ๆ ให้ทันเหตุการณ์กับความเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็ว

ทั้งในแง่ความรู้และข้อมูลข่าวสาร เคยสอนเนื้อหาอย่างไร ก็สอนอยู่เช่นเดิมจนกว่าตำราของกระทรวงศึกษาธิการจะเปลี่ยน และกว่าตำราจะถูกนำมาใช้ ข้อมูลหลายอย่างก็ล้าสมัยไปแล้ว

การที่จะคาดหวังให้ครูหรือผู้สอนสามารถสร้างความรู้หรือสังสรรค์ความรู้ใหม่ ๆ ให้ทันสมัยอยู่เสมอ นั้น คงจะเป็นจริงได้ยาก ถ้าหากการศึกษาในสถาบันการผลิตครูยังไม่มี การปรับปรุงอย่างจริงจัง สถาบันผลิตครูส่วนมากทั้งที่อยู่ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการและใน สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย คงจะไม่ค่อยมีความแตกต่างกันมากนักในจุดเน้นของการผลิตครู นั้นคือ เป็นการเน้นให้ความรู้และวิธีการสอน แต่ไม่ให้ความสำคัญกับการให้วิธีวิทยา (methodology) แก่ผู้ที่จะออกไปเป็นครู มีหน้าที่ยังมิได้ส่งเสริมจันทะในการเรียนรู้เสียอีก เมื่อ บุคคลเหล่านี้ออกไปเป็นครู ก็ย่อมใช้วิธีการที่ได้รับมาจากสถาบันผลิตครูนั้นแล เพราะฉะนั้น แนวทางที่ควรพิจารณาก็คือ การปฏิรูปการผลิตครูอย่างจริงจัง และในส่วนของกรอบ (Re-orientation) ครูประจำการก็จะต้องกระทำอย่างจริงจังโดยเน้นเรื่องวิธีวิทยาให้มากขึ้นเพื่อให้ครูสามารถสร้างความรู้ใหม่ ๆ ได้ทันการณ์

3. ในฐานะที่โรงเรียนเป็นสถาบันทางสังคมประเภทหนึ่ง ย่อมมีความเกี่ยวข้องกับ สัมพันธ์กับชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่อย่างไม่สามารถปฏิเสธได้ แต่ในการดำเนินงานของ โรงเรียนส่วนมาก ในปัจจุบันกลับกระทำในลักษณะที่เป็นการแสดงให้เห็นว่าโรงเรียนเป็น สถานที่ราชการ ดำเนินงานหรือควบคุมการดำเนินงานโดยคนของราชการ เพื่อผลประโยชน์ ของราชการเพราะฉะนั้นเมื่อโรงเรียนเผชิญกับปัญหาหรือข้อจำกัดต่าง ๆ ก็หาทางแก้ปัญหา โดย วิธีของราชการ ดังจะเห็นได้ว่าโรงเรียนในระดับจังหวัด ระดับอำเภอ และระดับตำบล จำนวนมากเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนผู้สอนบางสาขาวิชา ขาดแคลนอุปกรณ์ในการเรียน การสอน ขาดแคลนเครื่องมือเครื่องใช้ และขาดแคลนเงินงบประมาณจากรัฐ วิธีการแก้ปัญหา ของโรงเรียนเหล่านี้ส่วนมากก็ใช้วิธีการขอจาก “หน่วยเหนือ” ซึ่งเป็นหน่วยราชการที่ตน สังกัดเป็นหลัก แต่ภายใต้เงื่อนไขของรัฐซึ่งมีข้อจำกัดนั้นความคาดหวังของโรงเรียนเหล่านี้ ในอันที่จะได้รับความช่วยเหลือหรือการช่วยแก้ปัญหาให้จาก “หน่วยเหนือ” จึงเป็นความคาดหวังที่ออกจะเลือนลอย ปัญหาและข้อจำกัดต่าง ๆ จึงดำรงอยู่เรื่อยมา เพราะฉะนั้น แนว ทางที่ควรพิจารณาคือ ให้มีการปรับเปลี่ยนทัศนคติในการมองโรงเรียนว่าเป็นของราชการ ให้โรงเรียนเป็นของชุมชนอย่างแท้จริง เมื่อมีปัญหาให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไข ให้ชุมชนมีส่วนร่วมรับรู้และตัดสินใจในเรื่องการจัดการศึกษาในโรงเรียนให้มากขึ้น เพื่อว่า โรงเรียนจะได้ดำเนินการจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ ในการเสริมสร้างคุณภาพของ ประชากรในชุมชนนั้น ๆ แนวทางในลักษณะนี้ย่อมมีผลกระทบต่องานวิธีการบริหารจัดการของ

โรงเรียนด้วยจึงจะต้องมีการทำความเข้าใจ (Re-orientation) ผู้บริหารโรงเรียนกันอย่างจริงจัง และเป็นระบบ

4. ดังได้กล่าวมาแล้วว่าในระบบการเรียนการสอนในปัจจุบันนี้ จุดมุ่งเน้นมักจะอยู่ที่ผลลัพธ์สุดท้าย ไม่ว่าจะเป็นผลลัพธ์นั้นจะเป็นในแง่ของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Cognitive outcomes) หรือ ผลลัพธ์ในด้านทักษะ (Skill outcomes) การจัดกระบวนการเรียนการสอนจึงให้ความสำคัญกับ กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) น้อยมากทั้ง ๆ ที่กระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งที่สำคัญมาก และสำคัญไม่น้อยไปกว่าผลลัพธ์สุดท้ายของกระบวนการศึกษาด้วยซ้ำไป เพราะฉะนั้นในการจัดการศึกษาในโรงเรียน จะต้องมีการปรับวิธีการสอนและการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียนไปในลักษณะที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้มากขึ้น นำนอนวิธีการดังกล่าวนี้ จำเป็นจะต้องอาศัยครูที่มีความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนี้อย่างดีจึงจะทำได้สำเร็จ เพราะฉะนั้นการปรับปรุงการเรียนการสอนในสถาบันผลิตครูและการจัดอบรม (Re-orientation) ครูประจำการจึงมีความจำเป็นมากทีเดียว

จากที่กล่าวมาข้างต้นอย่างสังเขปจะเห็นได้ว่า การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจะเน้นอยู่ที่ระดับโรงเรียนเป็นหลัก โดยมีได้พูดถึงโครงสร้างอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะคิดว่าหากความคิดในเรื่องนี้เป็นที่ยอมรับได้ การปรับเปลี่ยนในระดับโครงสร้างบางอย่างจะต้องเกิดขึ้นเอง และในส่วนที่เกี่ยวข้องกับสถาบันสังคมประเภทอื่น ๆ ก็จะต้องมีการปรับตามเช่นกันเมื่อมีการวางแผนการจัดการศึกษาร่วมกัน

9. บทสรุป

ในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งต่าง ๆ อย่างรวดเร็วและรุนแรง ทั้งในระดับโลก ระดับประเทศ และระดับชุมชนเล็ก เมื่อมีปัญหาอย่างใดอย่างหนึ่งเกิดขึ้น การแก้ปัญหา ก็ย่อมทวีความยากขึ้นเพราะความซับซ้อนของเหตุและปัจจัยของปัญหามีมากขึ้น การแก้ปัญหาจึงจำเป็นต้องอาศัยสติปัญญามากขึ้น การพัฒนาคุณภาพของประชากรที่สำคัญสุดยอใดไม่มีอะไรจะเกินไปกว่าการจัดการศึกษาที่สร้างเสริมสติปัญญา เพราะรากเหง้าของปัญหาทั้งมวลก็มาจากการที่ประชากรขาดสติปัญญานั้นเอง แต่การที่ประชากรมีสติปัญญาอย่างเดียวก็ไม่พอเพียง จะต้องพัฒนาให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม มีจริยธรรมและรู้จักผิดชอบชั่วดีด้วย หากไม่ก็จะใช้สติปัญญาแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตัวมากขึ้นไปอีก กล่าวโดยสรุปก็คือในการจัดการศึกษา รัฐในฐานะที่เป็นผู้ควบคุมการจัดการศึกษาภายในรัฐแต่ผู้เดียวจะต้องให้ผู้ที่มีความรู้ ความคิด และมีสัมมนาทัศนนะหรือสัมมาทิฐิ มามีส่วนร่วมช่วยคิด ช่วยมอง มิใช่เอา

แต่ระบบราชการมาเป็นแนวในการทำงาน เพราะการจัดการศึกษาโดยยึดแนวของทางราชการจนตายตัวนั้น ผลที่จะจัดการศึกษาให้ประชากรมีคุณภาพที่พึงประสงค์กับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงได้ จะทำได้ก็แค่เพียงคุณภาพของประชากรที่รัฐพึงประสงค์เท่านั้นแล

คุณภาพประชากรกับระบบการแพทย์และสาธารณสุข

โดย นพ. วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร

คุณภาพประชากรกับระบบการแพทย์และการสาธารณสุขในทศวรรษหน้า
นายแพทย์วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร
กองแผนงาน กระทรวงสาธารณสุข

1. บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยมีอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในอัตราที่สูงมากและเป็นไปอย่างรวดเร็ว การขยายตัวอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจก่อให้เกิดผลกระทบทั้งผลดีและผลเสียต่อตัวคนและสังคมโดยรวม เกิดปัญหาทางด้านคุณภาพชีวิตสังคมสถาบันครอบครัวและสิ่งแวดล้อมตามมา

การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคมจะต้องมีบทบาทสำคัญมากขึ้นควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจ การศึกษาเสถียรภาพทางการเงินการคลังของประเทศควบคู่ไปกับการกระจายรายได้ และการกระจายผลการพัฒนาไปสู่ส่วนภูมิภาคและกลุ่มเป้าหมายที่ด้อยโอกาสอย่างทั่วถึง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้ดีขึ้น ตลอดจนการรักษาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ

2. วัตถุประสงค์ของบทความ

บทความนี้ต้องการปริทัศน์ถึงสถานการณ์ของคุณภาพชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของระบบบริการสาธารณสุขในทศวรรษหน้า ที่จะผลกระทบต่อคุณภาพประชากร คุณภาพชีวิตที่พึงประสงค์ที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่เจ็ด (พ.ศ.2535-2539) ปัญหาอุปสรรคในการบรรลุเป้าหมายคุณภาพประชากรที่พึงประสงค์

3. สถานการณ์คุณภาพชีวิตในปัจจุบัน

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5-6 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตมากขึ้นโดยได้วางหลักการในการพัฒนาชนบทไว้ 4 ประการคือ

- ก) กำหนดพื้นที่เป้าหมายและสภาพปัญหาในแต่ละพื้นที่
- ข) พัฒนาให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ พอกุพอกินและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น
- ค) ฝึกกำลังระหว่างหน่วยงานของรัฐ เอกชน และประชาชน

ง) อาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักในการตัดสินใจปัญหาของตนเอง

เพื่อให้หลักการดังกล่าวสามารถปฏิบัติได้จึงได้มีการพัฒนาระบบข้อมูลโดยเฉพาะในระดับหมู่บ้านและครัวเรือนสำหรับการวางแผนพัฒนาทุกระดับตั้งแต่หมู่บ้านขึ้นมา นอกจากนั้นยังใช้ในการติดตามประเมินผลการพัฒนา ฐานข้อมูลนี้เรียกว่า เครื่องชี้วัดความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ.) จปฐ.นี้จึงเป็นการกำหนดคุณภาพชีวิตขั้นต่ำของประชาชน ซึ่งเป็นทั้งเป้าหมายของการพัฒนา (ends) และเป็นเครื่องมือ (means) ในการบรรลุจุดมุ่งหมายเชิงสังคมของประเทศไทยคือ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขตามสมควร

เครื่องชี้วัด จปฐ.แบ่งออกเป็น 8 หมวด ประกอบด้วย 32 ตัวชี้วัด (ดูภาคผนวก 1) ในแต่ละตัวชี้วัดนั้นได้มีเป้าหมายกำกับไว้เพื่อเป็นจุดหมายของการพัฒนาคุณภาพชีวิต และเพื่อการประเมินผลการพัฒนาด้วย การประเมินสถานภาพคุณภาพชีวิตนั้น อาศัยองค์กรประชาชนเป็นหลัก เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน คณะทำงานสนับสนุนการปฏิบัติการพัฒนาชนบทระดับตำบล (คปต.)

จากภาคผนวกที่ 1 จะเห็นได้ว่า ตัวชี้วัดเครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐานทั้ง 32 ชุดดังกล่าวก็คือปัจจัยทางด้าน เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สาธารณสุข การเมือง วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในชาติ ปัจจัยดังกล่าวมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด ไม่สามารถแยกพิจารณาอย่างใด ๆ ได้ อย่างไรก็ตาม ดูเหมือนว่าเกณฑ์ จปฐ.จะให้ความสำคัญกับตัวแปรด้านสาธารณสุขอยู่ค่อนข้างมากถึง 11 เครื่องชี้วัดจากทั้งหมด 32 เครื่องชี้วัด รองลงมาเป็นตัวแปรของการมีส่วนร่วมของประชาชนถึง 7 เครื่องชี้วัด

ผู้เขียนมีความเห็นว่า ตัวแปรด้านเศรษฐกิจมีความสำคัญไม่น้อยต่อคุณภาพชีวิต เนื่องจากระดับเศรษฐกิจของครัวเรือนจะกำหนดมาตรฐานการครองชีพ (standard of living) และเป็นปัจจัยสำคัญกำหนดการเข้าถึงบริการ (accessibility) ขั้นพื้นฐานที่จัดโดยรัฐ ผู้เขียนมีความเห็นว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตนั้นจะต้องควบคู่ไปกับความพยายามลดช่องว่างของความไม่เท่าเทียมกันในสังคมโดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระจายรายได้

กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยได้ประมวลและวิเคราะห์จปฐ. ในปี พ.ศ.2533 ทั้งประเทศรวม 57,997 หมู่บ้านจาก 72 จังหวัด (ยกเว้น กทม.) พบว่าโดยเฉลี่ยในภาพรวม

ทั้งประเทศ คุณภาพชีวิตของประชาชนตามเป้าหมาย จปฐ. ปี 2534 นั้นในปี 2533 ได้รับการพัฒนาดีขึ้นกว่าในปี 2530 นั่นคือ

1. ในปี 2530 เครื่องชี้วัด จปฐ. ทั้งประเทศไม่บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในปี 2534 จำนวน 25 เครื่องชี้วัด แต่ในปี 2533 เครื่องชี้วัด จปฐ. ที่ไม่บรรลุตามเป้าหมายลดลงเหลือ 21 เครื่องชี้วัดจาก 32 เครื่องชี้วัด

จากจำนวน 21 เครื่องชี้วัดที่ไม่สามารถบรรลุนั้น มีเพียง 6 เครื่องชี้วัดที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายมากกว่าร้อยละ 10 ซึ่งเป็นอัตราที่สูงที่จะต้องรีบแก้ไขให้หมดไปได้แก่

- เด็กอายุ 5-14 ปี ไม่ขาดสารอาหาร ยังมีปัญหา 31%
- ครอบครัวมีน้ำสะอาดดื่ม ยังมีปัญหา 31%
- ครอบครัวใช้พันธุ์พืช/สัตว์ที่ทางราชการส่งเสริม ยังมีปัญหา 11%
- คู่สมรสมีบุตรไม่เกิน 2 คนและคุมกำเนิด ยังมีปัญหา 27%
- หมู่บ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนา ยังมีปัญหา 31%
- กระทรวงมหาดไทยมีความสามารถในการวางแผน ยังมีปัญหา 68%

และยังมีเพียงอีก 15 เครื่องชี้วัดที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายน้อยกว่าร้อยละ 10 ได้แก่

- เด็กแรกเกิดถึง 5 ปี ไม่ขาดสารอาหาร
- ครอบครัวมีตัวมดลูกสุขภาพดี
- เด็กวัยประถมศึกษาได้เข้าเรียนภาคบังคับ
- ประชาชนอายุ 14-15 ปี อ่านออกเขียนได้
- ครอบครัวได้รับข่าวสารครบ
- ประชาชนปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- ครอบครัวมีการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช
- ครอบครัวป้องกันการระบาดของโรคสัตว์
- ครอบครัวเป็นสมาชิกกลุ่ม
- หมู่บ้านรักษาสาธารณสมบัติ
- หมู่บ้านอนุรักษ์ทรัพยากร
- หมู่บ้านสามัคคีเอื้อเฟื้อต่อกัน
- ครอบครัวปฏิบัติศาสนกิจสม่ำเสมอ
- ครอบครัวไม่ใช้จ่ายฟุ่มเฟือย

2. ในปี 2533 เครื่องซีวัด จปฐ. ทั้งประเทศที่บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้แล้วมีจำนวน 11 เครื่องซีวัด ซึ่งจะต้องขยายผลไปสู่ครอบครัวและประชาชนทุกคนให้มีมาตรฐานคุณภาพชีวิตที่วางไว้ได้แก่

- เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักมากกว่า 3,000 กรัม
- บำบัดมลพิษทางน้ำอย่างน้อย 5 ปี
- บ้านถูกสุขลักษณะเป็นระเบียบ
- เด็กอายุต่ำกว่า 1 ปีได้รับวัคซีนครบ
- เด็กวัยประถมศึกษาได้รับวัคซีน
- หญิงมีครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด
- หญิงมีครรภ์ได้รับการบริการทำคลอดและดูแลหลังคลอด
- ครอบครัวมีการปลูกพืชหมุนเวียนหรือพืชบำรุงดิน
- ครอบครัวมีการใช้ปุ๋ยบำรุงดิน
- ประชาชนไปใช้สิทธิเลือกตั้ง
- ครอบครัวไม่เล่นการพนันไม่ติดสุราหรือสิ่งเสพติดอื่น ๆ

ในการประมวลผลเครื่องซีวัดจปฐ. ปี 2533 ทั่วประเทศรายภาค พบว่าภาคกลางมีดัชนีเครื่องซีวัด จปฐ. ดีที่สุดและภาคเหนือและภาคใต้ยังมีปัญหาสูงที่สุด ดังตารางที่หนึ่ง

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบเครื่องซีวัด จปฐ. ที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายปี 2534 ระหว่างภาคและเปรียบเทียบกับปี 2530

ภาค	จำนวนเครื่องซีวัด จปฐ. ที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายปี 2534	
	ปี 2530	ปี 2533
กลาง	20	17
ตะวันออกเฉียงเหนือ	23	20
เหนือ	26	24
ใต้	28	24
ทั้งประเทศ	25	21

แม้ว่าข้อมูลจากการประมวลผลเครื่องชี้วัด จปฐ.ทั้งประเทศปี 2533 อาจจะมีปัญหาในด้านความแม่นยำ เนื่องจากประเมินโดยองค์กรประชาชนในหมู่บ้านทั่วประเทศ อาจจะมีปัญหาเชิงอัตวิสัยอยู่บ้าง อย่างไรก็ตาม ข้อมูล จปฐ.ทั้งประเทศในปี 2533 ดังกล่าวนับว่ามีคุณค่าอย่างยิ่งในการแสดงให้เห็นภาพกว้าง ๆ ถึงคุณภาพชีวิตของประชาชนไทย

4. ระบบบริการสาธารณสุขในทศวรรษหน้า

ในครึ่งทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยมีการพัฒนาเศรษฐกิจไปอย่างรวดเร็วจนเกิดภาพที่ว่า ประเทศไทยกำลังจะพัฒนาไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICS) ระบบบริการสาธารณสุขก็ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วเช่นกัน ในตอนนี้จะวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีความสำคัญและกระทบต่อระบบบริการสาธารณสุขของประเทศ

4.1 การเปลี่ยนแปลงด้านอุปสงค์

4.1.1 การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร

ลักษณะและโครงสร้างประชากรไทย ได้เปลี่ยนไปอันสืบเนื่องจากความสำเร็จของโครงการวางแผนครอบครัว โดยลดอัตราเพิ่มของประชากรจาก 3.2% ในปี 2513 เป็น 1.4% ในปี 2533 โดยที่เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปีลดลงจาก 45.1% เหลือ 33.4%, ประชากรวัยแรงงานเพิ่มขึ้นจาก 50% เป็น 60.6%, ประชากรผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นจาก 4.9% เป็น 6.1% ในช่วงเวลา 20 ปีดังกล่าว

4.1.2 การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการเจ็บป่วย

นอกจากการเปลี่ยนแปลงด้านอัตราตายทารก อัตราตายมารดา และการเพิ่มขึ้นตามลำดับของอายุวัยเฉลี่ยของประชาชนแล้ว ประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงเปลี่ยนผ่านของแบบแผนการเจ็บป่วย (morbidity transition) โดยที่โรคที่เกิดจากความยากจน เช่น ทุพโภชนาการ โรคติดเชื้อที่นำโดยแมลง เช่น มาเลเรีย ไข้เลือดออก โรคทางเดินอาหาร โรคติดเชื้อระบบทางเดินหายใจ เป็นต้น ได้ลดอัตราป่วย อัตราตายและความรุนแรงลง แต่ก็ไม่ได้หมดไป ในขณะเดียวกันโรคที่เกิดจาก life style เช่น โรคหลอดเลือดหัวใจ มะเร็ง รวมทั้งอุบัติเหตุนการบาดเจ็บและการเป็นพิษ เป็นต้น กลับมีความชุกรวมทั้งอัตราตายมากขึ้น ทั้งนี้โดยการพิจารณาจากอัตราตาย 10 อันดับแรกของกองสถิติสาธารณสุขระหว่างปี 2510-2531

จะเห็นได้ว่า อันดับของอัตราตายตามกลุ่มสาเหตุของโรคได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างเห็นได้ชัดเจน

4.1.3 ความคาดหวังของประชาชน

ความเป็นเมือง (urbanization) การศึกษา ระบบสารสนเทศ สื่อสารมวลชนทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น ทำให้ความคาดหวังต่อการบริการด้านสาธารณสุขของประชาชนเพิ่มขึ้น สื่อสารมวลชนในประเทศไทยซึ่งมีลักษณะเศรษฐกิจเป็นทุนนิยมเสรีนิยมนั้นก็มีทั้งคุณ และโทษต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนอยู่ไม่น้อย เนื่องจากเป็นระบบที่มีการกระตุ้นอยู่ในตัวเอง

4.1.4 การเปลี่ยนแปลงของรายได้ของครัวเรือน และแบบแผนการบริโภค บริการทางการแพทย์

ครัวเรือนไทยมีค่าใช้จ่ายสำหรับสุขภาพ (medical care) ประมาณ 3.3% ถึง 3.6% ของรายได้ต่อเดือน หรือประมาณ 3.3% ถึง 3.5% ของรายจ่ายครัวเรือน ระหว่าง พ.ศ.2524 ถึง 2531 โดยที่ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ถึง 73% ของค่าใช้จ่ายสำหรับสุขภาพ ในปี 2524 เป็นการจ่ายเพื่อบริโภคบริการทางการแพทย์ (medical services) และเพิ่มขึ้นเป็น 78% ในปี 2531 โดยที่ค่าใช้จ่ายในการซื้อยากินเองเป็นสัดส่วนที่น้อยกว่า และมีแนวโน้มลดลงในระหว่างเวลาดังกล่าว (สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2524, 2529, 2531)

เมื่อวิเคราะห์เฉพาะรายจ่ายบริการทางการแพทย์จะพบว่า รายจ่ายสำหรับบริการในโรงพยาบาลของรัฐมีแนวโน้มลดลงจาก 50% ในปี 2529 เป็น 46% ในปี 2531 และรายจ่ายสำหรับบริการในโรงพยาบาลและคลินิกเอกชนมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นจาก 40% เป็น 46% ในระยะเวลาดังกล่าว

เมื่อวิเคราะห์รายได้ของครัวเรือน และรายจ่ายสำหรับสุขภาพในระหว่าง พ.ศ.2529 และ 2531 จะพบว่า รายได้ครัวเรือนเพิ่มขึ้นจริง (real term) 6.3%, รายจ่ายด้านสุขภาพเพิ่มขึ้น 3.6%, รายจ่ายในการซื้อยาบริโภคเองลดลง 16.2%, รายจ่ายสำหรับบริการทางการแพทย์เพิ่มขึ้น 10.9% จะเห็นได้ว่า อุปสงค์ต่อการบริการทางการแพทย์มีความยืดหยุ่นต่อรายได้สูง (income elasticity > 1) เพราะครัวเรือนบริโภคบริการทางการแพทย์ในอัตราที่เพิ่มขึ้นมากกว่าการเพิ่มขึ้นของรายได้ครัวเรือน ส่วนยาที่ซื้อกินเองนั้นเป็นสินค้าที่เรียกว่า inferior goods เพราะครัวเรือนบริโภคน้อยลงเมื่อมีรายได้เพิ่มขึ้น (Tangcharoensathien 1990) รายงาน

ของ Myer et, al. (1985) ก็พบข้อเท็จจริงเช่นเดียวกันคือ เมื่อครัวเรือนมีรายได้สูงขึ้น จะลดการซื้อยาบริโภคเอง และเพิ่มการบริโภคบริการการแพทย์ที่เป็น institutional care มากขึ้น ดังแสดงในตารางที่สอง

ตารางที่ 2 Income elasticity of demand for medical care, medical service and drugs, comparing two data set in 1981 and 1986/88 income elasticity

of demand for	1981	1986/88
Medical care	0.25	0.57
- Medical service	1.62	1.7
- self prescribed drug	-0.69	-2.6

Sources : 1981 Myer et, al. (1985)
1986/88 Tangcharoensathien (1990)

แบบแผนการบริโภคบริการสาธารณสุขดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้บริการของประชาชนคนไทยที่เปลี่ยนแปลงไปในระหว่าง พ.ศ.2531 ถึง 2528 ดังตารางที่สาม

ตารางที่ 3 ร้อยละของสถานบริการการแพทย์ที่ผู้ป่วยเลือกใช้

Choices of outlet	2513	2522	2528
No treatment	2.7	4.2	-
Traditional healer/medicine	7.7	6.3	2.4
Self-prescribed drugs	51.4	42.3	28.6
Public health centres	4.4	16.8	14.7
Public hospitals	11.1	10.0	32.5
Private clinic/hospitals	22.7	20.4	21.8

Source: Health Planning Division, MOPH 2513, 2522 Institute for Population and Social Research, Mahidol University 1988

4.1.5 ประชาชนไทยมีแนวโน้มได้รับการคุ้มครองโดยการประกันสุขภาพ

ในปี 2534 ประชาชนไทยประมาณร้อยละ 60 ได้รับการคุ้มครอง โดยสวัสดิการรักษายาบาลหรือการประกันสุขภาพอยู่หลากหลาย เช่น ข้าราชการและลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ ได้รับสวัสดิการรักษายาบาล ครีวเรือนผู้มีรายได้น้อยได้รับบัตรสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อยสำหรับการรักษายาบาล ลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรมและบริการได้รับการคุ้มครองโดยกองทุนทดแทนแรงงาน ซึ่งนายจ้างเป็นผู้จ่ายเงินสมทบแต่เพียงฝ่ายเดียว เด็กต่ำกว่าห้าปีและผู้สูงอายุได้รับการคุ้มครองรักษายาบาลจากรัฐ นักเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้รับการคุ้มครองโดยโครงการประกันสุขภาพนักเรียน โครงการบัตรสุขภาพของกระทรวงสาธารณสุข ซึ่งยังคงดำเนินการอยู่ในขณะนี้แต่ได้ซบเซาลงไปมาก มีลักษณะของความเป็นไปได้ของการขยายโครงการไปสู่การประกันสุขภาพโดยความสมัครใจ ดังนั้น เหลือประชากรอีกประมาณร้อยละ 40 ที่ยังไม่ได้รับการคุ้มครองแต่อย่างใด

นอกจากกองทุนเงินทดแทนแรงงาน ซึ่งคุ้มครองการเจ็บป่วยที่สืบเนื่องจากการทำงาน ประเทศไทยยังได้เริ่มดำเนินการประกันสังคมตามพรบ. ประกันสังคม 2533 เพื่อคุ้มครองลูกจ้าง สำหรับการเจ็บป่วยที่ไม่สืบเนื่องจากการทำงานโดยการจ่ายเงินสมทบเข้ากองทุนประกันสังคมโดยลูกจ้าง นายจ้างและรัฐบาลฝ่ายละ 1.5% ของค่าจ้าง โดยในปี 2534 จะมีเงินเข้ามาในระบบสาธารณสุขอย่างน้อยประมาณ 1,500 ล้านบาท โดยเริ่มคุ้มครองลูกจ้างในสถานประกอบการที่มีลูกจ้างมากกว่า 20 คนขึ้นไป

ในพรบ.ประกันสังคม 2533 ได้แถลงไว้ชัดเจนว่า จะครอบคลุมประชาชนในภาคเกษตรกรรมและผู้ใช้แรงงานที่ไม่มีนายจ้าง (self employed) ในอนาคตอันใกล้นี้ แสดงว่าวัตถุประสงค์ทางสังคมระยะยาวคือการที่คนไทยทุกคนจะได้รับการคุ้มครองโดยสิทธิประโยชน์ด้านรักษายาบาลหรือการประกันสุขภาพ ให้เข้าถึงและใช้บริการเมื่อต้องการ

การที่ประชาชนมีประกันสุขภาพนั้น โดยทฤษฎีและข้อค้นพบเชิงประจักษ์แสดงให้เห็นว่า ผู้มีประกันสุขภาพมีแนวโน้มใช้บริการเกินความจำเป็นเนื่องจากเงินไม่ใช้กำหนดวงกว้างการใช้บริการอีกต่อไป หากการจัดการของระบบประกันสุขภาพไม่เหมาะสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกการจ่ายผู้ให้บริการ คือ แพทย์ และโรงพยาบาล ที่เอื้ออำนวยให้เกิดการสั่งการตรวจวินิจฉัย และการรักษาที่เกินจำเป็นแล้ว จะมีผลเสียต่อประเทศชาติอย่างใหญ่หลวง ทำให้รายจ่ายทางการแพทย์สูงขึ้นโดยที่สุขภาพของประชาชนไม่ได้ดีขึ้นสมกับรายจ่ายที่จ่ายไปเท่าไรนัก

4.2 การเปลี่ยนแปลงด้านอุปทาน

4.2.1 การขยายตัวของโรงพยาบาลภาคเอกชน

เมื่อวิเคราะห์ด้านอุปสงค์แล้ว ในตอนนี้จะวิเคราะห์ในด้านอุปทานบริการทางการแพทย์ การเติบโตอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจไทยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่หก มีผลให้เกิดการลงทุนในกิจการบริการทางการแพทย์โดยเฉพาะในภาคธุรกิจเอกชนอย่างสูง โรงพยาบาลเอกชนที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนในขณะนี้ประมาณ 28 แห่ง ซึ่งจะเริ่มเปิดให้บริการใน พ.ศ.2534 ถึง 2536 โรงพยาบาลดังกล่าว ส่วนใหญ่อยู่ในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งประมาณการว่าจะมีเตียงในภาคธุรกิจเอกชนเพิ่มขึ้นทั่วประเทศอีก 3,000 ถึง 4,000 เตียง นอกจากนั้น ธุรกิจโรงพยาบาลเอกชนยังมีแนวโน้มขยายตัวในลักษณะของโรงพยาบาลในเครือ (chain) รวมทั้งนักธุรกิจภาคอุตสาหกรรมและบริการอื่น ๆ หันมาสนใจลงทุนสร้างโรงพยาบาลเอกชนมากขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอนาคตอันสดใสของการลงทุนในกิจการนี้

4.2.2 การมีและการใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ราคาแพง

นอกจากนั้น มีการซื้อและการสั่งใช้เทคโนโลยีการแพทย์ที่มีราคาแพงมากขึ้น ผู้เขียนร่วมกับ ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุขสำรวจในเดือนมกราคม 2532 พบว่ามีเครื่องเอกซเรย์คอมพิวเตอร์ในประเทศไทย 37 เครื่อง เพิ่มขึ้นเป็น 43 เครื่อง ในเดือนมิถุนายน 2533 และ 60 เครื่องในเดือนมกราคม 2534 จะเพิ่มขึ้นในภาคเอกชนอีกไม่น้อยกว่า 20 เครื่องในปี 2535-2536 และเพิ่มอีก 12 เครื่องในโรงพยาบาลศูนย์ของกระทรวงสาธารณสุข ราคาเครื่องละประมาณ 10-15 ล้านบาท โดยที่โรงพยาบาลภาครัฐมีส่วนแบ่งเพียง 20% เท่านั้น นอกจากนั้นยังมีเครื่อง Magnetic Resonance Imaging 5 เครื่อง ราคาเครื่องละประมาณ 20-30 ล้านบาท ซึ่งอยู่ในภาคเอกชนทั้งสิ้น เครื่องมีราคาแพงเหล่านี้ยังไม่เต็มความสามารถของเครื่อง (excess capacity)

4.3 ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงด้านอุปสงค์และอุปทาน

4.3.1 การเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายทางการแพทย์

ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของประเทศไทยในปี 2522 เท่ากับ 32,255 ล้านบาท หรือเท่ากับ 3.58% ของรายได้ประชาชาติ หรือ 710 บาทต่อหัวประชากร ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของประชาชนไทยเพิ่มขึ้นสูงเร็วกว่าการเพิ่มขึ้นของรายได้ประชาชาติเสียอีก จนในปี 2530 รายจ่ายด้านสุขภาพเท่ากับ 1,282 บาทต่อหัวประชากรหรือ 5.65% ของรายได้ประชาชาติ การที่ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพเพิ่มขึ้นในอัตราประมาณ 7-8% ต่อปีนั้น จะทำให้สามารถคาดการณ์ได้ว่าค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพจะเป็น 8% ของรายได้ประชาชาติ ในปี 2543 ซึ่งเป็นสัดส่วนที่สูงเท่ากับประเทศที่พัฒนาแล้ว

การที่ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพเพิ่มขึ้นมากเช่นนี้ ไม่ได้หมายความว่าสุขภาพของประชาชนจะดีขึ้น เนื่องจากค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดเป็นไปเพื่อการรักษาพยาบาล ซึ่งมีต้นทุนสูงแต่ประสิทธิภาพต่ำ เมื่อเทียบกับบริการด้านส่งเสริมสุขภาพ และการป้องกันโรค ซึ่งมีต้นทุนต่ำแต่มีประสิทธิภาพสูงยังไม่มีข้อมูลเชิงประจักษ์แสดงให้เห็นว่าค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของประเทศที่สูงขึ้นอย่างน่ากลัวนี้เกิดจากสาเหตุใด เกิดจากการใช้บริการเพิ่มขึ้นของประชาชน หรือเกิดจากค่ารักษาพยาบาลสูงขึ้น

4.3.2 จริยธรรมของแพทย์ถดถอยลง

เมื่ออุปสงค์และอุปทาน บริการทางการแพทย์เปลี่ยนแปลงไปดังกล่าวแล้วข้างต้น ก็จะมีผลกระทบต่อจริยธรรมของแพทย์อย่างมาก บริการทางการแพทย์เป็นเชิงธุรกิจ และการพาณิชย์มากขึ้นเรื่องของ “ยาขอมอหวาน” ในอดีตจะไม่พบไม่ปรากฏในปัจจุบัน การให้บริการเป็นเรื่องของการซื้อขายมากขึ้น การวินิจฉัยสั่งลงโทษแพทย์สภา เนื่องจากการผิดมารยาทวิชาชีพ การลงโทษผู้ประกอบการโรคคิดป้อน ๆ เช่น ทันตแพทย์ เกสัชกร พยาบาล ฯลฯ แม้จะยังมีไม่มากนักก็ตาม เนื่องจากกลไกในการบังคับให้เป็นไปตามมารยาทวิชาชีพนั้นยังอ่อนแออยู่มาก ก็ไม่ได้หมายความว่าบุคลากรวิชาชีพการแพทย์และสาธารณสุขจะมีระดับจริยธรรมสูงอย่างในอดีต

4.3.3 ภาวะสมองไหลจากภาครัฐไปสู่ภาคเอกชน

สงวน นิตยารัมภ์พงศ์และคณะ (2534) พบว่า ในปี 2529-2535 แพทย์ของ กระทรวงสาธารณสุขลาออก 612 คน คิดเป็นร้อยละ 10 ของแพทย์ทั้งหมดของกระทรวงฯ แพทย์เฉพาะทางในโรงพยาบาลทั่วไปและโรงพยาบาลศูนย์ลาออกร้อยละ 24 ของแพทย์เฉพาะทางที่ผลิตได้และแนวโน้มของการลาออกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ แพทย์ในภาครัฐทำงานหนักกว่า แต่ค่าตอบแทนต่ำกว่าภาคเอกชน 5-7 เท่า ค่าตอบแทนที่สูงกว่ามากเป็นปัจจัยที่สำคัญไม่น้อยที่ทำให้แพทย์ลาออก ผลกระทบสำคัญที่ติดตามมาคือ แพทย์ที่ยังอยู่ในภาครัฐจะต้องทำงานหนักมากยิ่งขึ้น และได้รับค่าตอบแทนเท่าเดิมเป็นปัญหาลูกโซ่ที่เร่งการลาออกมากยิ่งขึ้น หากรัฐบาลไม่รีบแก้ไขจะทำให้บริการโรงพยาบาลของรัฐมีคุณภาพต่ำลงเรื่อย ๆ ซึ่งจะมีผลกระทบทางลบต่อผู้ใช้บริการ ซึ่งก็คือผู้ป่วยคนยากคนจนที่มีระดับเศรษฐกิจระดับต่ำนั่นเอง จะเห็นได้ว่า รัฐผลิตแพทย์โดยใช้ภาษีอากรของราษฎรส่วนใหญ่ของประเทศ แต่แล้วในที่สุดค่าตอบแทนที่ต่ำกว่ามากในภาครัฐ ไม่สามารถรักษามแพทย์ให้คงอยู่ทำงานในราชการได้ก็เท่ากับว่ารัฐผลิตแพทย์ป้อนเอกชนนั่นเอง

4.3.4 กลไกการคุ้มครองผู้บริโภคทางการแพทย์และสาธารณสุข

การที่ภาคเอกชนเติบโตภายใต้ระบบการแพทย์ทุนนิยมเสรีนิยม (laissez faire medical system) ในประเทศไทยเช่นนี้ประกอบกับไม่มีนโยบายของรัฐที่ชัดเจนต่อบทบาทของภาครัฐและภาคเอกชนในการจัดบริการ กลไกการควบคุมคุณภาพบริการการแพทย์ยังอ่อนอยู่มาก การวิเคราะห์จากพระราชบัญญัติ 5 ฉบับคือ พรบ.วิชาชีพเวชกรรม 2525, พรบ.การพยาบาลและการผดุงครรภ์ 2528, พรบ.ควบคุมการประกอบโรคศิลป์ 2479, พรบ.สถานพยาบาล 2504, พรบ.เครื่องมือแพทย์ 2531 (วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร 2534) พบว่า กลไกการควบคุมให้เป็นไปตามกฎหมายยังอ่อนอยู่มาก เนื่องจากข้อจำกัดของจำนวนบุคลากรในกองหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยดังกล่าวข้างต้นจะทำให้เกิดความเสียหายต่อประเทศชาติโดยรวม ได้แก่ การสั่งการตรวจรักษาพยาบาลอย่างขาดเหตุผลและขาดประสิทธิภาพเชิงเศรษฐศาสตร์ ค่าใช้จ่ายการแพทย์จะสูงขึ้นอย่างรวดเร็วโดยที่ไม่ได้หมายความว่าสุขภาพของประชาชนจะดีขึ้นสมกับทรัพยากรที่ใช้ไป ในการจัดบริการประชาชนไทยมุ่งเน้นการรักษาพยาบาลมากกว่าการป้องกันและส่งเสริมสุขภาพ

4.3.5 ช่องว่างของความไม่เท่าเทียมกว้างขึ้น

ในสองทศวรรษที่ผ่านมา มีความไม่เท่าเทียมในสังคมหลายประการคือ

ก) ความเท่าเทียมของสถานะสุขภาพ (health status inequality) ซึ่งวัดจากอัตราการตายทารก, อัตราป่วย และอัตราการตายระหว่างภาคต่าง ๆ และระหว่างเมืองกับชนบท

ข) ความไม่เท่าเทียมของการกระจายทรัพยากรสาธารณสุข (ทั้งภาครัฐและเอกชน) ระหว่างภาคภูมิศาสตร์ ระหว่างเมืองกับชนบท ไม่ว่าจะเป็นโรงพยาบาล, บุคลากร, เครื่องมือแพทย์ ทำให้มีความแตกต่างกันของการเข้าถึงและใช้บริการโดยที่กลุ่มผู้ได้เปรียบในสังคมเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากการพัฒนามากกว่าคนจน

ค) ความไม่เท่าเทียมกันของการกระจายรายได้ระหว่างภาค ระหว่างเขตเมืองและชนบท

5. คุณภาพชีวิตที่พึงประสงค์ในแผนพัฒนาฉบับที่ 7

วัตถุประสงค์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคมในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 7 ได้กำหนดไว้ดังนี้

1. เร่งรัดพัฒนาคนดี มีความสามารถ มีสุขภาพอนามัยที่ดีตามสภาพปัญหาของแต่ละกลุ่มอายุ ตั้งแต่วัยเด็ก วัยเยาวชน วัยทำงานและวัยสูงอายุ เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าโดยต่อเนื่อง

2. เร่งรัดการพัฒนาคนให้มีคุณภาพและปริมาณเพียงพอที่จะเป็นผู้นำ และสนับสนุนการพัฒนาประเทศให้สามารถรักษาสถานภาพการแข่งขันในตลาดแก่ประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ และมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจในระดับสูงอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนมีการกระจายผลการพัฒนาทางเศรษฐกิจอย่างเป็นธรรมมากขึ้น

3. ป้องกันและแก้ไขปัญหาสังคมและผลกระทบจากสิ่งแวดล้อม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในทุกกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะผู้ด้อยโอกาสที่ยังไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทางเศรษฐกิจให้สามารถอยู่ในสังคม

ส่วนเป้าหมายและแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคมได้แสดงไว้ในภาคผนวก 2

6. ปัญหาและอุปสรรคในการบรรลุคุณภาพชีวิตของประชากรที่พึงประสงค์

ปัญหาการเจ็บป่วยและการตายเนื่องจากอุบัติเหตุ ยังเป็นปัญหาของประเทศในช่วงแผนฯ 5-6 สร้างความสูญเสียแก่ทรัพย์สิน ชีวิต และความพิการทุพพลภาพแก่ผู้ประสบอุบัติเหตุอยู่ไม่น้อย ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในแผนฯ 7 ยังไม่ได้มีรูปธรรมที่ชัดเจนในการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ปัญหาที่ต้องการความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาการเสพติดสารบางชนิดโดยเฉพาะการเสพติดสารแอมเฟตามีน (Amphetamine) ผู้เสพติดสารเหล่านี้โดยเฉพาะพนักงานขับรถยนต์โดยสาร บขส., พนักงานขับรถบรรทุกสิบล้อ ฯลฯ ได้ก่อให้เกิดอุบัติเหตุจราจรอยู่เสมอ ไม่ว่ารัฐบาลและหน่วยงานผู้เกี่ยวข้องจะรณรงค์ในเรื่องนี้เพียงใด ก็ยังไม่สามารถหยุดยั้งแหล่งผลิต และจำหน่ายมาดักกล่าวได้ จากการสุ่มตรวจปัสสาวะของพนักงานขับรถโดยสาร รถบรรทุก โดยกรมวิทยาศาสตร์การแพทย์ กองบังคับการปราบปรามยาเสพติด กระทรวงคมนาคม ตั้งแต่เดือนธันวาคม 2533 ถึงเดือนสิงหาคม 2534 รวม 18 ครั้ง จำนวน 1,992 ตัวอย่าง พบว่ามีสารแอมเฟตามีนถึง 831 ตัวอย่างหรือร้อยละ 41.7 สำหรับคนจนในเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตชุมชนแออัดภายใต้ความรับผิดชอบของหน่วยงานต่าง ๆ ของเทศบาล และกรุงเทพมหานครนั้น ยังไม่มีฐานข้อมูลแสดงคุณภาพชีวิตของกลุ่มคนผู้ด้อยโอกาสเหล่านี้เท่าที่ควร แม้ว่าในแผนการกระจายรายได้ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 นั้น จะกำหนดกลุ่มผู้ด้อยโอกาสที่เป็นคนจนเมืองเป็นกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนาก็คงตาม แต่ก็ได้แต่มุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การมีงานทำเท่านั้น ไม่ได้มุ่งจำเพาะถึงสถานภาพ สุขภาพ โอกาสและความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงและใช้บริการสาธารณะต่าง ๆ เท่าที่ควร หากแนวโน้มการพัฒนาประเทศยังคงมุ่งเน้นการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม และบริการ การย้ายถิ่นอพยพของชาวชนบทเข้ามาหางานทำในเขตเมืองจะทวีความรุนแรงมากขึ้น ทำให้คุณภาพชีวิตของคนจนเมืองอยู่ในสภาพที่น่าเป็นห่วงมากกว่าชาวชนบท เนื่องจากความแปลกแยก (alienation) และขาดจากเครือข่ายทางสังคม (social network) ที่จะคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ปัญหาการควบคุมป้องกันการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ สถานการณ์โรคเอดส์ในประเทศไทยในปี 2534 ไม่เป็นที่น่าพอใจนัก เนื่องจากอัตราความชุกของการติดเชื้อไวรัสเอดส์พุ่งสูงขึ้นอย่างไม่มีแนวโน้มจะชะลอตัวลง การรณรงค์การใช้ถุงยางอนามัยสำหรับการรวมเพศกับคู่นอนแปลกหน้าไม่ได้ผลเท่าที่ควร ชายไทยที่ไปเที่ยวหญิงโสเภณียังไม่นิยมใช้ถุงยางอนามัย การแพร่เชื้อได้เข้าสู่วงจรของครอบครัวไปสู่หญิงแม่บ้านและทารกแรกเกิดที่มารดาติดเชื้อเอดส์ ในขณะนี้เกิดปรากฏการณ์ที่มารดาที่ติดเชื้อเอดส์คลอดบุตรแล้วทิ้ง

บุตรไว้ในโรงพยาบาลมากขึ้น เด็กกำพร้าเหล่านี้อยู่ในความดูแลของกรมประชาสงเคราะห์ จะเป็นปัญหาสังคมในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มหญิงและชายผู้ติดเชื้อเอดส์เป็นผู้ค่อย โอกาสในสังคมอยู่แล้วทำให้คุณภาพชีวิตของคนกลุ่มนี้ต่ำลงอย่างมาก

ตารางที่ 4 จำนวนผู้ติดเชื้อไวรัสเอดส์และอัตราความชุกของการติดเชื้อต่อ 100,000 ประชากร ใน 10 จังหวัด (31 กรกฎาคม 2534)

จังหวัด	จำนวนผู้ติดเชื้อ (คน)	อัตราความชุก (ต่อแสนประชากร)
เชียงราย	2,651	255
พะเยา	1,179	234
ระนอง	205	174
กรุงเทพมหานคร	8,340	150
ชลบุรี	1,285	141
สมุทรปราการ	1,186	138
สมุทรสงคราม	267	129
ลำปาง	928	120
นนทบุรี	702	104
สตูล	222	99

7. นโยบายและทางเลือก

จะเห็นได้ว่าในประเทศไทย ช่วงทศวรรษข้างหน้า แนวโน้มทั้งด้านอุปสงค์และอุปทานเกื้อกูลต่อการเติบโตของภาคธุรกิจเอกชนเป็นอย่างดี ผู้ตัดสินใจเชิงนโยบายจะต้องเรียนรู้ให้กระจ่างถึงวิวัฒนาการและการคลี่คลายของระบบบริการสาธารณสุข โดยการวิเคราะห์แนวโน้มดังกล่าวข้างต้น เพื่อการกำหนดกลวิธีในการพัฒนาสาธารณสุขเพื่อบรรลุการมีสุขภาพดีถ้วนหน้าและคุณภาพชีวิตประชากร

7.1 แผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับที่ 7 จะต้องมีการกลวิธีที่ชัดเจนเพื่อให้เกิดการกระจายความเสมอภาคของบริการ การเข้าถึงและการใช้บริการ เพื่อสนองต่อนโยบายหลัก 3 ข้อ

ของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 7 คือ ก) สนับสนุนการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ ข) การกระจายรายได้และการกระจายผลการพัฒนา ค) รักษาสมดุลของการพัฒนา

นโยบายสาธารณสุขที่สอดคล้องกับการกระจายรายได้ ได้แก่ นโยบายพัฒนาด้านทรัพยากรมนุษย์ เพิ่มการครอบคลุมและการกระจายบริการพื้นฐานสู่ชนบท เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรประชาชนในระดับตำบลและหมู่บ้านเพื่อการพึ่งพาตนเอง ประกันให้ผู้ด้อยโอกาส และกลุ่มเสียเปรียบในสังคมให้สามารถเข้าถึง และใช้บริการพื้นฐานเหล่านี้ อย่างเท่าเทียมกันระหว่างภาคภูมิศาสตร์และระหว่างเขตเมืองกับชนบท

7.2 การกำหนดบทบาทอันพึงประสงค์ ของบริการการแพทย์และสาธารณสุขภาครัฐ และเอกชนให้ชัดเจนว่าใครจะให้บริการอะไร เท่าไร อย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์สุขภาพที่ดีถ้วนหน้า การจะกำหนดนโยบายดังกล่าวได้จะต้องมีฐานะความรู้ความเข้าใจต่อภาคเอกชน นโยบายการแปรรูปการให้บริการจากรัฐไปสู่เอกชน (privatisation) นั้น จะต้องทำด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากตลาดบริการการแพทย์นั้นเป็นตลาดไม่สมบูรณ์ เนื่องจากผู้บริโภคไม่มี perfect information, บริการการแพทย์และสาธารณสุขบางอย่างมีลักษณะเป็นสินค้าสาธารณะ (public goods) ซึ่งมีผลกระทบภายนอกต่อสังคม (externalities) โดยส่วนรวมไม่น้อย นอกจากนั้นยังมีลักษณะพิเศษในบริการการแพทย์ คือ ผู้ให้บริการสามารถกำหนดอุปสงค์ของผู้ป่วยได้

7.3 การคุ้มครองผู้บริโภคด้านอาหารและยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริการการแพทย์ เนื่องจากผู้บริโภคขาดข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นเกี่ยวกับคุณภาพบริการ (imperfect information) ทำให้มีโอกาสที่จะเกิดการเอารัดเอาเปรียบผู้บริโภค ในขณะที่ กลไกบังคับให้เป็นไปตามกฎหมายยังอ่อนอยู่มาก

7.4 นโยบาย privatisation ต้องการกลไกการควบคุม (regulatory functions) ต่าง ๆ เช่น การควบคุมราคา การควบคุมคุณภาพบริการ การควบคุมการมีและการใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์ที่มีราคาแพง เป็นต้น และรัฐจะต้องให้ความมั่นใจว่ากลไกการควบคุมเหล่านี้สามารถทำงานได้จริง

7.5 เมื่อการประกันสุขภาพมีแนวโน้มครอบคลุมประชาชนมากขึ้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดระบบการจ่ายโรงพยาบาลและแพทย์ ที่ให้บริการแก่ผู้ที่มีประกันสุขภาพอย่างเหมาะสม เพื่อป้องกันมิให้เกิดพฤติกรรมการสั่งการตรวจวินิจฉัย การรักษาเกินความ

จำเป็นตามข้อบ่งชี้ทางคลินิก มาตราการทางการเงินเหล่านี้จะต้องมีอิทธิพลต่อแพทย์มากยิ่งขึ้น
ไปกว่าผู้ป่วยเนื่องจากแพทย์สามารถกำหนดอุปสงค์ของผู้ป่วยได้

8. เอกสารอ้างอิง

สำนักงานสถิติแห่งชาติ “รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ.2524” กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2524 สำนักงานสถิติแห่งชาติ. รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ.2529 กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2529.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. รายงานการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2531. กรุงเทพฯ : สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2531.

สงวน นิตยารัมภ์พงศ์, สุพัศตรา ศรีวณิชชากร และคณะ. สภาพปัญหา สาเหตุ และแนวทางการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนแพทย์เฉพาะทางใน รพศ./รพท. กรุงเทพฯ : กองแผนงานสาธารณสุข (เอกสารโรเนียว), 2534

วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร. การคุ้มครองผู้บริโภคทางการแพทย์. กรุงเทพฯ : กองแผนงานสาธารณสุข กระทรวงสาธารณสุข (เอกสารโรเนียว), 2534.

Myer CN, Mongkolsmai D, Causino N. **Financing Health Services and Medical Care in Thailand (Mimeograph)**. Report Prepared for the United State Agency for International Development, Bangkok: USIAD, 1985.

Tangcharoensathien V. **Community Financing, the Urban Health Care in Chiang mai, Thailand**. Unpublished PhD. Thesis.

London: London school of Hygiene and Tropical Medicine, University of London, 1990.

ภาคผนวก 1 เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน

เครื่องชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน

- หมวดที่ 1** ประชาชนได้กินอาหารที่ถูกสุขลักษณะและเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย
1. เด็กแรกเกิดถึง 5 ปี ได้รับการเลี้ยงดูทางโภชนาการ และไม่มีการขาดสารอาหารในระดับที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ
 2. เด็กอายุ 5-14 ปี ได้รับสารอาหารครบถ้วนตามความต้องการของร่างกาย
 3. หญิงตั้งครรภ์ได้บริโภคอาหารอย่างถูกต้องเพียงพอ ซึ่งมีผลทำให้เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักไม่น้อยกว่า 3,000 กรัม
- หมวดที่ 2** ประชาชนมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม
4. บ้านเรือนมีสภาพคงทนถาวรอย่างน้อย 5 ปี
 5. ครอบครัวมีการจัดบ้านเรือน และบริเวณบ้านเรือนให้เป็นระเบียบถูกสุขลักษณะ
 6. ครอบครัวมีส่วนร่วมถูกหลักสุขาภิบาล
 7. ครอบครัวมีน้ำสะอาดดื่มเพียงพอตลอดปี วันละ 2 ลิตรต่อคนต่อวัน
- หมวดที่ 3** ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงบริการสังคมขั้นพื้นฐานที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ
8. เด็กอายุต่ำกว่า 1 ปี ได้รับวัคซีนป้องกันโรค วัคซีนคอตีบ ไอกรน บาดทะยัก โปлиоและหัด ครบตามเกณฑ์อายุ
 9. เด็กวัยประถมศึกษาได้เข้าเรียนการศึกษาภาคบังคับ
 10. เด็กวัยประถมศึกษาได้รับวัคซีนป้องกันโรค วัคซีนคอตีบ บาดทะยัก และไทฟอยด์
 11. ประชาชนอายุ 14-50 ปี อ่านออกเขียนได้
 12. ครอบครัวได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ อาหารการกิน สุขภาพอนามัย กฎหมายชาวบ้าน และข่าวสารบ้านเมืองอย่างน้อยเดือนละครั้ง
 13. หญิงตั้งครรภ์ได้รับการดูแลก่อนคลอด
 14. หญิงตั้งครรภ์ได้รับบริการทำคลอดและการดูแลหลังคลอด

หมวดที่ 4 ประชาชนมีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

15. ประชาชนปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

หมวดที่ 5 ประชาชนมีการผลิตและหาอาหารอย่างมีประสิทธิภาพ

16. ครอบครัวมีการปลูกพืชหมุนเวียนหรือพืชบำรุงดิน
17. ครอบครัวมีการใช้ปุ๋ยบำรุงดินเพื่อเพิ่มผลผลิต
18. ครอบครัวมีการป้องกันและกำจัดศัตรูพืช
19. ครอบครัวมีการป้องกันการระบาดของโรคสัตว์
20. ครอบครัวมีการใช้พันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์ที่ทางราชการส่งเสริม

หมวดที่ 6 ครอบครัวสามารถควบคุมช่วงเวลาและจำนวนของการมีบุตรได้ตามต้องการ

21. คู่สมรสมีบุตรไม่เกิน 2 คน และสามารถให้บริการคุมกำเนิดได้ตามต้องการ

หมวดที่ 7 ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาความเป็นอยู่และการกำหนดวิถีชีวิตของตนเองและชุมชน

22. ครอบครัวเป็นสมาชิกกลุ่มที่ตั้งขึ้นเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
23. หมู่บ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเอง
24. หมู่บ้านร่วมกันบำรุงรักษาสาธารณสมบัติที่รัฐและชุมชนสร้างขึ้น
25. หมู่บ้านร่วมกันบำรุงรักษามรดกทางวัฒนธรรม
26. หมู่บ้านร่วมกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
27. ประชาชนไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย
28. กรรมการหมู่บ้านมีความสามารถวางแผนดำเนินการตามแผนและจัดระบบการบำรุงรักษาผลงานด้วยตนเอง

หมวดที่ 8 ประชาชนมีการพัฒนาจิตใจให้ดีขึ้น

29. ในหมู่บ้านมีความสามัคคีและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน
30. บุคคลในครอบครัวมีการปฏิบัติศาสนกิจอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง
31. บุคคลในครอบครัวไม่เล่นการพนันและไม่ติดสุรา หรือสิ่งเสพติดอื่น ๆ
32. ครอบครัวไม่ใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยในการจัดงานประเพณีต่าง ๆ

ภาคผนวก 2 เป้าหมายและแนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคมในแผนพัฒนาฉบับที่ 7

1. เป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคม

เพื่อกำหนดการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ประการข้างต้นจึงเห็นสมควรกำหนดเป้าหมายการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคม ดังต่อไปนี้

1. ลดอัตราการเพิ่มประชากรให้เหลือร้อยละ 1.2 ในปี 2539 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของแผนพัฒนา ฉบับที่ 7

2. ให้ประชาชนมีสุขภาพและพละกำลังดีถ้วนหน้าในทศวรรษหน้า

3. เร่งรัดการผลิตและการฝึกอบรมกำลังคน และพัฒนาฝีมือแรงงานทั้งในระดับพื้นฐานระดับกลาง และระดับวิชาชีพชั้นสูงให้เพียงพอทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพ และสอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาประเทศ

4. ให้ผู้ใช้แรงงานและผู้มีรายได้น้อยกลุ่มต่าง ๆ มีความมั่นคงในการทำงานและได้รับรายได้ที่เป็นธรรม

5. ปรับปรุงโครงสร้าง และระบบการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มผู้ด้อยโอกาสหรือผู้ประสบความทุกข์ยาก

6. เพิ่มประสิทธิภาพการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน และการพิทักษ์คุ้มครองผู้บริโภคให้ประชาชนทั้งในเขตเมืองและในชนบท

7. พัฒนาคุณภาพของคนในด้านจิตใจให้เป็นคนดี และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ควบคู่กับการทำนุบำรุงและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของชาติ

8. ขยายบทบาทและการมีส่วนร่วมของสถาบันครอบครัว โรงเรียน สถาบันศาสนา องค์กรชุมชน ประชาชนและภาคเอกชน ในการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าว

ทั้งนี้ ได้กำหนดเป้าหมายในเชิงปริมาณและคุณภาพในการพัฒนาตามกลุ่มอายุ ดังนี้

1. กลุ่มอายุ 0-5 ปี

- ลดอัตราเพิ่มประชากรให้เหลือร้อยละ 1.2 ในปีสุดท้ายของแผนฯ
- ลดอัตราการตายของทารกแรกเกิดให้เหลือ 23 ต่อ 1,000 ของการเกิดมีชีวิต
- ลดภาวะทุพโภชนาการระดับ 2 และระดับ 3 ให้ต่ำกว่าร้อยละ 1

- ให้ได้รับวัคซีนป้องกันโรคที่ป้องกันได้ ร้อยละ 90
- ให้เด็กกลุ่มอายุ 3-5 ปี ได้เข้าเรียนชั้นเด็กเล็ก ร้อยละ 59

2. กลุ่มอายุ 6-14 ปี

- ลดภาวะทุพโภชนาการของเด็กในวัยเรียน โดยให้ได้บริโภคอาหารที่มีคุณค่า ปลอดภัยและเพียงพอกับความต้องการของร่างกาย
- เน้นการจัดการศึกษาให้ครอบคลุมทุกคนในกลุ่มอายุ และทั้งสนับสนุนให้ผู้จบประถมศึกษาปีที่ 6 เรียนต่อให้ได้ร้อยละ 73 ในปีสุดท้ายของแผนฯ
- ส่งเสริมเด็กที่มีสติปัญญาและความสามารถพิเศษให้ได้รับการศึกษา และฝึกอบรมที่เหมาะสม
- ปรับปรุงระบบการจัดสวัสดิการสังคมเพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการช่วยเหลือเด็กพิการ เด็กไร้ที่พึ่ง ให้ช่วยเหลือตัวเองได้มากขึ้น
- แร้งงานเด็กทุกคนจะได้รับการดูแลและคุ้มครอง

3. กลุ่มอายุ 15-25 ปี

- ให้กลุ่มผู้ทำงานที่ด้อยฐานะทางเศรษฐกิจมีความมั่นคงในการทำงานและได้รับค่าจ้างที่เป็นธรรม
- เร่งรัดการผลิตและการฝึกอบรมกำลังคนระดับกลางและสูงให้เพียงพอทั้งในแง่ปริมาณและคุณภาพให้สอดคล้องกับความต้องการในการพัฒนาประเทศ
- ลดการแพร่กระจายของเชื้อโรคเอดส์โดยให้ผู้ติดเชื้อโรคเอดส์ไม่เกิน 410,000 ราย

4. กลุ่มอายุ 26-29 ปี

- เพิ่มพูนทักษะและยกระดับฝีมือของกำลังแรงงานให้สอดคล้องกับการพัฒนาทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป
- เร่งรัดการฝึกอบรมเพื่อประกอบอาชีพส่วนตัวและธุรกิจขนาดเล็กที่ไม่เป็นระบบในเขตเมือง ตลอดจนเสริมสร้างโอกาสในการประกอบอาชีพเสริมแก่เกษตรกรและการทำงานนอกภาคเกษตรในชนบท

5. กลุ่มอายุ 60 ปีขึ้นไป

- เน้นให้บริการด้านสุขภาพและพลาสมาให้เพียงพอตามความจำเป็นของผู้สูงอายุ
- ปรับปรุงระบบการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง

2. แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และสังคม

แนวทางการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และสังคมในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 นั้นประกอบด้วย แนวทางสำคัญ 9 ประการ ได้แก่

1. ด้านประชากร
2. ด้านการพัฒนาสุขภาพและพลาสมา
3. ด้านการศึกษาและฝึกอบรม
4. ด้านการยกระดับรายได้และสวัสดิการแรงงาน
5. ด้านการพัฒนากำลังคนภาครัฐ
6. ด้านการส่งเสริมความมั่นคงของสถาบันครอบครัว
7. ด้านการพัฒนาจิตใจและวัฒนธรรม
8. ด้านสวัสดิการสังคมและการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน
9. ด้านการรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินและการจัดระบบความสงบสุข

ในสังคม

คุณภาพประชากรกับการรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วราพร ศรีสุพรรณ

คุณภาพประชากรกับการรักษาสีงแวดล้อมให้ยั่งยืน

วราพร ศรีสุพรรณ

มนุษย์ดำรงอยู่บนโลกท่ามกลางสิ่งแวดล้อมทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต โดยมนุษย์เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตหนึ่งที่อาศัยอยู่ในอาณาเขตของโลกที่กว้างใหญ่ไพศาล อาณาเขตของโลกครอบคลุมตั้งแต่ใจกลางโลกที่หลอมละลาย พื้นแผ่นดิน แม่น้ำ ท้องทะเลและมหาสมุทร รวมถึงชั้นบรรยากาศที่ห่อหุ้มโลก มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทั้งหลายไม่สามารถจะกระจายเข้าไปครอบครองทั่วทุกอาณาเขตของโลก กล่าวคือ ไม่พบสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่ในใจกลางของโลก ในชั้นของบรรยากาศรอบนอกของโลก และไม่มีรายงานใด ๆ เกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต ณ ส่วนที่ลึกที่สุดของท้องทะเล แต่สิ่งแวดล้อมทั้งหลายเหล่านั้นล้วนมีความสัมพันธ์กับการดำรงอยู่ของสิ่งมีชีวิตบนโลก เช่น ชั้นของโอโซนที่ห่อหุ้มโลกในระดับ 15-60 กม. เหนือพื้นโลก มีบทบาทที่จะดูดซับรังสีจากดวงอาทิตย์ ทำให้ปริมาณและความเข้มของรังสีที่ส่องมาถึงพื้นโลก ไม่มากจนกระทั่งเป็นอันตรายต่อการดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตบนโลก

ในปัจจุบันมีจำนวนประชากรมนุษย์บนโลกเพิ่มขึ้นทุกขณะ พร้อม ๆ กับที่มนุษย์มีสินค้าและบริการเพิ่มมากขึ้น จึงมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในปริมาณที่เพิ่มขึ้น ทำให้เกิดการร่อยหรอและขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ และมีของเสียจากกระบวนการผลิตออกมาเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ หลังจากการใช้งานแล้วผลผลิตต่าง ๆ ก็จะกลายเป็นของเสียซึ่งจะต้องถูกกำจัดทิ้งต่อไป โดยที่ดิน บรรยากาศและแหล่งน้ำจะกลายเป็นที่รองรับของเสียเหล่านี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อของเสียเพิ่มขึ้นทุกขณะ ที่ดิน บรรยากาศ และแหล่งน้ำก็จะเสื่อมคุณภาพลง ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมนี้เกิดขึ้น ทั้งในบรรยากาศรอบนอก บรรยากาศที่มนุษย์อาศัยอยู่ แหล่งน้ำ และพื้นแผ่นดิน โดยมีแนวโน้มรุนแรงขึ้น นอกจากนี้ ถิ่นที่อาศัยอยู่และสถานประกอบการของมนุษย์ ก็มีแนวโน้มที่จะเกิดภาวะมลพิษมากขึ้น อาหารบริโภคของมนุษย์ก็มีแนวโน้มที่จะปนเปื้อนด้วยสารพิษมากขึ้น และสิ่งมีชีวิตหลายชนิดสูญพันธุ์ไป และอีกหลายชนิดอยู่ในสภาวะใกล้จะสูญพันธุ์ สถานการณ์เหล่านี้คุกคามต่อการดำรงชีวิตของประชากรซึ่งต้องอาศัยสิ่งแวดล้อมเหล่านี้้อยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

1. ปัญหาสิ่งแวดล้อมกับคุณภาพชีวิต

ในปัจจุบันนี้ อาจกล่าวได้ว่า เราทุกคนอยู่ในภาวะเสี่ยงต่ออันตรายจากภาวะมลพิษ และความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม กล่าวคือ

สภาวะอากาศเสียคุกคามประชากรจำนวนมากที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง โดยเฉพาะในเมืองใหญ่ซึ่งมีประชากรอยู่หนาแน่น ซึ่งสภาพปัญหายังคงมีแนวโน้มรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ

แหล่งน้ำผิวดิน ทั้งแม่น้ำ ลำธาร และทะเล มีแนวโน้มเสื่อมคุณภาพลงเรื่อย ๆ เช่นกัน โดยที่หลายแห่งอยู่ในภาวะวิกฤติ ทำให้ปริมาณสิ่งมีชีวิตในน้ำลดน้อยลง และอาจเกิดการสะสมของสารพิษในสัตว์น้ำที่เป็นอาหารของมนุษย์ได้อีกด้วย

ที่ดินเพื่อการเพาะปลูก มีแนวโน้มเสื่อมโทรมลงเนื่องจากการชะล้างพังทลายของหน้าดิน และมีการใช้ที่ดินอย่างขาดความประณีต ซึ่งทำให้การหมุนเวียนของธาตุอาหารในดินไม่สามารถดำเนินไปได้อย่างต่อเนื่องและเพียงพอ ทำให้ดินเสื่อมคุณภาพและผลผลิตต่อไร่มีแนวโน้มลดลงหรือไม่ก็ต้องมีค่าใช้จ่ายในการผลิตต่อไร่เพิ่มขึ้น

ผู้ประกอบการอาชีพในภาคเกษตร ต้องเสี่ยงกับการใช้สารพิษในการเกษตร เพราะในปัจจุบันการเพาะปลูกส่วนใหญ่ทั้งข้าว ผัก และผลไม้ ล้วนแต่ต้องใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชปริมาณมากเกือบทั้งสิ้น นอกจากนี้เกษตรกรยังต้องมีความเสี่ยงจากการสูญเสียเนื่องจากความแปรปรวนของสภาพแวดล้อม เช่น ฝนทิ้งช่วง ความแห้งแล้ง น้ำท่วมฉับพลัน และการระบาดของแมลงและโรคพืชเพิ่มขึ้นอีกด้วย

ผู้ประกอบการอาชีพในภาคอุตสาหกรรม ต้องเสี่ยงกับการได้รับสารพิษที่จำเป็นต้องนำมาใช้หรือเกิดขึ้นจากกระบวนการผลิต และอาจต้องทำงานในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม เช่น มีความร้อนสูง เสียงดัง มีฝุ่นละออง และมีความชื้นสูง ก็เป็นไปได้ ซึ่งจะทำให้เกิดความเสี่ยงที่จะเกิดอุบัติเหตุหรือความเจ็บป่วยขึ้นจากการประกอบอาชีพมากขึ้นด้วย

ชาวชนบทที่ยากจนซึ่งเคยพึ่งพาอาศัยแหล่งน้ำและป่าไม้เป็นแหล่งอาหาร และหารายได้ประทังชีวิต ก็ประสบปัญหาเนื่องจากป่าไม้ถูกทำลายไปมาก แหล่งน้ำธรรมชาติดินเงิน เสื่อมสภาพที่จะอำนวยชีวิตได้อย่างเช่นเคย ประกอบกับที่ดินเสื่อมคุณภาพและผลผลิต

ทางการเกษตรมีความไม่แน่นอนมากขึ้น จึงทำให้มีความยากลำบากในการดำรงชีวิตมากยิ่งขึ้น

ชาวเมืองก็ประสบกับภาวะความเครียด เนื่องจากความจำเป็นในการเดินทางในภาวะการจราจรติดขัด ต้องเผชิญกับภาวะอากาศเป็นพิษ อีกทั้งต้องเสียเวลาในการเดินทางเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ และเมืองต่าง ๆ ยังมีความเสี่ยงที่จะเกิดภาวะน้ำท่วมขังเนื่องจากระบบระบายน้ำไม่ดีพอ หรือเกิดจากภาวะน้ำหลาก หรือแผ่นดินทรุด หรือปริมาณฝนที่ผิดปกติมากขึ้น นอกจากนี้ประชาชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ โรงงานอุตสาหกรรมยังอาจประสบปัญหาเหตุเค็ดรอนราคาสูง เช่น กลิ่น เสียง และฝุ่น จากโรงงานอุตสาหกรรมได้อีกด้วย

ประชากรโลกมีความเสี่ยงจากระดับน้ำทะเลที่อาจจะเพิ่มสูงขึ้น เนื่องจากเกิดภาวะเรือนกระจก (Greenhouse effect) ซึ่งทำให้อุณหภูมิของโลกร้อนขึ้น และยังมีความเสี่ยงจากการรั่วของชั้นโอโซนที่ห่อหุ้มโลก เนื่องจากการผลิตและใช้สารประกอบคลอโรฟลูออโรคาร์บอน (Chlorofluoro-Carbon) กันอย่างแพร่หลาย ซึ่งจะทำให้ปริมาณรังสีจากดวงอาทิตย์ที่ส่องมาถึงพื้นโลกมีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งอาจเป็นอันตรายอย่างกว้างขวางต่อสิ่งมีชีวิตบนพื้นผิวโลก

เด็กจะต้องเติบโตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เสี่ยงภัยเช่นเดียวกับผู้ใหญ่ ในขณะที่เด็กมีความไวต่อสารพิษหรือรังสีมากกว่าผู้ใหญ่ นอกจากนี้เด็กยังต้องเผชิญกับภาวะความเครียดซึ่งแฝงอยู่ทั้งในบุคคลต่าง ๆ ทั้งในครอบครัวและในสังคม เด็กอาจจะมีอันตรายตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา ดังที่มีข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ กล่าวคือ นายแพทย์สุจินต์ พลางกรกุล อธิบดีกรมการแพทย์เปิดเผยว่า เด็กไทยในปัจจุบันกำลังประสบปัญหาโรคหัวใจพิการมาแต่กำเนิดกันมาก และเด็กเหล่านี้จะเสียชีวิตในขวบปีแรกถึงร้อยละ 60 ทั้งนี้มีสาเหตุจากหญิงตั้งครรภ์อยู่ในสิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เช่น ภาวะความเครียด การใช้ยาและสัมผัสกับสารเคมีชนิดต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน (มติชน วันที่ 1 กรกฎาคม 2533 หน้า 2)

จะเห็นได้ว่า คุณภาพชีวิตของประชากรมีแนวโน้มลดลง เนื่องจากได้รับผลกระทบโดยตรงมาจากสภาพแวดล้อม ดังนั้น ในการพัฒนาคุณภาพประชากร จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้องรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้ได้ผลอย่างแท้จริง

ปัญหาก็คือ เราจะรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนได้อย่างไร?

ก่อนอื่น คงจะต้องทำความเข้าใจก่อนว่าสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมได้อย่างไร?

2. เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม

2.1. ปัจจัยทางด้านประชากร

การเพิ่มของจำนวนประชากรเป็นสาเหตุสำคัญ และได้รับการกล่าวขวัญถึงอย่างมากว่า เป็นต้นบของปัญหาสิ่งแวดล้อม การเพิ่มจำนวนของประชากรได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงเวลา 50 ปีที่ผ่านมา โดยจากปี ค.ศ. 1940 ถึงปี ค.ศ. 1990 เรามีประชากรโลกเพิ่มขึ้นจาก 2,210 ล้านคน เป็น 5,321 ล้านคน ซึ่งนับเป็นการเพิ่มมากกว่าสองเท่าเลยทีเดียว การเพิ่มของประชากร หมายถึงการเพิ่มความต้องการทรัพยากร และการเพิ่มปริมาณของเสียที่จะถูกถ่ายทิ้งสู่สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะมีส่งผลให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมากมาย นอกจากนี้ การเคลื่อนย้ายของประชากร ทั้งการบุกรุกเข้าไปตั้งถิ่นฐานใหม่ในเขตป่าสงวน และการเคลื่อนย้ายไปหางานทำในเมืองต่างก็ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมได้เช่นเดียวกัน

2.2. ปัจจัยทางด้านเทคโนโลยี

การเพิ่มประชากรโลกอย่างรวดเร็วเช่นนี้ ทำให้ความต้องการสินค้าและบริการต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น จึงเป็นปัจจัยให้เกิดการพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตสินค้าให้ได้จำนวนมากในเวลาอันสั้น ซึ่งเทคโนโลยีใหม่ ๆ เหล่านี้จะนำไปสู่แบบแผนการผลิตขนาดใหญ่ โดยที่ยังผลิตจำนวนมาก ราคาต่อหน่วยการผลิตก็ยิ่งจะลดลง และเมื่อมีเทคโนโลยีใหม่ ๆ พร้อมทั้งมีลูกค้าเพียงพอ ผู้ผลิตทั้งหลายจึงพยายามขยายกำลังการผลิตของตนต่อไป เพื่อที่จะสามารถครอบครองลูกค้าจำนวนมาก และเป็นการลดราคาต่อหน่วยการผลิตลงให้ได้มากที่สุด

ความเจริญของเทคโนโลยีในการผลิตทำให้มนุษย์สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ ได้มากขึ้น และก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมนานาประการ กล่าวคือ

เมื่อมนุษย์มีความสามารถในการถลุงโลหะ ทำให้มีการขุดค้นทรัพยากรแร่ธาตุต่าง ๆ ขึ้นมาใช้ประโยชน์มากขึ้น ซึ่งเป็นการทำลายภูเขา ป่าไม้และแหล่งน้ำบนพื้นผิวโลกอย่างมาก

เมื่อมนุษย์สามารถประดิษฐ์เครื่องยนต์ที่ใช้ น้ำมันเบนซิน ก็ทำให้มีการขุดค้นน้ำมัน มาใช้อย่างกว้างขวาง ซึ่งผลจากการเผาไหม้น้ำมันทำให้เกิดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ และ สารมลพิษอื่น ๆ ออกมาเป็นจำนวนมาก

เมื่อมนุษย์ประดิษฐ์เครื่องจักรกลทางการเกษตรขึ้นมาใช้ ทำให้มนุษย์สามารถบุกเบิกยึดครองที่ดินเพื่อการเกษตรได้จำนวนมาก ทำให้เกษตรกรแต่ละรายเข้าครอบครองพื้นที่ ขนาดใหญ่เพื่อปลูกพืชไร่ โดยปลูกพืชเศรษฐกิจเพียงไม่กี่ชนิดเท่านั้น และส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ จำนวนมากถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่ทางการเกษตร

เมื่อมีการพัฒนาอุตสาหกรรมโรงเลื่อยจักร และการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งก็ ทำให้การตัดไม้ทำลายป่าขยายตัวไปได้อย่างรวดเร็ว

เทคโนโลยีในการเพาะเลี้ยงกุ้งก็ได้ทำให้มีการขยายพื้นที่เพาะเลี้ยง โดยทำลาย ป่าชายเลนไปเป็นจำนวนมาก

เทคโนโลยีในการประมงทำให้มีการล่าและจับสัตว์น้ำได้เป็นจำนวนมาก จนกระทั่ง เกินกำลังการผลิตทดแทน ทำให้ปริมาณสัตว์น้ำลดน้อยลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในเขต อาวไทย ทำให้ชาวประมงไทยต้องออกไปจับปลาในน่านน้ำที่ไกลออกไปมากขึ้น

นอกจากเทคโนโลยีจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการขุดค้น และขยายอาณาเขตครอบ-ครองของมนุษย์แล้ว เทคโนโลยีทางด้านเคมีภัณฑ์ ทำให้มีการสังเคราะห์สารเคมีชนิดต่าง ๆ ขึ้นมาใช้กันอย่างมากมาย และบางชนิดนับเป็นสารที่มีอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง เช่น สารคลอรีน ซึ่งมีพิษตกค้างในห่วงโซ่อาหาร สารประกอบคลอโรฟลูออโรคาร์บอน (CFC) ซึ่ง มีผลในการทำลายชั้นของโอโซนที่ปกป้องสิ่งมีชีวิตจากรังสีของดวงอาทิตย์ และพลาสติก ซึ่งมี ปัญหาในการกำจัดเพราะไม่สามารถย่อยสลายได้ด้วยชีววิธี

นอกจากนี้เทคโนโลยีทางพันธุกรรมในปัจจุบัน ยังพยายามที่จะปิดกั้นการผสมพันธุ์ ตามธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ทางธุรกิจ ทำให้พืชพันธุ์เหล่านั้นไม่มีโอกาสที่จะปรับปรุง หรือคัดเลือกพันธุ์ในสถานการณ์ที่เป็นจริงของธรรมชาติ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสี่ยงที่จะ สูญเสีย เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในสภาพที่เป็นจริงได้มากขึ้น

จะเห็นได้ว่า เทคโนโลยีได้เข้ามาเป็นเครื่องมือสำคัญของมนุษย์ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และเป็นตัวการที่สำคัญอีกตัวหนึ่ง ที่ทำให้ปัญหาสิ่งแวดล้อมขยายตัวไปอย่างรวดเร็ว

2.3. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ

ในขณะที่โลกมีการเปลี่ยนแปลงทางประชากรและเทคโนโลยีนั้น ระบบเศรษฐกิจของโลกก็เปลี่ยนไปด้วย มีการเกิดขึ้นของประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจ ประเทศอุตสาหกรรมและประเทศอุตสาหกรรมใหม่ นอกจากนี้ การซื้อขายระหว่างประเทศมีความสำคัญ และเข้าไปกำหนดแบบแผนการผลิตภายในประเทศต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้การผลิตภายในประเทศจะต้องเป็นไปเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของโลก

ประเทศไทยก็ได้ปรับตัวที่จะส่งเสริมอุตสาหกรรมอย่างเป็นระบบหลังการปฏิวัติโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในปี 2501 โดยสนับสนุนการลงทุนของภาคเอกชนและการลงทุนจากต่างประเทศ และสามารถทำให้เกิดอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง และมีการนำเข้าวัตถุดิบจากต่างประเทศมาผลิต เช่น อุตสาหกรรมเหล็ก สิ่งทอ เคมี เครื่องไฟฟ้าและอื่น ๆ (ไว จามรมาน และสุรัชย์ ธรรมทวีวิกุล, 2529, 52-54) และตั้งแต่ปี พ.ศ.2503 ถึง พ.ศ.2524 มีกิจกรรมที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนมากคือ กิจการประเภทหัตถอุตสาหกรรม เช่น กิจการทอผ้า กิจการที่เกี่ยวข้องกับเคมีภัณฑ์ กิจการผลิตเครื่องใช้ไฟฟ้า เป็นต้น อุตสาหกรรมประเภทนี้มีการใช้วัตถุดิบจากต่างประเทศในอัตราที่สูง นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงมูลค่าการจำหน่ายของผลิตภัณฑ์หรือสินค้าที่ผลิตโดยอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมทั้งหมดนั้น ส่วนใหญ่เป็นการจำหน่ายภายในประเทศ (ดาว มงคลสมัย และคณะ, 2528 ; 45-46) ทำให้เกิดปัญหาการขาดดุลการค้าโดยตลอดช่วงปี 2506-2526 มีปัญหาขาดดุลการค้าทุกปีและมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้น (นิตยา พิบูลย์รัตนกิจ, 2527; 12) นอกจากนี้การขยายตัวของอุตสาหกรรมในระยะนี้ได้มีการถ่วงตัวของเสียออกมาสู่สิ่งแวดล้อม และทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันชีวิตมนุษย์ในระบบการผลิตอุตสาหกรรม ยังมีความเสี่ยงจากอันตรายของสภาพแวดล้อมในการทำงานอีกด้วย

ในปี 2532 ประเทศไทยมีโรงงานที่จดทะเบียนกับกรมโรงงานอุตสาหกรรมถึง 51,500 โรงงาน โดยเป็นโรงงานในกลุ่มอุตสาหกรรมโลหะ อุตสาหกรรมชุบหรือกลึงโลหะ อุตสาหกรรมซ่อมประกอบทำอุปกรณ์ขนส่ง อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ และอุตสาหกรรมเคมี รวม 15,126 โรงงาน ซึ่งโรงงานทั้ง 5 กลุ่มนี้ เป็นกลุ่มที่ปล่อยกากสารพิษ เช่น โลหะหนัก สารเคมี

น้ำมัน และสารละลายต่าง ๆ ออกมาในปริมาณมาก และปรากฏว่า ร้อยละ 88 ของคนงานทั่วประเทศทำงานในอุตสาหกรรม 5 ประเภทนี้ (TDRI., 1990, บทคัดย่อภาษาไทย)

ในด้านเกษตรกรรม ซึ่งนับเป็นรากฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจไทยก็ได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นอันมาก ดังจะเห็นว่าในปี พ.ศ. 2495-96 ร้อยละ 85 ของสินค้าส่งออกทั้งหมดเป็นสินค้าประเภทดั้งเดิม เช่น ข้าว ยางพารา และดีบุก แต่ในปี 2503-4 สัดส่วนการส่งออกของสินค้าเหล่านี้ได้ลดลงเหลือร้อยละ 64 ขณะที่การส่งออกของ ปอ ข้าวโพด และมันสำปะหลัง เพิ่มขึ้นโดยเฉลี่ยร้อยละ 20 (วรวิทย์ เจริญเลิศ, 2529; 15)

รัฐบาลได้ส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจชนิดใหม่ ๆ ตั้งแต่ปี 2498 ทำให้มีการปลูกปอ กันอย่างแพร่หลายในภาคอีสานโดยระยะต้นทศวรรษ 2500 มีการแตกดินทำไร่ปอกันมาก เพราะราคาปอดีมาก จากเดิม กก.ละ 0.25-0.30 บาท เป็น 1.50 บาท และในปีถัดมาเพิ่มเป็น 2.50 บาท ซึ่งนับเป็นสิบเท่าของปีแรก ๆ ตอนนี้องค์กรขยายพื้นที่ โดยการจับจองถางป่า ใกล้เคียง ๆ หมู่บ้านออกไปอย่างกว้างขวาง ผลก็คือ ราคาปอที่ผลิตรายปีนั้น (ราวปี 2503) ราคาตกไป กก.ละ 0.50-0.80 บาท คนทำไร่ปอขาดทุนยับเยิน หลายคนเมื่อขนปอไปชน้ำแล้วทิ้งไปเลย บางคนปล่อยให้ไหม้ในไร่จนปอแห้งแล้วจุดไฟทิ้งไปเลย ปีถัดมาราคาปอกลับถีบตัวขึ้นไปอีก ทำให้หลายคนหันกลับมาปลูกอีก ช่วงที่ปอปลูกมากขึ้นถึงขีดสุด คือ ช่วงปลายทศวรรษ 2510

ส่วนมันสำปะหลัง การส่งออกมันสำปะหลังได้ขยายตัวอย่างมาก ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ทั้งนี้เนื่องจากหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศในยุโรปเพิ่งฟื้นตัวจากสงครามยังผลิตข้าวเพื่อเลี้ยงสัตว์ไม่เพียงพอ กล่าวกันว่า ในช่วงทศวรรษ 2493 นั้น ประเทศพัฒนาแล้วยังใช้ข้าวเพื่อเลี้ยงสัตว์เกือบทั้งหมด โดยเฉพาะข้าวโอ๊ตและข้าวบาร์เลย์ในระยะหลังนักวิทยาศาสตร์ทางโภชนาการได้คัดค้นสูตรอาหารสัตว์ต่าง ๆ ในที่สุดมีการนำกากหัวเหลืองผสมกับมันสำปะหลัง ทำให้ได้อาหารสัตว์ผสมที่มีคุณสมบัติทางโภชนาการใกล้เคียงกับข้าวเพื่อเลี้ยงสัตว์และใช้ขุนสุกรได้ดีเยี่ยม ประชาคมยุโรปจึงนำเข้ามันสำปะหลังเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่อง (สมบุญ ศรีประชัย, 2530; หน้า 6-9)

การส่งออกมันป่นไปยุโรปในช่วงปี 2500-2506 เป็นไปอย่างคึกคัก และทำให้เกิดกิจการเพาะปลูกและแปรรูปมันสำปะหลังในเมืองไทยเจริญถึงขีดสุด ในขณะนั้นมีโรงงานแป่งมัน และมันป่นเกิดขึ้นราวดอกเห็ดในหลายเขตไม่น้อยกว่า 600 โรง อาทิในเขต พิจิตร นครศรีธรรมราช เพชรบุรี หัวหิน ประจวบคีรีขันธ์ กาญจนบุรี ฯลฯ โดยเป็นโรงงาน

ขนาดเล็ก ในช่วงต่อจาก 2506 ถึงปี 2510 เป็นช่วงของม้นเส้น และถัดจากนั้นตั้งแต่ปี 2511 จะเป็นช่วงการส่งออกในรูปมันอัดเม็ดไมโซมันปนและมันเส้นอีกต่อไป และในเดือนกันยายน 2525 ได้มีการลงนามตกลงกันอย่างเป็นทางการกับประชาคมยุโรป ในการจำกัดการส่งออก มันสำปะหลัง ทำให้การค้ำมันสำปะหลังลดความสำคัญลง

สำหรับข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ก็ได้มีการขยายพื้นที่เพาะปลูกอย่างมาก โดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการขยายพื้นที่ปลูกปอ มันสำปะหลัง และข้าวโพด ทำให้เกิดการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้ไปเป็นจำนวนมาก และเมื่อมีการใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกต่อครอบครัวเป็นจำนวนมาก จะเป็นการเพิ่มงานมากขึ้น เกษตรกรจะขาดการดูแลเอาใจใส่ที่ดิน ทำให้ดินและน้ำเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ในการปลูกปอ จะต้องนำเอาปอไปแช่น้ำ และลอกปอก่อนที่จะขาย ทำให้เกิดปัญหากับแหล่งน้ำดื่มที่มีอยู่ทั่วไปอย่างมาก นอกจากนี้ การปลูกมันสำปะหลังขายก็เป็นการนำสารอาหารในดินไปขายโดยตรง ทำให้ดินเสื่อมสภาพอย่างรวดเร็ว ส่วนข้าวโพดได้ทำให้มีการรุกรานที่ป่าบนภูเขาเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดปัญหาการชะล้างหน้าดินในอัตราสูง ดินจะจืดอย่างรวดเร็ว ในขณะที่แหล่งน้ำก็ตื้นเขินอย่างรวดเร็วและน้ำขุ่นทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำลดลง นอกจากนี้เมื่อพื้นที่ป่าไม้ลดน้อยลงมาก และความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตในพื้นที่เพาะปลูกลดลงมาก ทำให้สมดุลธรรมชาติเปลี่ยนแปลงซึ่งเสี่ยงต่อการระบาดของโรคพืช และแมลงทำให้เกษตรกรจำเป็นต้องพึ่งพาสารเคมีกำจัดศัตรูพืชมากขึ้น

ในปัจจุบันเกษตรกรต้องพึ่งพายาปราบศัตรูพืชในปริมาณมาก โดยมีการผลิตและนำเข้าสารเคมีมาผสมเป็นสูตรยาต่าง ๆ เพื่อจำหน่ายในประเทศเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งยาปราบวัชพืช ซึ่งในปี 2525 และปี 2526 มีการผสมสูตรยาปราบวัชพืชเพียง 355 และ 1,392 คันต่อปีตามลำดับ แต่ ในปี 2527 และในปี 2528 มีการผสมสูตรยาปราบวัชพืชถึง 8,378 และ 8,487 คันต่อปีตามลำดับ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2531) ซึ่งทำให้นาวิถึถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น เช่น อาจมีผลในการกำจัดพืชบางชนิดออกไป คงเหลือแต่วัชพืชที่ทนทานกว่า และทำให้มีปัญหามากขึ้นกว่าเดิม รวมทั้งมีสารเคมีตกค้างในสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

2.4. ปัจจัยทางด้านสังคม

เมื่อแบบแผนการผลิตเปลี่ยนไป ทำให้รูปแบบความสัมพันธ์และกิจกรรมทางสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในขณะที่การผลิตเพื่อยังชีพแต่เดิมนั้นจะมีรูปแบบของการพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทำให้งานเสร็จเร็วและได้สร้างสรรค์ให้เกิดความสนุกสนานไปด้วย แต่เมื่อเกษตรกรหันมาปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขาย ทำให้เกิดรูปแบบของการจ้างแรงงานขึ้น การจ้างแรงงานในหมู่บ้านเดียวกันของภาคอีสานเริ่มเกิดขึ้น เมื่อมีการตื่นตัวทำปอและมันสำปะหลังต่อมาจึงได้มีการระบาคไปถึงงานในนาข้าว (สุวิทย์ ชีรสาคัด, 2529; 73) นอกจากนี้การปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อขาย ทำให้ต้องมีการยึดครองที่ดินจำนวนมากและทำให้เกิดปัญหาในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน กรรมสิทธิ์ที่ดินซึ่งแต่เดิมออกให้เฉพาะแต่ที่นาในรูปของ ศ.ค.1 ก็ได้มีการออกให้แก่ที่ไร่ ที่ทำไร่ซึ่งแต่เดิมคนรวยคนจนก็มีสิทธิเข้าไปทำประโยชน์ได้เท่าเทียมกันก็ได้เปลี่ยนเป็นที่เอกชนทั้งหมด เหลือแต่ที่ซึ่งทำประโยชน์อะไรไม่ค่อยได้ ที่ทางหมู่บ้านกันไว้เป็นที่ สาธารณะ (สุวิทย์ ชีรสาคัด, 2529; 70)

จากการที่มีการจ้างแรงงาน และมีการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นของตนเองทำให้การพึ่งพาอาศัยช่วยเหลือซึ่งกันและกันในสังคมลดน้อยลง และทำให้ประชาชนให้ความสำคัญกับสิทธิส่วนบุคคลมากกว่าส่วนรวม ซึ่งจะเป็นปัญหาอย่างยิ่งต่อทรัพยากรที่เป็นสาธารณประโยชน์

นอกจากนี้ การที่เกษตรกรเปลี่ยนแบบแผนจากการผลิตเพื่อยังชีพมาเป็นการผลิตเพื่อขายโดยปลูกพืชเศรษฐกิจเพียงบางชนิดแต่ใช้พื้นที่จำนวนมาก ทำให้เกษตรกรต้องใช้เวลาและแรงงานในไร่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งทำให้เวลาสำหรับกิจกรรมอื่น ๆ ลดน้อยลง และมีผลกระทบต่อแบบแผนความสัมพันธ์กันภายในครัวเรือน กล่าวคือ ในขณะที่ครอบครัวอีสานแต่เดิมจะมีการปลูกหมอนเลี้ยงไหม ปลูกฝ้าย ทอผ้า ซึ่งผู้หญิงจะมีบทบาทในกิจกรรมเหล่านี้ และอาจจะมีกิจกรรมอื่น ๆ เช่น ตีเหล็ก จับปลา และหาของป่า ซึ่งส่วนใหญ่ผู้ชายจะรวมกลุ่มกันทำ แต่เมื่อเกษตรกรหันมาปลูกปอและมัน ก็ทำให้พื้นที่สำหรับปลูกพืชชนิดอื่น ทั้งหมอนและฝ้ายลดลงไป ขณะเดียวกันพื้นที่ป่าธรรมชาติก็ลดลง การหาของป่าก็ไม่ได้ตามปกติ ความหลากหลายของกิจกรรมภายในครัวเรือนจะลดน้อยลง ทำให้ครัวเรือนต่าง ๆ ต้องพึ่งพาสินค้าจากภายนอกมากขึ้น ขณะเดียวกันบทบาทหน้าที่ของบุคคลในครัวเรือนก็มีรูปแบบที่เหมือนกันมากขึ้น ซึ่งน่าจะทำให้ความแน่นแฟ้นของสถาบันครอบครัวลดน้อยลงด้วย

เมื่อสถาบันครอบครัวมีสภาพการรวมตัวกันอย่างหลวมๆ ต้องพึ่งพาทายนอกมากขึ้น และไม่มีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนเช่นแต่ก่อน ก็จะทำให้ความสำคัญของแต่ละบุคคล ลดลง การสืบทอดความคิด ความเชื่อ ศรัทธาซึ่งเป็นนามธรรมจึงทำได้ยาก ดังนั้นโอกาสที่จะเกิดความแตกแยกและร้าวฉานภายในครอบครัวก็จะเป็นไปได้ง่ายขึ้น ซึ่งจะมีผลกระทบสืบเนื่องไปถึงปัญหาทางสังคมอื่น ๆ ต่อไปอีก

2.5. ปัจจัยทางด้านการศึกษาและวัฒนธรรม

เมื่อสถาบันครอบครัวมีสภาพการรวมตัวกันอย่างหลวม ๆ ดังได้กล่าวมาแล้วจะทำให้การสืบทอดทางวัฒนธรรมและความเชื่อพื้นฐานต่าง ๆ จากกระบวนการเรียนรู้ภายในครอบครัวเป็นไปได้อย่างจำกัด พ่อแม่จะมีบทบาทน้อยลงในการสืบทอดวัฒนธรรมและความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ไปสู่บุตรหลาน ในขณะที่โรงเรียนจะมีบทบาทมากขึ้น

หลังการปฏิวัติทางอุตสาหกรรม ระบบการศึกษาได้ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิต โดยมองบทบาทการศึกษาให้เป็นการเตรียมบุคคลเพื่อที่จะเข้าสู่ระบบการผลิตโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเร่งให้เกิดการผลิตจำนวนมาก ในขณะที่การสืบทอดแนวคิดและความเชื่อเกี่ยวกับความผูกพันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติในแง่มุมอื่น ๆ ถูกมองว่าเป็นเรื่องล้าหลังหรือถ่วงความเจริญ วัฒนธรรมใหม่ได้ถูกถ่ายทอดผ่านระบบการศึกษาซึ่งแตกแขนงเป็นสาขาวิชาต่าง ๆ มากมาย ทำให้มนุษย์เกิดโลกทัศน์ใหม่ในการมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนอย่างหนึ่งก็คือการปฏิเธรการรักษาระบบดั้งเดิม และมาพึ่งพายาแผนปัจจุบัน ซึ่งการปฏิเธรการรักษาระบบดั้งเดิมเป็นการปฏิเธรระบบความเชื่อแบบเก่าเกี่ยวกับธรรมชาติที่ผูกพันกับร่างกายของมนุษย์ ปฏิเธรแบบแผนการพึ่งพาธรรมชาติและการพึ่งพากันเองในชุมชน

การศึกษาในปัจจุบันมีทัศนะที่จะแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ โดยมองธรรมชาติเป็นสิ่งที่อื่น ๆ ทั้งหมดที่ไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งอุปสรรคหนึ่งว่ามนุษย์ไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และเมื่อมนุษย์เข้าไปบริหารจัดการสิ่งใด มนุษย์ก็จะรู้สึกว่าเป็นธรรมชาติของสิ่งนั้นหมดสิ้นไป สิ่งนั้นจะมีค่าเป็นเพียงสมบัติของมนุษย์เท่านั้น ธรรมชาติของสิ่งนั้นได้กลายเป็นเพียงวัตถุในความครอบครองของมนุษย์เท่านั้น โดยมนุษย์จะมองไม่เห็นพลังอำนาจตามธรรมชาติของสิ่งนั้น หรืออาจมองว่าพลังอำนาจนั้นถูกควบคุมได้ด้วยมนุษย์คือ มนุษย์มองเห็นพลังอำนาจของมนุษย์มากกว่าพลังอำนาจของธรรมชาติ ทำให้ขาดความยำเกรงต่อธรรมชาติ ทัศนะเช่นนี้เป็นทัศนะของความแปลกแยกระหว่างมนุษย์

กับธรรมชาติ ซึ่งจะทำให้มนุษย์ก้าวร้าวรุกราน เพื่อที่จะควบคุมธรรมชาติ ขยายอาณาเขต และพลังอำนาจของตนออกไปซึ่งจะเป็นอันตรายต่อสมดุลธรรมชาติได้

ในส่วนของทัศนะต่อสิ่งมีชีวิตทั้งหลายก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน แต่เดิมในสังคมชาวพุทธจะเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดและมีทัศนะต่อสิ่งมีชีวิต ว่ามีจิตวิญญาณเช่นเดียวกันคือมนุษย์เมื่อตายแล้วอาจไปเกิดเป็นสัตว์ได้ และสัตว์อาจจะเกิดเป็นคนได้ แต่ในปัจจุบันดูเหมือนจะมีทัศนะว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีค่าเป็นเพียงทรัพยากรของมนุษย์ ความเชื่อมโยงระหว่างจิตวิญญาณของมนุษย์กับสัตว์ลดน้อยลง ทำให้สัตว์จำนวนมากได้ถูกมนุษย์เข้าไปควบคุมจัดการอย่างสิ้นเชิงทีเดียว

นอกจากความแปลกแยกระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ และระหว่างมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ แล้ว ยังมีความแปลกแยกระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ทั้งนี้เนื่องจากมีความหลากหลายของข่าวสารความรู้และศาสตร์แขนงต่าง ๆ โดยระบบการศึกษาได้มุ่งสร้างนักวิชาการเฉพาะทางขึ้น ซึ่งจะมีผลกระทบคือ ทำให้มนุษย์มองปัญหาเดียวกันไปคนละอย่าง มองกันคนละส่วน และไม่มองภาพรวมของปัญหา ซึ่งจะส่งผลให้การติดต่อทำความเข้าใจกันทำได้ยาก การแก้ปัญหาต่าง ๆ ก็มักจะทำกันคนละคราวกัน และมักจะคิดแก่กันแต่เพียงบางส่วนของปัญหาเท่านั้น ผลกระทบอีกประการหนึ่งก็คือ การที่มนุษย์มีความแปลกแยกกันเองจะทำให้เกิดการกบฏเพื่อตนเอง ยิ่งมนุษย์ขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน มนุษย์ก็จะยิ่งกบฏเพื่อตนเองมากขึ้น ซึ่งจะทำให้เกิดการฉกฉวยประโยชน์จากสภาพแวดล้อมในปริมาณมากจนอาจก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมและปัญหามลพิษ นอกจากนี้การที่ครอบครัวยุคใหม่เกาะตัวกันอย่างหลวม ๆ ประกอบกับความรู้สึกแปลกแยกระหว่างมนุษย์ด้วยกัน จะทำให้ความรู้สึกเคารพซึ่งกันและกันและการเคารพผู้ใหญ่ลดน้อยลง ซึ่งส่งผลให้ความขัดแย้งกันภายในสังคมจะทวีความรุนแรงมากขึ้น

นอกจากทัศนะต่าง ๆ และวัฒนธรรมใหม่จะถูกถ่ายทอดโดยระบบการศึกษาแล้ว ทัศนะและวัฒนธรรมใหม่ ยังถูกถ่ายทอดโดยสื่อมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อโฆษณาซึ่งมีอยู่มากมายและมีการนำเสนอซ้ำ ๆ บ่อย ๆ ในชีวิตประจำวัน สื่อโฆษณาเหล่านี้มิได้เสนอเฉพาะตัวสินค้า แต่จะแสดงภาพหรือลักษณะใหม่ ๆ ของชายและหญิง ซึ่งจะมีผลกระทบต่อทัศนคติและบริโภคนิสัยของประชากรโดยตรง นอกจากนี้สื่อโฆษณาเหล่านี้ยังเป็นเครื่องมือของผู้ผลิตรายใหญ่ซึ่งทำให้โอกาสแข่งขันของผู้ผลิตรายย่อยน้อยลง และอาจเป็นการล้มล้างผู้ผลิตรายย่อยไปในที่สุด

2.6. ปัจจัยทางด้านเป้าหมายและยุทธศาสตร์การพัฒนา

การพัฒนาที่ผ่านมาจนถึงในปัจจุบัน มุ่งไปในทิศทางของการขยายตัว หรือการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเพิ่มรายได้ประชาชาติเป็นอันดับแรก อย่างไรก็ตามในขณะที่อัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศเป็นสิ่งที่รัฐบาลภาคภูมิใจ แต่สิ่งที่แฝงอยู่กับอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ ก็คือ การขยายตัวในสวนของความแตกต่างของรายได้ของประชาชน อัตราที่เพิ่มขึ้น 100% ของเงิน 100 บาทกับเงิน 100,000 บาท ทำให้เกิดความแตกต่างที่มากขึ้นคือจาก 200 ถึง 200,000 บาท และภายใต้ภาวะการแข่งขันอย่างเสรี ผู้มีรายได้น้อยจะถูกวิตรอนสิทธิในการทำกิน เช่น เกิดการสูญเสียที่ดิน และปัจจัยการผลิตอื่น ๆ เนื่องจากไม่สามารถแข่งขันกับผู้มีอำนาจซื้อมากกว่าได้ และจะทำให้ผู้มีรายได้น้อยตกอยู่ในสภาพที่พึ่งตนเองไม่ได้มากขึ้น จะต้องผูกพันตัวเองเข้าสู่ระบบการผลิตขนาดใหญ่โดยมีบทบาทเป็นเพียงผู้ขายแรงงานเท่านั้น ถ้าความเติบโตทางเศรษฐกิจยังดำเนินต่อไปในรูปแบบเดิม ความแตกต่างของรายได้จะยิ่งขยายตัวออกไปอีก ผู้ผลิตรายย่อยและเกษตรกรจำนวนมากจะกลายเป็นผู้ล้มละลายทางเศรษฐกิจ ต้องกลายเป็นผู้ขายแรงงาน หากมีปัญหาทางเศรษฐกิจเกิดขึ้น เช่น การเติบโตชะงักงันลง ผู้ได้รับผลกระทบกลุ่มแรกจะเป็นผู้ขายแรงงานนั่นเอง นอกจากนี้การเร่งรัดการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ยังทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมากถูกใช้อย่างหนัก จนเกิดความเสื่อมโทรมขึ้นโดยทั่วไป

ในด้านกลยุทธ์การพัฒนาที่ผ่านมาและในปัจจุบันนั้น จะเร่งให้เกิดการพัฒนาโดยการสะสมทุนในกลุ่มที่เป็นผู้นำทางเศรษฐกิจ โดยเชื่อว่าเมื่อเกิดการลงทุนเพิ่มขึ้นจะทำให้มีงานเพิ่มขึ้น ซึ่งจะเป็นการกระจายรายได้จากกลุ่มผู้นำทางเศรษฐกิจไปสู่ส่วนอื่น ๆ ในสังคม นอกจากนี้ยังเร่งการระดมทุนจากต่างประเทศโดยในปี 2506 มียอดสุทธิการนำเข้าของเงินทุน 737 ล้านบาท และในช่วงปี 2516-2520 มียอดนำเข้าเงินทุนทางการสุทธิสูงขึ้นคือเฉลี่ยปีละประมาณ 2,800 ล้านบาท และเพิ่มสูงขึ้นตามลำดับ จนมีจำนวนเฉลี่ยถึงปีละประมาณ 21,500 ล้านบาทในช่วงปี 2521-2526 ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเงินกู้นำเข้าของภาครัฐบาลและรัฐวิสาหกิจ ส่วนภาคเอกชนก็มีความจำเป็นต้องอาศัยแหล่งเงินกู้จากต่างประเทศเพิ่มขึ้นเป็นลำดับ (ดาว มงคลสมัย และคณะ, 2528; 18,12)

ผลจากการระดมทุน ทั้งจากภายในและภายนอกประเทศ ทำให้ภาพรวมของเศรษฐกิจเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว มีการลงทุนขนาดใหญ่เกิดขึ้นมากมาย แต่การลงทุนขนาดใหญ่มักใช้วัตถุดิบ เครื่องจักร เทคโนโลยี และอุปกรณ์การผลิตที่สั่งเข้าจากต่างประเทศ ซึ่งรัฐบาลก็ได้ส่งเสริมการลงทุน โดยลดหย่อนหรือยกเว้นภาษีขาเข้าของสิ่งอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่นำมาใช้ใน

การผลิต และเมื่อผู้ลงทุนมีกำไรมากขึ้นมีทุนมากขึ้น ก็มีแนวโน้มที่จะขยายกำลังการผลิต โดยลงทุนเพิ่มในเรื่องของเครื่องจักรกลหรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ ซึ่งใช้แรงงานในการผลิตน้อยลง นั่นคือ การสะสมทุนในกลุ่มผู้นำทางเศรษฐกิจ จะเป็นไปในรูปของการเพิ่มอสังหาริมทรัพย์ของผู้ลงทุน มากกว่าการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ ทำให้การกระจายรายได้เป็นไปได้ อย่างจำกัด และเป็นการเติบโตที่ไม่สามารถเกื้อหนุนผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้ ยิ่งไปกว่านั้น กลุ่มผู้นำทางเศรษฐกิจยังมีแนวโน้มที่จะเข้าไปยึดครอง และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะทรัพยากรที่ดินอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจจะทำให้เกิดปัญหาต่อความสมดุลของระบบนิเวศได้

ในด้านกลยุทธ์การพัฒนาอีกประการหนึ่งก็คือ การพัฒนาทางเทคโนโลยี ทั้งนี้โดยเชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถอย่างไม่จำกัด และจะสามารถพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตต่อไปได้เรื่อย ๆ โดยเชื่อว่าเมื่อความเจริญยกระดับขึ้นไป มนุษย์จะสามารถพิจารณาได้เองว่า จะทำอะไรเพื่อยกระดับมาตรฐานการดำรงชีวิตของตน ความเชื่อเช่นนี้ทำให้มนุษย์ไม่มีความเกรงกลัวต่อภาวะมลพิษ โดยเชื่อว่า เมื่อเทคโนโลยีเจริญขึ้นมนุษย์จะแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้เอง ขณะเดียวกัน มนุษย์กลับไปเร่งที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเองด้วยการกอบโกยประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะเป็นการเพิ่มปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อมให้รุนแรงยิ่งขึ้น นอกจากนี้ ยิ่งพัฒนาเทคโนโลยีขั้นสูง ค่าใช้จ่ายของเทคโนโลยีก็ยิ่งแพงขึ้นและไม่สามารถตอบสนองต่อประชาชนส่วนใหญ่ได้ การฝากความหวังไว้กับเทคโนโลยีขั้นสูงอาจเป็นอันตรายต่อสภาพแวดล้อมและประชาชนผู้ยากไร้อย่างยิ่ง

3. การป้องกันและแก้ไขปัญหาล้างแวดล้อม

เมื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุหรือปัจจัยที่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมทั้ง 6 ประการดังกล่าวมาแล้ว ก็คงจะต้องมาพิจารณาต่อไปว่า จะดำเนินการแก้ไขและจัดการกับเหตุปัจจัยทั้ง 6 ประการดังกล่าวอย่างไร

3.1 ทางด้านประชากร แม้ว่าการควบคุมขนาดของประชากรยังมีความสำคัญอยู่ก็ตาม ในด้านการพัฒนาประชากรเพื่อให้สามารถเข้าไปดำเนินการแก้ไข และจัดการกับปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา และลดความจำเป็นในการย้ายถิ่น ก็มีความจำเป็นมากเช่นกัน

3.2 ทางด้านเทคโนโลยี จะต้องพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อตอบสนองต่อสังคมและระบบนิเวศ โดยเน้นเทคโนโลยีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสาขาต่าง ๆ เพื่อที่จะลดการ

สูญเสียทรัพยากรในกระบวนการผลิต และเน้นเทคโนโลยีในการจัดการกับของเสียต่าง ๆ จากกระบวนการผลิต โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่จะนำของเสียกลับมาใช้ใหม่ และเทคโนโลยีดังกล่าว จะต้องพัฒนาไปพร้อมกับระบบบริหารจัดการ และให้สอดคล้องกับแบบแผนของสังคมด้วย

3.3 ทางด้านเศรษฐกิจ จะต้องปรับแบบแผนการผลิต โดยในภาคอุตสาหกรรมจะต้องดำเนินการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพในปริมาณที่จำกัดและเหมาะสม โดยจะต้องดำเนินการผลิตอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีและมีของเสียออกมาน้อยที่สุด และจะต้องทำการกำจัดของเสียทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นขยะ น้ำเสีย เขม่าควัน และไอเสียต่าง ๆ อย่างถูกวิธี เพื่อไม่ให้เกิดผลเสียหายนั่นคือสิ่งแวดล้อมและเป็นอันตรายต่อประชาชน นอกจากนี้ควรจะต้องปรับปรุงและรักษาสภาพแวดล้อมในการทำงาน เพื่อให้คนงานซึ่งต้องทำงานอยู่ในโรงงานเป็นเวลานานมีความปลอดภัยในการทำงาน ในภาคเกษตรกรรมก็จะต้องมีการใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างประณีต ใช้ที่ดินอย่างอนุรักษ์เพื่อให้เกิดผลผลิตอย่างต่อเนื่องยาวนาน และควรที่จะพัฒนาการเกษตรโดยพึ่งพาพืชหลายชนิด และควรที่จะช่วยกันลดการใช้สารเคมีต่าง ๆ เพื่อที่จะช่วยให้สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติดีขึ้น นอกจากนี้ควรที่จะช่วยกันรักษาชีวิตพืชและสัตว์ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เพราะการมีอยู่ของพืชและสัตว์นานาชนิดจะเป็นประโยชน์ในการควบคุมกันเองตามธรรมชาติ ซึ่งจะช่วยป้องกันการระบาดของแมลงและโรคพืชได้

3.4 ทางด้านสังคม จะต้องส่งเสริมให้ครอบครัวมีความหลากหลายของกิจกรรมในการผลิต สร้างความสัมพันธ์ที่ดีภายในครัวเรือนและภายในชุมชน และจะต้องช่วยกันณรงค์ให้ประชาชนเห็นความสำคัญของสิทธิส่วนรวม และหาทางที่จะเพิ่มประสิทธิภาพของการบริหารจัดการทรัพยากรที่เป็นส่วนรวม ซึ่งอาจหมายถึงการปรับปรุงองค์กรชุมชน และการบริหารจัดการกิจกรรมอื่น ๆ ขึ้นในชุมชน เพื่อที่จะสนับสนุนให้ชุมชนพึ่งตนเองโดยช่วยเหลือซึ่งกันและกันให้ได้มากที่สุด

3.5 ทางด้านการศึกษาและวัฒนธรรม ในปัจจุบันการเสริมบทบาทของครอบครัวในด้านการให้การศึกษาและการถ่ายทอดวัฒนธรรมนั้นเป็นไปได้ยาก เพราะพ่อแม่มีเวลาอยู่กับบุตรหลานน้อยลง และเด็กจะเข้าถึงข่าวสารความรู้ที่มาจากแหล่งต่าง ๆ ทั้งจากสื่อสารมวลชนและในโรงเรียนมากขึ้น ดังนั้นในการส่งเสริมการศึกษาถ่ายทอดค่านิยมและวัฒนธรรมจำเป็นต้องอาศัยสถาบันการศึกษาและสื่อสารมวลชนมากขึ้น บทบาทสำคัญของการศึกษาและสื่อสารมวลชนในที่นี้ก็คือ การลดความแปลกแยกระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ กับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ และความแปลกแยกระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ในการนี้มนุษย์จำเป็นต้องมีทัศนะใหม่

ต่อธรรมชาติ ต่อสิ่งมีชีวิต และต่อมนุษย์ด้วยกันเอง (ทัศนะใหม่ในที่นี้จะมีส่วนคล้ายกับทัศนะเก่าที่เลือนหายไปแล้วนั่นเอง)

ทัศนะใหม่เห็นว่า ธรรมชาติหมายถึงทุกสิ่งรวมทั้งมนุษย์ด้วย โดยทั้งมนุษย์และสิ่งที่มีมนุษย์ครอบครองอยู่ก็ดำเนินไปตามกฎของธรรมชาติ โดยมีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ หรือดำรงสภาพอยู่ชั่วระยะหนึ่ง แล้วก็แปรเปลี่ยนไปหรือสลายไปตามกาลเวลา เราไม่สามารถรักษาชีวิตของเราได้ เพราะสิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีการเกิด แก่ เจ็บตายเป็นธรรมดา และตามหลักการทางนิเวศวิทยาก็ได้อธิบายเรื่องวัฏจักรของสสารไว้ว่า สสารมีการหมุนเวียนเป็นวัฏจักร โดยสารอินทรีย์ก็ก่อรูปเป็นชีวมวลหรือสารอินทรีย์ โดยกระบวนการพื้นฐานคือกระบวนการสังเคราะห์แสงจากก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และน้ำ ทำให้ได้น้ำตาลกลูโคส ซึ่งเป็นพลังงานเริ่มต้นของสิ่งมีชีวิตที่จะถูกนำไปใช้ในการสังเคราะห์เป็นสารอินทรีย์โมเลกุลใหญ่ ๆ อื่น ๆ เมื่อพืชเจริญเติบโตขึ้นจะเป็นอาหารของสัตว์และมนุษย์ต่อไป และเมื่อพืชและสัตว์ตายลงก็จะถูกสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ ทำหน้าที่ย่อยสลายสารอินทรีย์โมเลกุลใหญ่ของซากพืชซากสัตว์เหล่านั้นให้คืนกลับเป็นสารอินทรีย์อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งจะกลายเป็นธาตุอาหารให้กับพืชที่จะเกิดใหม่ต่อไปถ้าสิ่งมีชีวิตไม่ตายการหมุนเวียนของธาตุอาหารก็ไม่สามารถดำเนินไปได้

ทัศนะใหม่เห็นว่า สิ่งมีชีวิตทั้งหลายมีสายใยสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน เราไม่อาจแปลกแยกตัวเองจากพืชได้ เพราะทุกลมหายใจของเราต้องการก๊าซออกซิเจน ซึ่งไปไม่แต่ละใบทำหน้าที่สังเคราะห์แสง และปล่อยออกซิเจนมาให้แก่เราอยู่ตลอดเวลา พืชอาศัยนกและแมลงในการผสมพันธุ์สืบทอดชีวิต มดและจุลินทรีย์ดินทำหน้าที่ย่อยสลายอินทรีย์วัตถุในดินให้กลายเป็นธาตุอาหารของพืช ดังนั้น นก แมลง มด และจุลินทรีย์ดิน จึงมีสายสัมพันธ์กับพืชและมนุษย์สัตว์ต่าง ๆ ทั้งหลายก็ล้วนสืบสายสัมพันธ์กับพืชและมนุษย์ นั่นคือมนุษย์ไม่สามารถแปลกแยกตัวเองออกไปจากสิ่งมีชีวิตทั้งหลายได้ แต่จะต้องดำรงอยู่ร่วมกับสิ่งมีชีวิตทั้งหลายที่ล้วนสืบสายสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

ทัศนะใหม่เห็นว่า มนุษย์ทุกคนเป็นผู้ใช้ทรัพยากรร่วมกัน เป็นผู้อยู่ร่วมกาลเวลาแห่งปัจจุบัน ผู้ร่วมยุคสมัย และจะเป็นผู้เชื่อมสายสัมพันธ์แห่งอดีตและอนาคต ทัศนะใหม่จะให้คุณค่ากับการเป็นเจ้าของร่วมกัน มองเห็นสิทธิของผู้อื่นที่ร่วมยุคสมัยที่จะใช้ทรัพยากรนี้ร่วมกัน และมองเห็นสิทธิของผู้อื่นที่จะกำเนิดมาในยุคสมัยต่อไป ที่จะดำรงชีวิตอยู่โดยพึ่งพาทรัพยากรที่มีอยู่ในวันนี้

3.6. ทางด้านเป้าหมายและยุทธศาสตร์การพัฒนา

ในด้านเป้าหมายของการพัฒนา จะต้องไม่ให้ความสำคัญกับการเจริญเติบโตมากเกินไปกว่าเสถียรภาพหรือความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เสถียรภาพหรือความมั่นคงทางเศรษฐกิจ จะเกิดขึ้นได้ภายใต้เงื่อนไขที่มีการกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจให้แก่บุคคลในสังคม เปิดโอกาสให้หน่วยการผลิตย่อย ๆ ในสังคมสามารถดำเนินการผลิตต่อไปได้ ส่งเสริมให้มีความหลากหลายของสินค้าและบริการ และส่งเสริมความเท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจของคนในสังคม

นอกจากนี้ เป้าหมายของการพัฒนาจะต้องขยายฐานคิดออกไปสู่เสถียรภาพทางสังคม และเสถียรภาพทางชีวภาพ

เสถียรภาพทางสังคมจะเกิดขึ้นได้ภายใต้เงื่อนไขคือ สถาบันครอบครัวมีความมั่นคง สัมพันธภาพภายในครอบครัวเป็นไปด้วยดี หน่วยการผลิตต่าง ๆ มีความมั่นคงที่จะดำรงอยู่โดยไม่ถูกครอบงำหรือทำให้ล่มสลายไป องค์กรที่มีบทบาทบริหารจัดการทรัพยากรส่วนรวม กำเนิดขึ้น และสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง

เสถียรภาพทางชีวภาพ จะเกิดได้ภายใต้เงื่อนไขที่มีความหลากหลายทางพันธุกรรม คือมีความหลากหลายในชนิดของสิ่งมีชีวิต โดยสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ สามารถสืบทอดเผ่าพันธุ์ต่อไปได้ เปิดโอกาสให้มีการหมุนเวียนของธาตุอาหารในดินอย่างต่อเนื่อง และลดปัญหาสารพิษในสิ่งแวดล้อม

ในด้านกลยุทธ์การพัฒนา จะต้องเปลี่ยนจากการสะสมทุนไปสู่การกระจายทุน และกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจเพื่อให้โอกาสกับผู้ด้อยโอกาส คำจูนหน่วยการผลิตย่อย ๆ ให้สามารถดำรงอยู่ได้ เน้นระบบการผลิตที่พึ่งตนเองมากกว่าที่จะผูกพันกับการระดมทุนจากภายนอกประเทศ สนับสนุนการผลิตที่มีผลเสียต่อส่วนร่วมน้อยที่สุด แทนการสนับสนุนการผลิตที่ให้ผลกำไรมากที่สุด เช่น กิจกรรมที่มีผลกำไรมากแต่มีผลเสียหายนามากไม่ควรได้รับการสนับสนุน เมื่อเทียบกับกิจกรรมที่มีผลกำไรน้อยกว่า แต่มีผลเสียหายนต่อส่วนร่วมน้อยกว่า และให้โอกาสในการจัดสรรทรัพยากรโดยเงื่อนไขทางสังคมเพิ่มขึ้น ในขณะที่ลดอำนาจการจัดสรรทรัพยากรโดยเงื่อนไขทางเศรษฐกิจลง

ในด้านเทคโนโลยีที่จะตอบสนองต่อกลยุทธ์ในการพัฒนานั้น จะต้องเป็นเทคโนโลยีที่ตอบสนองต่อความต้องการทางสังคม และเสถียรภาพทางชีวภาพมากขึ้น คือ เป็นเทคโนโลยีที่

จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สร้างระบบการทำงานที่ตอบสนองต่อจิตวิญญาณของมนุษย์ และเทคโนโลยีที่ช่วยอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย ให้ดำรงอยู่และสืบทอดเผ่าพันธุ์ต่อไปได้

4. ลักษณะของสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน

สิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน หมายถึงสิ่งแวดล้อมที่มีสถานะที่สมดุล คือสามารถคงสภาพและให้ผลผลิตทางชีวภาพ (Biological production) ได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งหมายถึง มีการหมุนเวียนของสารและพลังงานในระบบอย่างต่อเนื่องในปริมาณที่สม่ำเสมอ เช่น สามารถรักษาระดับของสารอาหาร และสารอินทรีย์ในดินให้คงอยู่ได้อย่างสม่ำเสมอโดยมีผลผลิตทางการเกษตร อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ยังหมายถึง การที่สิ่งแวดล้อมสามารถกลับคืนสู่สมดุลได้ในกรณีที่ถูกรบกวนหรือถูกใช้ไป (Resilient) ซึ่งตามหลักการทางนิเวศวิทยา สถานะดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้บนพื้นฐานของความหลากหลายทางชีวภาพ (Species Diversity)

นั่นคือ การรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืนจะต้องอยู่บนพื้นฐานของการคุ้มครองทางพันธุกรรม โดยเปิดโอกาสให้สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ สามารถสืบทอดเผ่าพันธุ์โดยให้กำเนิดชีวิตใหม่ต่อไปได้ ซึ่งลักษณะทางพันธุกรรมที่ปรากฏอยู่บนโลกนี้ จะเป็นวัตถุดิบที่ทำให้เกิดสิ่งมีชีวิตใหม่ขึ้นบนโลก สิ่งมีชีวิตใหม่นั้นอาจมีลักษณะทางพันธุกรรมเหมือนเดิมทุกประการ หรือเป็นการผสมระหว่างพ่อและแม่ และวิวัฒนาการต่อไปทำให้เกิดความหลากหลายทางพันธุกรรมมากขึ้น และจะช่วยค้ำจุนระบบนิเวศให้อยู่ได้อย่างยั่งยืน

5. การพัฒนาคุณภาพประชากรเพื่อเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดี

ในปัจจุบัน อุปสรรคที่ยิ่งใหญ่ที่สุดต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมก็คือ คุณภาพของประชากรเพราะประชากรส่วนใหญ่ยังขาดจิตสำนึกที่จะกระทำการแก้ไข และปรับปรุงคุณภาพ สิ่งแวดล้อมด้วยความรับผิดชอบ ขาดวิธีการที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม

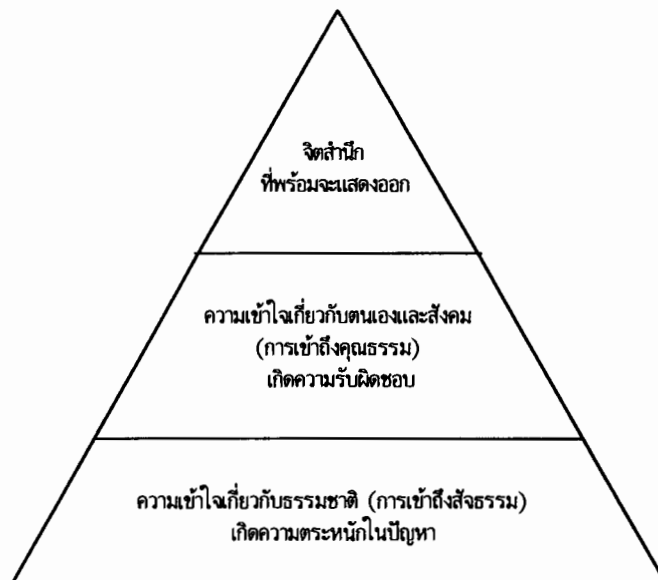
5.1. การเสริมสร้างจิตสำนึกที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม

จิตสำนึกในที่นี้จะเป็นลักษณะของจิตที่มีทั้งความตระหนัก (awareness) และความรับผิดชอบต่อ (responsibility)

ความตระหนักในปัญหาสิ่งแวดล้อม จะอยู่บนพื้นฐานของความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของธรรมชาติ และบนพื้นฐานความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตจำกัคในการดำรงอยู่ของมนุษย์ คือรู้และเข้าใจธรรมชาติตามความเป็นจริง

ความรับผิดชอบจะอยู่บนพื้นฐานที่มนุษย์เห็นความสำคัญของตนเองต่อสังคม มีความเชื่อในอำนาจของตนเอง และเห็นความสำคัญของสิทธิส่วนรวม คือรู้จักตนเองตามความเป็นจริง เข้าใจสังคมและเข้าใจบทบาทของตัวเองต่อสังคม

ดังนั้น การเสริมสร้างจิตสำนึกจึงเป็นเรื่องของการทำความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติตนเอง และสังคม โดยที่การทำความเข้าใจธรรมชาติเป็นเรื่องของศีลธรรม ส่วนการทำความเข้าใจตนเองและสังคมเป็นเรื่องของคุณธรรม อย่างไรก็ตามคุณธรรมนี้จะอยู่บนฐานแห่งศีลธรรม คืออยู่บนฐานคติหรือความรู้ความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติ นอกจากนี้ระบบคุณธรรมจะขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอีกด้วย

ภาพที่ 1: องค์ประกอบของจิตสำนึกทางสิ่งแวดล้อม

สัญชาตญาณคือ ความเป็นจริงของธรรมชาติ ซึ่งอธิบายตามหลักพุทธธรรม ก็คือมีสามัญลักษณ์ หมายถึง มีการตั้งอยู่ ดำรงอยู่ ชั่วระยะหนึ่งแล้วก็แปรเปลี่ยนไปหรือสลายไปตามกาลเวลา หรืออาจอธิบายตามหลักทางนิเวศวิทยาโดยอธิบายในรูปของการเคลื่อนไหวของสสารและพลังงานบนโลก และการหมุนเวียนของสสาร และการถ่ายทอดพลังงานผ่านสิ่งมีชีวิต ซึ่งเกิดโดยกระบวนการสังเคราะห์แสงและหายใจ ถ้าระบบนิเวศอยู่ในสภาวะสมดุล การหมุนเวียนของสสารและถ่ายทอดพลังงานต่าง ๆ จะเป็นไปได้อย่างต่อเนื่อง ในปริมาณที่สม่ำเสมอ และจะสามารถรักษาสภาพประกอบต่าง ๆ ในระบบให้ดำรงอยู่ได้เป็นนิรันดร์ โดยที่สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ สามารถมีวิวัฒนาการและการปรับตัวเพื่อการอยู่รอดแตกต่างกันไป ทำให้ปรากฏมีสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดอาศัยอยู่ร่วมกัน มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งในกระบวนการหมุนเวียนหรือวัฏจักรของสสารอันจะแยกออกมาไม่ได้

คุณธรรมคือ ระบบการคิดหรือค่านิยมที่จะสร้างความเป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากร และในการเป็นผู้บริโภคในระบบนิเวศ คุณธรรมนี้จะเกิดขึ้นได้ก็โดยการเข้าถึงสัญชาตญาณอย่างเพียงพอ เพราะคุณธรรมไม่ใช่เรื่องของความเชื่ออย่างเดียว แต่เป็นเรื่องของเหตุผลด้วย การมองเห็นตัวเองในสภาวะที่เป็นจริง (มีสามัญลักษณ์) การรู้จักตัวเองและธรรมชาติ เห็นความสำคัญของสิทธิส่วนรวมทำให้สามารถกำหนดทิศทางที่จะนำไปสู่คุณภาพชีวิตของตัวเองได้

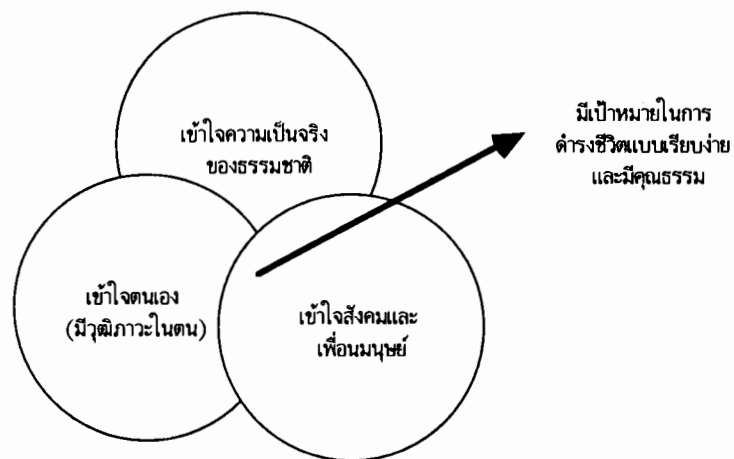
ออสเบล นักจิตวิทยาผู้เสนอทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาตน (พรณทิพย์ ศิริวรรณบุศย์ 2530; หน้า 141-161) ได้วิเคราะห์ว่า บุคคลเมื่อเกิดมาต้องมีสถานภาพและมีบทบาทตามสถานภาพนั้น เขาจะต้องเรียนรู้บทบาทของตนตั้งแต่แรกเกิด โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทในความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น โดยการเลียนแบบ และการยอมรับผู้อื่น การเรียนรู้จะเป็นพื้นฐาน สำคัญของสัมพันธภาพระหว่างบุคคล และเขาได้เสนอลักษณะของคนที่มีวุฒิภาวะในตนเองไว้ดังนี้

1. มีการลดลงของแรงจูงใจที่ทำให้ตนสุขสบาย (Hedonistic Motivation)
2. มีความอิสระที่จะทำอะไรตามที่ต้องการมากขึ้น
3. มีความอดทนต่อความคับข้องใจมากขึ้น
4. มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมมากยิ่งขึ้น
5. มีความทะเยอทะยานที่ใกล้เคียงความเป็นจริงยิ่งขึ้น
6. มีความสามารถในการวิจารณ์ตน (Self - Critical Ability) มากยิ่งขึ้น เข้าใจคนอื่นได้ดียิ่งขึ้น

การทำความเข้าใจสังคม เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบระเบียบของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ครอบครัว ชุมชน และมหาชน ตลอดจนแบบแผนการใช้ประโยชน์ และจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคลและส่วนรวม ตลอดจนหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อส่วนรวม

วุฒิภาวะของบุคคล และความเข้าใจบทบาทของตนเองต่อสังคม จะโน้มนำให้บุคคล แสดงความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมที่ตนอาศัยอยู่มากขึ้น

ศาสนาและสิ่งแวดล้อมศึกษา จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างคุณธรรมของบุคคลเพื่อให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติ เข้าใจตัวเอง มีสัมพันธภาพที่ดีระหว่างเพื่อนมนุษย์ และโน้มนำให้เห็นคุณค่าของการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย ซึ่งจะทำให้ลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสิ้นเปลืองและฟุ่มเฟือยไปได้มาก และจะได้ประชากรที่มีสุขภาพจิตที่ดี มีมาตรฐานการดำรงชีวิตที่ดี โดยมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมน้อยที่สุด

ภาพที่ 2: องค์ประกอบพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพประชากร

5.2 การพัฒนาและส่งเสริมวิธีการที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปรับปรุงคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ในเรื่องนี้ระบบการศึกษาก็มีส่วนช่วยอยู่มาก แต่การพัฒนาความรู้และเทคโนโลยีอย่างเดียวไม่เพียงพอ จะต้องอาศัยการพัฒนาองค์กรในการบริหารจัดการเทคโนโลยีและกระบวนการผลิตต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีที่นำมาใช้ก็ไม่จำเป็นต้องเป็นเทคโนโลยีขั้นสูงที่ยากต่อความเข้าใจ แต่ควรหันมาใช้เทคโนโลยีง่าย ๆ ที่มนุษย์บริหารและจัดการมันได้ และในทางปฏิบัตินั้น การพัฒนารูปแบบของการจัดการมีความสำคัญมาก โดยเฉพาะการพัฒนาองค์กรชุมชน ให้สามารถมีบทบาทในการบริหารทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อส่วนรวมและมีบทบาทในการสนับสนุนกิจกรรมพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนของตนมากขึ้น

กิจกรรมพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนชนบทที่ควรกระทำ คือ

- (1). การเพิ่มปริมาณอาหารสำรองในชุมชน ในรูปของพืชพรรณธรรมชาติชนิดต่าง ๆ เป็นการเพิ่มความหลากหลายทางพันธุกรรม และเป็นการเพิ่มความสามารถในการพึ่งตนเองได้ของชุมชน และพืชบางส่วนยังสามารถใช้เป็นสมุนไพร ซึ่งจะเชื่อมโยงไปถึงการมียาประจำหมู่บ้านอีกด้วย
- (2). การปลูกไม้ใช้สอยเพื่อนำไม้มาใช้ประโยชน์และเป็นแหล่งพลังงานในครัวเรือน ซึ่งเป็นการลดภาระการนำเข้า และภาระการขนส่งไม้และพลังงานในรูปแบบอื่นเข้าสู่ชุมชน และให้ผลในการเพิ่มความหลากหลายทางพันธุกรรม และให้คุณค่าต่อสภาพแวดล้อมอีกด้วย
- (3). ลดปริมาณขยะ และกำจัดของเสียให้ถูกวิธี โดยเลือกใช้สินค้าที่มีคุณภาพ และใช้แคพอตไม่ฟุ้งเฟ้อ ส่วนที่นำกลับไปที่ประโยชน์ได้ก็ให้มีการนำไปใช้ได้อย่างรวดเร็ว
- (4). ลดการใช้สารพิษ โดยปรับแบบแผนการเพาะปลูกให้มีความหลากหลายชนิดทางพันธุกรรมมากขึ้น ซึ่งทำให้แมลงไม่สามารถระบาดได้อย่างรวดเร็ว และทำให้ควบคุมการระบาดของได้ง่ายขึ้น การลดการใช้สารพิษจะทำให้ปลอดภัยทั้งต่อเกษตรกร ต่อสิ่งแวดล้อม และต่อผู้บริโภค และยังช่วยลดการขาดดุลการค้าเนื่องจากการนำเข้าสารเคมีอีกด้วย
- (5). ใช้มาตรการอนุรักษ์ดินและน้ำในการเพาะปลูกอย่างจริงจัง ซึ่งจะเป็นการช่วยลดปริมาณการนำเข้าปุ๋ยเคมีอีกทางหนึ่งด้วย

สำหรับกิจกรรมพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนเมืองนั้น รัฐบาลควรส่งเสริมให้องค์กรเอกชนมีบทบาทมากขึ้น เช่น บริการเก็บขยะและแยกขยะ เพื่อให้การนำกลับไปใช้ใหม่สามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยคนทำงานสามารถมีสวัสดิการที่ดีขึ้น นอกจากนี้ควรจะต้องสนับสนุน และควบคุมให้องค์กรภาครัฐกิจทั้งอุตสาหกรรมและบริการ มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคมเพิ่มมากขึ้น

อนึ่ง ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของชุมชนเมือง คือปัญหาการจราจร ปัญหามลพิษ และเสียงดัง ปัญหาที่รัฐบาลควรจะมีนโยบาย และแนวทางที่ชัดเจน ในการลดความจำเป็นในการเดินทางของประชาชนลงให้ได้มากที่สุด เช่น การปรับระบบระเบียบในการทำงาน และนโยบายด้านที่อยู่อาศัยที่ดีพอที่จะจัดโอกาสให้ประชาชนที่อยู่อาศัยอยู่ใกล้ที่ทำงาน มิฉะนั้นการปรับปรุงและพัฒนากระบวนขนส่งมวลชนแต่เพียงอย่างเดียวคงตามแก้ปัญหาได้ไม่ทัน และนับวันค่าใช้จ่ายในการพัฒนาระบบขนส่งมวลชนให้ทันสมัยก็จะมีราคาแพงยิ่งขึ้น) ซึ่งจะทำการลงทุนเป็นไปได้อย่างยั่งยืน

ประชาชนในเมืองก็สามารถมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ ด้วยการเลือกใช้สินค้าที่มีคุณภาพ และเลือกใช้แต่พอใช้ ลดการใช้ของฟุ่มเฟือย ซึ่งจะช่วยลดปริมาณขยะที่จะออกสู่สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ ควรที่จะหาทางใช้ประโยชน์สิ่งของที่มีอยู่ให้คุ้มค่า และควรมีระบบที่นำขยะส่วนที่สามารถนำกลับไปใช้ใหม่ได้กลับไปใช้ใหม่โดยเร็ว (ในส่วนนี้การบริหารจัดการมีความสำคัญกว่าการนำเข้าเทคโนโลยีราคาแพง) ประชาชนที่มีรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ใช้ ก็ควรจะได้ตรวจสอบเครื่องยนต์ให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้มีสารพิษออกมาน้อยที่สุดและประชาชนทุก ๆ คนควรจะได้หาทางลดความจำเป็นในการเดินทาง ใช้รถเท่าที่จำเป็น ซึ่งนอกจากจะประหยัดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ช่วยลดปริมาณสารพิษในสิ่งแวดล้อมแล้ว ยังช่วยลดปริมาณการนำเข้าน้ำมันเชื้อเพลิงอีกทางหนึ่งด้วย นอกจากนี้ประชาชนทุกคนควรมีส่วนร่วมในการรักษา และพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง

วิธีการที่จะนำมาใช้ในการควบคุมและแก้ไขคุณภาพสิ่งแวดล้อมอีกวิธีหนึ่ง ก็คือการสร้างระบบการเตือนภัยจากภาวะมลพิษ โดยระบบเตือนภัยนี้น่าจะเป็นความร่วมมือระหว่างภาครัฐและเอกชน ที่จะดำเนินการตรวจวัดค่าต่าง ๆ ที่จะบอกคุณภาพสิ่งแวดล้อม โดยให้องค์กรชุมชนทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์ และชักชวนประชาชนให้สามารถป้องกันและแก้ไขปัญห หรือหลีกเลี่ยงจากอันตรายได้อย่างทันท่วงที อนึ่งระบบเตือนภัยนี้ควรเลือกสิ่งบ่งชี้ที่ไม่ใช่ เทคโนโลยีขั้นสูงในการตรวจวัด และควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตรวจวัดได้มากขึ้น

โดยสรุป การพัฒนาคุณภาพประชากรเพื่อตอบสนองต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมนั้น จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลอย่างจริงจัง รัฐบาลต้องคำนวณหน่วยการผลิตย่อย ๆ รวมทั้งเกษตรกรรายย่อยให้อยู่ได้ แทนที่จะสนับสนุนการลงทุนขนาดใหญ่ ลดความสำคัญกับการผลิตจำนวนมาก แต่เพิ่มพูนความสำคัญของความหลากหลายในรูปแบบสินค้า ยกเลิกเป้าหมายที่จะรักษาความเติบโตทางเศรษฐกิจ โดยคงไว้แต่เป้าหมายที่จะรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ในร่างแผนพัฒนา ฉบับที่ 7 ได้ระบุเป้าหมายของการพัฒนาอันดับแรกคือ การรักษาความเจริญเติบโตและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ ส่งเสริมเทคโนโลยีที่ตอบสนองต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมและสังคม นอกจากนี้ จะต้องส่งเสริมการศึกษาที่ให้ประชาชนเข้าถึงสัจธรรม รู้จักตัวเอง และสังคมเพื่อให้ประชาชนเกิดจิตสำนึก (ตระหนักและรับผิดชอบที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจัง) นอกจากนี้ จะต้องส่งเสริมให้ประชาชนเห็นคุณค่าของการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย และเห็นคุณค่าของการดำรงอยู่ของธรรมชาติที่อยู่รอบตัว เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรมมีความสุข และพึงพอใจในชีวิตได้โดยทำลายสภาพแวดล้อมน้อยที่สุด

บรรณานุกรม

- ดาว มงคลสมัย และคณะ. “ประสิทธิผลและการกระทบต่อรายได้ของรัฐบาลของการใช้มาตรการทางการคลังในการส่งเสริมการลงทุน” วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (มีนาคม 2528)
- นิตยา พิบูลย์รัตนกิจ. “ตุลการชำระเงิน,โครงสร้างและปัญหาในช่วงปี 2506-2526” วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 (ธันวาคม 2527)
- พรณทิพย์ ศิริวรรณบุญ. ทฤษฎีจิตวิทยาพัฒนาการ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2530.
- วรวิทย์ เจริญเลิศ. “วิกฤติการณ์เศรษฐกิจโลกและผลกระทบที่มีต่อเศรษฐกิจไทย” วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 (มิถุนายน 2529)
- ไฉ จามรมาน และสุรัช ธรรมทวีกุล. แปลและเรียบเรียงจาก อาทิตรา ชูเอฮีโร “การสะสมทุนและการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศไทย” วารสารเศรษฐศาสตร์. ปีที่ 4 ฉบับที่ 1 (มีนาคม 2529)
- วราพร ศรีสุพรรณ (บรรณาธิการ) การพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) : ทางเลือกใหม่ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม. คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2534
- สมบูรณ์ ศิริประชัย. “พัฒนาการส่งออกมันสำปะหลังของไทย ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (2489-2525)” วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 (กันยายน 2530)
- สุวิทย์ ธีรศาสตร์. “ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจลุ่มน้ำชีในรอบ 4 ทศวรรษสุดท้าย : การเปลี่ยนแปลงการผลิตและผลกระทบ” วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์. ปีที่ 4 ฉบับที่ 4 (ธันวาคม 2529)

สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย. “ประมวฬทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของไทย”.
กุมภาพันธ์ 2531

หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ประจำวันที่ 1 กรกฎาคม 2533 (หน้า 2)

Population Reference Bureau. *World Population Data Sheet 1990*. Washington,D.C.1991.

TDRI. "The Greening of Thai Industry Producing More and Polluting Less." The 1990 TDRI
Year-End Conference. Research Paper No. 5. 1990.

ปัญหาคนทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรแก้ไขที่ไหน

โดย ศาสตราจารย์ ระบุ วิศวกร

ปัญหาคนทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรแก้ไขที่ไหน

ระพี สาคริก

หากสัมผัสหัวข้อนี้ในเชิงคำถามที่ต้องการหาคำตอบ ก็จะง่ายเกินไปสำหรับการตอบว่า “ก็ใช้อำนาจบังคับอย่าให้คนเข้าไปเกี่ยวข้องกับธรรมชาติ” และหากมีผู้เห็นด้วยกับคำตอบลักษณะนี้กันมาก ๆ ย่อมหมายความว่า มีบุคคลที่หลงอยู่กับความสบายมากขึ้นโดยไม่นิยมที่จะคิดในสิ่งซึ่งตนเองรู้สึกว่ายากประการหนึ่ง มีบุคคลผู้หลงอำนาจอยากมีอำนาจ แทะนุบำรุงวิถีชีวิตสู่การสร้างสรรค์ที่อิสระประการหนึ่ง มีบุคคลที่ขาดการสำรวจทบทวนตนเอง อยู่ในรากฐานชีวิตและคิดว่าการทำหน้าที่แก้ปัญหาสังคมนั้น แม้ใช้ชีวิตอยู่ไปวันหนึ่ง ๆ ก็สามารถแก้ไขขอให้ผู้มีอำนาจอยู่ในมือกับมีบุคคลที่คิดว่า “ต้องตัวเองจึงจะแก้ไขได้ บุคคลอื่น ซึ่งถูกสังคมนำหนดให้ชีวิตอยู่ร่วมกับตน ต่างไม่มีความหมายอะไรทั้งสิ้น” อีกประการหนึ่ง

หากสังคมใดมีบุคคลลักษณะดังกล่าวเป็นส่วนใหญ่ และหากขาดการปรับเปลี่ยนบนพื้นฐานปัญหาตนเองตามที่เป็นจริง ณ จุดใดจุดหนึ่ง เนื่องจากยังพยายามประคับประคองกันต่อไปให้ได้ วิธีการเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้นย่อมกำลังมุ่งสู่หายนะภาพในที่สุด ไม่เร็วก็ช้า

มนุษย์เป็นส่วนหนึ่ง ที่เกิดมาจากกระแสภายในระบบการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ซึ่งมีได้เกิดมาอย่างโคจรเดียว หากยังมีความเป็นเหตุเป็นผลระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับสิ่งต่าง ๆ บนพื้นฐานของหลักความจริงอีกด้วย

ฉะนั้น ในเมื่อธรรมชาติได้ให้มนุษย์มาเป็นส่วนหนึ่ง เราจึงไม่เพียงกล่าวว่า มนุษย์ก็ต้องอยู่ได้ และธรรมชาติก็ต้องอยู่ได้เท่านั้น หากควรค้นหาด้วยว่า “ในความรู้สึกซึ่งนั้น มนุษย์กับธรรมชาติพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างไร” หากขณะใดเกิดสภาวะที่กำหนดให้มนุษย์ทำลายธรรมชาติ จะหวังได้ว่าการนำความรู้มาใช้แก้ปัญหาได้อย่างถึงรากฐานจริง

ในเมื่อธรรมชาติมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งจัดระบบตัวเองบนพื้นฐานที่มีเหตุผลถึงซึ่งกันและกัน ก็น่าจะรู้สึกได้ว่า “กระบวนการธรรมชาติเป็นสิ่งที่ชีวิตและ

จิตวิญญาณ” และหากบุคคลใดเข้าถึงกระแสนี้ได้จริง ๆ ย่อมเข้าใจได้ว่า ทุกสิ่งที่ปรากฏเปลี่ยนแปลงอยู่ในระบบ ต่างก็มีชีวิตและจิตวิญญาณที่พึ่งทำหน้าที่ร่วมกันอนุรักษ์ความเป็นธรรมชาติให้สามารถดำรงอยู่อย่างสมบูรณ์แบบได้

มนุษย์จึงเป็นเพียงระบบชีวิตลักษณะหนึ่ง ซึ่งถ่ายทอดกระแสจิตวิญญาณจากธรรมชาติออกมาสู่ด้านที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น หรืออาจเรียกว่าเป็นด้านของการใช้ประโยชน์ โดยผ่านระบบพลังซึ่งเรียกรวม ๆ ว่า “ความรัก-ความซาบซึ้ง” ซึ่งเป็นกรรมวิธีธรรมชาติที่อยู่ในชีวิตมนุษย์ และปรากฏออกมาเป็นผลสำเร็จรูปลักษณะต่าง ๆ โดยที่แต่ละคนต่างก็มีระบบเป็นของตนเองโดยเฉพาะ

บางคนอาจมีระบบเหมาะสมกับต้นไม้ก็จะแสดงความรักความสนใจต้นไม้ บางคนอาจมีระบบเหมาะสมกับสัตว์ บางคนเหมาะสมกับหินกับแร่ บางคนเหมาะสมกับรูปลักษณะต่าง ๆ ของกระแสพลัง และบางคนเหมาะสมกับภาพพรรณ สามารถเปิดรับจากธรรมชาติ นำผ่านออกมาปรากฏเป็นภาพเขียน ภาพถ่าย คนตรี และร้อยกรองบทกวีที่เกี่ยวกับธรรมชาติและชีวิต

มนุษย์จึงเป็นลักษณะหนึ่งของชีวิตซึ่งจำเป็นต้องมีวิถีที่สัมผัสธรรมชาติได้อย่างอิสระ เพื่อให้โอกาสตนเองค้นหาสิ่งที่มีลักษณะเหมาะสมแก่แต่ละคนได้จากรากฐานอันแท้จริง หาใช่ถูกกระแสอำนาจภายนอกเป็นฝ่ายกำหนด ควบคุมหวงห้ามซึ่งถือเป็นการทำลายความรัก และจิตวิญญาณที่แท้จริง

ดังจะพบได้จากแนวคิดซึ่งสะท้อนออกมาโดยบุคคลหลาย ๆ คน ในสภาวะสังคม และการศึกษาปัจจุบัน ทำนองว่า มนุษย์เท่านั้นที่มีความรักและจิตวิญญาณ ซึ่งลักษณะนี้เอง หากมองหวนกลับ จะพบว่า คนคตินั้นเองที่เข้าไม่ถึงจิตวิญญาณตนเองทำให้ไม่อาจเข้าถึงจิตวิญญาณที่แท้จริงของธรรมชาติ เนื่องจากยึดติดอยู่เพียงจิตวิญญาณในด้านรูปแบบ บางครั้งเมื่อถึงโอกาสเหมาะ ๆ ยังสืบเนื่องต่อไปสู่การแสดงออกในลักษณะที่ว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีการจตุรปูเทียนบูชาขอโชคลาภ ซึ่งสะท้อนภาพการเชื่อในลักษณะมหายไร้เหตุผลและผล

บุคคลผู้มีรากฐานเข้าถึงความหมายของจิตวิญญาณที่แท้จริงได้เท่านั้น ที่พึงมีโอกาสพัฒนาตนเองขึ้นมามุ่งสู่ความเป็นมนุษย์ ซึ่งดำรงชีวิตได้สมบูรณ์ด้วยคุณภาพตามแนวคิดพื้นฐานของการศึกษา และบุคคลผู้มีความรับผิดชอบดังกล่าวแล้วนี้เอง ที่จะเข้าถึงความรู้และทำหน้าที่ร่วมกันอนุรักษ์ได้อย่างถึงรากถึงโคนที่แท้จริง

อย่างไรก็ตาม การที่กระแสจิตวิญญาณได้มีการวิวัฒนาการจากธรรมชาติซึ่งเป็นพื้นฐานผ่านสู่ชีวิตมนุษย์ถึงขั้นปรากฏสภาวะนอกด้วยรูปแบบต่าง ๆ เค้นขีดมากขึ้น ในอีกด้านหนึ่ง อำนาจของสิ่งดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการสูญเสียสมดุลขึ้นในรากฐานตนเองเป็นเงาตามตัว จึงทำให้อีกด้านหนึ่งจากเงื่อนไข ซึ่งปรากฏโดยแหล่งเดียวกันมีการกำหนดเอาเองโดยพลการว่า สิ่งซึ่งควรเรียกว่าจิตวิญญาณคือลักษณะชีวิตที่เป็นมนุษย์เท่านั้น

แม้สัตว์ต่าง ๆ ก็ถูกเข้าใจในเชิงดูถูกว่าขาดภูมิปัญญา พรรณไม่ว่า ๆ ก็ถูกดูถูกว่ามีแต่ชีวิต ยิ่งเป็นหิน ดิน แร่ น้ำ อากาศ และกระแสพลังงาน ยิ่งมองเห็นว่าเป็นเพียงรูปวัตถุ ลักษณะต่าง ๆ อย่างขาดภาวะที่เชื่อมโยงถึงซึ่งกันและกัน จึงมีผลสืบทอดไปถึงการขาดจิตสำนึกรับผิดชอบ และเคารพในสิทธิและเสรีภาพซึ่งเป็นหลักการดำรงอยู่ของสิ่งเหล่านี้ ปรากฏออกมาเป็นเหตุเป็นผลขั้นสุดท้ายว่า ตนเองจะทำให้สิ่งเหล่านี้เสียหายอย่างไรก็ได้

มนุษย์ซึ่งเป็นเพียงลักษณะหนึ่งของชีวิต และจิตวิญญาณที่ธรรมชาติมีโอกาสรากฐานออกมาเป็นผลจึงเป็นสังขารและหน้าที่ จำเป็นต้องสนองประโยชน์แก่ธรรมชาติอย่างปฏิเสธเสียมิได้ หรืออาจกล่าวรวม ๆ ว่า เป็นส่วนหนึ่งซึ่งให้ที่พึ่งพาแก่ธรรมชาติเพื่อการดำรงอยู่และเปลี่ยนแปลงบนพื้นฐานตนเองได้อย่างอิสระ ดังนั้น ตามความเป็นจริง มนุษย์ควรใช้ดุลอำนาจมุ่งสู่แนวทาง ดังกล่าวบนรากฐานที่มั่นคงอยู่กับสังขาร

ในมุมกลับ คงต้องตั้งคำถามว่า มนุษย์ได้อาศัยอะไรจากธรรมชาติ หากปราศจากการรู้ประเด็นนี้ได้ลึกซึ้ง มนุษย์เองนั้นแหละที่อาจคิดอาจจะการอะไรลงไปอย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ในการแก้ปัญหา เนื่องจากธรรมชาติของมนุษย์เองซึ่งลงได้ตกเข้าไปอยู่ภายใต้กระแส ที่ทำให้รู้สึกสบายด้วยรสสัมผัส มักชอบคิดอะไรแบบง่าย ๆ หรือคิดในทิศทางที่เข้าข้างความ

สบายของตนเอง อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะหาคำตอบจากประเด็นคำถามนี้ คงต้องเข้าใจมนุษย์ได้ถึงสิ่ง
ซึ่งอยู่ในความลุ่มลึกเสียก่อน

ในเมื่อบุคคลใดก็ตามที่สนใจคิดหาคำตอบ ต่างก็เป็นมนุษย์ จึงมีการสังสมอิทธิพล
เงื่อนไขภายนอกเข้าไว้ในรากฐานตนเองไม่มากนักน้อย การจะเข้าใจมนุษย์ได้ลึกซึ้งถึงภาพที่
แท้จริงเพียงใด จึงน่าจะขึ้นอยู่กับความสามารถในการเข้าถึงสิ่งซึ่งแฝงอยู่ในรากฐานตนเอง
และปลดภาวะเหล่านั้นออกได้ด้วยตนเองซึ่งทำให้เกิดความเป็นไปได้เพียงนั้น

ด้วยหลักกลาง ๆ คงกล่าวได้แต่เพียงว่า มนุษย์มิใช่ต้องการเพียงด้านซึ่งมีสถานะเป็น
วัตถุจากธรรมชาติดังเช่นที่มักกล่าวนั้นว่า ต้องการปัจจัยสี่ เท่านั้น หากในชีวิตบุคคลเดียวกัน ยัง
ปรากฏด้านซึ่งมิใช่วัตถุ และมีผลอย่างสำคัญต่อการกำหนดเงื่อนไขให้การศึกษาการกระทำเป็น
ไปในแนวทางที่สร้างสรรค์หรือทำลายอย่างสำคัญทั้งแก่ตนเองและในมุมกลับ แก่สิ่งซึ่งมนุษย์
พึงมอบให้แก่ธรรมชาติอันถือเป็นสังขารของชีวิตที่พึงจำเป็นต้องปฏิบัติ

จากวิธีการเปลี่ยนแปลงซึ่งเป็นมาแล้วจนถึงปัจจุบัน ได้ส่งผลสะท้อนให้ปรากฏการ
เขียนการกล่าวเป็นครั้งคราวว่า ต้องอ้อมปากอ้อมท้องเสียก่อนจึงค่อยแสวงหาความอ้อมทางใจ สะท้อน
คำสารภาพความจริงออกมาจากธรรมชาติ ซึ่งปรากฏอยู่ในส่วนลึกของกระแสให้บุคคลผู้รู้
สามารถจับได้ว่า ในยุคปัจจุบันได้มีการสูญเสียรากฐานความรู้ความเข้าใจมนุษย์ไปมากแล้ว
เนื่องจากความรู้ความเข้าใจของบุคคลประเภทที่แสดงออกดังกล่าแล้ว แม้มองจิตใจก็มีการ
นำเอาเงื่อนไขในด้านวัตถุเข้ามาผูกติดไว้อย่างปราศจากการรู้ได้

หากมีรากฐานที่สามารถมองเห็นภาพแท้ในตนเองได้ชัดเจน ย่อมเห็นได้ถึงประโยชน์
ซึ่งธรรมชาติให้แก่ชีวิตอย่างถึงซึ่งกันและกันทั้งสองด้าน และเข้าใจได้ว่าทั้งด้านวัตถุและจิตใจ
ต่างก็มีพื้นฐานอิสระบนเหตุผลตนเอง ไม่ว่าจะมองจากด้านใดสู่อีกด้านหนึ่ง และการหยิบยก
ประเด็นมามองจากด้านใดสู่อีกด้านนั้นย่อมขึ้นอยู่กับนำมาใช้ในโอกาสใดที่เหมาะสมแก่วิถี
ทางที่ก่อให้เกิดภาวะสร้างสรรค์ได้อย่างแท้จริง

ในเมื่อมนุษย์ไม่เพียงมีการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับธรรมชาติเท่านั้น หากยังมีการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันกับเพื่อนมนุษย์ด้วย โดยที่มนุษย์กับเพื่อนมนุษย์ ต่างก็เป็นธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้แก่กันและกัน อย่างปราศจากความแตกต่างกันในด้านสถานภาพซึ่งสนองผลในด้านนี้ แนวคิดซึ่งสะท้อนภาพการสูญเสียรากฐานความรู้ความเข้าใจมนุษย์ดังได้กล่าวแล้ว ย่อมหมายถึงการสูญเสียมนุษยธรรมอันถือได้ว่าเป็นพื้นฐานคานติสุขของชุมชน ซึ่งสืบทอดกระแสไปถึงคานติสุขของมวลมนุษยชาติด้วย

ไม่ว่าจะได้มีการเปลี่ยนแปลงในด้านวัตถุมาไกลแค่ไหนก็ตาม หากกระแสเงื่อนไขที่ปรากฏอยู่ในรากฐานจิตใจมนุษย์ได้รับโอกาสให้ถูกปูพื้นฐานตนเอง โดยบรรยากาศจริงของธรรมชาติ แม้ในปัจจุบันจะได้เปลี่ยนแปลงมาถึงขั้นกำหนดครอบครัวและบุคคล แยกตัวออกมาจากธรรมชาติในด้านรูปแบบชัดเจนมากขึ้น ดังเช่นชีวิตคนซึ่งมิได้อยู่ในป่าเช่นสมัยก่อน แต่การกระจายความรัก ความรู้สึกประทับใจและการนำจิตสำนึกมารับผิดชอบซึ่งมนุษย์พึงจำเป็นต้องมีไว้ให้ธรรมชาติ หากมิได้ย่อมสามารถอนุรักษ์ไว้ได้เสมอ

ในสมัยซึ่งชุมชนและชีวิตยังอยู่อย่างใกล้ชิดธรรมชาติ เช่น ยังคงใช้ป่าเป็นบ้าน เป็นถิ่นฐานทั้งที่ให้กำเนิดและดำรงชีวิตตนเองถึงลูกหลาน การอบรมปลูกฝังความรักความผูกพัน หรือการให้จริยธรรมที่ลึกซึ้งโดยบรรยากาศป่า กับการได้พึ่งพาปัจจัยสี่ ยังคงรู้และตระหนักได้จากศูนย์รวมที่เด่นชัด เนื่องจากในด้านวัตถุโดยอิทธิพลมนุษย์ ยังมิได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สลับซับซ้อนมากขึ้น และชีวิตคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรธรรมชาติซึ่งพึงปรารถนาของมนุษย์ซึ่งนิยมความสบาย ซึ่งถูกกระแสการช่วงชิงจากภายนอกเข้ามาบุกรุก โดยใช้การมีโอกาสรังสร้างรูปวัตถุที่เหนือกว่าเป็นเครื่องมือกระทำการ

อย่างไรก็ตาม ประเด็นมิได้อยู่ที่ว่าเพราะมนุษย์ได้พัฒนาห่างห่างธรรมชาติมากขึ้น หากบุคคลใดหยิบยกเอาประเด็นนี้มาอ้างว่าเป็นปัญหา ย่อมสะท้อนภาพแนวคิดซึ่งยังคงยึดติดอยู่กับภาพผิวที่บังตาตนเองมิให้สามารถมองเห็นปัญหาจริงได้

เนื่องจาก บรรยายกาศธรรมชาติเป็นสื่อถ่ายทอดกระแสความรัก ความประทับใจและรู้สึกได้ใน บุญคุณที่แต่ละบุคคลควรมีอยู่ในรากฐานชีวิต แม้มนุษย์จะแยกตัวออกมาจากสภาพที่เคยกลมกลืน อยู่กับธรรมชาติ นำการเปลี่ยนแปลงสู่การจัดการในเรื่องต่างๆ ภายในกระแส ชีวิตประจำวัน เช่น มีครอบครัว มีบ้าน มีโรงเรียน มีสำนักงานและมีเมืองมีประเทศ หากได้รับโอกาสจาก บุคคลผู้มีโอกาสและอยู่ในอำนาจเหนือกว่าให้สามารถสัมผัสได้ ไม่ว่าชั้นส่วนลักษณะใด จากธรรมชาติซึ่งเหมาะสมกับจิตวิญญาณของแต่ละบุคคลซึ่งไม่เหมือนกัน

แม้ว่าสิ่งนั้นจะเป็นเพียงชั้นส่วนลักษณะหนึ่งจากธรรมชาติ แต่ก็มีพื้นฐานแท้ที่อยู่ใน ธรรมชาตินั่นเอง โดยที่ธรรมชาติได้ให้สิทธิไว้แล้วอย่างเท่าเทียมกันภายในรากฐานตนเอง ของแต่ละบุคคลที่เกิดมาบนพื้นฐานการศึกษาที่อิสระ แต่ละบุคคลย่อมมองเห็นโอกาสตาม กระแสความรักความประทับใจไปสู่การเรียนรู้และรักธรรมชาติที่สมบูรณ์แบบได้เสมอ

จากภาพรวมของสิ่งซึ่งกล่าวมาแล้ว หากมองเห็นได้น่าจะถือว่คือรากฐานของ อิศรภาพทางการศึกษาที่แท้จริง เป็นพื้นฐานการพัฒนาคนที่มุ่งให้ตนเองสุจริตชีวิตซึ่ง เปลี่ยนแปลงไปเป็นความสมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติแห่งมนุษย์ และเป็นสิ่งซึ่งสามารถทำให้ ธรรมชาติดำรงอยู่ได้ตลอดจนมีโอกาสพัฒนาบนพื้นฐานตนเองไปได้อย่างมีเหตุผล

หากหวนกลับไปสู่อุดมคติจากจุดเริ่มต้นมาสู่ปัจจุบันและมองสู่ด้านวัตถุ วิธีการเปลี่ยน- แปลง ซึ่งมีมนุษย์เป็นผู้กำหนด ก็มีการนำเอาธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ เช่น การนำ พรวนไม้จากป่า นำสัตว์จากป่ามาเพื่อสนองความต้องการโดยตรง กับอีกด้านหนึ่งก็มีการ หวนกลับมาใช้โอกาสดังกล่าว ศึกษาค้นคว้าเพื่อรู้กลไกในด้านวัตถุลึกซึ้งยิ่งขึ้น แล้วนำความรู้ มาพัฒนาสิ่งต่าง ๆ ซึ่งได้จากธรรมชาติบนพื้นฐานอำนาจมนุษย์เอง เราจึงได้มีพันธุ์พืช เช่น ข้าว ผัก ผลไม้ ไม้ดอก ไม้ประดับ และพันธุ์สัตว์ เช่น วัว ควาย หมู เป็ด ไก่ และนกพันธุ์ ต่าง ๆ สอนองความต้องการชีวิตให้สืบทอดมาได้จนถึงปัจจุบัน

ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนาซึ่งมีได้อยู่บนพื้นฐานธรรมชาติ หากถูกนำมาอยู่ในอำนาจ มนุษย์ เช่น การนำวัวจากป่ามาคัศพันธุ์ผสมพันธุ์จนถึงขั้นแยกสวนออกไปเป็นพันธุ์เนื้อ

พันธุ์ใหม่ และพันธุ์ใช้งาน ย่อมพบกับปัญหาที่สะท้อนจากกฎธรรมชาติประการหนึ่งซึ่งกำหนดไว้ว่า ในด้านวัตถุทุกสิ่งทุกอย่างเป็นสิ่งปราศจากตัวตนให้ยึดถือได้อย่างแท้จริง

เมื่อมนุษย์นำสิ่งต่าง ๆ ในลักษณะที่แยกส่วนจากธรรมชาติมากำหนดการเปลี่ยนแปลงบนฐานอำนาจตนเองสืบทอดต่อมาได้เพียงช่วงหนึ่ง จึงรู้สึกว่าเป็นต้องหวนกลับไปนำพันธุ์ธรรมชาติมาใช้เสริมฐานการเปลี่ยนแปลงเพื่อใช้พัฒนาการใช้ประโยชน์เป็นช่วง ๆ ตามเหตุและผล กับอีกด้านหนึ่งก็คำนึงถึงการดำรงอยู่ และมีโอกาสสืบทอดกระแสตนเองบนฐานธรรมชาติของสิ่งนั้นด้วย เพื่อรักษาสมดุลระหว่างสิ่งซึ่งอยู่บนฐานธรรมชาติกับการเปลี่ยนแปลงที่อยู่บนฐานอำนาจมนุษย์ ทำให้มนุษย์และธรรมชาติอยู่ร่วมกัน และพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันได้ด้วยดี

เมื่อกล่าวมาถึงขั้นนี้ จะพบว่า มนุษย์กับธรรมชาติไม่อาจแยกตัวออกจากกันและกันได้ เมื่อใดที่มีเหตุผลกำหนดให้ต้องแยกจากกัน เมื่อนั้นย่อมวินิจฉัยได้ว่า ทั้งมนุษย์และธรรมชาติกำลังมุ่งวิถีการเปลี่ยนแปลงสู่หายนะด้วยกันทั้งสองฝ่าย และอำนาจที่กำหนดให้มนุษย์แยกตัวออกจากธรรมชาติก็คืออำนาจมนุษย์เอง เนื่องจากหลักธรรมชาติได้ชี้ไว้ชัดเจนว่า มนุษย์เป็นเหตุเป็นผลของการเปลี่ยนแปลงซึ่งพบได้จากสิ่งทั้งหลายที่สัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของมนุษย์

เมื่อสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ถูกมนุษย์ทำลาย ย่อมหมายความว่าแนวคิดของมนุษย์เองกำลังส่งผลกำหนดลักษณะต่าง ๆ ของพฤติกรรมในกระแสชีวิตประจำวันที่มีผลทำลายตนเองด้วยโดยปริยาย แม้ว่า จะมุ่งคิดแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กำลังสูญเสียให้ฟื้นคืนสู่สภาพที่ดีขึ้นก็ตาม

เรากล่าวไว้แล้วถึงการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์และของธรรมชาติในส่วนซึ่งถูกอิทธิพลมนุษย์กำหนดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านวัตถุ และยังคงกล่าวด้วยว่า หากมนุษย์รู้จักกระจายสื่อลักษณะต่าง ๆ ซึ่งเป็นส่วนของธรรมชาติสู่มนุษย์อย่างสอดคล้องกันกับการเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตความเป็นอยู่ในด้านวัตถุ

แทนที่จะใช้อำนาจปิดกั้นการเปลี่ยนแปลงของมนุษย์ด้วยกันเองหนึ่ง กับบังคับปิดกั้นมิให้มนุษย์ซึ่งยังอยู่ในสภาพที่ด้อยอำนาจกว่าตนสัมผัสธรรมชาติ หรือส่วนใดส่วนหนึ่งของ

ธรรมชาติอีกหนึ่ง หากรู้จักให้ออกสแนกกันในการพัฒนาตนเองทางการศึกษาที่อิสระ เพื่อหวังว่าแต่ละคนจะสามารถนำวิถีไปสู่การรู้ตนเอง รู้การสานความรักจากสิ่งซึ่งตนสัมผัสแม้เป็นเพียงชิ้นส่วนลักษณะหนึ่งจากธรรมชาติ กลับไปสู่การรักธรรมชาติได้ด้วยตนเองอย่างอิสระ

แต่ละบุคคล แต่ละครอบครัว ไม่ว่าจะอยู่ในป่าในธรรมชาติหรือในเมืองซึ่งแยกตัวจากป่าจากธรรมชาติ ซึ่งมีบรรยากาศทางมากเพียงใด ย่อมมีสิทธิและมีอิสระที่จะรักและหวงแหนธรรมชาติได้ทั้งสิ้น แต่เมื่อหวนกลับมาพิจารณาสภาพที่เป็นอยู่ในขณะนี้ก็มีคำถามให้ค้นหาต่อไปว่า เหตุใดปัจจุบันเราจึงพบว่า ธรรมชาติถูกทำลายเสียหายยับเยินดังที่พบเห็นความจริงกันอยู่ และหากพิจารณาได้ถึงระดับที่ลุ่มลึกก็ยิ่งพบว่า กระแสทำลายยังปรากฏเด่นชัดอยู่ในพื้นฐานสังคมและยังคงมีแนวโน้มหนักมากยิ่งขึ้น

ลองมองมายังพื้นฐานจริง ๆ ของชีวิตโดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นคนท้องถิ่น เพื่อหาจุดเริ่มต้นของการชี้ให้เห็นภาพปัญหาที่แท้จริงซึ่งในกระแสปัจจุบัน ส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในสภาพที่มองข้ามกันไปแทบจะสิ้นเชิง

นั่นคือ แต่ดั้งเดิมมานุษย์กับธรรมชาติเป็นสิ่งปรากฏเปลี่ยนแปลงร่วมกันภายในวัฏจักร ซึ่งถือเป็นหนึ่งเดียวเท่านั้น ต่อมาเมื่อเปลี่ยนแปลงมาถึงขั้นมีการนำส่วนต่าง ๆ จากธรรมชาติมาเข้าสู่ระบบการจัดการภายใต้พื้นฐานอำนาจมนุษย์ จากการใช้เองได้เปลี่ยนมาถึงขั้นมีการแลกเปลี่ยนซื้อขายกันมากขึ้นเป็นลำดับ อีกวัฏจักรหนึ่งก็เริ่มต้นสะท้อนภาพให้เห็นได้เด่นชัดมากขึ้น

เนื่องจากมนุษย์ที่เกิดขึ้นมาได้มีเพียงชีวิตเดียวเท่านั้น ดังคำกล่าวเต๋อฮงตี่ที่ว่า มนุษย์ทุกชีวิตที่เกิดขึ้นมาจำเป็นต้องมีเพื่อนมนุษย์และอยู่ร่วมกัน พัฒนาร่วมกันกับเพื่อนมนุษย์ หากแต่ละชีวิตมีการเกิดก่อนเกิดหลัง มีการเติบโตก่อนเติบโตหลัง จึงมีโอกาสดำเนินอำนาจในตนเองก่อนและหลังด้วย ไม่ว่าอำนาจนั้นจะมีรูปลักษณะอย่างไร แต่กระแสอำนาจก็มีทั้งสองด้านคือ ด้านหนึ่งได้แก่ อำนาจคุณธรรมซึ่งเป็นพื้นฐานศรัทธาและบารมีที่แท้จริง กับอีกด้านหนึ่งคือ อำนาจซึ่งเกิดจากอิทธิพลของรูปวัตถุ

อำนาจทั้งสองด้านดังกล่าวเป็นสิ่งที่ปรากฏอยู่ในพื้นฐานเดียวกัน หากในด้านแรกควรถือเป็นพื้นฐาน ส่วนด้านที่สองน่าจะเป็นส่วนเสริมแต่ง หากวิธีการเปลี่ยนแปลงมุ่งเน้นความสำคัญไปสู่การสร้างสรรค์บรรยากาศของศานติสุขเพื่อมนุษย์จะสามารถอยู่ร่วมกันได้บนพื้นฐานความสงบ และพัฒนาไปได้โดยราบรื่น แต่หากมนุษย์ตกอยู่ในอิทธิพลอำนาจของด้านซึ่งเป็นรูปวัตถุ กระแสการเปลี่ยนแปลงย่อมสวนทิศทางการกับสิ่งซึ่งเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของทุกคนดังกล่าว

ทั้งนี้และทั้งนั้น จึงมิได้หมายความว่า การไปนำเอาชิ้นส่วนที่หลากหลายลักษณะจากกระแสนิยมมาใช้ประโยชน์ ติดตามมาด้วยการนำเข้าสู่ระบบการจัดการและก้าวต่อไปถึงขั้นแปรรูป จะไม่เป็นการบังควรหากอีกด้านหนึ่งซึ่งควรมีการสืบทอดกระแสร่วมด้วย แต่กลับขาดหายไป ก็คือความรักความรู้สึกซาบซึ้งในบุญคุณซึ่งเป็นสิ่งที่ธรรมชาติเคยเป็นครูหรือเป็นสื่ออบรมให้สามารถรู้ได้ถึงเหตุถึงผล

โดยที่กระแสดังกล่าว เป็นกลไกพื้นฐานที่สานมนุษย์ทั้งระบบชีวิตกับธรรมชาติให้เชื่อมโยงถึงซึ่งกันและกันได้อย่างบริสุทธิ์ แม้มนุษย์จะเปลี่ยนแปลงตนเองจากการอยู่ป่าซึ่งเคยมีต้นไม้อุดมสมบูรณ์ และทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งหลากหลายรูปแบบรวมทั้งภาพพรรณต่าง ๆ ของท้องถื่นกำเนิดซึ่งเป็นเพื่อนชีวิต มาสู่การใช้ชีวิตในบ้านในเมืองภายใต้ฐานอำนาจการจัดการอย่างเต็มตัว

หากกระแสดังกล่าวแล้วยังคงอยู่ คงไม่ปรากฏแนวคิดออกมาสู่ความรู้สึกของสังคมยุคปัจจุบันในลักษณะที่ชัดเจนว่า หากคิดอนุรักษ์ธรรมชาติก็ไม่ควรนำสัตว์จากป่า นำพรรณไม้จากป่ามาปลูกเลี้ยงในบ้าน ซึ่งเป็นกระแสการคิดการแสดงออกที่ขาดความยังคึดอยู่ในพื้นฐาน เช่นเดียวกันกับกระแสทำลาย หากคิดอยู่คนละชั่ว

บุคคลใดที่คิดได้ น่าจะสานจากแนวคิดนี้ต่อไปได้อีกว่า แม้ชุมชนในเมือง ความคิดดังกล่าวก็คงเห็นพ้องกันว่าไม่ควรนำพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์จากป่ามาปลูกเลี้ยงเช่นกัน ถ้าเช่นนั้นการมีส่วนสัตว์สวนพฤกษศาสตร์ไว้ แนวคิดลักษณะนี้ก็คงไม่มีความหมายอะไรสักซึ่งไปกว่าการตามแบบอย่างที่ได้พบเห็นในชุมชนต่างถิ่น ซึ่งตนเองได้มีโอกาสไปสัมผัสและยึดติดรูปแบบเอามา

เท่านั้น ซึ่งจริง ๆ แล้วก็ยังเป็นเพียงผลพวงจากวัฒนธรรมทางการศึกษา ซึ่งเกิดบนพื้นฐานของสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่มีอยู่ในเขตร้อน หากรู้ได้จริง การนำมาใช้ประโยชน์ภายในท้องถิ่นเราเอง ย่อมสะท้อนภาพให้เห็นว่า สามารถส่งผลอนุรักษ์ธรรมชาติของท้องถิ่นไว้ได้

ดังกล่าวก่อนหน้านี้แล้วว่า มนุษย์แต่ละชีวิตที่เกิดมา จะแตกต่างกันก็เพียงโอกาสที่เกิด ที่มีการมาก่อนมาหลัง ซึ่งเป็นพื้นฐานที่ทำให้แต่ละบุคคลแตกต่างกันและกันด้วยระดับอำนาจ ซึ่งก็มีสองแนวทางทั้งแนวทางที่มุ่งสู่คุณธรรมและมุ่งสู่วัตถุ กับอีกด้านหนึ่งคือความแตกต่างระหว่างสภาพแวดล้อม ธรรมชาติของถิ่นกำเนิดซึ่งถูกกำหนดโดยเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ นับเป็นสิ่งสัมพันธ์กันกับผลพวงของวิถีชีวิตและรูปแบบวัฒนธรรมแต่ละท้องถิ่น การมุ่งวิถีสังคมอำนาจในด้านวัตถุแต่ขาดคุณธรรมภายในรากฐานนี้เองที่เป็นเหตุให้เกิดหน้าหนักด้านเดียวขึ้นในกระแสวัฏจักรใหม่ ซึ่งมีไคร่ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่หมายถึงระบบนิเวศทั่วไป หากเป็นสภาวะระหว่างมนุษย์ในด้านที่มีโอกาสมีอำนาจในด้านวัตถุเหนือกว่า ซึ่งตกอยู่ใต้กระแสครอบงำจากอิทธิพลรูปแบบของวัตถุเป็นเงื่อนไข ใช้กระแสอำนาจเป็นเครื่องมือกำหนดการเปลี่ยนแปลงไม่ว่าในด้านแก้ปัญหา หรือด้านพัฒนาทำให้เกิดภาวะปิดกั้นวิถีทางในการพัฒนาตนเองของเพื่อนมนุษย์

ซึ่งหากสามารถมองได้ลึกซึ้งถึงเหตุและผลของธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมแล้วเพื่อนมนุษย์ของแต่ละบุคคลซึ่งดำรงชีวิตอยู่ในสังคม ล้วนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของบุคคลนั้น ๆ ทั้งสิ้น

ดังนั้น เมื่อพบภาพธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ในสังคมซึ่งมีคนส่วนใหญ่ตกอยู่ในภาวะยึดติดสิ่งซึ่งอำนาจทางวัตถุในอดีตได้เข้ามาถ่ายทอดอิทธิพลไว้ให้ มักมีแนวโน้มหมายความว่าความถึงต้นไม้ สัตว์ หิน ดิน น้ำ อากาศและพลังงาน แคมองข้ามเพื่อนมนุษย์ไปแทบจะสิ้นเชิง ทำให้ไม่สามารถมองเห็นความไม่สมดุลภายในวัฏจักรระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ซึ่งกล่าวแล้วนี้

แนวคิดของบุคคลในลักษณะนี้จะปรากฏออกมาเป็นความเชื่อ ว่าต้องมีอำนาจจึงจะช่วยแก้ปัญหาให้แกสังคมได้ หรือไม่ก็ต้องใช้อำนาจบังคับคนซึ่งอยู่ใต้ตนเองจึงจะสามารถแก้ไขปัญหาได้หรือพัฒนาไปได้

แต่หากมีบุคคลใดสามารถรู้ได้ ก่อนอื่นควรยอมรับความจริงบนพื้นฐานการเข้าใจคนบนพื้นฐานหลักธรรมชาติได้ว่า ชีวิตซึ่งตกอยู่ในสภาพสิ่งแวดล้อมดังกล่าวย่อมปรากฏผลออกมาเช่นนั้นเป็นสังขารธรรม เพื่อเห็นโอกาสสุญญัตติของตนเองในฐานะที่มีหน้าที่และมีส่วนรวมอยู่ในสังคม เพื่อใช้เป็นภาวะคุ้มกันตนเองมิให้รู้สึกท้อแท้หรือหมดกำลังใจ

หลักในการจับกระแสเพื่อแก้ปัญหา หากมองในระดับพื้นฐานน่าจะกำหนดได้ชัดเจนว่า ทิศทางใดของกระแสซึ่งพบแล้วว่ามีปัญหาเพิ่มขึ้น หากสามารถกลับทิศทางได้น่าจะเชื่อมั่นได้ว่าคือวิถีที่มุ่งสู่การแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง หากเกิดทิศทางใหม่ขึ้นในรากฐานของบุคคลใด ไม่ว่าจะเป็นเพียงบุคคลเดียวหรือกี่คนก็ตาม ซึ่งมีเหตุผลสืบเนื่องมาจากสามารถสลัดเอาอิทธิพลครอบงำโดยอำนาจในด้านวัตถุออกได้ซึ่งภาวะเช่นนี้สามารถเกิดขึ้นได้อย่างอิสระ ไม่ว่าจะเป็นคนซึ่งมีวิถีชีวิตอยู่ในกลุ่มซึ่งมีอำนาจเหนือกว่าหรือด้อยกว่าหรืออีกนัยหนึ่ง อาจกล่าวว่า ไม่ว่าจะเป็นฐานะอำนาจอยู่ในระดับใดก็ตาม ตนเองมุ่งสร้างสมความรู้ความเข้าใจในมนุษย์ด้วยวิถีซึ่งมีแก่นแท้เป็นเป้าหมาย เป็นกำลังใจส่งเสริมให้บุคคลอื่นมุ่งทำในสิ่งซึ่งภายในจิตวิญญาณของแต่ละคนรักและสนใจ นอกจากตนเองจำเป็นต้องมั่นคงอยู่กับการปฏิบัติที่สะท้อน ภาพให้บุคคลอื่นเห็นได้ว่า กระทำด้วยใจรักหรือด้วยสมาธิซึ่งมุ่งมั่นจริง ๆ มิใช่แฝงไว้ด้วยการหวังอำนาจหวังอาภิสเป็นผลตอบแทน ในเมื่อพบว่าบุคคลอื่นกระทำความผิดพลาด เพราะยังขาดความรู้ ตนเองพึงรู้ได้ถึงหน้าที่ที่จะต้องให้การแนะนำ มิใช่จ้องจับเพื่อมุ่งทำลายคนด้วยกัน ดังเช่นอ้างว่า เพราะนำมาปลูกเลี้ยงแล้วตายจึงต้องตำหนิ และแล้วก็ฉกฉวยโอกาสใช้อำนาจบังคับว่าต่อไปอย่าไปนำมาปลูกเลี้ยงอีกเลย

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า มนุษย์จำเป็นต้องอยู่อย่างพึ่งพาอาศัยกันกับธรรมชาติ และชีวิตมนุษย์แต่ละคนก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ตลอดจนเป็นสิ่งแวดล้อมให้แก่กันและกันด้วยกับอีกประการหนึ่ง การเกิดการตายของมนุษย์ก็เป็นลักษณะหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยน-

แปลงที่สะท้อนกระแสการสืบทอดชีวิต ดังนั้น บุคคลผู้เกิดก่อนจึงมีโอกาสเรียนรู้และสั่งสมอำนาจในพื้นฐานตนเองก่อนผู้ซึ่งเกิดตามมาภายหลัง

อย่างไรก็ตาม ผู้ที่เกิดก่อนและมีโอกาสดีก่อนก็เชื่อว่าชีวิตจะดำรงอยู่ได้ตลอดไป หากมีการตายก่อนด้วย หลังจากเกิดแล้วการตายก็เป็นเงื่อนไขชีวิตที่โหดเข้ามาทุกขณะย่อมมีผลกระทบต่องจิตใจ ทำให้อำนาจในด้านวัตถุซึ่งเมื่อเริ่มเกิดมีการเน้นหนัก จึงควรเปลี่ยนแปลงไปโดยที่มีอำนาจในด้านคุณธรรมเข้ามาถ่วงดุลมากขึ้น ซึ่งสภาพดังกล่าวแล้ว เกิดจากการเรียนรู้ซึ่งปรากฏให้สัมผัสได้จริงในกระแสนการดำรงชีวิตอย่างอิสระในทุกวิถีทาง ซึ่งสิ่งนี้เองที่เรียกกันว่า ประสบการณ์ชีวิตที่สร้างสรรค์ความเป็นผู้ใหญ่ เป็นกลไกสำคัญที่สั่งสมกระแสการสืบทอดอำนาจในการสร้างสรรค์

หรืออาจกล่าวว่า ชีวิตมนุษย์ที่เกิดมาควรจะมีวิถีการเจริญเติบโตที่มุ่งเปลี่ยนแปลงไปสู่การรู้สิ่งต่าง ๆ ลุ่มลึกยิ่งขึ้น เพื่อรู้ชีวิตตนเองได้จริง กับอีกนัยหนึ่ง ควรเติบโตขึ้นมาด้วยการเข้าถึงมนุษยธรรม และมีคุณธรรมอยู่ในรากฐานจิตใจที่ยังลึกงูสู่ภายใน เสมือนต้นไม้ซึ่งยิ่งโตก็ยิ่งหยั่งรากลงสู่พื้นดินลึกซึ่งแข็งแรงยิ่งขึ้นนั่นเอง

ในมุมมองหากชีวิตแต่ละบุคคลเจริญเติบโตขึ้นมาท่ามกลางกระแสอิทธิพลสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนแล้วเป็นรูปวัตถุที่มนุษย์เป็นฝ่ายไปนำเอาส่วนต่าง ๆ จากองค์รวมของธรรมชาติมาประดิษฐ์ และยิ่งฝ่ายผลิตใช้อิทธิพลอำนาจในฐานะที่มีโอกาสเหนือกว่า ทำการเปลี่ยนแปลงรูปแบบให้มีผลครอบงำอย่างต่อเนื่องและเร่งอัตราความเร็วยิ่งขึ้น เพื่อหวังผลประโยชน์ในด้านเศรษฐกิจด้านเดียวแล้ว ย่อมมีผลเปลี่ยนแปลงทิศทางของอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งควรมุ่งสู่การรู้ชีวิตตนเองไปสู่การเติบโตขึ้นมาบนเงื่อนไขชีวิตที่หลงตัวเอง โดยที่นำเอารากฐานตนเองไปมอบให้กับอิทธิพลของรูปวัตถุ สูญเสียสัจธรรมในรากฐานชีวิตและตกเป็นทาสเศรษฐกิจบุคคลอื่น ภาวะยากจนก็จะเข้ามาเป็นปัญหามากขึ้น

จากภาพรวมของสิ่งที่กล่าวมาแล้วน่าจะเห็นได้ว่า คนทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งปัจจุบันพบว่าเป็นปัญหาหนักมากยิ่งยั้งนั้น หากมองคืบ ๆ จะพบภาพคนตัดไม้ทำลายป่า โยนสิ่งสกปรกลงในน้ำ ปล่อยภาวะเป็นพิษสู่กระแสบรรยากาศ นอกจากนั้นหากลง

สุรายละเอียดยกระดับหนึ่ง จะพบกับสภาพของการติดตามกล่าวหากลุ่มคนที่มีความยากไร้ กล่าวโทษอย่างผิวเผินว่า เพราะความยากจนจึงทำให้ทำลายธรรมชาติ แล้วบุคคลผู้มีโอกาส และศึคอยู่ด้วยนิสัยใช้อำนาจก็จะจัดการกับชีวิตตาต้า ๆ ซึ่งดูจะเป็นความเชื่อที่ง่ายมาก เพราะไม่ต้องใช้ความคิดให้ลึกซึ้งอะไร

หากรู้สึกเฉยใจสักนิด นำเอาหลักการที่น่าจะชัดเจนมากมาเป็นพื้นฐานการคิด และพิจารณา คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ปรากฏเปลี่ยนแปลงอยู่ในกระแสชีวิตประจำวันของมนุษย์ต่างก็มี มนุษย์เป็นเหตุเป็นผลทั้งสิ้น กับหากมองเห็นได้ว่า มนุษย์แต่ละคนต่างก็มีเพื่อนมนุษย์เป็นสิ่งแวดล้อมให้ แก่กันและกัน และมนุษย์เป็นลักษณะหนึ่งของชีวิตซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การที่มีพฤติกรรม ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงหมายความว่ารวมถึงการทำลายเพื่อน มนุษย์ด้วยกันเอง ด้วย

อนึ่ง หากมองปัญหาคนทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เห็นได้ถึงภาพรวม และ มองให้เห็นได้ถึงระบบและโครงสร้างย่อมเห็นได้ว่า เพราะคนทำลายคนด้วยกันเองหรือจะกล่าว ลง สุรายละเอียดยกระดับหนึ่งก็คือ คนซึ่งมีชีวิตมีโอกาสและมีอำนาจเหนือกว่า เป็นฝ่ายกำหนดวิถีและกระแส เพื่อประโยชน์แห่งตน ที่ส่งผลกระทบทำลายคนซึ่งชีวิตตกอยู่ในสภาพที่ด้อยกว่า ทุกบุคลลักษณะ ทำให้ คนที่ด้อยกว่าตนต้องตกเป็นทาสทั้งด้านจิตใจและร่างกาย แล้วคนเหล่านี้จึงทำลายธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมที่เป็นต้นไม้ สัตว์ป่า ดิน น้ำ ลม ไฟ

ดังนั้น การมุ่งมองสภาพปัญหาที่คนทำลายป่า ถกทิ้งพรรณไม้จากป่า และจับสัตว์ ขาย จึงเป็นการมองปลายเหตุ และยังมุ่งแก้ปัญหาด้วยการใช้อำนาจจับกุมคน หรือออก กฎหมายบีบรัดชีวิตคนให้ขาดอิสระภาพ ขาดการเรียนรู้เพื่อรู้ได้ด้วยตนเองจากสภาพที่เป็นจริง ยิ่งส่งผลทำลายลึกซึ้งยิ่งขึ้น

หากแต่ละคนแสดงออกซึ่งจิตสำนึกและความรับผิดชอบในการแก้ปัญหาคนทำลายธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมด้วยความจริงใจ ควรมุ่งแก้ไขปัญหที่ระบบคนทำลายคนด้วยกันเองก่อนอื่น หากกระแส ดังกล่าวยังไม่อาจที่จะชะลอตัวเองลงให้รู้สึกได้ แต่ยังมุ่งแก้ไขกันที่ต้นไม้ ที่สัตว์ป่า ดิน น้ำ ลม ไฟ และปัจจัยสี่ซึ่งเป็นเรื่องนอกคน กับอีกด้านหนึ่งก็พยายามสร้างกระแสอำนาจบังคับคนมากขึ้น ก็คงทำให้

บรรยายาศิในการแก้ปัญหาสังคมตกอยู่ในสภาวะที่เป็นภาพมายา สร้างรูปแบบอิทธิพลเป็นครุถ่ายทอดนิสัยเป็นช่วงประดิษฐ์มายาภาพ ให้แก่เยาวชนซึ่งเป็นชีวิตที่เดินตามมายาหลัง และยังมีโอกาสน้อยกว่าไม่ว่าจะแสดงออกด้วยรูปลักษณะใดก็เป็นเพียงความหลากหลายของภาพจากสิ่งปลอม และสภาพที่เป็นจริงกระทำลายก็ยังคงมีแนวโน้มเด่นชัดยิ่งขึ้นจนไม่มีอะไรเหลือทั้งคนทั้งสิ่งแวดล้อม

การจะชะลอแนวโน้มของคนทำลายคนลงได้ ฝ่ายถืออำนาจเหนือไม่ว่ามีจุดยืนอยู่ ณ ที่ใด จำเป็นต้องละวางภาวะยึดติดอำนาจในรากฐานตนเองลงได้เรื่อย ๆ มนุษยธรรมยอมบังเกิดขึ้น หากใครทำได้ย่อมควรแก่การยอมรับนับถือว่าเป็นผู้ที่ให้แก่สังคมอย่างแท้จริงโดยไม่ต้องไปเที่ยวดักวัดตุมาแจกจ่ายกันให้คนเห็น และจริง ๆ แล้ว คนที่มีกระแสทำได้มาตลอดชีวิตย่อมไม่มีวัตถุเหลือมากมายจนนำไปแจกจ่ายแก่ใครต่อใครอย่างฟุ่มเฟือยด้วย

มนุษยธรรมเป็นสิ่งที่บริสุทธิ์ปรากฏอยู่ในรากฐานจิตใจของแต่ละชีวิต การที่บุคคลหนึ่งหรือหลายคนจะตอบว่ามนุษยธรรมคืออะไร ในตนเองมีแล้วหรือไม่ หากเป็นผู้รู้จักยอมตอบไม่ได้หรือเห็นว่าไม่ควรจะตอบ เนื่องจากเป็นสิ่งที่รู้ได้เฉพาะตัว ปฏิบัติได้เฉพาะตน และผลการปฏิบัติเป็นสิ่งที่สะท้อนกระแสกลับมาสนองตนเองให้รู้ได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเท่านั้น

อาจมีคำถามว่า ถ้าเช่นนั้นจะสอนกันได้อย่างไร คงมีคำตอบที่ชี้แนะได้ถึงวิถีทางที่เข้าถึงจริง ๆ แต่ผู้เข้าถึงแล้วซึ่งกระแสนี้เท่านั้นที่พึงรับรู้และรับการถ่ายทอดได้ แต่หาใช่ผู้ที่ยังเข้าไม่ถึงจะหมดหวังเสียทีเดียวไม่ เนื่องจากภาวะการเปลี่ยนแปลงมีลักษณะเป็นกระแส แม้ภาพรูปแบบที่เห็นได้เฉพาะหน้าก็มีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ภาพใหม่และใหม่ต่อไปอย่างต่อเนื่อง การรับรู้ได้และความพร้อมรับ แม้ว่าจะเกิดขึ้นเพียง ณ จุดใดจุดหนึ่ง ย่อมสามารถถ่ายทอดไปยังจุดซึ่งครั้งหนึ่งยังห่าง ให้เกิดภาวะเปลี่ยนแปลงสู่วิถีที่ใกล้จุดกำเนิดยิ่งขึ้นได้เสมอไม่เร็วก็ช้า

การสอนกันได้หรือการถ่ายทอดกระแสที่มีความเป็นไปได้จึงน่าจะได้แก่ ถือหลักการ-ปฏิบัติจริง หรือมุ่งมั่นปฏิบัติด้วยสมาธิให้มั่นคงอยู่บนพื้นฐานความคิดความเชื่อในรากฐานเองได้อย่างอิสระ トラバใดที่บังเกิดอารมณ์หวั่นไหวซึ่งหมายถึงได้ว่าตนเองกำลังได้รับผลกระทบจากอิทธิพลอาณิส ซึ่งอยู่ภายนอก แทนที่จะมุ่งทิศทางการแสดงออก น่าจะมุ่งหวน

กลับมาสู่การทบทวนและสำรวจที่ตนเอง ซึ่งสิ่งที่กล่าวแล้วนี้สามารถกระทำได้ในกระแสดำเนินชีวิตประจำวัน และกระทำได้กับทุกเรื่อง ซึ่งตนเองมีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้อง

บุคคลผู้มีโอกาสเหนือ หรืออาจเรียกได้ว่าผู้ใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นบิดามารดา เป็นครู อาจารย์ เป็นผู้บริหารหรือผู้จัดการทุกระดับ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน หรือใหญ่ด้วยฐานะในด้านวัตถุทุกระดับชีวิตนับตั้งแต่เกิดมา การปฏิบัติที่ตึงมีย่อมบังเกิดกระแสศรัทธาจากอีกด้านหนึ่ง และแล้วการถ่ายทอดที่แท้จริงย่อมบังเกิดขึ้นเอง การพูดให้ฟัง และการเขียนให้อ่าน หรือยกป้ายโฆษณา หากขาดของจริงภายในรากฐานย่อมไม่มีผล รุ่งแต่จะทำให้สังคมบังเกิดสภาพกรงรังมากขึ้นเท่านั้น

ขณะที่ใกล้จะยุติการเขียนเรื่องนี้ สายตาก็มองไปพบภาพนกพิราบสีขาวตัวหนึ่งกำลังเดินก้าวกินอาหารบนพื้นดินอย่างร่าเริงท่ามกลางสายลมอ่อนๆ ในยามเช้า และส่งเสียงร้องอยู่ในลำคอเสมือนกำลังมีความสุขอยู่กับสิ่งแวดล้อมดังกล่าว พลันก็มีแมงค้ำตัวหนึ่งซึ่งแฝงตัวอยู่ก่อน ณ ที่ใดที่หนึ่งในบริเวณนั้น พอได้จังหวะก็วิ่งออกมาอย่างรวดเร็ว ตะครุบนกไว้ได้ ก่อนที่ทั้งนกและตนเองจะคิดว่าอะไรกำลังจะเกิดขึ้นภายในช่วงเวลาเพียงพริบตาเดียว มันทั้งเร็วและห่างเกินกว่าที่จะวิ่งเข้าไปช่วยหยุดพฤติกรรมไว้ได้ทันท่วงที แต่ก็ต้องสารภาพว่าภายในธรรมชาติความรู้สึกของตนเอง หากสามารถช่วยทันก็คงไม่ได้อยู่เฉย ๆ

ทั้งข้าวและเล็บที่แหลมคมของแมงค้ำฝังแน่นลงไปยังก้านคออย่างไม่ปราณี เนื่องจากธรรมชาติของแมงเองก็มุ่งอย่างแน่วแน่ที่จะกินนกเป็นอาหาร ประกอบกับรากฐานซึ่งเป็นนิสัย “ยิ่งดินร่วนแรง-ทั้งข้าวและเล็บก็ยิ่งฝังแน่น” เปลี่ยนแปลงสืบเนื่องต่อไปถึงการฉีกเนื้อกินเป็นอาหารอย่างรวดเร็วที่สุดเสร็จเรียบร้อยแล้ว แมงตัวนั้นก็เดินจากไปสู่การจับนกจับชีวิตอันกินต่อไปอีก

ทำให้ตนเองได้พบวิถีทางที่พินิจความคิดสู่วิถีทางใหม่ ๆ เพิ่มขึ้นจากภาพซึ่งพบเห็นมาเมื่อครู่ใหญ่ ๆ

ยิ่งไปกว่านั้น ทำให้ต้องหวนกลับไปทบทวนสิ่งซึ่งได้พบได้สัมผัสมาแล้วในอดีต ความจริง แล้วภาพแมวจับนกก็เป็นอาหารก็เป็นสิ่งที่ได้พบเห็นมาแล้วหลายครั้ง และเป็นภาพซึ่งสะท้อนผลที่หลากหลาย บางครั้งจะพบว่าก่อนที่จะแมวจะหันตะครุบ นกก็โหว่ทันบินหนีไปก่อน บางครั้งพบว่านกบางตัวอยู่ในสภาพที่หมดแรงอยู่แล้ว นอนหมอบให้แมวจับกินง่าย ๆ ภาพเหล่านี้ตนเองคิดว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจคิดค้นหาสาระเหตุผลซึ่งมีอยู่ในความลุ่มลึก โดยเชื่อว่าหากเราได้คงได้รับสิ่งซึ่งมีคุณค่าแก่ตนเองมากมาย

ครั้นมองมาที่คนก็พบกับอีกภาพหนึ่งซึ่งน่าเรียนรู้ เนื่องจากบางคนเมื่อได้อ่านเรื่องนี้ รู้สึกว่าเป็นสิ่งเหลวไหลไม่เข้าเรื่องเข้าราว นามาคิดทำไมให้สูญเสียเวลาทำมาหากินเปล่า ๆ จริง ๆ แล้วมันก็เป็นภาพสะท้อนที่ทำให้เข้าใจความหลากหลายของรากฐานความรู้สึกนึกคิดของคนแต่ละคน

ในที่สุดก็พบว่าหลายภาพที่ปรากฏ ไม่ว่าจะมองดูสิ่งใดและทิศทางใดที่ปรากฏอยู่นอกตัว นอกใจเราเอง ล้วนเป็นเพียงความหลากหลายของลักษณะเปลี่ยนนอกซึ่งหากจะกล่าวคงกล่าวถึงได้ทุกขณะไม่ว่าเกี่ยวข้องกับสิ่งใดก็ตาม ซึ่งถือได้ว่าเป็นสัจธรรมของทุกสิ่ง และทุกชีวิตที่มีบทบาทเปลี่ยนแปลงอยู่ภายในโลก โดยที่ไม่มีอำนาจจากบุคคลใดหรือสิ่งใดจะมีอิทธิพลบังคับควบคุมให้เป็นไปตามที่บุคคลนั้นหรือสิ่งนั้นได้

อย่างไรก็ตาม ทุกชีวิตที่เกิดมา หากสามารถสานรากฐานความไม่ประมาทในตนเอง ให้สามารถหยั่งลงสู่สัจธรรมยิ่งขึ้นตามวัยและโอกาสชีวิต ย่อมทราบได้เด่นชัดยิ่งขึ้นว่า สิ่งสำคัญประการหนึ่งซึ่งอยู่ในกระแสองค์ประกอบชีวิตก็คือ การมุ่งทำงานในสิ่งซึ่งตนรักและมีศรัทธาอย่างรู้สึกท้าทายต่อการนำกายตนเองลงสัมผัสกับสภาพที่เป็นจริง กับอีกด้านหนึ่งก็มุ่งมันต่อสู้เพื่ออนุรักษ์ความรักในสิ่งซึ่งผูกพันอยู่กับจิตวิญญาณ ซึ่งตนเองมีมาแล้วแต่กำเนิด ให้ปรากฏเด่นชัดอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง เพื่อเป็นภูมิคุ้มกันอำนาจามิสที่จ้องจับแทรกซึมเข้ามาทำลายได้ทุกขณะ

ส่วนอำนาจจากสิ่งแปลกปลอมทั้งหลายที่เข้ามาแฝงอยู่แล้ว ควรค่อย ๆ ชำระล้างออกไปตามเหตุตามผล กับอีกด้านหนึ่งก็มีการระแวดระวังอย่าให้มันหวนกลับมาเข้าสู่ตน

เหมือนเมื่อครั้งที่ชีวิตยังเยาว์วัยและเยาว์ความคิดได้ยิ่ง การชำระได้ที่ลึกซึ่งจริงจึงน่าจะได้แก่ การกระทำที่กล้าทวนกระแสของจริง หาใช่แสดงออกเพียงการพูดการเขียน หรือกระทำบน พื้นฐานซึ่งมีกรอบกำหนด โดยตนเองทำให้ขาดอิสระที่จะเรียนรู้สิ่งซึ่งอยู่บนฐานชีวิตจริง

สิ่งทั้งหลายดังกล่าวแล้ว น่าจะเป็นวิถีทางสร้างตนให้เป็นบุคคลผู้เปี่ยมล้นด้วยแรง ศรัทธาต่อสาธารณชน และมีพลังถ่ายทอดสิ่งซึ่งเป็นมงคลโดยแท้ต่อสังคมผู้เยาว์ชนคนรุ่นหลัง ซึ่งมีหน้าที่สืบทอดต่อไปได้อย่างอิสระ

ด้านซึ่งน่าจะถือเป็นพื้นฐานที่แท้จริงก็คือ อิสระภาพที่อยู่ในรากฐานจิตใจ ควรถือเป็นสิ่งบ่งบอก ได้ถึงคุณภาพที่แท้จริงของชีวิตมนุษย์ทุกรูปทุกนาม โดยไม่เลือกว่าบุคคลนั้นจะมีสมบัติในด้านวัตถุ ล้นฟ้าล้นแผ่นดิน หรือมีชีวิตที่เดินอยู่บนบาทวิถีด้วยพื้นเท้าที่เปล่าเปลี่ยวก็ตาม หากสังคมสามารถยก ระดับคุณสมบัติมนุษย์ได้มากเพียงใด ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จะฟื้นตัวได้ด้วยตัวของมันเองมากเพียง นั้น

ดังนั้น การหวาดกลัวอำนาจธรรมชาติจะคร่าชีวิตความเป็นอยู่มนุษย์ จึงเป็นการมอง ข้ามสิ่งซึ่งเป็นรากฐานที่แท้จริงของเหตุ อำนาจมนุษย์ที่มุ่งทำลายมนุษย์ต่างหากที่เป็นสิ่ง ควรเกรงกลัวมากที่สุด แต่มนุษย์ก็มีสัญชาตญาณของการเรียนรู้ หากยึดติดและหลงอำนาจ การเรียนรู้ที่พึงเข้าถึง และแก้ไขได้ก็น่าจะได้แก่ การได้รับบทเรียนจากของจริงซึ่งก่อให้เกิด ความเจ็บปวดที่เข้าถึงจุดลึกของแต่ละคน

บันทึกการถอดเทปการนำเสนอบทความ
และบทวิจารณ์ :

คุณภาพประชากรกับระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

เสนอรายงานโดย อาจารย์ธีรยุทธ บุญมี
วิจารณ์โดย คร.สุจิต บุญบงการ

คุณภาพประชากรกับระบบเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง

ผู้เสนอรายงาน : อาจารย์ธีรยุทธ บุญมี

ผู้วิจารณ์ : ดร.สุจิต บุญบงการ

ธีรยุทธ : ท่านผู้มีเกียรติทุกท่าน ต้องขอประทานโทษอาจารย์สุจิตที่ท่านเป็นผู้วิจารณ์บทความ แต่ผมทำบทความให้ไม่ทัน ช่วงสองเดือนที่ผ่านมา ผมต้องไปทำบทความชิ้นหนัก ๆ 2 ชิ้นด้วยกัน ตามจริงความคิดที่ทำไม่ทัน เป็นความคิดของสถาบันฯ ด้วยส่วนหนึ่ง เพราะว่าผมบอกแล้วว่า ผมไม่รู้เรื่องประชากร คือ ตอนเชิญเขาบอกผมว่า พูดเรื่อง ประชากรไทยกับระบบเศรษฐกิจสังคมการเมือง ส่วนหลังผมพอพูดได้ แต่ผมเรียนตามตรง ผมไม่รู้เรื่องประชากรเลย มีโอกาสรู้เรื่องนิดเดียว ตอนที่เพื่อนมาชวนไปทำหมั้น แต่ว่าท่านผู้ติดตาม ท่านมีจิตวิทยา ท่านก็บอกว่าเราเป็นนักสังคมวิทยาพูดอะไรก็ได้ ประชากรประยุกต์ในแวดวงอันนี้ ก็เลยตกปาก ตกคำที่จะมาพูดก็ยากจริง ๆ เรื่องที่ผมจะพูดแบ่งเป็น 2 ส่วนด้วยกัน ส่วนหนึ่งคือเรื่องของการเมืองเศรษฐกิจ แล้วก็สังคมซึ่งพอจะมองเห็นได้ในอนาคตข้างหน้า ที่จริงถ้าเปรียบเทียบกับสถานการณ์จะให้มีการ Project ไปในอนาคต ในช่วงนี้ผมคิดว่าค่อนข้าง ลำบาก แต่จะพยายามมองข้ามไปเท่าที่เราจะทำได้

ส่วนที่ 2 ผมจะพูดถึงเรื่องทัศนะของผมที่มีต่อบรรดาประชากร คุณภาพของประชากรของเรา โดยสิ่งที่ผมพูดผมอยากเสนอกลุ่ม 2 กลุ่มด้วยกัน กลุ่มหนึ่ง คือกลุ่มที่ผมพยายามจะเสนอเรื่อยมาในแนวของปัญหาต่าง ๆ คือ การมองภาพสังคมหรือปัญหาต่าง ๆ ของเราโดย approach เชิงสถาบัน Institutional Approach อันนี้เป็นอันที่ 1 ที่ผมจะเสนอ ถือว่าเอามาเปิดประเด็นด้านนี้ขึ้น อันที่ 2 ก็คือ มุมที่จะมองว่า สังคมไทย ในช่วงที่มีการพัฒนามาเป็นนิคส์ เนียไ้ภาพ dichotomy ของสังคมมีมากเกินไปที่เราคิดหรือไม่? เราจะมอง dichotomy ที่เกิดขึ้นในยุคการณ้อย่างไร เข้าแทนกันได้อย่างไร ผมจะพยายามโยงสองกลุ่มนี้เข้าด้วยกันแล้วก็เปิดเป็นประเด็นขึ้น

ขอให้ท่านข้าราชการที่นี้ทุกท่านช่วยกันสานต่อความคิดของผม ในประเด็นแรก เรื่องการเมืองเศรษฐกิจหรือสังคมในอนาคต ผมขอพูดในเรื่องเศรษฐกิจก่อน ผมว่าเศรษฐกิจน่าจะเป็นจุดซึ่งสำคัญที่สุด ถึงแม้ว่าจะมีภาวะเศรษฐกิจถดถอยบ้างในช่วง 1 ปีที่ผ่านมา แต่ผมคิดว่าสภาพเศรษฐกิจบ้านเราแข็งแกร่งอยู่ เพราะฉะนั้นภาพที่เราบอกว่า เศรษฐกิจบ้านเราเป็นเศรษฐกิจแบบประเทศอุตสาหกรรมใหม่ นิคส์ก็คงเป็นภาพที่ใช้ได้ ผมได้มองเห็นว่าทิศทางนี้ คงเป็นทิศทางใหญ่ของเศรษฐกิจ บ้านเราต่อไปใน 5 ปี หรือ 10 ปี ข้างหน้า การเติบโตทางนี้ก็จะเดินต่อไปเรื่อย ๆ ถึงแม้ว่าอัตราการเติบโตคงจะต่ำหรือน้อยกว่าที่

คาดเอาไว้ เนื่องจากปัจจัยอะไรก็ตาม โดยเฉพาะปัจจัยทางการเมือง ซึ่งคิดว่าคงจะมีผลพอสมควรต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของบ้านเรา ผมคุยกับพรรคพวกที่เขาไปอยู่ต่างประเทศที่เพิ่งกลับมา เขาบอกว่าพูดถึงภาพเศรษฐกิจทั่วไป ตอนนี้ไม่มีความกังวลอะไรเป็นพิเศษ กังวลอย่างเดียวก็คือว่าการเมือง ซึ่งมีความไม่แน่นอนอยู่ตลอดเวลา แล้วความไม่แน่นอนมันก็ส่งผลต่อการลงทุนจากต่างประเทศก็ดี การไม่ลงทุนเพิ่มก็ดี แล้วก็ส่งผลต่ออัตราต่าง ๆ อีกหลายอย่าง

ฉะนั้นภาพทางการเมืองจะเป็นภาพซึ่งการเมืองจะเป็นส่วนกระตุ้น หรือว่าชะลอและจะมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจของบ้านเรา ใน 4-5 ปี ข้างหน้า อย่างหนึ่งไม่พ้น ถ้ามองอย่างนี้อาจจะพูดได้ว่าที่จริง การรัฐประหารของ รสช.ที่บอกว่ารัฐประหารเพื่อจะแก้ปัญหาคอร์รัปชันของนักการเมือง ซึ่งตอนนี้ผมได้รายชื่อมา 13 ท่าน เห็นทรัพย์สินซึ่งอยู่ในข่ายว่าจะต้องรื้อรายผิดปกติ ผมคิดว่าสักสามสี่ร้อยล้านบาทรวมกัน คุณชาติชาย 70 ล้าน ก็จะต้องเคลียร์ และท่านอื่น ๆ อีกหลายร้อยล้าน เพราะฉะนั้น ถ้ารวมกันก็สามสี่ร้อยล้านบาท

ตอนนี้เรารู้สึกแล้วว่า การรัฐประหารก่อให้เกิดผลเสียต่อเศรษฐกิจของเรา ค่าใช้จ่ายที่เราต้องเสียไปในทางเศรษฐกิจของเรามันคิดค่าสูงมากกว่า เอาตัวเลขง่าย ๆ ประมาณ 2,000 ล้านบาทหรือ คือ งบประมาณอาวุธ ซึ่งทหาร ๆ ของรัฐบาลกำลังดำเนินการอยู่ ถ้าเราไม่ให้ทางทหารก็รู้สึกว่า ต้องจำไว้ตลอดชีวิตว่าอย่างนั้น

เพราะฉะนั้น เฉพาะเรื่องงบประมาณทหาร ที่นี้ผลกระทบที่มีต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจ เกี่ยวกับการลงทุนจากต่างประเทศต่าง ๆ ผมคิดว่าคงขึ้นเป็นมูลค่าปีละหลาย พันล้านหมื่น ๆ ล้านเหมือนกัน เพราะฉะนั้น นี่เป็นสิ่งที่สูญเสียไปจากการรัฐประหาร ใน ขณะที่อ้างว่าเราต้องการที่จะไปแก้ปัญหาอุปสรรคของนักการเมือง ขจัดออกไปได้แล้วได้ไป กี่ร้อยล้าน แล้วค่าคอมมิชชั่น อาวุธก็อาจจะมากกว่านั้นก็ได้ ข้อนี้นักเป็นจุดซึ่งสังคมไทยคงต้อง เผชิญต่อไป

การเมืองไทยในอนาคต ผมรู้สึกจะให้ภาพพจน์กว้างกว่านี้ อาจจะยังไม่เป็นภาพที่ชัดเจน ผมมีความรู้สึกว่ามีแนวโน้มที่จะเป็นรัฐบาลแบบ technocrat ภาษาไทยใช้อย่างนี้ภาษาอังกฤษอาจจะใช้คำว่า Insulated technocratic stage ผมหมายถึงคนที่บริหารชุดนี้หรือชุดต่อไปก็ตามคงจะต้องอาศัย technocrat เข้าบริหารเยอะพอสมควร insulated หมายถึงว่า เป็นรัฐซึ่งกันไม่ให้ประชาชนมีส่วนร่วม ไม่ให้กรรมกรมีส่วนร่วมไม่ให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ในการที่จะไปยุ่งเกี่ยวกับการบริหารประเทศ ผมสังเกตได้จากท่าทีของ รสช.

เวลามีเรื่องอะไรที่จะเกี่ยวข้องกับมวลชน เขาจะเป็นโรคมุมิแพ้ คุณสุจินตากับพวก รสช. เป็นโรคมุมิแพ้มวลชน สังเกตมุมิขาวแล้วเขาเดินหันทีเลย ทางสังคมก็ปั่นป่วนไปหมดแล้ว เกิดอะไรขึ้น เท่าที่พูดถึงไม่ใช่เรื่องของบุคคล เป็นวิธีคิดของทางทหารโดยส่วนใหญ่ในโลกนี้ อยากจะให้มีการปกครองโดยมีความระบียบเรียบร้อย อยากจะกันไม่ให้เกิดความวุ่นวาย ปั่นป่วน ประชาชน ชาวบ้านมีสิทธิมีเสียง การเรียกร้องต่าง ๆ ก็เป็นความปั่นป่วน ความวุ่นวาย เพราะฉะนั้นก็พยายามกัน ๆ เอาไว้ insulated หมายถึง การที่ทหารมาทำหน้าที่ในการกันการขยับตัวของฝ่ายของประชาชน ฝ่ายของชาวบ้าน ฝ่ายกรรมกรชาวนา นี่เป็นภาพการเมืองที่ผมเห็นคร่าว ๆ ข้างหน้า แนวโน้มคงจะเป็นอย่างนั้น

หลังจากนั้นจะเป็นยังไงจะเปลี่ยนแปลงยังไงคงจะขัดไม่ได้ คราวนี้ที่ผมอยากจะชี้ให้เห็นอย่างหนึ่ง แล้วผมรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ผมกังวล ผมรู้สึกว่าบทบาท ทหารในบ้านเรา ในทางการเมืองมองจาก ลักษณะรากฐานที่คิดว่า คงจะมีต่อไปอีกนานพอสมควร เป็นเรื่องที่เป็นชะตากรรม ซึ่งเราจะเผชิญร่วมกันว่า เราจะแก้ปัญหาอย่างไร หรือจะจัดการปัญหานี้อย่างไร เรามีลักษณะอย่างนี้ คือพวกทหารยิ่งเพลี่ยงพล้ำยิ่งฮึด ผมรู้สึกตอนนี้ รสช.เพลี่ยงพล้ำแล้ว จากกรณีที่ผ่านมา มีเรื่องของ อาจารย์สุลักษณ์ เรื่องของคุณจตุรงค์ ศสสีห์ แล้วก็การเถียงกัน เรื่องคอมมิวนิสต์อาชญา ผมคิดว่าคนไม่เชื่อมั่นมันไม่มี ตอนนี้คำถามจะย้อนกลับไปหาแล้วว่า คุณก็พูดแบบเดียวกับสมาชิกชาติชายใช่ไหมว่าหาใบเสร็จคูชี่ แล้วผมจะจัดการนักการเมือง แล้วเขาก็บอกว่าไม่ไหวเลยนะคุณชาติชาย ผิดหวังจังเลยที่คุณชาติชายเป็นนายกฯ จากระบบประชาธิปไตยเต็มใบ แต่ว่าไม่พยายามจะแก้ไขปัญหา

แต่ผมคิดว่าการที่ผู้นำทางทหารออกมาพูดว่า ไม่มีคอร์รัปชัน บริษัทนายหน้าเขาได้ไปก็เพราะตรงความต้องการ คนทั่วไปไม่เชื่อ รุ่นเด็ก ๆ ก็ยังไม่เชื่อ เพราะฉะนั้น เขาก็ทำตัวเหมือนกับ คุณชาติชายในสมัยก่อน คือเขาแทนที่จะบอกว่ามีคอร์รัปชันในกองทัพ แต่ว่าถ้าผมเป็นผู้นำอยู่ผมจะแก้ไข ผมว่าอย่างนี้สังคมยังพอฟัง ถ้าเขาบอกว่ามีอะไรที่เป็นเรื่องเป็นราวอย่างไหน ก็ขอให้ส่งเอกสารหรือข้อมูลมา ผมคิดว่าอย่างนี้เราอาจจะฟัง อยากจะรับฟังในฐานะที่คุณเป็นคนมีอำนาจ มีสิทธิขาดในเรื่องต่าง ๆ ของบ้านเมือง แต่พอพูดบอกว่าไม่มีคอมมิวนิสต์ ผมคิดว่าเป็นการพูดโดยใช้อำนาจด้วยกัน

ผมคิดว่าคนเริ่มมอง รสช. แบบเดียวกับที่มองรัฐบาลชาติชายด้วยความรู้สึกไม่ดี เพราะฉะนั้นตอนนี้ในสายตาของผม ผมคิดว่าทาง รสช.เพลี่ยงพล้ำ แต่ทหารเพลี่ยงพล้ำแล้วมักจะคือผมคิดว่าแล้วยิ่งถอยร่นยิ่งสู้ ถ้ายังจะแพ้อยู่รุนแรงนี้ พุดจากประสบการณ์ตัวเองที่เคยอยู่ในป่ามา 5 ปี เพราะฉะนั้น ถ้าพวกเราสังเกตเราจะเห็น เห็นอะไรที่ผิดกับ

ความรู้สึกของคนไปเรื่อย ๆ ในเรื่องของการใช้อำนาจ อย่างที่บอก ว่าคนมีอำนาจมันก็หลงอำนาจ ภาษาชาวบ้านโบราณเขาว่าอย่างนี้ เพราะฉะนั้นจะเจอภาพแบบนี้ต่อไปเรื่อย ๆ ที่ผมเห็นภาพในตอนนี้ ที่เราเห็นกันก็คือ เราารู้สึกว่าฝ่าย รสช. พยายามเหลือเกินที่จะดันที่จะผลักดัน จะกดพรรคการเมืองบางส่วน บางพรรค เสรีแล้วก็ดึง/เกื้อหนุนพรรคการเมืองบางส่วน บางพรรคซึ่งสนับสนุนเขาพอพ้นจากนี้ไปผมทำนายไว้ล่วงหน้า พ้นจากนี้ไปหลังจากที่จัดการกับฝ่ายที่ตัวเองไม่ชอบใจ ฝ่ายที่ตัวเองเห็นว่าไม่เป็นประโยชน์ได้ ต่อไปก็จะเริ่มขัดแย้งกันเอง ขัดแย้งกันเองเป็นภาพที่เราเจอตลอดมาเลย ในหมู่ผู้มีอำนาจยิ่งใหญ่มาก ๆ คน เราจะพบได้ว่าความขัดแย้งก็จะเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นผมถึงให้ภาพนะ ผมเคยนั่งมองภาพว่าปี 2536 กว่าพวกผู้นำรุ่นนี้จะพ้นจากกองทัพ หรือจะเกษียณปี '38 อยู่ในรัฐบาลสัก 2 ปี มีเรื่องยุ่ง ๆ อะไร ปี '40 ผมรู้สึกอีก 4-5 ปี

ถ้าหากว่ามันมีเหตุการณ์พลิกผันบางอย่างเกิดขึ้น เป็นไปได้ว่าอาจจะสั้นกว่านี้ก็ได้ ถ้าหากว่าทางฝ่ายทหารเขาเร่งรัดใช้อำนาจมากเกินไป แสวงอำนาจกดขี่วิตรอนเสรีภาพคนมากเกินไป ผมคิดว่าคนจะไม่พอใจมากยิ่งขึ้น บทบาทการครอบงำของเขาก็อาจจะสั้นกว่าที่วามักได้ อันนี้เป็นเรื่องของทางการเมือง

ที่ผมมองภาพว่าอนาคตจะเป็นเรื่องของความร่วมมือกันระหว่าง technocrat กับทหารในการบริหารการปกครองประเทศ แต่เรื่องสังคมผมคิดว่าเรามาถึงเรื่องประชากรไว้ก่อน ในตอนนี้ผมเสนอความคิดผมผิหนึ่ง ผมเขียนบทความ ผมรู้สึกภาพที่ผมมอง ผมรู้สึกว่าความชอบธรรมของกองทัพในอนาคต 4-5 ปี ข้างหน้าจะลดต่ำลง จากการที่มาใช้อำนาจในทางการเมือง แล้วก็จากการมีผลประโยชน์ต่าง ๆ กับปัญหาคอมมิวนิสต์ ปัญหาคอร์รัปชัน ความชอบธรรมจะลดต่ำลง

อันที่ 2 ผมคิดว่าความชอบธรรมทางการเมืองก็คงจะลดลง เพราะภาพในอนาคตก็คือ พรรคการเมืองวิ่งเข้าไปหนุนกับทหาร วิ่งไปชูทหาร ไปสยบทหาร สลับผลัดเปลี่ยนเวียนหน้ากันไปในอนาคต ความชอบธรรมจะลดลง ฉะนั้นจุดที่ผมเห็นว่าน่าจะเป็นจุดที่ดีก็คือว่า ทำยังไงให้สังคมเราแข็ง ในขณะที่ทางฝ่ายกองทัพ สถานะความชอบธรรม ลดต่ำลง พรรคการเมืองลดต่ำลง ทำยังไงพัฒนาสังคมให้เข้มแข็ง ผมรู้สึกว่าวิธีคิดซึ่งจะพัฒนาพรรคการเมืองให้เป็นสถาบันอย่างที่เราคิดยึดกันมาสามสิบ สิบปีแล้วอย่างเดียวไม่พอ ทำอย่างไรถึงจะทำให้สังคม ก่อเป็นสถาบันต่าง ๆ มากมายหลากหลายขึ้นมาได้ ให้สังคมมีความเข้มแข็ง ที่จะควบคุมทั้งกองทัพ และพรรคการเมือง ผมคิดว่านี่อาจจะจะเป็นแนวทางที่จะพัฒนาการบ้านเมืองเราที่จะมีเสถียรภาพยั่งยืนมากที่สุดก็เป็นได้ ผมขอกลับมาพูดเรื่อง

ของประชากร ในจุดแรก ที่ผมอยากเสนอว่า ควรจะมองปัญหาประชากร โดยใช้แนวความคิดเชิงสถาบันเข้าไปจับ Institutional approach ถ้ามองภาพย้อนไปในอดีต ตั้งแต่เริ่มต้นเรามีแผนพัฒนาประเทศ แล้วก็มีการพูดถึงปัญหาประชากร ปัญหาสลัม ปัญหาอะไรต่าง ๆ ขึ้นมา เรามีภาษาร่วมกันอย่างหนึ่ง เริ่มต้นทีเดียว สลัมเราถือว่า slum as pollution ในแง่ประชากรผมคิดว่า เราก็ใช้คำ ๆ เดียวกันว่า population as pollution ช่วงต้นของเราประชากรเป็นสิ่งที่เพิ่มขึ้นอย่างน่ากลัวมาก มีความจำเป็นต้องลด ต้องทอน ต้องคุมกำเนิด ทางมานุษยวิทยาเราสังเกตแต่ต้นเลย วิธีคิดจะมาเริ่มจากต่างประเทศ ที่จริงมันเหมือนกับวิธีคิดซึ่ง ที่จริงมันน่าจะมีศาสตร์กำกับ คือในทางสังคมวิทยามองว่า ในระบบอะไรก็ตามถ้ามันมีสิ่งที่แปลกปลอมเข้ามา เราจะคิดว่า มันสกปรก หรือเป็นอันตรายเป็น pollution dirt ในทางสังคมวิทยา จิตวิทยา ถือว่าเป็น matter out of place เราเอาจานอาหารมาวางไว้บนโต๊ะเดี๋ยวนี้ out of place คุณสกปรก ทั้งที่ตัวจริงไม่สกปรกเลย

เพราะฉะนั้นสลัมเมื่อมันเกิดขึ้นในเมือง ที่เราคิดว่ามันสวยงาม น่าสบายแล้วจะพัฒนา มันเกิดขึ้นแล้วก็รู้สึกว่ามันสกปรกก็ได้ โดยที่ความจริงอาจ จะไม่สกปรกก็ได้ มีความรู้สึกได้ว่า pollution เป็นอันตราย ผมคิดว่าประชากรก็เหมือนกันเกิดขึ้น แล้ววิธีคุมปัญหาประชากรในตอนต้นเราทำแบบที่ทางนักมานุษยวิทยาแถว ๆ ยุโรป อเมริกัน เขาก็วิจารณ์ว่า ที่จริงแล้วเด็กแถวๆ อินเดียมันทำลายทรัพยากรธรรมชาติของโลก น้อยกว่าเด็กอเมริกัน 50 เท่า เด็กอินโดนีเซียทำลายเหล็ก หรือแร่ธาตุต่าง ๆ น้อยกว่าเด็กอเมริกัน 300 เท่า เพราะฉะนั้นจะคุมประชากรจริง ๆ น่าจะคุมเด็กที่นิวยอร์ก ที่ชิคาโกโซโหไม ไม่ใช่มารับคุมที่อินโดนีเซีย หรือว่าที่อินเดีย แต่เนื่องจากวิธีคิดมองว่า การเติบโตของประชากรที่แอฟริกา ที่อินเดีย ที่ต่าง ๆ เขาไม่เข้าใจในเรื่องนี้

สิ่งที่อาจจะมาจากคนชั้นล่าง คนชั้นต่ำ ไม่มีการศึกษา ไม่มีคุณภาพต่าง ๆ เพราะฉะนั้นก็คุม กิลด จำนวนประชากร ผมคิดว่าเมืองไทยก็มีปัญหาอันเดียวกัน ผมสอนลูกศิษย์อยู่แล้ว ผมไม่ได้เรียน มีลูกศิษย์คนหนึ่งเขาเรียน เขาก็ตั้งข้อสังเกตว่าบ้านเรา รู้สึกว่าเริ่มต้นก็คุมประชากรแถวชนบท ชาวเขา คนยากคนจน เด็กสลัมต่าง ๆ เราเน้นไปที่นั่น ทั้งที่ตามจริงคนที่บริโภคมากกว่า คือ ลูก ๆ ชนชั้นกลาง ลูกชนชั้นสูง แต่เราไม่สนใจ เพราะถือว่าน่ารักไม่ต้องคุม

เพราะฉะนั้นขั้นต้น population as pollution เป็น phase แรกของเรา ยุคคุณเผด็จการไวทยะ ช่วงทำหมัน พอถัดมา ผมคิดว่าเราก็มามีช่วงของ economical demography หรือ social demography เรามองว่า ประชากรเป็นทุนอย่างหนึ่ง เป็น capital อย่างหนึ่ง

เพราะฉะนั้นในตอนต้น ถ้าเราพัฒนาประชากรในเขตเมืองใหญ่ ๆ ซึ่งมีความจำเป็น เป็น key ในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยก็น่าจะเป็นวิถีทางที่เป็นการลงทุนที่คุ้มค่า เราจะพัฒนาประชากรในแง่ของชีวิตความเป็นอยู่ความจำเป็นพื้นฐานต่าง ๆ ของเขา ตอนแรกก็เน้นแถวเมืองใหญ่ ๆ ถัดมา ผมคิดว่าในตอนนี เท้าที่ผมเข้าใจ สอบถามจากครูบาอาจารย์ ในด้านนี้ก็บอกว่าตอนนี้น่าจะเป็น social demography แล้ว คือเริ่มมองกันว่า เราถือว่าการพัฒนาประชากร ทั้งหมดเราถือว่าประชากรเป็นมิติทางสังคม เป็นการลงทุนให้กับสังคมทั้งหมด ซึ่งหมายถึงเป็นการลงทุนให้กับ human capital ที่จะช่วยการพัฒนาเศรษฐกิจให้บรรลุก้าวต่อไป นี่ก็เป็นจุดซึ่งเราอยู่ในตอนนี้ ผมรู้สึกเป็นอย่างนั้น เราก็มาถึงจุดซึ่งเราหาตัว Indicator บางอย่าง เข้าไปวัดการพัฒนาประชากรของเรา เราเริ่มพัฒนา จปฐ. ความจำเป็นพื้นฐาน ซึ่งมีตัวชี้วัด 18 ตัว แล้วก็มาเป็น 32 ประการ ปีจจัย 4 อันนี้ตามจริง

ถ้าให้ผมวิเคราะห์หตุการณ์ที่มาของมัน ผมรู้สึกว่ามันมาจากความคิดทั้งทางจิตวิทยา และมานุษยวิทยาด้วยส่วนหนึ่ง นักมานุษยวิทยาคนหนึ่งนะชื่อ Malinowski เคยเสนอเรื่องความจำเป็น basic needs ของมนุษย์ไว้ แล้วก็ secondary needs ไว้ตั้งแต่ปี 1920 กว่า ๆ ความคิดตอนนั้นก็คือเขาพยายามทำศาสตร์ของวัฒนธรรม science of culture ถ้าจำไม่ผิดนั่นสิ่งที่เขาเขียนขึ้น คือแนวความคิดว่า เขาสามารถเข้าใจ วัฒนธรรมหลายอย่างเป็นวิทยาศาสตร์ไว้ ดังนั้นพยายามจะอธิบายว่า ที่มาของวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ในด้านของเศรษฐกิจ ในด้านของครอบครัวของสังคม ของการบ้านแก่งสันหนากการต่าง ๆ ล้วนมาจากความต้องการพื้นฐานของคน มนุษย์มีความต้องการพื้นฐานแบบนี้ ๆ ทำให้มนุษย์ต้องดิ้นรน มีกิจกรรมทางวัฒนธรรม แล้วทำให้เกิด สถาบัน หรือเกิดวิกฤตต่าง ๆ ของสังคม พอมาถึงจุดนี้ เราารู้สึกว่ามันเริ่มเป็นเครื่องมือ ซึ่งเราารู้สึกว่ามันหายบ มันหายบไปหน่อย เราารู้สึกว่าเครื่องมือที่ได้รับตัวเนี่ยมันเหมือนกับวิธีการซึ่งเราตัดเอาองค์รวม แล้วแยกส่วนเป็นชิ้น ๆ แล้วพยายามวัดแต่ละชิ้นแต่ละอัน สมมุติว่าตัวเลขการศึกษามันเพิ่มตัวเลขการหย่าร้างมันดีขึ้น ตัวเลขอัตราส่วนคนแก่ คนหนุ่ม เด็กดีขึ้น ตัวเลข health ของคนดีขึ้น ตัวเลขสาธารณสุขมูลฐานดีขึ้น ตัวเลขอะไรต่าง ๆ ดีขึ้น น่าจะเป็นเครื่องบอกว่สังคมก็ควรจะดีขึ้น ซึ่งผมอยากจะตั้งคำถาม ว่าเวลาเราแยกออกมาแล้ว มันดีขึ้นจริงหรือเปล่า ถ้าเราวัดจริง ๆ ผมก็เลยอยากจะเสนอว่า ถ้าเรามองในเชิงสถาบันดูจะได้ไหม ในแง่ที่ว่า ขบวนการพัฒนาที่ผ่านมา มีการก่อตัว การเกิดของสถาบันทางสังคม สถาบันทางเศรษฐกิจมาน้อยแค่ไหน เสร็จแล้วก็ index ที่วัดพัฒนาการของสถาบันน่าจะเป็น index ที่ดี ซึ่งเราพัฒนามาเสริมกับของเก่าก็ได้ ผมยังไม่บังอาจที่จะไปลบของเก่าทั้งหมด อาจจะเป็นสิ่งไม่ดีก็ได้ก็เป็นจุดที่ผมอยากขอฝาก ก่อนจะมาพูดถึงด้านอื่น ๆ

ผมขอพูดถึงภาพ duality ที่ผมจะมาชมรวมกันที่เดียวภาพของ duality ของการพัฒนาว่าพัฒนาในบ้านเรานั้นมีมิติต่าง ๆ ของสังคม เช่น เรื่องการศึกษา ชีวิตชุมชน การรักษาพยาบาล ด้านวัฒนธรรม ด้านเศรษฐกิจนี่ มันเป็นสภาพ duality สภาพคู่ ทวิลักษณ์ะมากหรือน้อยขนาดไหน แล้วเราจะเข้าใจกันอย่างไร

สมมติเรื่องการศึกษา เรื่องการศึกษาผมคิดว่าการศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาที่มัน formal ที่เราจับต้องวัดได้แบบที่รัฐจัดให้กับการศึกษาที่ formal คือการศึกษาเชิง informal ทุกอย่างก็คือ formal sector และ informal sector ตัวเลขสัดส่วนมากน้อยขนาดไหน ผมคิดว่าเป็นประเด็นที่ ผมอยากจะให้มีการศึกษากันเพิ่มมากขึ้น ผมมีความรู้สึกว่ามีคนจำนวนมาก อย่างคนอีสาน ที่เราเห็นมาทำงานไปเป็นพ่อครัวในร้าน ทำแกงกะหรี่ โรตีกีฬา ทำบาร์บีคิว ทำอะไรต่าง ๆ สักพักก็เรียนรู้ เสร็จเขาก็ออกมาเปิดร้านขายบาร์บีคิว ทำอะไรต่าง ๆ ของเขาแถวสุขุมวิทกันเยอะแยะ เพราะฉะนั้น ระบบการศึกษาที่ informal แบบนี้ กว้างใหญ่ขนาดไหนในบ้านเรา มีบทบาทขนาดไหนผมคิดว่าเราน่าจะมองข้ามไปไม่ได้ หรือจากตัวเลข ตัวเลขของ อ.เกื้อ สถาบันประชากรจุฬาฯ เช่นมีการศึกษาว่าเด็กอนุบาลต่ำกว่า 3 ขวบ ความสามารถของ formal organization องค์กรที่เป็นทางการจริง ๆ ซึ่งจะไปรองรับ primary school รู้สึกว่าจะรองรับได้ประมาณ 5% ของเด็กทั้งหมด ที่เหลืออีก 95 ไปที่ไหน ที่เหลือ 95 ก็คงเลี้ยงอยู่ที่บ้าน จากการเลี้ยงเด็กที่บ้าน เราจะพบตัวเลขเพิ่มเติมมากกว่า แม่ซึ่งปกติต้องเลี้ยงลูกที่บ้าน ปรากฏว่าแนวโน้ม แม่ต้องออกไปทำงาน นอกบ้านมากขึ้น เพราะฉะนั้นญาติผู้ใหญ่รับภาระเลี้ยงเด็ก แนวโน้มคงจะมีมาก ในสังคมบ้านเรา เพราะฉะนั้นตัวนี้ก็สะท้อนว่า บทบาทของครอบครัว ของเราในรุ่นนี้ไม่ใช่วินเคลียส์อย่างเดียว รุ่น หมายถึงรุ่นพ่อรุ่นแม่มีบทบาทสำคัญต่อการศึกษาในเชิง informal ของบ้านเราเหมือนกัน

เพราะฉะนั้น ตัวนี้ก็ตอบปัญหาว่า จะจัดการยังไงกับเรื่องเด็ก แล้วจะจัดการยังไงกับคนแก่ ที่เขามีบทบาทให้กับสังคม ถือว่าเขาให้กับสังคม ผมมองว่า ถ้าคนแก่เขาทำอะไรเยอะแยะให้กับสังคม แล้วจะไปทอดทิ้งเขาได้อย่างไร เขาต้องเลี้ยงเด็กให้เรา แล้วพอเขาแก่ เราจะมีเซอร์วิสให้กับเขาอย่างไร ผมคิดว่า ยิ่งเราแจกแจงภาพเหล่านี้ให้คนเห็น โอกาสที่เราจะดึงเอางบประมาณ หรือความช่วยเหลือมาให้ ผมว่าก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง นี่ในแง่ของการศึกษา

ในแง่ของการพยาบาลตัวเลขค่อนข้างชัดเจนเลยว่า ที่ภาคที่เป็นส่วนสาธารณสุขมีประมาณสัก 18% ของโรงพยาบาลต่าง ๆ 12% ของที่ชาวบ้านใช้จ่าย มีประมาณ 68-69%

นั่นหมายความว่า informal sector ของเรื่องการสาธารณสุขของเรา ใหญ่ประมาณ 70% ของ formal sector ถ้าเป็นก้อนน้ำแข็งที่ลอยอยู่ ก็หมายความว่า มันโผล่พ้นให้เราเห็น ซึ่งเราชอบวัดกันนั้น indicator ที่เราอยากวัด เราไปวัด 30% แต่อีก 70% ยังไม่มีเครื่องมือจะวัด

เราพูดถึงจุดนี้ ผมเลยตั้งข้อสังเกต ยังไม่ขอสรุปว่า การวิเคราะห์เชิงสถาบันที่บางทีเรามองสถาบันในเชิงที่เป็น informal มากขึ้น แทนที่จะมองสถาบันเป็น formal มาก ถ้าเราเรียกหมดดี เราน่าจะยุ่งยาก เพราะว่า เรารู้สึกว่าเขาเอาเปรียบชาวบ้าน หรืออะไรต่าง ๆ ที่ขาดการศึกษา หรือความรู้ไม่พอ แต่สมมติว่าเปลี่ยนมาใช้คำว่า สถาบันสาธารณสุขชุมชนเมือง ซึ่งมีหมดดี ผมพูดจริง ๆ คือเป็นนักสังคมวิทยา จะมองคนเริ่มเท่าเทียมกันมากขึ้น ออกดีจะลดไป เพราะฉะนั้น เราเริ่มมองเขาด้วยคุณภาพมากขึ้น และสมมติเรามองแบบนี้ เราจะพบว่าตามตรอกซอกซอย จะมีร้านขายยา แล้วเขาจะรู้จักกับคนที่อยู่ตามซอย ตามสลัม ตามอะไรต่าง ๆ ก็ดี คนขับรถสองแถวรู้จักดี คนพวกนี้ก็เข้ามาซื้อยา ถูกบ้างผิดบ้าง แต่ถ้ามองในเชิงสถาบันอย่างที่ว่า มันเริ่มก่อตัวเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งมันตกผลึกขึ้น แล้วมันมีการพัฒนาใหม่ ผมคิดว่ามีจริง ๆ ถ้าจะวัดมาวัด น่าสนใจเหมือนกันว่า การพัฒนาทางสถาบันเรามีไหม? ผมคิดว่ามี ถ้าวัดตัว การพัฒนาทางสถาบัน มีหลายตัวความอยู่ยืนยาวของ functional differentiation อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ผมคิดว่า หมดดีมีลักษณะ การพัฒนาความรู้ที่ดีพอสมควร จากเมื่อสัก 10 ปีก่อนที่เรามีจากการขายยา คิดว่าความรู้เขาถึงระดับหนึ่งพอสมควร ในการที่จะจำขนาดนี้ ผมไม่ถึงกับจะสนับสนุนเขาร้อยเปอร์เซ็นต์ เพราะมีคุณภาพอยู่หลายท่าน

แต่ว่าเรามองด้วยสายตาที่เปิดกว้างขึ้น เป็นธรรมชาติมากขึ้น เราจะพบว่าปัญหาน่าสนใจประเด็นอยู่ตรงนี้แล้ว ถ้ามองว่า transition หรือเปล่า มันเป็น informal sector หรือเปล่า ซึ่งถ้าคิดแบบแต่ก่อนก็คือว่ามันเป็นสิ่งที่เราควรจะขจัดไป สลัม informal sector พวกหาบเร่ แผงลอย informal sector ซึ่งอยู่ในเรื่องเศรษฐกิจ หาทางป้องกันบ้านเมืองจะต้องพัฒนาถึงขั้นที่ทุกคนจะเปิดห้างสรรพสินค้าได้ ห้ามไม่ให้มีรถเข็นนี้ ที่จริงแล้วผมคิดว่า ถ้ามองอีกแบบหนึ่งก็คือ duality จะอยู่กับเรานานหรือเปล่า สมมติถ้าหมอต้อยู่กับเรา สมมติอยู่กับเราอีก 30 ปี คุณจะทำยังไง จะพัฒนายังไง หรือจะเอาเฉพาะไปเก๊สซอร์ต่าง ๆ ที่ไม่เคยมีเก๊สซอร์มาจริง ๆ น้อยมากที่เคยเจอ

เรื่องเศรษฐกิจก็เหมือนกัน มีของคนจนเมือง informal sector เรื่องชีวิตชุมชน ซึ่งผมอยากให้มีการพัฒนา ผมรู้สึกว่าบ้านเราไม่ค่อยมีอะไรเลย ชีวิตในเมือง ชีวิตชุมชนของ

เรา ซึ่งควรจะมีแหล่งกีฬา แหล่งศิลปะ เราไม่ได้เน้นชีวิตชุมชน ยังไม่ได้อยู่ใน index ของเรา เพราะฉะนั้น ตัวนี้ผมอยากให้มีด้วย

ผมขอสรุปเลย ผมมองภาพนี้ว่า สังคมเรามันมีลักษณะทวี ลักษณะ ลักษณะคู่ อยู่ค่อนข้างมากทีเดียว และที่ informal ดูเหมือนว่าใหญ่กว่า formal แล้วที่เคยคิดว่ามันจะชั่วคราวอาจจะไม่ชั่วคราว อาจจะอยู่ไปอีกนาน เพราะฉะนั้นน่าจะมีการปรับทัศนคติที่จะมองภาพ informal sector สอง การปรับทัศนคตินี้ อยากให้มองเชิงสถาบันเพิ่มมากขึ้น เราอยากให้พัฒนาเครื่องมือวัด informal sector เหล่านี้เพิ่มเติมขึ้น

ที่ผมพูดถึงการพัฒนาเชิงสถาบัน ขอสรุปบทบาทนิคหนึ่งนะว่า ถ้ามองในเชิงนี้ เราจะเห็นว่าการพัฒนาทางเศรษฐกิจของเราที่ผ่านมาตั้งแต่แผน 1 ถึงแผน 7 จุดใหญ่ที่สุดที่ประสบความสำเร็จ ถ้ามองในเชิงสถาบัน การเติบโตของ สถาบันตลาดของบ้านเรา สถาบันตลาด market place จากตลาดซึ่งมีอยู่เฉพาะจังหวัดใหญ่ ๆ ตัวเมืองใหญ่ ๆ เท่านั้น ในรอบ 30 ปีที่ผ่านมา ตลาดเพิ่มขึ้นเป็นหลายหมื่นแห่งในบ้านเรา ตลาดเป็นเหมือน infrastructure ให้การแลกเปลี่ยนให้กับลัทธิบริโภคนิยมให้กับอะไรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในบ้านเรา คือเอาชาวบ้านเข้ามา คือเอาชาวนาเข้ามา

เพราะฉะนั้น ถ้ามองในแง่นี้ ผมเห็นเลยว่า strength ของแนวพัฒนาจากบนสู่ส่วนล่าง ซึ่งรัฐบาลทำผ่านกลไกตลาด ผ่านกลไกสื่อสารมวลชน ผ่านกลไกความคิดเรื่อง consumerism สามตัวนี้เป็นหลัก แล้วทั้งสามตัวนี้เป็นเชิงสถาบันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นถ้าหากใครคิดจะพัฒนาในเชิงสมดุลมากขึ้น หรือพัฒนาจากล่างสู่บน น่าจะคิดการพัฒนาในเชิงสถาบัน ซึ่งเข้าไปด้านหรือแย้งกับกระแสตัวนี้ ตัวนี้ผมอยากจะขอฝากไว้ว่า สถาบันที่เราควรจะมีมอง เป็นยุคนิคส์ ก็คืออะไร ที่จะช่วยต้านกระแสหรือฝ่ากระแสการพัฒนาแบบวัตถุนิยมเชิงพาณิชย์ ขอขอบคุณ

กฤตยา : เพื่อไม่ให้เสียเวลานะคะ ดิฉันขอเรียนเชิญอาจารย์สุจิต บุญบงการ แสดงทัศนะต่อการนำเสนอของ อ.ธีรยุทธ ขอเรียนเชิญค่ะ

สุจิต : ขอบคุณมากครับ ก็พยายามที่จะวิจารณ์ ในสิ่งที่ อาจารย์ธีรยุทธได้เสนอมา อาจารย์พูดถึงบทบาทของ informal sector และทวิภาวะ ผมก็เลยมองถึงทวิภาวะว่า มันมีอยู่ในการเมืองไทย มีรัฐบาล 2 รัฐบาลซ้อนกันอยู่ มี รสช. หัวหน้าชื่อ สุนทร กับ สุจินดาอะไรก็แล้วแต่ แล้วก็รวม ๆ กันแล้วก็เป็นรัฐบาล อีกรัฐบาลหนึ่งก็คือ รัฐบาลของ

คุณอานันท์ แล้วก็ปรากฏว่าอาจารย์ธีรยุทธบอกว่า informal จะใหญ่กว่า formal แล้วก็ถามหาเอาว่า informal ทำท่าจะอยู่ตลอดไปด้วยซ้ำไป อย่างนี้ผมไม่ค่อยสบายใจเท่าไร กลับมาปัญหาเรื่องเกี่ยวกับที่อาจารย์ธีรยุทธเสนอไป ผมว่ามีจุดน่าสนใจหลายจุด แต่เอาจุดหลัก ๆ ขึ้นมาก็แล้วกัน

จุดแรกก็คือ เรื่อง projection เกี่ยวกับการเมืองและเศรษฐกิจในอนาคต กระผมเองยังไม่ไปแตะเศรษฐกิจ เพราะไม่ใช่ นักเศรษฐศาสตร์ มองไปเห็นหลายคนที่นั่งตรงนี้ก็แหงง ๆ แต่ก็ก็จะบอกว่า เห็นด้วยกับอาจารย์ธีรยุทธที่ว่า การเมืองนั้นก็มีส่วนกำหนดเรื่องเศรษฐกิจพอสมควร ถึงแม้ว่าในอดีตมันแยกออกมาตลอด แยกออกมาในความหมายที่ว่า เศรษฐกิจบ้านเราก็ดูขึ้นไปเรื่อย ๆ โดยที่ จะมีความผันผวนทางการเมืองแล้วก็มีผลกระทบ นักธุรกิจต่างประเทศจึงมีความกลัวอยู่เหมือนกัน การเมืองไทยนี่มันแปลกนะว่า เศรษฐกิจก็ไม่เคยไปยุ่งอะไรกับการเมืองเลย การเมืองมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อยในช่วง 3 ปีที่ผ่านมา แต่ก็ไม่ค่อยจะกระทบต่อเศรษฐกิจ นี่ก็เป็นจุดที่น่าสนใจในการสรุปเศรษฐกิจบ้านเรา แต่ในอนาคตผมก็เห็นด้วยว่า ความเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจกับการเมืองค่อนข้างจะมากขึ้น และมีแนวโน้มมากขึ้น อันนี้ก็นำไปอธิบายได้ ในช่วงแรกความเจริญเติบโต หรือระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจบ้านเรานั้นยังอยู่ในขั้นเริ่มต้น จึงไม่มีความผูกพันมาก

เช่นเดียวกับการเมืองก็ยังไม่มีการพัฒนาไปถึงจุดที่น่าเหมาะสม มันต่างคนก็ต่างดำเนินการกันไป แต่พอมาถึงจุดปัจจุบันนี้ มีความเกี่ยวข้องกันทุกระดับ ของการพัฒนาที่นี้ในเรื่องของ proposal ข้อคิดเห็นของท่านอาจารย์ธีรยุทธ ที่บอกว่าต่อไปนั้น ทหารยังมีอิทธิพลอยู่มาก เพราะว่าถือหลักว่ายังถอยยังสู้ ยังแพ้อย่างรุนแรงอย่างนี้ เป็นต้น ยังมีลักษณะที่เป็น insulated military democratic stage อันนี้ขอ question

ที่ผมยอมรับกฎของทหารคงจะมีอยู่ แต่คงจะไม่มาก ขนาดถึงจะบอกว่าเป็น military democratic stage ที่เป็นอย่างนั้น technocrat ยังมีอิทธิพลในการตัดสินใจ แต่คงไม่ถึงขนาด monopoly การตัดสินใจในลักษณะที่ อาจารย์ธีรยุทธ ใช้คำว่า insulated อยู่มาก ในขณะนี้น่าพจน์ เป็นอย่างนั้นจริง รัฐบาล รสช. รัฐบาลอานันท์มีจริง รัฐบาลเป็น technocrat รสช.เป็นรัฐบาลของทหารแล้วก็ทั้ง 2 ความคิด สองพวกมีความคิดตรงกันอยู่ อย่างหนึ่ง ก็คือว่า ความคิดของ technocrat หรือของนักคิดเป็นความคิดที่ดีของนักการเมือง ดังนั้นจะเห็นได้ว่านักการเมืองที่ดี หรือความคิดของประชาชนที่ดีจะเข้าไม่ถึง เรื่อง “บางกะเจ้า” เห็นชัดก็ยิ่งบอกว่า originate จากความคิดของนัก technocrat ให้อย่างนี้เป็น green area พวก “บางกะเจ้า” บอกผมทำมาตั้งนานแล้ว green area ตรงที่เป็นสีเขียวไปได้

ผมทำอยู่คุณรู้หรือเปล่า แล้วยุ่ ๆ คุณก็มาเอาของผมไปก็พิลึกนะ ผมทำอะไรผิด ผมทำถูก มาตลอด point ต่าง ๆ เหล่านี้จะไม่เข้าในรัฐบาล จนกระทั่งพวกนี้โวยวาย

แต่ต่อไปในอนาคต ผมมีความรู้สึกว่าบทบาทที่ อาจารย์ธีรยุทธใช้คำว่าสังคม (society) จะมีความเข้มแข็งขึ้น จะสามารถผลักดันอะไรต่าง ๆ เข้ามาในวงการรัฐบาลได้มากขึ้น ความรู้สึกที่ว่า การปกครองที่ดี และการตัดสินใจของทางการเมืองก็就会被ผูกขาดโดย technocrat ไม่ค่อยเชื่อ ผมว่ามันจะ phase out ก่อนข้างจะเร็ว ผมคิดว่า phase out ก็คือว่ามันไม่มีการยึดอำนาจครั้งไหน ที่ผู้นำในการยึดอำนาจปลดอำนาจเร็วเท่านี้เลย ปลดอำนาจเร็วไม่ได้หมายความว่าเขาพ้นจากตำแหน่งเร็ว แต่ถ้าเขายอมอะไรต่าง ๆ นี่เร็วกว่าที่เกิดขึ้นเมื่อสัก 20-30 ปี การยึดอำนาจครั้งหนึ่งในสมัยก่อนต้องทำใจได้ว่าไฮ้คงจะต้องเป็นปี สิบปี ห้าปี หรือไม่ได้ประกาศเป็นทางการ ในครั้งนี้ เป็นที่รู้กันอยู่แล้ว เมื่อมีการยึดอำนาจก็ปรากฏว่ามันมีแรงต่าง ๆ ที่คอยถ่วงคอยต้าน คอยวิพากษ์วิจารณ์ คอยทำอะไร ทำให้เขาอยู่ในสถานะที่ค่อนข้างจะอยู่ได้ลำบากต่อไป

จุดที่ผมมองได้ว่า อันนี้เป็น strength ของ society เป็นความเข้มแข็งของสังคมซึ่งกำลังมีมากขึ้น ฉะนั้นระยะเวลาของการเปลี่ยนอำนาจของทหาร เมื่อเปรียบเทียบกับแล้วจะสั้นลงและมีแนวโน้มสั้นลง ๆ ตามความเจริญเติบโตของ ความเข้มแข็งของสังคม คือ growth rate of society จะมีอยู่ ทำให้มีอิทธิพลของทหาร หรือว่าความพยายามของทหาร ในการที่จะยึดอำนาจลดลงไป ดังนั้นก็เห็นด้วยตรงที่ว่าแบบที่อาจารย์ธีรยุทธบอกว่าคงจะต้องพัฒนาสังคมให้เข้มแข็งเพื่อใหการพัฒนาที่ยั่งยืน ผมคิดว่าสังคมเรากำลังก้าวไปสู่อนาคตได้ดีพอสมควร

และอาจจะศึกษาสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ เช่น รัฐสภา อาจจะศึกษาตัวอย่าง role ของ NGOs ค่อนข้างจะเข้มแข็งมากแล้วก็มีความบทบาทสูง แล้วก็สามารถที่จะผลักดันอะไรอย่างน้อยก็ในระดับความสนใจของประชาชน คือ เรียกร้องความสนใจจากประชาชน ความสนใจของผู้นำ ความสนใจของสื่อมวลชนได้มากขึ้น NGO กำลังประชุมเป็น counter ของ World Bank ขณะนี้ก็เป็นตัวอย่างที่ดี เป็นตัวอย่างที่สร้างสรรค์ของสังคม แต่จุดนี้อาจจะมองอะไรที่อีกหยาบต่าง ๆ หรืออาจจะไม่ต่างก็ได้ ผมมีความรู้สึกว่า ทหารมีอำนาจน้อยลง ถึงแม้ว่าจะยังคงมีอิทธิพลอยู่ มีทฤษฎีที่ว่าด้วย power deflation การลดลงของอำนาจ ผู้มีอำนาจลดลง จะใช้อำนาจมากขึ้น และที่ใช้อำนาจมากขึ้น ฐานะตัวเองก็จะต่ำลงยิ่งขึ้น และเมื่อถึงจุดหนึ่งก็จะหมดไป

ทฤษฎีว่าด้วยการปฏิวัติ เขาจะบอกว่ารัฐบาลที่สุญนาที่สุดท้าย คือ รัฐบาลที่ไม่มีอำนาจแล้ว ฉะนั้นจุดจุดนั้นก็จะเป็นจุดจบของรัฐบาล จากการต่อสู้ของประชาชนก็เป็นเรื่องของอดีต ดังนั้นผมคิดว่า ทหารในระยะหลัง เขาคงคิดค่อนข้างฉลาดขึ้นกว่าเมื่อก่อน ก็คือได้พยายามจะประนีประนอมมากขึ้น ก่อนที่จะมานั่งหุ้ซื่อๆไปเหมือนเมื่อก่อน แต่จะเป็นจริงหรือเปล่า ก็คอยดูกันต่อไป ผมมีความเชื่อว่า เขาค่อนข้างจะรู้เกี่ยวกับอะไรมากขึ้น ดังนั้นผมไม่ค่อยแน่ใจว่าเขาจะพยายามที่จะต่อสู้อย่างหลบๆซ่อนๆ ผมยังมีความเชื่อว่า หลังจากมีเลือกตั้งแล้ว ผมไม่ได้เชียร์พรรคการเมืองพรรคไหน หลังจากการเลือกตั้งแล้ว เขาอาจจะมีการอิทธิพลอยู่ระยะหนึ่ง อาจจะเป็นระยะที่สั้นๆ แต่ถึงจุดจุดนั้น พลังทางสังคม พลังทางการเมือง ที่อยู่นอกระบบราชการ จะดันเข้ามาและเขาก็จะต้องเปลี่ยนความคิดใหม่ ก็ไม่ได้หมายความว่า จะทำให้เขาสามารถครอบงำทางการเมืองได้อย่างที่คาดคิดไว้

ในจุดของประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชานิยม ก็มีการพัฒนาแบบทวิภาวะ ที่อาจารย์ธีรยุทธ พุด ผมอยากจะตั้งเข้ากับการเมืองที่ซัดกว่าที่พูดออกไป ผมมองว่ามีความสำคัญอยู่สองสามจุด คือ ผมเองไม่ใช่ผู้รู้เรื่องประชากร ก็ทราบว่าการประชานิยมทำอะไรกันบ้าง ทราบแต่ไม่มาก ไม่บังอาจจะแสดงมาเป็นผู้รอบรู้ หรือผู้เชี่ยวชาญทางประชากร แต่อยากจะชี้ให้เห็นเพิ่มเติมอย่างนี้ อาจารย์ธีรยุทธ พุดว่าการพัฒนาแบบทวิภาวะ ที่มันมี informal sector และ formal sector ควบคู่กันไป มันทำให้คนใน 2 sectors มีอะไรต่าง ๆ ที่ค่อนข้างจะทำให้คนออกไปกันได้ อันนี้จะก่อให้เกิดทวิภาวะ ของคุณภาพประชากร และเมื่อมีทวิภาวะของคุณภาพประชากร ก็ก่อให้เกิดทวิภาวะของการเมือง

คือคุณภาพของประชากรซึ่งเติบโตใน sector ที่มัน formal ผ่านโรงเรียนอย่างดี ขึ้นมาถึงระดับมหาวิทยาลัย เข้าไปทำงานในสถาบันที่มีชื่อเสียงอะไรต่าง ๆ ความคิดความอ่านของบุคคลเหล่านี้ ก็กลายเป็นระดับของคนผู้นำ ซึ่งหนังสือพิมพ์ชอบลงข่าว คอรัปชั่นบุคคลวันนี้ ทำนองนี้เป็นต้น หรือว่าหนังสือพิมพ์ผู้หญิง ก็จะชอบมาสัมภาษณ์ภรรยาท่าน ลูกท่านสามีท่านเป็นใครแล้วถึงรูปหล่อ ๆ หนอยครวนี้อีกพวกหนึ่งที่โตมาใน informal sector ซึ่งมีมากในประเทศกำลังพัฒนา

ผมไปประชุมร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านวิชาการด้านการสงคราม เขาพูดถึง informal sector ว่ามีอยู่มหาศาล แล้วก็ debate กันในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ด้วยกันว่า จะคิดอย่างไรจะ count อย่างไรจะตั้งเข้ามาอยู่ ในการวิเคราะห์ในภาพรวมของ economy อย่างไร ซึ่งผมคิดว่ามีความสำคัญเช่นที่ผมพูด

อยากจะเสริมว่า คนที่เติบโตเข้ามาใน informal sector จะต้องถูก Socialize โดยกระบวนการ informal ค่อนข้างมาก แล้วพวกนี้ความคิดความอ่านในการมองปัญหาของสังคม ในการมองปัญหาตัวเอง และการมองปัญหาต่าง ๆ คนละอย่าง เมื่อเป็นคนละระดับ อย่างนี้การเมืองจึงมี 2 พวก คือ นักการเมืองพวกที่ไม่ซื้อเสียงกับพวกที่ชอบซื้อเสียง คือ นักการเมืองที่หาเสียงกับพวก informal sector ก็ต้องหาเสียงอย่างหาบเร่แผงลอยได้ไม่ได้ จะต้องเอาใจพวกนี้ พวกนักการเมืองหรือว่าประชาชนที่อยู่ใน formal sector ก็คิดอีกอย่าง คิดคนละแบบก็เกิดปัญหาที่ผมเรียกว่า เป็นทวิภาวะในทางการเมือง คือมีนักการเมือง สองพวกที่มีความเห็นไม่ตรงกัน แล้วขัดแย้งกันในบ้านเมืองเราลักษณะเช่นว่านี้เป็นลักษณะ ที่น่าสนใจ ของประเทศกำลังพัฒนา คือ ว่าเป็นการพัฒนาก่อให้เกิดทวิภาวะ duality ทั้งในส่วนที่เป็น สังคม เศรษฐกิจ และกการเมือง แต่ปัญหาวามันก่อให้เกิด dichotomy หรือแปล คือมันไม่ประสานกันเลย ใครอยู่ใน formal sector แล้วจะไม่อยู่ใน informal ปรากฏว่าไม่ พัฒนาไปแบบนี้ บางทีเราก็มักจะมีคนที่อยู่ใน formal sector ก็อาจจะเข้าไปพัวพันอยู่ใน กิจกรรมของ informal sector ได้ ซึ่งอันนี้เองมันก่อให้เกิดความเชื่อมโยง ในลักษณะซึ่ง แปลกประหลาดในสังคมไทย

ผมอยาก จะเสนอความคิดเช่น คนที่มีอันจะกินหลายคน ที่ผมคิดว่าเขาอยู่ใน ระดับที่เป็นอยู่ใน formal sector คือ ทำงานทำการเป็นเรื่องเป็นราว อยู่ในสถาบันที่ใช้ได้ แต่ในการทำกิจกรรมบางอย่างเขาอาจจะไป ไปยุ่งกับพวก informal ด้วย เช่นอาจจะ มี side line เป็นเจ้าของรถเช่าให้คนเช่ารถเช่าทำนองนี้

คือให้ข้อคิดว่าเรามีความเชื่อมโยงกันระหว่าง สอง sectors พอสมควร หรือว่า คน ที่มีการศึกษาอยู่ ที่ผ่าน formal education บางทีก็ชอบไปหาหมอดี คือซื้อก็เลยไป โรงพยาบาล ซื้อก็เลยไปเข้าคลินิก บางทีก็แวะร้านขายยา เป็นหวัดซื้อยาหน่อย แล้วบางที คนมีการศึกษาสามารถเลือกยาได้ ยานี้ผมไม่เอา ผมไม่ชอบ ผมไม่กิน เกิดมีขึ้นระหว่างผู้ซื้อ กับผู้ขาย แลกเปลี่ยนความคิดกัน โดยที่หมออยู่ข้าง ๆ ไม่รู้เรื่องคือ หน้าบ้านผมมีคลินิก แล้วก็มีร้านขายยาติดกันเลย ผมสังเกตดูเหมือนกันว่า ร้านขายยา คนเข้ามากกว่าคลินิก แล้วก็บางทีเข้ามาร้านขายยาบอก ปวดท้องเอาไงดี ผมก๊ง ๆ เหมือนกันกับบอกว่า ปวดท้องก็ไปหาหมอ ร้านหมออยู่ข้าง ๆ ไม่ไป เห็นไหมไปร้านขายยาขอ ยาแก้ปวดท้อง หรือยาแก้ปวดหัว แก้เจ็บคอ

ที่นี้สิ่งเหล่านี้มันไม่ได้ใช้เฉพาะคนใน informal sector เท่านั้นใน formal sector ก็ ทำด้วย มันมีความเชื่อมโยงในแง่พฤติกรรม คำถามว่าในแง่พฤติกรรมของคนสองกลุ่ม ที่มี

ความเชื่อมโยงกันมันทำให้การประสานระหว่าง formal sector และ informal sector มันไปด้วยกันได้ไหม? มันช่วยพัฒนาให้ informal sector เจริญขึ้นได้ไหม แต่โดยสรุปก็คือว่า ขณะนี้ในแง่ของการพัฒนาทั้ง การเมือง เศรษฐกิจ สังคมมันมีผลกระทบต่อคุณภาพของประชากร ที่ผมมองว่าคุณภาพของประชากรนั้น มันค่อนข้างจะแตกต่างกัน ในแง่ของความคิด ในแง่ของความรู้สึก ในแง่ของรสนิยม ในแง่ของการพัฒนาที่ได้ ถึงแม้ว่าเราจะมีพื้นฐานบางอย่างที่เหมือนกัน เช่น ความผูกพันโดยเชื้อชาติ ความผูกพันโดยภาษา ความผูกพันโดยประวัติศาสตร์ หรือความผูกพันโดยการอบรมจากพ่อแม่ของบรรพบุรุษต่าง ๆ

แต่ในการรับความเจริญในการ expose ตัวเองออกมา ที่มันเป็น duality มันก่อให้เกิดการพัฒนาวัฒนธรรม และคุณภาพ ในลักษณะที่เป็นสองรูปแบบได้ ขณะนี้เป็นอย่างนี้ ผมมองดูเป็นสองทาง และสองทางนี้ก็เกิด consequence 2 ทาง คือ ด้าน economics และด้านการเมือง ซึ่งทำให้เกิดแนวทางของการพัฒนา คำถามก็คือว่าเราจะปล่อยไว้อย่างนี้ และให้มันเปลี่ยนของมันเอง หรือว่าเราจะหาทางทำให้มันเข้าหากันให้มากกว่านี้ หรือว่าไม่ต้องทำอะไร มันก็ต้องเป็นไปในทิศทางของมัน ผมคิดว่ามันมีโอกาสที่มันจะ absorb เข้ามาและ duality นี้มันอาจจะลดน้อยลง อันนี้ผมอาจจะ optimistic หลายคนอาจจะ pessimistic โดยการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจการพาณิชย์และอุตสาหกรรม จุดนี้เป็นจุดที่เป็นตัวชี้ คือถ้าการเจริญเติบโตเศรษฐกิจ พาณิชย์และอุตสาหกรรม มีความเจริญกระจายมากพอ มันจะ integrate เข้ามาหากัน

ที่ในแง่ของวัฒนธรรมความคิด และความเชื่อถือ ผมมองในขณะนี้ สื่อมวลชนเป็นตัวสำคัญ ในการทำให้เกิดค่านิยมอะไรบางอย่าง ที่มันอาจจะเหมือนกัน คือคนจน คนรวยก็ดูทีวีเหมือนกัน ดูทีวีช่องเดียวกัน ดิฉันครออย่างเดียวกัน ความแตกต่างระหว่างละครสี่ห้าของนั้นมันอาจจะไม่ต่างกันมาก คนใช้ชอบดูบ้านสาวโสด คนอีกคนชอบดูละอองดาว มันก็น่าน่าพอ ๆ กัน ฉะนั้นมันไม่ต่างกัน ผมมองว่าอันนี้มันไม่มีความเชื่อมโยง

แต่อันหนึ่งที่ผม กำลัง worry คือมันเริ่มจะมี elite culture หรือว่าเป็น culture ซึ่ง ช่อน culture ของกลุ่มคนชั้นนำ elite ที่นี้คนชั้นนำเตี้ยนี้ ก็พยายามเอาตัวคนชั้นนำอยู่แล้ว เช่น ต้องไปเล่นเทนนิส ดิกอล์ฟ มีบ้าน มีรถ เตี้ยนี้ก็เริ่มเชิบบฐานะว่า ถ้าดิกอล์ฟอย่างเตี้ยไม่ใช่เป็น the real elite ต้องขี่ม้าด้วย ชักจะยุ่งแล้ว คือมันต้องมีอะไรทับกันเป็นชั้น ๆ หรือว่าถ้าดิกอล์ฟก็บอกว่าสนามไหน ถ้าสนามถูกไปไม่ดี ต้องสนามนี้ถึงจะดีได้ มันเป็นชั้น ๆ ขึ้นมา

สิ่งที่ผม worry ก็คือว่าจะเริ่มมีการ พยายามจะฉีกตัวเอง สร้างคุณภาพตัวเองให้เหนือกว่า elite ด้วยกันเอง อยากจะใช้ชื่อว่า super elite หรือว่า อภิมหา elite ถ้ามีอย่างนั้นเกิดขึ้น แต่จุดนี้ผมไม่ค่อยเป็นห่วงเพราะเป็นคนจำนวนน้อย แต่ปัญหาคือว่าความเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มคนที่อาจจะเรียกว่า upper middle class กับ middle class และ lower middle class ถ้ามันสามารถเชื่อมโยงกันได้ ให้ระบบทวีภาวะมันลดน้อยลงไป และกลายเป็นการก่อตัวใหม่ของวัฒนธรรมกลางของสังคม จุดนี้เป็นจุดที่ผมคิดว่า น่าเป็นไปได้ แต่ผมคิดว่ามันเป็นไปได้

คุณภาพประชากรกับระบบการศึกษา

เสนอรายงานโดย ดร. อุทัย คุลยเกษม
วิจารณ์โดย ดร. อภิชาติ พันธเสน

คุณภาพประชากรกับระบบการศึกษา

ผู้เสนอรายงาน : ดร.อุทัย ดุลยเกษม

ผู้วิจารณ์ : ดร.อภิชัย พันธเสน

กฤตยา : ขอเรียนเชิญท่านวิทยากรต่อไป อาจารย์อุทัย ดุลยเกษม และอาจารย์อภิชัย พันธเสน ดิฉันขอแนะนำอย่างสั้น ๆ อาจารย์ทั้งสองท่านได้ชื่อว่าเป็นอาจารย์มวลชน อาจารย์อุทัย เป็นอาจารย์ประจำ คณะศึกษาศาสตร์ ที่มหาวิทยาลัยศิลปากร อาจารย์อภิชัย พันธเสน เป็นอาจารย์อยู่คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กำหนดการเดิมนั้น ดร.โกวิท วรพิพัฒน์ อธิบดีกรมสามัญศึกษาจะมาเป็นผู้วิจารณ์บทความของ อาจารย์อุทัย ซึ่งแม้แต่เมื่อต้นอาทิตย์นี้ท่านก็ยังยืนยันมาว่าท่านมาได้ ที่นี้ด้วยความผันผวนของระบบราชการไทยก็เกิดการประชุมควั่นขึ้นมา ท่านก็เลยมาไม่ได้ แล้วก็ด้วยความกรุณาของ อาจารย์อภิชัย ซึ่งดิฉันมีความซาบซึ้งมาก เพราะด้วยความเรียบง่าย ท่านบอกว่ายินดีที่จะมา แล้วเราก็ภูมิใจมากที่ได้ท่านมาเพราะว่า ท่านก็เป็นผู้ที่ได้ศึกษาและค้นคว้าถึงเรื่องระบบการศึกษาของไทยมานาน บทความที่อาจารย์อุทัยจะเสนอจะเป็นบทความซึ่งเป็นแนวความคิด เราก็หวังที่จะจากผู้เข้าร่วมสัมมนา โดยเฉพาะท่านผู้ที่เป็นผู้ปฏิบัติว่าท่านจะมีทัศนะอย่างไร กับแนวความคิด ที่จะเสนอโดยอาจารย์อุทัย หลังจากที่ได้ฟังคำวิจารณ์จากอาจารย์อภิชัยแล้ว รวมทั้งทัศนะของท่านต่อการเสนอของอาจารย์ธีรยุทธแล้วก็คำวิจารณ์ของอาจารย์สุจิต ขอเรียนเชิญอาจารย์อุทัย

อุทัย : ก่อนที่ผมจะเริ่มเสนอ ผมอยากจะขอแก้ข้อมูลข่าวสาร ในฐานะที่ผมอยู่ในแวดวงการศึกษา เพราะว่าประวัติศาสตร์จะบันทึกซ้ำ แล้วก็เก็บข้อมูลข่าวสารไว้ในอนาคตข้างหน้า คือผมไม่ได้เป็นรองศาสตราจารย์ เป็นอาจารย์ธรรมดา รองศาสตราจารย์อะไรนี่โปรดขี้ออกด้วย แล้วอันที่สองก็ไม่ได้เป็นรองอธิการ ลาออกวันที่ 30 เมษายนตัวเองแล้วตอนนี้ไม่เป็นแล้วนะครับ เพราะฉะนั้นช่วยให้ประวัติศาสตร์ถูกต้องด้วย เพราะที่แล้ว ๆ มาประวัติศาสตร์บิดเบือนมามากแล้ว ขอให้แก้กันให้ถูกต้องด้วยขอบคุณมากครับ

ด้วยเหตุที่ผมเตรียมบทความเสนอเพื่อให้อธิบดีกรมสามัญศึกษาวิจารณ์ ตอนที่ทางเจ้าภาพเชิญให้ผมเขียนบทความ ท่านก็กรุณาแจ้งว่า ท่านอธิบดีกรมสามัญจะเป็นผู้วิจารณ์ เพราะฉะนั้น วิธีเขียนของผม จึงเขียนเพื่อให้คนบางคนที่อยู่ในใจวิจารณ์ แล้วก็ยังเชิญท่านติดตามการสำคัญมาวิจารณ์ไม่ได้ เป็นเรื่องที่น่าเสียดาย และเท่าที่ผมได้ทราบมาด้วยความภูมิใจก็คือว่า เมื่อท่านอธิบดีกรมสามัญศึกษามาวิจารณ์ไม่ได้ เจ้าภาพก็ได้พยายามอย่างยิ่งจะติดต่อผู้รู้ นักวิชาการหลายท่านมาวิจารณ์งานของผม ปรากฏว่าไม่มีผู้ได้รับ เข้าใจว่าคง

รังเกียจที่เห็นชื่อผู้เขียน ในที่สุดก็ไปได้อาจารย์อภิชัย จากธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นพรรคพวกผม เพราะฉะนั้นเวลาฟังอาจารย์อภิชัย ให้ฟังหูไว้หู

ในแง่หนึ่งก็ดี เพราะบทความของผมเป็น concept paper ซึ่งเจ้าภาพต้องการให้เขียนอย่างนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่การประชุม ผมจะพูดสั้น ๆ เพื่อว่าจะให้อาจารย์อภิชัยได้ใช้เวลาเสนอ แล้วก็อยากให้ท่านทั้งหลายได้มีโอกาสได้เสนอความคิดเห็นด้วย เพราะอาจารย์อภิชัยเป็นผู้ที่อยู่ในมหาวิทยาลัย เราเองไม่ใช่เป็นผู้ซึ่งลงไปจัดการในการศึกษาแท้จริง บางท่านที่นั่งอยู่ที่นี้ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาที่แท้จริง ก็ขอความกรุณาด้วยประเด็นที่ผมจะพูดมีประมาณ 3-4 ประเด็นใหญ่ ๆ คือ

ประเด็นแรกเป็นเรื่องของ คุณภาพประชากรที่พึงประสงค์ ถึงแม้ว่าผมไม่ใช่นักประชากร วันนี้ก็จะเอาเขียงมาตั้งบนคอ ประเด็นที่ 2 เป็นเรื่องการศึกษา ในลักษณะที่จะช่วยเกื้อกูลให้ประชากรไทยในอนาคต มีคุณภาพที่พึงประสงค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมไทยซึ่งมันเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ในแง่ของคุณภาพประชากรผมเสนอไว้ใน paper โดยตั้งประเด็นไว้ว่า คุณภาพประชากรจะมาตีความว่า อะไรคือคุณภาพประชากรที่พึงประสงค์คำถามแรก ที่ผมถามขึ้นมาในฐานะที่เป็นประชาชน ใครเป็นผู้นิยามว่า คุณภาพประชากรที่พึงประสงค์นั้น ควรจะมีลักษณะอย่างไร คำถามนี้ผมคิดว่า คนที่อยู่ในแวดวงการศึกษาของรัฐ ถือเป็น monopoly ที่จะนิยามคำนี้โดยว่า คุณภาพที่พึงประสงค์นั้น ควรจะมีลักษณะอย่างนั้น อย่างนี้ ผมคิดว่า ในฐานะประชาชนต้องถามว่า คุณภาพประชากรที่พึงประสงค์นั้น ใครมีอำนาจสูงสุดในการนิยาม ผมตั้งคำถามแล้วเดี๋ยวจะได้อภิปราย

ที่นี้ ผมแยกต่อไปอีกว่า ในแง่ของคุณภาพประชากร ต้องพิจารณาเป็น 2 ด้าน ด้านหนึ่งคือ สิ่งที่ผมเรียกว่า เป็นคุณลักษณะที่เป็นสากลของประชากรทั่วไป เป็น universal characteristic ของประชากร ผมคิดว่า อันนี้เป็นเอกลักษณ์ของรัฐ อันนี้แล้วแต่จะเอารูปแบบไหนมานิยามคำนี้ให้ชัด สมมติเราจะนิยาม ตามหลักของพระพุทธศาสนาก็ได้ ผมคิดว่าสมมติถ้าเราถือตามหลักของพุทธศาสนา อยากจะเอาหลักของสัปปริสธรรมมาพูดก็ได้ว่า มีลักษณะ 7 ประการของบุคคลิก ลักษณะคุณภาพของประชากรไทย เริ่มตั้งแต่ธัมมัญญาตาไปถึงอัตถัญญาตา ถึงบุคคลัญญาตา 7 ประการ อันนี้ก็ถือว่าเป็นหลักสากล ถึงแม้ว่าใช้กรอบแนวพุทธมาจัดพัฒนา ผมว่าทุกสังคมปรารถนา คุณลักษณะอันนี้ของประชากร ท่านทั้งหลายที่ไม่คุ้นเคยกับทางแนวคิดของสัปปริสธรรมนี้ เดี่ยวค่อยคุยกันก็ได้ แต่ผมว่าเป็นประเด็นที่หนึ่งที่ผมอยากให้พิจารณาว่า จริง ๆ อาจจะต้องมีบางอย่างที่เป็นสากลได้ ในแง่ของคุณภาพประชากรไทยในภายภาคหน้า

ในส่วนที่สอง ที่ผมอยากเสนอให้พิจารณาคือ ผมคิดว่า มันมีลักษณะที่ผมเรียกว่า เป็นคุณลักษณะของประชากรไทย ที่แปรเปลี่ยนไปตามลักษณะของวัฒนธรรม แปรเปลี่ยนไปตาม ลักษณะของยุคสมัย ที่ผมอยากจะเรียนว่าเป็น culture of specific หรือเป็น temporary specific categories ของประชากร ซึ่งผมคิดว่า ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันตลอดเวลา ประเด็นที่สองนี้เอง ที่จะต้องพิจารณาประกอบเป็นเรื่องของบริบท ทางด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง และเศรษฐกิจ ซึ่งอาจารย์ธีรยุทธและอาจารย์สุจิต ได้พูดไปแล้ว ผมจะพูดถึงประเด็นนี้ด้วยเหมือนกัน

ในประเด็นที่สองนั้น ผมคิดว่าสำคัญมาก ที่จะต้องพิจารณาเพราะว่า ถ้าเราพิจารณา ตอนนี้ อัตราการเปลี่ยนแปลงของ socio-economic political cultural contents เปลี่ยนแปลงเร็วมาก ในรอบยี่สิบปีหลังนี้ ถ้าท่านทั้งหลายยังมีชีวิตอยู่ก่อนหน้านี้สัก 30 ปีอย่างรุ่น ของอาจารย์ระพี จะเห็นว่า ถ้าพูดกันถึงเรื่องอัตราของการเปลี่ยนแปลง 20 ปีหลังนี้ อัตราของการเปลี่ยนแปลง เร็วกว่าในรอบ 30 ปีก่อนมาก เรียกว่าเทียบกันไม่ได้เลย ตรงนี้เองผมคิดว่า เวลาเรามานั่งพูดถึงเรื่องการศึกษา เราจะต้องพิจารณาที่จะจัดการศึกษาอย่างไร ที่จะให้ สอดคล้อง สร้างเสริมกับสิ่งเหล่านี้ ให้มีคุณลักษณะของประชากรไทย ที่พึงปรารถนา

ระบบการศึกษาที่เป็นอยู่ ผมเห็นว่า มันมีปัญหาเรื่องของวิธีคิด Magaret Mead นักมานุษยวิทยาที่มีชื่อเสียง สนใจเรื่องพระธรรม เธอเขียนไว้นานแล้วประมาณ 20 ปี ซึ่งเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ผมจะพูด คือ Mead ได้บอกว่าเรื่องของการศึกษา เป็นเรื่องของ การถ่ายทอดวัฒนธรรม หรือถ่ายทอด wisdom จากคนรุ่นนี้ ไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง ที่นี้มี 3 รูปแบบของการเรียนรู้ หรือการถ่ายทอดวัฒนธรรม อันที่ 1 ซึ่งเป็นมาตลอดเวลาคือเรียกว่า post figurative system ระบบการถ่ายทอดความรู้โดยที่เอาผู้ใหญ่เป็นหลัก ผู้ใหญ่รู้ทุกอย่างแล้วคิดว่าเด็กควรจะเป็นยังไง คนที่จะมีชีวิตข้างหน้าจะเป็นยังไง แล้วเด็กเรียนจากผู้ใหญ่ เรียนจาก พ่อ ปู่ ย่า ตา ทวด เรียนจากครู ระบบการศึกษาไทยตั้งอยู่บนกรอบแนวคิด อันนี้ ครู คือผู้ที่รู้ดีที่สุดใช้วิธีแบบ post figurative system

แต่ถ้าจากประวัติศาสตร์ของการเปลี่ยนแปลงของสังคม จะเห็นว่าถึงแม้จะมี post figurative system อยู่ในการเรียนรู้ wisdom หรือเรียนรู้วัฒนธรรม และสิ่งต่าง ๆ ที่ถ่ายทอด จากคนรุ่นเก่า ได้แปรเปลี่ยนไป เมื่อสังคมเปลี่ยนเขาไม่ได้เรียนจากคนรุ่นก่อน แต่เขาเรียน จากคนรุ่นเดียวกัน เรียกว่าเป็น co-figurative system เป็นระบบที่เขาเรียนรู้ พ่อแม่ก็เรียนรู้ จากเพื่อนร่วมรุ่น เด็กก็เรียนรู้จากเพื่อนรุ่นเดียวกัน แต่ก็เรียนรู้จากคนรุ่นก่อนด้วย ในเมื่อ สังคมนี้ยังเปลี่ยนไม่มาก post figurative ยังมีผลเพราะ ปู่ย่า ตาทวด พ่อแม่ รู้เยอะ คนรุ่น

หลังรุ่นน้อย แต่พอสังคมเริ่มเปลี่ยนมากขึ้น สองอันต้องประกอบกัน คือระหว่าง post figurative กับ co-figurative system มันเกี่ยวข้องด้วย

เมื่อเรามาคุในแง่ของสังคมปัจจุบัน ซึ่งผมพูดแล้วว่า อัตราการเปลี่ยนแปลงของสังคมทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมเร็วมาก ตรงนี้ post figurative มีส่วน contribution กับการเรียนรู้ไม่มากนัก พ่อแม่ ผู้ปกครอง ครู หลายอย่างรู้ไม่ทันหมด ไม่สามารถที่จะเป็น model ที่สำคัญของการเรียนรู้ ของคนรุ่นใหม่ได้ เพื่อนฝูงมีได้เหมือนกัน แต่ไม่แน่นแฟ้นไปแล้ว ตอนนี้อยู่ยุคที่ การเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ซึ่ง Mead บอกว่าถึงตอนนี้มาถึงยุคที่เรียกว่าเป็น free figurative culture หรือ free figurative system กลายเป็นว่าผู้ใหญ่ต้องเรียนรู้จากเด็ก หมายความว่าจริง ๆ แล้วแทนที่เด็กจะเรียนรู้จากผู้ใหญ่ ผู้ใหญ่ต้องเรียนรู้จากคนรุ่นใหม่ ตรงนี้จะเรียกว่าเป็น informal หรือ formal ก็แล้วแต่ที่จะใช้ศัพท์

แต่ผมคิดว่าประเด็นที่ผมอยากจะพูด โดยเทียบกลับไปของอาจารย์ธีรยุทธ กับ อาจารย์สุจิต ผมว่าในแง่ของระบบการศึกษาปัจจุบัน รัฐควบคุมมากขึ้น แม้จะยอมให้เอกชนจัดการศึกษา แต่ว่าควบคุมเรื่องหลักสูตร ควบคุมสารพัด ห้องเรียนยังควบคุมเลยต้อง 5 8 อะไรอย่างนี้ นี่ผมคิดว่าตรงนี้ ในแง่ของการถ่ายทอดไม่ว่าจะเป็น post figurative, co-figurative หรือ free figurative system มันเกิดขึ้นทั้งในสองระบบ ถ้าใช้ศัพท์ของอาจารย์ธีรยุทธ อาจารย์สุจิต คือเกิดขึ้นทั้งใน formal sector และ informal sector ถ้าพูดภาษาผมก็หมายความว่ามันเกิดขึ้นจากในระบบโรงเรียนที่รัฐจัด เกิดขึ้นจาก transmitting agents ทั้งหลายที่อยู่ในกรอบของรัฐ เจ้า transmitting agent หรือ socializing agents ซึ่งเป็นครอบครัวก็ดี เป็นสถาบันอาชีพที่เรียกว่าเป็น professional socialization เป็นสื่อมวลชนก็ได้ เป็นเพื่อนก็ได้ สารพัดที่สามารถจะให้การศึกษากับประชากรของสังคม น้าหนักมันอยู่ตรงนี้ ผมถึงเห็นตรงกับอาจารย์ธีรยุทธ กับอาจารย์สุจิต น้าหนักที่ให้การศึกษามิเฉพาะให้จากในระบบโรงเรียนเรียกว่าเป็น schooling system ซึ่งเป็นระบบ formal แต่มันได้มาจากสิ่ง ถ้าใช้ศัพท์อันนี้ละ informal system ค่อนข้างมาก คือได้มาจาก socializing agents นอกกรอบโรงเรียนค่อนข้างมาก

คำถามก็มีว่า ถ้าเราคิดว่า คุณลักษณะของประชากรที่เราอยากเห็นหรือพึงปรารถนา ในสังคมที่เปลี่ยนแปลง น่าจะต้องพิจารณาว่าอะไรบ้างที่ formal system ทำได้ดีที่สุด หลายเรื่องผมคิดว่า formal system ซึ่งขึ้นอยู่กับ post figurative system นี่ไม่ทำงานแล้ว ผมว่าทำไปแล้วไม่มีประโยชน์

ตอนนี้เราก็คแบบเดียวเท่านั้นคือ เราต้องเพิ่มจำนวนเวลาเรียนมากขึ้น กรอกความคิดไปอย่างเดียว 6 ปีไม่พอแต่ก่อน 4 ปีไม่พอเพิ่มเป็น 6 ตอนนี้จะเป็น 9 แล้ว เพราะเราคิดว่าทุกอย่างต้องให้จากผู้รู้คือ father knows best ให้จากข้างบนลงข้างล่าง แต่ผมคิดว่าระบบแบบนี้ ถ้าเราคำนึงถึงว่ามันมี socializing agents อยู่ข้างนอกทำหน้าที่ให้การศึกษาแก่ประชากรมากกว่า ประเด็นที่ควรพิจารณา จะดึง socializing agents อื่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการอย่างไร ซึ่งที่แล้วมาเราปล่อยไปตามยถากรรม ผมคิดว่าหลายเรื่องเราไม่ควรเสียเวลามาก เพราะการจัดการศึกษาของรัฐมันแพง และมันยุ่งยากไม่ทันการต่อการเปลี่ยนแปลง แต่ส่วนที่เป็น informal sector หรือ socializing agents อยู่นอกระบบ มันปรับตัวเร็วกว่า เพราะฉะนั้น ผมอยากจะเสนอเป็นประเด็นไว้ ก็คือว่า ในแง่ของการจัดการศึกษาเพื่อคุณภาพประชากรของไทย ในทศวรรษหน้า ในอีก 10 ปีข้างหน้า

ประเด็นที่ผมพิจารณามากก็คือ เราจะใช้ socializing agents เหล่านี้มาให้เกิดประโยชน์อย่างไร ให้ได้มากที่สุด เพราะถ้าเราไปทุ่มอยู่กับเรื่องของรัฐ วันนี้ท่านอธิบดีไม่ว่าผมกำลังจะบอกท่านว่าล้มเสียเถิดเรื่อง 9 ปีที่เราจะทำ เพราะมีฉะนั้นท่านคิดของท่านเป็น post figurative system อย่างเดียว ตอนนี้กระผมอยากจะเสนออย่างนี้สั้น ๆ เป็นประเด็นไว้ ทั้งหมดมีอยู่ใน paper แล้ว

ผมขอพูดประเด็นสุดท้ายว่า สิ่งที่เราคาดหวังจากระบบโรงเรียนได้ มีอะไรบ้าง ผมคิดว่า โรงเรียนให้ได้ไม่มากเลย สิ่งที่เราคาดหวังไว้มาก บังเอิญคนรุ่นเราไปติดกับคำขวัญว่า กล้วยไม่ออกดอกข้าฉันใด (คงจำได้ของอาจารย์ระพี) การศึกษาไทยเป็นไปฉนั้น ผมว่ามันผิดตั้งแต่ต้นอยู่แล้ว การศึกษายังไม่ทันออกดอก คนพูดออกดอกทั้งตัวแล้ว ผมคิดว่าการแก้ปัญหาการศึกษาเป็นยาหม้อใหญ่ ผมคิดว่ามันครอบความคิด อันนี้ผมคิดว่า โรงเรียนให้ได้ไม่กี่เรื่อง อันที่หนึ่ง ที่ผมว่า โรงเรียนให้ได้ส่วนที่เป็น fact figure ให้ได้มาก เราขัดเขียดเข้าไปมากแล้ว ยิ่งตั้งพื้นฐานความคิดว่า ครูคือผู้รู้ดีที่สุด เป็นสายพานส่งทอดความรู้ให้แก่ผู้เรียน แต่ถามว่าความรู้ที่ให้ทันสมัยไหม เกี่ยวข้องไหมกับชีวิต คำถามนี้ไม่ถามเลย และหลาย ๆ เรื่องล้าสมัย แต่ที่เราให้เยอะ เรารู้หมดเลยว่าแสงเดินทางจากดวงอาทิตย์มาโลกเท่าไร ใช้เวลาเท่าไร ไม่รู้ไปทำไม เรารู้ทุกอย่าง แม่น้ำโพโตแมท แม่น้ำไนล์ แม่น้ำฮวงโห เรารู้หมด แม่น้ำมูล แม่น้ำชีไม่รู้เรื่อง ถามว่าสิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องกับไหม เป็นคำถามที่ schooling system จะต้องถามคำถามพวกนี้

อันที่สอง โรงเรียนให้ได้ คือระบบคุณค่า นาสเนใจ value ที่โรงเรียนให้ได้กลายเป็น value ที่เป็น value เมือง เตรียมคนให้รับระบบคุณค่าแบบเมือง ไม่ว่าเรื่องอะไรทั้ง

หลาย ที่เราให้ในโรงเรียน การตรงต่อเวลา การนอน การกิน ต้องกินกับช้อนส้อม เป็นของเมืองทั้งนั้น ฉะนั้น ของที่อยู่ในหมู่บ้านเราถือว่า ใช้ไม่ได้ เราถูกไปโดยที่ตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ทุ่งโสร่งก็ทุ่งไม่ได้ ถือว่าไม่ทันสมัย เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราให้เขาไป ถามว่าเราเตรียมคนเข้ามาอยู่เมือง ใช้ไหม การเตรียมคนเข้าสู่เมือง อาจจะดีก็ได้ modernize มากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันเราก็ได้ถูก value ซึ่งเป็น village value เทากับเราถูกพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ของเราเองด้วย อันนี้ก็ถามคำถามว่าระบบ schooling ให้ value ซึ่งให้ได้จริง แต่ว่าในแง่เนื้อหาคงจะต้องพิจารณา

อันที่สาม ที่โรงเรียนให้ได้คือ เรื่องทักษะ ความชำนาญ ไม่ว่าในเรื่องอะไร เป็นเรื่องของการเขียน การคิด การคิดเลข เย็บผ้า เพาะถั่วออก อะไรก็แล้วแต่ อย่างสอนเกษตรลูกผม 3 คนเพาะถั่วออกกันย่น ผมเพาะกระป๋องทุกปีเลย เวลาลูกขึ้น ป.2 เวลาถั่วอะไร เมียผมร้องไปด้วย ด่าไปด้วย ทำให้ลูกทุกวัน นี่เรื่องทักษะไม่รู้ได้จริงหรือเปล่า แต่โรงเรียนให้ได้ แต่โรงเรียนไหนให้ได้มากได้น้อยก็แล้วแต่ แต่ถ้าจะให้จริง ๆ โรงเรียนให้ได้ คาดหวังได้ว่าทักษะโรงเรียนให้ได้ แต่น่าสนใจเหมือนกัน ทักษะที่ให้ให้เป็นทักษะที่สามารถจะมาใช้ได้ในสังคมเมือง ทักษะที่โรงเรียนเอามาใช้ได้ เมื่อคุณเปลี่ยนวิถีชีวิตมาใช้ในสังคมเมือง เพราะเค้าไม่เคยสอนวิธีไหนในโรงเรียน กลับไปใช้ในสังคมชนบท ใช้ไม่ได้ ขุดดินอะไร ทำไม่ได้หมด ทักษะที่ให้ในโรงเรียน เป็นทักษะที่เหมาะสมจะใช้ในชีวิตของสังคมเมืองแต่ให้ได้

อันที่สี่ ที่ผมคิดว่าโรงเรียนให้ได้ เป็นเรื่องของความคิดสร้างสรรค์ แต่ก่อนไม่เคยได้เลย ในสมัยก่อนที่ผมเรียนหนังสือ เข้าใจว่า สมัยผมอ่านชีวิตของอาจารย์ระพี วาดเขียนที่ไร ต้องมีขวดน้ำกับแก้ววางบนโต๊ะวาดกันอยู่นั้นแหละ 10 ปีต่อมาก็มีพวก ส้มโอบ้าง อะไรบ้าง วางไว้ เตี้ยวนิดีขึ้นเยอะ โรงเรียนที่จังหวัดนนทบุรีขึ้นเยอะ เล่นดนตรีตรงดนตรี ในระดับมัธยมเรายังไม่ค่อยให้ความคิดสร้างสรรค์ นี่ในการเรียนการสอน เรียกว่าตัดความอยากรู้อยากเห็นออกหมด ใครแหยมมามาก นอกจากครูยังไม่ทันดา เพื่อนร่วมห้องด่าก่อนแล้วอะไรอย่างนี้เป็นต้น ผมคิดว่า อันนี้โรงเรียนให้ได้ ถ้าสามารถจัดให้ดี ๆ เหมาะในแง่ของสร้าง curiosity อีกอันหนึ่งก็คือว่าโรงเรียนให้ได้ และคาดหวังได้ คือการสร้างเสริมนิสัยการใฝ่รู้ให้กับผู้เรียน อันนี้ขึ้นอยู่กับกระบวนการเรียนรู้ที่ครูจะนำมาสอน ที่แล้วมาเราทำโดยที่ เราให้เด็กนั้นจำค่อนข้างมาก เพราะฉะนั้นการใฝ่รู้ก็ไม่ค่อยเกิด คนที่จบแล้ว ผู้ที่จบก็คือจบการศึกษาจริง ๆ จบแล้วชีวิตนี้ โดยเฉพาะผู้ที่จบปริญญาเอก ไม่อ่านหนังสืออีกเลย ตั้งแต่ออกมาจาก มหาวิทยาลัยพอ จบแล้วจบกัน แต่ผมคิดว่า ถ้าทำให้ดีเราคาดหวังได้จากระบบ schooling system โดยทำให้คนมีความใฝ่รู้ และผมว่า อันนี้น่าจะมีความสำคัญมาก ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

อีกอันหนึ่ง ที่ผมคิดว่า โรงเรียนสามารถจะทำได้ แต่ไม่เคยได้ทำมาก คือ การสร้างสิ่ง ที่ผมเรียกว่าเป็น ความสามารถในการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยทั้งหลาย ผมคิดว่า ที่เรา พบกันอยู่ในปัจจุบันนี้ อาจารย์ธีรยุทธก็ดีใคร่ก็ดี ผมว่ามันเป็นผลพลอยได้จาก control condition ภายในระบบจริง ๆ ระบบการศึกษา ไม่ต้องการจะผลิตคนแบบคุณธีรยุทธ อันนี้ ไปผ่าเหล่า ระบบการศึกษาต้องการคนเชื้อง ๆ แบบผมเป็นต้น เขาไม่ต้องการผลิตคน ประเภทที่มีความคิดสร้างสรรค์ ได้แย้งทั้งหลาย แต่ว่าโรงเรียนสร้างได้ถ้า learning process ทำใหม่ จัดใหม่ อันนี้ที่ผมอยากจะฝาก ผมเตรียมเรื่องนี้ให้ ดร.โกวิทนะวันนี่ ท่านโชคดี แล้วที่ท่านไม่มา ผมคิดว่าระบบโรงเรียนเราหวังได้อันนี้

แต่ที่ผมคิดว่า สำคัญมากที่โรงเรียนได้ ทั้งให้และทำลาย ระบบการศึกษาทั้งหมดก็คือ ว่าระบบ schooling system ให้ความชอบธรรมให้ legitimacy กับผู้ที่ผ่านเข้าไปใน ระบบ อันนี้ ในแง่หนึ่ง เป็นของดี แต่ในแง่หนึ่งเป็นการทำลาย สิ่งที่เราเรียกว่าการศึกษา ความหมายที่แท้จริง เพราะคนที่ผ่านระบบเข้าไปแล้ว ถูกตีตราว่าเป็นผู้มีการศึกษา เพราะฉะนั้นคนที่ผ่านระบบอยู่ในส่วนที่อาจารย์สุจิตต์ว่า เป็น informal sector เป็นผู้ไร้ การศึกษาเพราะไม่ได้รับ some listing ทุกประการ ตามที่ประกาศนียบัตรเขียนไว้ เพราะ ระบบการศึกษาถ้าคุณผ่านเข้าไปได้แล้ว เดินออกมาโดยไม่รู้เรื่องอะไรเลยก็จะเป็น educated man แต่ถ้าเข้าไปแล้วออกกลางคัน เช่น เรียนปริญญาโทจน course work จบหมด แล้วทำวิทยานิพนธ์ไม่สำเร็จ ไม่ได้ปริญญาโททั้ง ๆ ที่รุ่งเช้าส่ง ต่างกันวันเดียวเท่านั้นเอง ระดับการศึกษาต่างกันเยอะ เพราะฉะนั้นตัวนี้ระบบมันให้คนที่เรียนมา สมมติว่าเรียนรู้ทุก เรื่อง แต่ว่าบังเอิญไม่ได้ประกาศนียบัตร ถือว่าเป็นผู้ไม่รู้ โรงเรียนให้ตัวนี้ ตัวนี้ทำลายสิ่งที่ เรียกว่า การศึกษาในความหมายกว้าง เพราะอันนี้เองผมถึงคิดว่า รัฐ monopoly ระบบ การศึกษา ปรารถนาคือตัวนี้ไว้ ถ้าโรงเรียนไหนไม่ทำตามนี้ จะไม่รับรองวิทยะฐานะ ถือว่าไม่มี ความรู้จะครับ เรียนไปไม่มีความรู้ กพ.ไม่รับรองถือว่าไม่ใช่ความรู้ที่ถูกต้อง ตรงนี้ผมคิดว่า น่าจะต้องตั้งคำถาม ในฐานะที่ท่านทั้งหลายเกี่ยวข้องว่า มันเหมาะหรือเปลากับยุคสมัยที่มัน เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่าง รวดเร็วทั้งในแง่เศรษฐกิจ การเมือง ผมไม่พูดซ้ำ ก็อยากจะตั้งคำถามไว้ให้อาจารย์อภิชัยว่าต่อ เพื่อไม่ให้เสียเวลามาก เพราะว่าผมพูดนานคี่วเลยเพล ขอบคุณมากครับ

กฤตยา : เรียนอาจารย์อภิชัยต่อเลยนะคะ

อภิชัย : สวัสดีครับ ท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกท่าน ผมเองก็ความจริงที่รับมา ณ เหตุผลจริง ๆ ก็อยากจะมาไล่ตะไถ่อุทัย โทษ ใช้ถ้อยคำที่ไม่ค่อยสุภาพแต่ว่า

กฤตยา : เป็นถ้อยคำใน informal sector

อภิชัย : ที่สำคัญที่ผมได้เรียนรู้ในวันนี้ก็คือ มีเทคนิคใหม่ในการเขียน paper คือเขียนตามความคาดหวังของคนที่จะมาวิจารณ์ ผมไม่เคยทำอย่างนี้มาก่อน แต่ความรู้สึกว่าวันหลังอาจจะเอาไปทำบ้าง ผมคิดว่าอาจารย์อุทัยได้ตั้งเป็นประเด็นไว้ที่น่าสนใจก็คือ ได้พูดถึงเรื่องคุณภาพว่า คุณภาพมันมีลักษณะอย่างไร แล้วก็การจัดการศึกษาควรจะจัดอย่างไรถึงจะได้คุณภาพตามที่ต้องการ ผมคิดว่าประเด็นที่สำคัญก็คือว่า ทำอย่างไรถึงจะจัดการศึกษาที่อาจารย์อุทัยใช้คำว่าเพื่อจะจัดการหรือใช้คำว่า cope กับการเปลี่ยนแปลงนี้ ผมคิดว่าเป็นประเด็นที่น่าสนใจ แม้กระทั่ง paper นี้จะเขียนให้อาจารย์โกวิทอ่าน ผมคิดว่าเวลาพวกคุณไปอ่านก็ต้องระวังกันมาก เพราะว่ามันมี inconsistency ใน paper นี้เยอะ อ่านไปแล้วอาจจะมีปัญหา อันนี้ก็อยากจะบอกเพื่อนเอาไว้ก่อน เวลาเขียนอะไรอย่าไปนึกว่าคนเขาปัญญากว่า เขียนแบบนี้แล้วจะโดนปรับกลับทีหลังได้ ผมคิดว่า ประเด็นที่อาจารย์อุทัยพยายามชี้ให้เห็นคือ ประเด็นที่สำคัญของเรื่องการศึกษาที่จะจัดการศึกษาเพื่อจะไปปรับกับการเพิ่มคุณภาพของประชากร อาจารย์อุทัยได้ชี้ว่าโรงเรียนมีความสามารถที่จะทำอย่างนี้ได้ 6-7 ข้อที่อาจารย์อุทัยได้พูดไว้ แต่ทำไมไม่ไปโรงเรียนถึงได้เป็นอย่างนี้ อันนี้อาจารย์อุทัยไม่ได้ชี้ให้เห็นชัด และถ้าโรงเรียนเป็นอย่างนี้มันจะไปพัฒนาคุณภาพของประชากรได้จริงหรือเปล่า อันนี้ผมคิดว่าเป็นประเด็นที่ค่อนข้างจะไม่ค่อยปะติดปะต่อกันใน paper อันนี้ เพราะฉะนั้นผมคิดว่าเรื่องนี้ก็คงจะเป็นเรื่องที่สำคัญ

โดยสรุปอาจารย์อุทัยได้เปลี่ยนวิธีการมองค่อนข้างจะรวดเร็วก็คือว่า เปลี่ยนจาก formal มาเป็น informal sector ผมคิดว่า ขณะนี้พวกเราทั้งหมดที่นั่งกันอยู่ในที่นี้ตั้งแต่เข้าค่อนข้างจะเห็นตรงกันว่า ในที่สุดแล้ว formal sector เป็นแค่ยอดภูเขาน้ำแข็ง และ informal sector มันใหญ่ เพราะฉะนั้นต่อไปนี้ เราควรจะต้องให้ความสนใจในด้านของ informal sector แต่ว่าพวกเราที่เป็นนักวิชาการทำงานวิจัยอะไรต่าง ๆ ไม่ค่อยอยากจะไปแตะ informal sector เพราะยาก แล้วเวลาจะพูดอะไรให้เป็นวิทยาศาสตร์ตามแนวของ new theory philosophy มองในลักษณะความนุ่มที่ test ได้ จับต้องได้นี้ลำบาก เพราะมันเป็น non-formal sector อันนี้เป็นจุดอ่อนในทางวิชาการโดยทั่วไปเพราะว่าเราไปยึดติดแน่นกับ new theory philosophy ในการที่จะบอกว่าอันนี้เป็นวิทยาศาสตร์หรือไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ผมคิดว่าประเด็นที่ผมอยากจะมาคุยใน paper นี้มีค่าน้อยซึ่งก็จะให้มันสอดคล้องกันก็คือว่า ผมชอบที่อาจารย์อุทัยพูดถึงเรื่องการให้คำจำกัดความ โดยพยายาม define ถึงคุณภาพสากลกับคุณภาพเฉพาะยุคเฉพาะสมัย ผมคิดว่าคุณภาพสากลคงไม่ต้องไปพูดอะไรให้มาก เพราะว่างจริง ๆ แล้วอาจารย์อุทัยคงจะเพ่งนึกได้ตอนที่ไปเขียนถึงสรุป ก็คือพูดถึงคำว่าสติปัญญา

ว่าอันนั้นคือ คุณภาพสากล คือการจัดการศึกษาอย่างไรก็ตามมันต้อง สร้างสติปัญญาก่อนให้ สามารถที่จะรู้เท่าทันทุกสิ่งทุกอย่าง อันนี้ผมคิดว่าถ้าเราจะใช้ภาษาคณิตศาสตร์มาพูดก็คือ sufficient condition แต่การศึกษาเฉพาะยุคเฉพาะสมัย หรืออาจารย์อุทัยใช้คำว่า cope ถ้าหากว่าเป็นคณิตศาสตร์เราก็พูดว่าเป็น necessary condition อันนี้ก็เป็นเรื่องของ การศึกษาความรู้ทางด้านเทคนิคที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตคือ แม้แต่ในยุคสมัยเดียวกันแต่ใน คนละสังคม เช่นในสังคมเมืองกับสังคมชนบท เทคนิคในการที่จะเอาตัวรอดอยู่มันจะต้องเป็น เทคนิคคนละอย่าง เพราะว่าถ้าเอาผมไปปล่อยไว้กับชาวเขาที่ยังค้าข้าวกินอยู่ เอาข้าว เปลือกไว้ให้ผม ผมก็ไม่รู้ว่าจะช่วยตัวเองได้อย่างไร เพราะว่าเดี๋ยวนี้ผมแม้กระทั่งจะติดไฟก็ ยังต้องอุ่นอาหารด้วยไมโครเวฟแล้ว เมื่อเป็นอย่างนี้เทคนิคในการที่จะให้อยู่รอดในสังคมที่ ต่างกัน ขึ้นกับเงื่อนไข เป็น necessary condition ว่า ในสังคมชนะนั้นคุณภาพอย่างนี้เราจะ สร้างขึ้นมาได้อย่างไร

แต่ว่าแค่นั้นยังไม่พอ เพราะในที่สุดแล้วคุณภาพที่จริง ๆ ที่คงทนถาวรตลอดไปก็คือ ความสามารถในทางปัญญาที่อาจารย์อุทัยพูดถึง เรื่องความสามารถในการวิเคราะห์ และ ที่สำคัญการมีสติ หมายความว่า เลือกเอาว่าอันไหนดีไม่ดีซึ่งถ้าหากว่าจะสรุปอย่างที่ พ.ต.ท.รุ่งโรจน์ พูดเมื่อเช้านี้ก็คือว่า อาจจะต้องผลิตคนดีก่อนแล้วก็มาพูดถึงคนเก่ง เพราะ ฉะนั้นคนดีคงจะเป็น sufficient condition แต่ necessary condition นั้นก็จะต้อง พยายามเอาตัวรอด ความหมายนี้ก็มีปัญหาอีกนะครับ ปัญหาคือว่าจริง ๆ เวลาเราพูดถึง คนดี บางทีเราอาจจะ imply ว่าคนไม่เก่ง เพราะฉะนั้นจะมาพูดว่าเป็นคนดีก่อนแล้วจึง มาเป็นคนเก่งทีหลัง เพื่อจะให้มันเป็นทั้งคนดีคนเก่ง แต่ผมคิดว่าความหมายในเรื่องความ สามารถทางสติปัญญาอันนี้เป็นความหมายที่ลึกซึ้งมากกว่า คือหมายความว่าทำอะไรถึง ทำให้มนุษย์นั้นมีชีวิตอยู่ในสังคม อย่างที่สามารถที่จะสร้างความสุขให้กับตัวเองแล้วก็เพื่อน มนุษย์ได้ อันนี้ผมคิดว่าเป็นสิ่งที่เป้นสากล แล้วก็มีคุณสมบัติอะไรต่าง ๆ อยู่ใน ความหมายนั้น เพราะฉะนั้นการเป็นคนดีที่พูดแบบอาจารย์นั้นไม่พอ กรณีนี้ย้อนกลับไปถึง ที่คุณธีรยุทธได้พูดก่อน คือเราได้พยายามที่จะเอาแบบฝรั่งมาคือว่า ดูที่แรกดูในชั้นแง่ของ ปริมาณก่อน แล้วก็มาดูทางด้านเศรษฐกิจ ตอนหลังก็เรื่องสังคม เพราะเราไม่ยอมเริ่มจาก พื้นฐานของเรา เราเอาความคิดของฝรั่ง เพราะฉะนั้นเราก็วิ่งตามไปเรื่อย เมื่อฝรั่งเขาเริ่ม เปลี่ยนเราถึงได้เริ่มเปลี่ยน ผมถึงว่าอันนี้ผมเห็นท่านอาจารย์ระพีพิทักษ์หน้า ผมคิดว่าท่าน อาจารย์ระพีเป็นคนให้สติกับพวกเราว่า เราตั้งหลักจากจุดยืนที่เราอยู่ นี่ ผมคิดว่าเป็นเรื่อง ที่สำคัญ ที่ผมเคารพท่านอาจารย์ระพี เป็นพิเศษเพราะว่า ท่านไม่เคยเรียนเรื่องกล้วยไม้ แล้วก็ไม่ได้อ่านเมืองนอกเมืองนาอะไรที่ไหนก็เรียนจากที่แม่โจ้ แล้วท่านก็สามารถที่จะ วิเคราะห์อะไรต่าง ๆ ได้ หรือว่าอย่างอาจารย์ประเวศก็เหมือนกัน ท่านไม่ได้พูดไม่ได้เรียน

ทางเรื่องสังคม เพราะว่าไม่ได้เอาความคิดฝรั่งมากี่เลยมีความคิดบริสุทธิ์ ไม่เหมือนพวกเราที่เสียตัวกันมาเรียบร้อย

ประเด็นที่อยากจะให้พิจารณา ก็คือว่าเมื่อเรามี concept ในเรื่องคุณภาพว่า necessary condition เป็นอย่างนี้ sufficient condition เป็นอย่างนี้แล้ว การศึกษาที่ควรจะต้องจะเป็นอย่างไร ที่นี้ถ้าหากว่าพอเราดูที่ formal sector ก็ดันอย่างที่อาจารย์อุทัยได้ชี้ให้เห็น ทำไมมันดัน อาจารย์อุทัยได้ชี้สาเหตุไว้ชัดเจนเลย ก็คือว่าระบบการศึกษามันเป็นระบบใหญ่ ระบบอยู่ย่ำและรวบอำนาจไว้ในส่วนกลาง แต่จริง ๆ แล้วมันมีมากกว่านั้น เพราะว่าจริง ๆ แล้วการศึกษามันเป็นบริบทหนึ่งของการเมืองไทย เมื่อการเมืองของไทยมันเป็นเผด็จการมาตลอด เพราะฉะนั้นการเมืองมันก็ครอบระบบการศึกษา ที่สำคัญก็คือว่าการเมืองมาสร้างการเมืองของประเทศในระดับใหญ่ สร้างการเมืองในลักษณะพิเศษในระบบการศึกษานั้นมากก็คือ กระทรวงศึกษา อาจารย์ประเวศเคยพูดถึงว่า กระทรวงมหาดไทยเป็นกระทรวงมาเพียวว่ามันเป็นหลุมดำ ใคร ๆ ไปที่นั่นถูกดูดไปหมด ความจริง กระทรวงศึกษาก็เหมือนกัน พวกรัฐมนตรีจากที่ไหนที่ไหนมาพอไปอยู่ในกระทรวงศึกษาที่ถูกข้าราชการในกระทรวงศึกษาครอบ ที่มันเป็นอย่างนี้ เพราะว่า โครงสร้างของการจัดการศึกษาในกระทรวงศึกษามีลักษณะที่เป็นแบบแบ่งหน้าที่กันไปตามชั้นของการศึกษา ประถม มัธยม อะไรต่าง ๆ รวมทั้งฝึกหัดครู อาชีวะทั้งหลาย ทำให้แต่ละฝ่ายมีผลประโยชน์ที่จะต้อง protect นอกจากนั้นการที่เราเอาผู้บริหารการศึกษามาจากนักการศึกษาที่ไปเรียนมาจากระบบอเมริกัน ซึ่งสอนให้คนรู้แต่เทคนิคในการเรียนการสอน เพราะฉะนั้นเมื่อรู้แต่เทคนิคการเรียนการสอนมาบริหารการศึกษา มันก็โง่หมด อย่างที่เราเห็นกันอยู่ ไม่สามารถที่จะเข้าใจการศึกษาได้ถูก อาจารย์อุทัยโชคดี ที่เรียนทางด้านการศึกษาแล้วพยายามแหวก ออกมาได้ เพราะฉะนั้นก็เลยสามารถที่จะคิดอะไรได้กว้างขวางมากกว่า ถ้าหากว่าไปอยู่ใน ระบบนั้นก็คงจะถูกระบบเข้าไปครอบทั้งหมด เพราะฉะนั้น เราจะเห็นได้ว่า ถ้าเราจะไปคิดแก่การศึกษาอันนี้ก็คืออธิบายว่า ทำไมสิ่งที่โรงเรียนสามารถจะทำได้ทั้งหมดจึงทำไม่ได้ เนื่องจากว่า ระบบการศึกษาใหญ่ที่มันไปครอบมันมีความสลับซับซ้อนของมันค่อนข้างจะมาก และไม่รู้ว่าจะไปแก้ได้อย่างไร ผมคิดว่าเราอย่าไปสนใจมันเสียดีกว่า ในเมื่อมันเป็นส่วนน้อยขอให้มันตายไปตามธรรมชาติของมันก็แล้วกัน

ผมคิดว่า การจัดการศึกษาที่สำคัญก็คือ เมื่อเราต้องการจะให้การศึกษาสร้างสติปัญญา เราจะต้องจัดการศึกษาที่ไม่ทำลายภูมิปัญญาของชาวบ้านที่มีอยู่ ภูมิปัญญาทางจริยธรรมอะไรต่าง ๆ ผมได้เขียนบทความไปเมื่อประมาณสองอาทิตย์ที่ผ่านมา ชี้ให้เห็นว่าการศึกษานี้เป็นหัวขบวนของการทำลายพุทธศาสนา เพราะว่าเมื่อต้องการศึกษาออกมาจาก

วัดแล้ว ทำให้ทางวัดเหลือแต่ทำแค่พิธีกรรมต่าง ๆ แล้วชาวบ้านก็ร่วมกับวัด โดยที่สนับสนุนพิธีกรรม ไปวัดเฉพาะมีพิธีกรรมอย่างเดียว ทางวัดจึงไม่สามารถที่จะเป็นผู้นำทางด้านการสอนทางด้านจริยธรรมอะไรต่าง ๆ ได้ ที่จริงมีวิธีการที่จะทำยังไงถึงจะให้ทางวัด สามารถที่จะให้ระบบการศึกษาที่ดีเป็นทางเลือกที่สำคัญอีกระบบหนึ่งได้ เพียงแต่ว่า กระทรวงศึกษา หันไปให้ความสนใจ หรือสนับสนุนการศึกษาในวัดในรูปแบบที่เหมาะสมก็สามารถที่จะช่วยอะไรต่าง ๆ ได้เยอะ อันนี้เป็นการศึกษานอกระบบอันหนึ่งที่ผมคิดว่าน่าจะพิจารณา

อันที่สองก็คือว่า ทำอย่างไรเราถึงจะพยายามจัดการศึกษาให้มันสอดคล้องกับชุมชน ตามความหลากหลายต่าง ๆ ผมคิดว่าเป็นประเด็นที่สำคัญ ซึ่งขณะนี้วิธีการที่จะทำก็คือ ถ้าเราสามารถไปทำงานกับครูในระดับที่ทำงานในโรงเรียนที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นรายโรงเรียนไปได้ ผมคิดว่ามันเริ่มที่จะมีแนวทางที่ปฏิรูปได้ ผมเองก็มีโครงการอยู่ร่วมกับโรงเรียนประถมศึกษาที่บ้านบึงมะค่า ตำบลมาบตาชังโกเอน อำเภอครบุรี จังหวัดนครราชสีมา เราพยายามทดลอง สามารถจะทำอะไรให้มากไปกว่าโรงเรียนที่ถูกครอบงำอยู่กับระบบการศึกษา ลักษณะที่สาม ก็คือทำอย่างไร เราถึงจะพยายามจัดการศึกษาให้มันมีลักษณะเป็นเครือข่ายของความรู้ หมายความว่าสถาบันการศึกษาทั้งหมด จากอุดมศึกษาจนกระทั่งถึงสถาบันการศึกษาท้องถิ่น รวมทั้งสถาบันการศึกษาในหมู่บ้าน โรงเรียนประถม หรืออะไรต่าง ๆ รวมทั้งวัด พยายามสร้างในลักษณะเป็นเครือข่ายของความรู้ เพื่อที่จะให้ทั้งขบวนการเป็นขบวนการสร้างความรู้ขึ้นมาใหม่ เป็นประเด็นหนึ่งที่ผมคิดอยู่ หน่วยงานที่สำคัญอีกอันหนึ่งคือองค์การพัฒนาเอกชนหรือ NGOs ซึ่งผมคิดว่าน่าจะเริ่มมีบทบาทที่สำคัญ ผมคิดว่างานของ NGOs เป็นเรื่องที่ผมหรือสถาบันอุดมศึกษา หรือใครก็ตาม พยายามที่จะทำงานเปลี่ยนแปลง จนพยายามสร้างพลังสังคมให้เข้มแข็งอย่างที่คุณธีรยุทธว่า ก็คงจะต้องไปเชื่อมโยงกับ NGOs ในส่วนนี้มากขึ้น

นอกจากนั้นแล้วผมคิดว่า ในสังคมปัจจุบันเป็นสังคมที่จำเป็นต้องใช้สื่อต่าง ๆ มาก การที่อุดมศึกษาต่าง ๆ ได้มีโอกาสเข้าไปใช้สื่อมากขึ้น ผมคิดว่ามันก็มีอิทธิพลสำคัญ ตัวอย่างที่เราเห็นอยู่ เติญมีเพื่อนเป็นอาจารย์ในคณะผมสามารถเข้าไปชกแซกอยู่ในช่อง 11 ได้ก็ ทำให้มีรายการอะไรต่าง ๆ ที่ผลิออกมาได้บ้าง แต่ที่อันนี้เป็นแนวโน้มที่ดีเพราะว่า ขณะนี้เราก็มีรายการรักษาดนตรีของมหิดล โลกวิทยาศาสตร์อะไรต่าง ๆ ผมคิดว่าการใช้สื่อประเภทนี้ คงจะต้องมีความสำคัญมากขึ้นในอนาคต แล้วก็อันนี้เป็นเรื่องที่จะพยายามสร้างภูมิปัญญา คือสร้างทั้งสองอย่างคือ สร้างสติปัญญาซึ่งเป็น sufficient condition ขณะเดียวกันก็สร้างความสามารถในการจัดการกับการเปลี่ยนแปลงที่มันเกิดขึ้น

กฤตยา : ขอบคุณมากค่ะอาจารย์ ขณะนี้เนื่องจากเราเริ่มช้า เราจะให้โอกาสท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งทางฝ่ายผู้ปฏิบัติได้ซักถาม หรือเปิดอภิปราย หรือแสดงทัศนะกับบทความสองบทความ ทั้งของอาจารย์ธีรยุทธและของอาจารย์อุทัย รวมทั้งประเด็นทัศนะที่ท่านผู้วิจารณ์ทั้งสองท่านได้เสนอไว้ ไม่ทราบว่ามีท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาท่านใด ขอเชิญเลยคะ มีไหมคะ เราจะใช้เวลา 15 นาที ในการที่จะให้แสดงทัศนะ แต่คิดค้นเข้าใจว่าคนไทยเครื่องร้อนช้านะจะเป็นธรรมดา ก่อนอื่นในช่วงที่ท่านยังเครื่องไม่ติด ขอถือโอกาสตรงนี้ได้ชี้แจงว่า อันที่จริงแล้วโดยบังเอิญ ท่านวิทยากรทั้งสี่ท่านของเราลงเฝ้าเดียวกัน หมายถึงว่า มีความคิดสอดคล้องต้องกันค่อนข้างมาก ถ้าจะให้คิดค้นสรุปก็คือว่า ถ้าเราจะเน้นเรื่องคุณภาพของคน โดยที่โยงกับระบบการศึกษาก็ดี ระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง รวมทั้งภาคป่ายจะพูดถึงสิ่งแวดล้อมแล้วก็จะระบบสาธารณสุขนั้น เราต้องทอดตาไปทั่วแผ่นดิน หมายถึงว่าเราจะทอดตาอยู่แค่กรอบ ในห้องที่เราอยู่ไม่ได้ อันนี้ก็เป็นประเด็นอันหนึ่งที่ทำให้ผู้จัดโดยเจตนาเชิญวิทยากรจากหลากหลายสาขา เพื่อมาสะท้อนทัศนะจากสาขาอื่น ๆ ซึ่งมองเรื่องประชากร อันที่จริงแล้วสาขาประชากรเองก็มีข้อจำกัดในตัวเอง คิดค้นคิดต่างๆ สาขาหมายถึงทุก ๆ สาขาวิชา เราไม่ควรจะกำหนดเป็นกรอบในกะลาครอบ คือให้มองไปที่อื่นด้วย

สังคมจะเจริญไม่ได้ ถ้าเราไม่ให้ทัศนะที่หลากหลายนั้นดำรงอยู่ได้ ความหลากหลายไม่ได้แสดงถึงความแตกต่าง ครั้งหนึ่งฝ่ายซ้ายในฝรั่งเศสบอกว่า ข้อคิดที่ดีที่สุดนั้นมาจากฝ่ายขวา ทัศนะที่ดีที่สุดอาจมาจากศัตรูของท่านเอง เพราะฉะนั้นสิ่งซึ่งท่านวิทยากรได้เสนอไว้ในที่นี้ก็เป็นประโยชน์มากสำหรับพวกเราซึ่งได้ชื่อว่าเป็นนักประชากร ที่จะได้สำรวจตรวจสอบบทบาทของตนเองว่า ทิศทางและคำว่าคุณภาพประชากร ซึ่งอันที่จริงแล้วเป็นนามธรรมมาก คำว่าคนดี หรือคำว่าสติปัญญานั้น เราจะหมายถึงอย่างไร สิ่งซึ่งสังคมให้เราอยู่ทุกวันนี้มันจะเป็นอย่างนี้หรือไม่ ความคิดหรืออะไรก็ตามจะมีกระแสหลักอยู่ที่ตรงนี้ เราเรียกเป็น formal sector ก็ได้ แล้วก็ยังมีกระแสรอง ซึ่งจริง ๆ แล้วคือกระแสเลือก อยู่มากมายหลากหลายในสังคม ถ้าเราไม่ยอมให้กระแสเลือกเหล่านี้เกิดขึ้นได้ในสังคม สังคมก็จะพัฒนาไปในทิศทางที่ถูกต้องได้ยาก ถ้าเราให้กระแสหลักครอบงำอยู่ตลอดเวลา นั่นก็คือเราพยายามจะทำให้สังคมเข้าสู่ระบบเผด็จการมากขึ้น ไม่ทราบว่าท่านเครื่องร้อนหรือยัง เรียนเชิญ อาจารย์นายแพทย์เทพพนม

เทพพนม : ผมนายแพทย์เทพพนม เมืองแมน คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหิดล คือมีงานของผมที่ได้ออกไปชุมชนทั้งในเขตเมืองในเขตชนบทบ่อยครั้งที่เดียว ทางด้านการเมืองซึ่งผมก็เห็นว่ามีความสำคัญมากทีเดียว จึงอยากจะเรียนถาม ดร.อภิชาติ ผมออกหน่วยแพทย์เคลื่อนที่บ่อยครั้ง ทั้งในต่างจังหวัดแล้วก็ในกรุงเทพฯ ผมก็พยายามถามชาวบ้านที่มารับการ

รักษาจากผมว่า ถ้าคนเขาให้เงินแล้วให้ไปลงคะแนนจะเอาไหม ก็ปรากฏว่า ไม่มีสักคนที่ไม่เอา เอาทั้งนั้น แม้กระทั่งเมื่ออาทิตย์ที่แล้วผมออกหน่วยแพทย์เคลื่อนที่ใน กรุงเทพฯ เขาก็บอกยิ่งตอนนีเศรษฐกิจถดถอยหลังอะไรต่าง ๆ ต้องเอาไว้ก่อน แล้วก็เขาบอกว่าเขาไม่แคร์ว่าใครจะมาเป็นผู้แทนของเขา หรืออะไรซึ่งสิ่งที่เขาแสดงออกอันนี้ ทางด้านการเมืองนี้ ทางด้านประชาธิปไตย ซึ่งคิดว่าประชาธิปไตยเกี่ยวกับการเลือกตั้งเท่านั้น ซึ่งที่จริงมันไม่ใช่ อันนี้อยากจะเรียนถามท่านอาจารย์ว่าสิ่งต่าง ๆ ซึ่งเราได้ผลสะท้อนกลับจากประชาชนแบบนี้ ถ้าเราจะพัฒนาคุณภาพของเขาทางด้านการเมือง ทางอาจารย์ทางมหาวิทยาลัยคิดว่าจะมีบทบาทอย่างไร

สำหรับด้าน ดร.อุทัย ทางด้านการศึกษาผมเคยเป็นที่ปรึกษาของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษา ผมเคยเสนอแนะท่านหลายครั้งว่า กระทรวงศึกษากับทบวงน้ำที่จะมาประชุมปรึกษาหารือกันเพราะว่า ยกตัวอย่างลูกสาวผมเข้าจุฬา ตอนนี้อยู่ปี 2 อักษรศาสตร์ เขายังบ่นว่า ที่เขาเรียนมาในชั้นมัธยมพอเข้ามาเรียนในมหาวิทยาลัยแล้ว หลายอย่างมันเรียนมาแล้วมันซ้ำซ้อนกัน ยกตัวอย่าง คณะสาธารณสุขศาสตร์เราแลกเปลี่ยนหน่วยกิตกับสหรัฐได้ตั้งหลายมหาวิทยาลัย แต่ผมจะแลกเปลี่ยนหน่วยกิตกับในมหาวิทยาลัยมหิดลเอง ยังแลกเปลี่ยนไม่ได้เลย ไม่ต้องมหาวิทยาลัยอื่นเลย หรือว่า การสอบเทียบซึ่งผมเอง ผมก็ไม่เห็นด้วยเท่าไร แต่รู้สึกว่าคุณคน พ่อแม่ก็ชื่นชมนะว่าพอ ลูกสอบเทียบได้ เทียบได้ควรใครต่อใครว่าลูกเก่ง ที่จริงผมว่าก็คงพยายามจะอวดว่า ข้านี้ฉลาดทั้งพ่อทั้งแม่ ลูกถึงเก่งเหมือนพ่อแม่ เด็กบางคนเข้าไปเรียนก็เรียนไม่ได้ก็มี อันนี้ก็ไม่เคยเป็นข่าวเลย ในด้านระบบการศึกษาไทย ขณะนี้เราพูดถึงโรงเรียนกันเยอะ แต่ว่าในมหาวิทยาลัยระดับอุดมศึกษา บางคนบอกเข้าไปแล้วที่จะปลูกฝังอะไรต่าง ๆ อยากจะเรียนถามอาจารย์ว่า แล้วในมหาวิทยาลัยเราจะปลูกฝังอะไรเขาได้ หรือว่าต้นไม้มันแก่ไปแล้วทำอะไรไม่ได้ มีสองข้อ ขอบขอบคุณครับ

กฤตยา : เรียนเชิญอาจารย์อภิชัย ตอบก่อนค่ะ

อภิชัย : ผมคิดว่าตัวอย่างที่อาจารย์ได้พูดมาเป็นตัวอย่างที่ดี ก็เป็นตัวอย่างที่ผู้เผด็จการทั้งหลายพยายามจะใช้เป็นตัวอย่าง คือในสภาพความเป็นจริงแล้ว หลายคนอาจจะบอกว่า ในข้อเท็จจริงคนก็เป็นอย่างนี้ คนในเมืองไทยยังไม่เข้าใจ ไม่มีจิตสำนึกในเรื่องการเป็นประชาธิปไตย คือจริง ๆ แล้วมันเป็นเรื่องที่ถูกต้อง เพราะว่าการนี้อาจารย์ฉัตรทิพย์ได้ทำวิจัยเอาไว้แล้ว ก็ชี้ให้เห็นถึง concept ของไทยตลอดเวลามา เป็นระบบอุปถัมภ์ มีอิทธิพล ตั้งแต่ในยุคศักดินามาแล้ว แล้วเราก็ตกเป็นทุนนิยม โดยที่ในช่วงส่งผ่านระหว่างทุนนิยมกับศักดินาที่เปลี่ยนมาเป็นระบบการปกครอง โดยอำนาจนิยมที่ข้าราชการมีบทบาทสำคัญ ไม่

มีช่วงกลางที่จะให้ประชาธิปไตยพัฒนาไปพร้อมกับระบบทุนนิยมเหมือนกับในยุโรป ซึ่งมันเกิดจากพวกทาสที่หนีออกจาก manner มาแล้ว พวกที่ต้องการ รักความอิสระ พ่อค้าเร่ร่อนทั้งหลายพยายามที่จะออกมาจากระบบศักดินา แล้วก็มาค้าขาย จนกระทั่งตั้งหลักฐานได้ จึงมาตั้งเมืองขึ้นมาเป็นเมืองอิสระ เพราะฉะนั้นแนวความคิดเรื่องเสรีภาพ เรื่องทุนนิยมเป็นแนวความคิดที่พัฒนามาพร้อมกันสังคมตะวันตกใช้เวลายน้อยสิห้าร้อยปี ของไทยนี้นายทุนของเราเป็นนายทุนที่เป็นนายทุนคนจีน เพราะว่าคนไทย จริง ๆ มีเฉพาะเจ้านายกับชาวนาเท่านั้นเอง นายทุนของเราเป็นนายทุนจีน ซึ่งอยู่ในระบบอุปถัมภ์ของระบบราชการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอันนี้ที่อาจารย์สุลักษณ์ชี้ให้เห็นก็คือว่า ราชการไทยนี่ก็ฉลาด คือไม่อยากจะไปเก็บภาษีชาวบ้านโดยตรงให้ถูกตา ก็ให้เงินไปเก็บแทน หลังจากนั้นก็ให้คนเป็นพระยาเป็นอะไรต่าง ๆ เพราะฉะนั้นนายทุนไทยจะหากินอยู่ภายใต้ระบบราชการ ก็ไม่สามารถจะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ลักษณะทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่า เมื่อเราเอาระบบประชาธิปไตยเข้ามาใส่จากยอค คือการเปลี่ยนแปลง 2475 มันเปลี่ยนโดย elite ไม่ก็คน เมื่อเป็นอย่างนี้เราจะหวังให้ประชาชนหรือคนกลุ่มรากฐานเปลี่ยนไปในแนวความคิดของฝรั่ง คงจะเป็นไปไม่ได้ แต่ถ้าหากว่าเราคิดว่าระบบนี้เป็นระบบที่ดีให้สิทธิเสรีภาพกับคน ที่น่าสนใจก็คือว่ารากฐานประชาธิปไตย มันมีอยู่แล้ว มีอยู่ในพระพุทธศาสนา ในการปกครองของคณะสงฆ์ในอดีต แต่ว่าการปกครองของคณะสงฆ์ถูกรวบอำนาจเข้ามาอยู่ในส่วนกลางในสมัยรัชการที่ 5 พอมาสมัยสุโขทัย มาออกกฎหมายมีเถรสมาคมยิ่งไปกันใหญ่ คือทำให้ระบบสงฆ์กลายเป็น political system ขึ้นมาประเด็นก็คือว่า คนไทยโดยทั่วไปแล้วไม่ใช่นักอุดมการณ์ คือเป็นคนที่ไม่ค่อยได้คิดเรื่องนี้สักชิ้นน่าสนใจก็คือพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีสาระสูงแต่เราไม่ได้เข้าไปถึงแก่น เราจะอยู่ที่เปลือกส่วนใหญ่ อันนี้อาจารย์ระพีพันธ์ได้ต้องคอยกระทุ้งเราอยู่ตลอดเวลา ขอให้ลึกลงไปกว่าเปลือกหน่อย จะได้เห็นอะไรมากขึ้น เพราะเราชอบเน้นในเรื่องสร้างโบสถ์ สร้างศาลา นาน ๆ เราถึงจะมีพระที่เป็นปราชญ์อย่างท่านพุทธทาส พระเทพเวทีขึ้นมา ผมคิดว่าลักษณะนี้คือสิ่งที่มีอยู่ในสังคมไทย จะต้องเอาประเด็นเหล่านี้มาคิดว่า เรามีพุทธศาสนาที่มีความเป็นประชาธิปไตยสูง แต่ที่เข้ามากับลักษณะคนไทย เราไม่ได้เอาส่วนนี้เข้ามา เราเอาแต่ส่วนข้างนอก เมื่อเป็นอย่างนี้ในสภาพการณ์อย่างนี้เราจะทำอะไร ในฐานะที่เราเป็นนักวิชาการ เราก็คิดว่าคงจะต้องไปหากิจกรรมอะไรต่าง ๆ ที่มากระตุ้น มาล่อหรือว่าทำอย่างไรก็ตาม ที่จะเอาส่วนดีในพุทธศาสนาที่เป็นราก มากระตุ้นความเป็นประชาธิปไตย ในขณะที่เดียวกัน ส่วนกลางที่พยายามจะดึงอำนาจไว้พยายามกุมอำนาจไว้ก็พยายามที่จะเหนียวรั้งไม่ให้มีการกระจายอำนาจ เรื่องลางตั้งอะไรต่าง ๆ ที่เราเคยต่อสู้กันมา

ขณะนี้ก็เป็นนิมิตรอันดีอันหนึ่งที่เริ่มฉลัดกันขึ้น ยกตัวอย่างเช่น เมื่อเข้ามพบคุยกับ อาจารย์ยรรยง ก็ชี้ให้เห็นว่าไอลากตั้งนี้ก็เลิกไปแล้ว กระทรวงศึกษาก็เริ่มฉลัด เมื่อเข้านี้ก็มี ขาวหน้าหนึ่งว่า การศึกษาภาคบังคับไม่เอาแล้วต่อไปนี้ ไม่จำเป็นต้องบังคับ แล้วก็ไม่ว่าใคร ก็ตามจะมีอะไรเป็นเหตุหรือไม่มีสัญญาอะไร ก็ assume ว่าเป็นคนไทยจะให้การศึกษา ทั้งหมด พ่อแม่คนไหนที่สามารถจะจัดการศึกษาให้ลูกเองได้ กระทรวงศึกษาจะยอมให้ อันนี้ ก็หมายความว่า socialization process มันเกิดขึ้น ฝ่ายข้างบนเริ่ม enlighten มากบ้างพอสมควร ผมคิดว่าระบบแบบนี้เราควรจะมองอย่างอาจารย์สุจิต คือเราจะต้องพยายามทำให้ สองระบบเข้าหากัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของเราที่เป็นนักวิชาการที่อยู่ตรงกลางนี้ ถ้า เรามีโอกาสที่จะทำให้พวกผู้วางนโยบายเปลี่ยนใจทำอะไรต่าง ๆ ในลักษณะที่ส่งเสริมการ เป็นประชาธิปไตยมากขึ้น เราจะต้องพยายามทุกวิถีทาง ขณะเดียวกันทางข้างล่างเอง ถ้ามี โอกาสที่จะใช้สิ่งต่าง ๆ ที่มันมีอยู่แล้วในสังคมไทยมาฟื้นฟู เราก็ควรพยายาม แต่ถ้าเอา ประสบการณ์ในขณะใดขณะหนึ่งมาเป็นเครื่องวินิจฉัย ผมคิดว่าเราก็ไปไม่พ้น เรากลายเป็น พวก pragmatic และในที่สุดพยายามที่จะทำให้สถานการณ์มันอยู่กับที่ไม่พัฒนาต่อไป

อุทัย : ผมมีปฏิกิริยาต่ออาจารย์ยรรยง แล้วก็ปฏิกิริยาต่อคำถามของคุณหมอสื่อ คือ บังเอิญผมอาจจะอยู่บ้านนอกก็ได้ เวลาผมรับเขียนบทความนี้ งานประชุมงานนี้ ผมนั่ง พิจารณาว่า เรื่องของคุณภาพประชากรกับการศึกษา การศึกษาส่วนที่เป็น formal system เราชอบหรือไม่ชอบก็ตาม เราไม่สามารถจะปฏิเสธได้มันต้องเป็น sub system อันหนึ่งที่ ปรากฏในสังคมที่มีระบบการเมือง เพราะระบบการศึกษา ในแง่หนึ่งมันเป็นเครื่องมือของรัฐ แน่นนอน เราไม่ปฏิเสธว่า informal sector มันมี socializing agents ซึ่งได้ทำหน้าที่ในทาง การให้การศึกษาด้วย อีกประเด็นที่ผมต้องการพูดคือให้คนที่อยู่ใน formal sector รู้ว่า เมื่อ เราปฏิเสธไม่ได้มัน existing ผมตั้งใจมาบอกให้ท่านอธิบดีฟังว่า เมื่อเราปฏิเสธไม่ได้ ตรงนี้เองที่ผม pragmatic ผมไม่ idealist ตีว่า ผมคิดว่าถ้าเราปฏิเสธไม่ได้ มันมีช่องทางอื่น หรือ ไม่ ในการที่จะ improve ส่วนที่เราทิ้งมันไม่ได้ให้มันเป็นประโยชน์สูงสุด ภายใต้เงื่อนไข เศรษฐกิจสังคม วัฒนธรรม และการเมืองที่มันเป็นอยู่ มิฉะนั้นแล้วผมคิดว่า การนำเสนอ ทั้งหมดนี้ไม่มีทางที่จะไปสู่ความเป็นผู้นำได้ คือผมปกติเป็นคนที่เป็น idealistic อยู่ แต่งานนี้ผม เห็นว่า 20 ปีของสถาบันประชากร ต้องคิดให้จริงจังว่าในเมื่อเราปฏิเสธ sub system ที่เป็น formal schooling ไม่ได้ มันมีประเด็นอะไรบ้างที่น่าจะต้องพิจารณา

ผมพยายามจะเสนอว่าหน้าที่ของ formal system มีอยู่ 4-5 อันที่ทำได้ แต่ตรงนั้นที่ ทำไม่ได้มันมี condition อันเข้ามาเกี่ยวข้อง และประเด็นนี้เองที่ผมให้ความสำคัญในเรื่อง ของตัวคนที่ทำหน้าที่ที่เป็นกลไกของ learning teaching process ค่อนข้างมาก ผมคิดว่า ถ้า

เราไม่ re-orient ผู้สอนซึ่งเป็นประหนึ่งสายพานในการถ่ายทอดความรู้อันล้าสมัยไปสู่เด็ก การแก้ปัญหาอย่างอื่นผมคิดว่าไว้ประโยชน์ในการจัดระบบใหม่ อย่างไรก็ตามโครงสร้างใหม่ ซึ่งมีประโยชน์ทั้งนั้น แต่จริงๆ แล้ว action มันเกิดขึ้นในโรงเรียนของระบบ formal system ถ้าเราไม่คิดตรงนี้ให้ชัด ผมคิดว่าไปแก้ระบบบริหาร แก้ระบบเด็ก แก้ได้หมด แต่ว่า mechanism ในการทำงานของมันจริง ๆ ที่ operate ในการปลูกฝังคุณค่า ปลูกฝัง skills ปลูกฝังอุดมการณ์ต่าง ๆ ทั้งหมดอยู่ในห้องเรียนอยู่ใน formal system ผมไม่ได้ปฏิเสธ informal system ผมบอกแล้วสำคัญมาก แต่ประเด็นที่น่าเสนอวันนี้ formal system ปฏิเสธไม่ได้ เราจะทำกับมันอย่างไร หน้าที่มันมี ผมชี้ให้เห็นแล้ว แต่ผมเห็นว่าตัวครูต้องปรับทัศนะจาก post figurative system ให้เป็นอย่างอื่น มิฉะนั้นเราจะไม่มีทางแก้ปัญหาในเรื่องการใช้ระบบ formal schooling ของเราซึ่งมีอยู่แล้ว เราไม่มีทางปฏิเสธ ขอโทษที่เราจะไปบอกว่าล้มอะไรก็ได้ แต่ทำไม่ได้ อย่างน้อยในอนาคตที่ผมมองเห็นนี่ไม่ว่าจะเป็นระบบสังคมแบบไหน ระบบการศึกษาย่อมเป็นเครื่องมือของรัฐ ใครที่มาเป็นใหญ่คนนั้นต้องเอาระบบการศึกษาขึ้นมาเป็นเครื่องมือ คำถามมีแต่เพียงว่าเมื่อมันดำรงอยู่ เรามีทางใหม่ ที่จะไปทำให้มันดีขึ้น โดยใช้พลังต่าง ๆ ในการจะไปเปลี่ยนแปลง เราจะใช้วิธีไหนนั้นเป็นประเด็นที่ผมไม่อยากจะพูดถึง

ประเด็นที่คลุมเครือถาม ผมเห็นว่าตรงที่ถามว่ามันเข้าไปหรือไม่ คือระดับอุดมศึกษา อนุบาล ประถม มัธยม ผมคิดว่าตรงกลไกของครูเริ่มตั้งแต่วันแรกที่เด็กเข้าโรงเรียน ผมคิดว่าถ้าไม่ปรับตรงนี้ เด็กเข้าวันแรก concept ทั้งหลายโดยเฉพาะระบบคุณค่า วันแรกที่เด็กเดินเข้าโรงเรียน ระบบคุณค่าใหม่จะถูกปลูกฝังเข้ามาในตัวเด็ก ผมเป็นคนบ้านนอกและก็ไม่ได้พูดภาษากลางมาแต่ก่อนแต่ออก แต่วันแรกที่เข้าโรงเรียนเขาจะต้องบังคับให้ผมพูดภาษากลาง ผมปวดท้องเสียจะบอกว่าจะไปเยี่ยมสักหน่อย พูดไม่ได้ ต้องบอกไปปัสสาวะ ถ้าไปชั้ก็ดูจางจะ ผมไม่รู้พูดปะหรือพูดเยี้ยว ป.1 นี่เยี้ยวรดกางเกง ทุกคนมาจากอีสาน มาจากเหนือ มาจากใต้เหมือนกันหมดวันแรกที่เข้าทุกอย่างต้อง instill หมดเช่น ต้องตรงต่อเวลา เข้าแถวใครมาไม่ตรงต่อเวลามีโทษ ผมมีปัญหาถูกผมเข้าโรงเรียนอนุบาล คือผมอยากให้ลูกนอนเต็มที ไม่อยากไปยุ่งผมเอาไปส่ง 8 โมงมันถูกยึนนอกแถว บอกไม่ตรงต่อเวลา นี่เป็นวินัยอันแรกที่ปลูกฝังระบบคุณค่าให้เขา แล้วต้องเก็บขยะรอบโรงเรียน ก็ไม่เท่าไรหรอก ความคิดเป็นของผม เด็กไม่รู้เรื่อง แต่พอ 11 โมงให้กินข้าว ให้นอน ลูกผมมันนอนเยอะแล้วเสียนอนไม่หลับ กระตุกกระดิกตื่นไปตื่นมา โคนหยุกมั่งคิม้ง process เหล่านี้ mechanism ทั้งหมดมันอยู่ในห้องเรียนอยู่ในโรงเรียน ใน formal system มาตั้งแต่ชั้นอนุบาลเลย ถึงเวลาที่เด็กเห็นตุ๊กตาที่อยู่บนหิ้ง อย่าไปหยิบเล่น ไม่ได้นะ เพราะชั่วโมงนี้ชั่วโมงคัดไทย ชั่วโมงนั้นชั่วโมงเล่านิทาน ไปตลาดได้โต๊ะไม่ได้ต้องนั่งนิ่ง ๆ ทุก อย่างเห็นว่าเกิดใน

formal system ที่รัฐเป็นคนควบคุม ตรงนี้ผมคิดว่าเราทั้งหมดที่ผ่าน formal system มา เราได้ซึมซับระบบคุณค่าเหล่านี้เข้าในตัวเรา แล้วเราเองรับ post figurative framework ครุสอนในมหาวิทยาลัย ครุสอนในระดับมัธยม และประถมในปัจจุบันนี้รับ framework ในการถ่ายทอดความรู้แบบ post figurative system ที่มา admit

ดังนั้น ถ้าเรายังไม่ปรับทัศนะ เรายังไม่ตระหนักตรงนี้ คุณไปแก้อย่างอื่นก็ได้ แก่ได้ก็ดี แต่ผมคิดว่าตัวที่มีผลกระทบ interaction ที่เกิด ไม่ใช่เพราะแต่เพียงวิธีสอน การสอนโดยวาจา เพียงอย่างเดียว แต่ว่าการที่เด็กได้พบปะสังสรรค์ interaction กับครู model ที่เด็กได้เห็น ทั้งหมดเหล่านี้ ได้ทำให้เด็กซึมซับรับรู้ในระบบหมด อันนี้มาโยงถึงประเด็นคุณหมอบอกว่า ทำไมเราถึงไม่เป็นประชาธิปไตยในแง่ของ value เพราะ value ที่ถ่ายทอดระบบโรงเรียน ไม่ได้เป็นคุณค่าแบบประชาธิปไตย สิ่งที่ถ่ายทอดเป็นคุณค่าของการออกคำสั่งการ เป็นเผด็จการตลอดเวลา ไม่มีความหมาย เพราะสิ่งที่เราถ่ายทอดเป็น authoritarian value แล้ว ก็ transit ลงมาทุกชั้นปี แล้วจะไปคาดหวังอะไร ตามดูซิคนที่ไม่ได้ไปลงคะแนนเสียง ตอนเลือกตั้งคือคนที่นั่งอยู่ในห้องนี้แหละ คนในมหาวิทยาลัยลงคะแนนเสียงก็คน เราต้องรับความจริง เพราะฉะนั้นอย่าพูดเสียเวลา ถ้าอยากจะทำอะไรจริง ๆ กับการวันข้างหน้า อยากจะแก้ปัญหาให้กับประเทศไทยเบื้องต้น แก้ปัญหาสังคมไทยเบื้องต้น ผมว่าเรา ต้องยอมรับความจริงเจ็บปวด เราต้องพูดตรงไปตรงมาไม่พูดแบบเพื่อใจ ผมอยากจะ serious ต่อประเด็นเหล่านี้ว่า เราไม่สามารถจะปฏิเสธ formal system แต่เราต้องช่วยกัน ผลักดัน informal sector ให้มีประสิทธิภาพ ในแง่ของเนื้อหาสาระเราจะต้องปรับ ผมคิดว่า ครูจะต้องปรับ ถ้าไม่ปรับที่ครูให้อย่างจริงจัง และถ้าคนอย่างผมไม่ปรับทัศนะ มันได้ทำร้าย สังคมนี้ มันเป็นผลเป็นที่คนหลายคนที่นั่งในห้องนี้ได้กระทำอยู่ ไม่ละอายบ้างหรือครับ ขอบคุณมาก

กฤตยา : มีใครอยากจะเรียนถามอะไรอีกไหมหรือแสดงทัศนะ เมื่อกี้อาจารย์อภิชัย ฝากบอกอาจารย์อุทัยว่า ทำไมไม่ส่งลูกไปโรงเรียนหมู่บ้านเด็ก จะมีท่านผู้เข้าร่วมสัมมนา ท่านใดอีกไหมคะ อีกสักท่านหนึ่ง ขอเรียนเชิญอาจารย์ระพี ค่ะ

ระพี : ผมคงจะเสริมให้นิดหน่อย เพราะว่าอาจารย์อุทัย อาจารย์อภิชัย ทั้งเป็น คำถามไว้เยอะทีเดียว แต่ผมมองเห็นว่า จุดที่เป็นหัวใจมีอยู่จุดเดียวเท่านั้น ขอเอาคำกล่าว ของอาจารย์อุทัยที่กล่าวตอนหลังนี้มา เพราะรู้สึกว่าจะเป็นจุดสรุปตรงนั้นว่า มองทางด้าน formal กับทางด้าน nonformal ในฐานะที่เราอยู่ในห้องนี้กัน ผมว่าเราก็น่าจะเป็นกลุ่ม ความหวัง คำตอบสำหรับที่ผมมองเห็น คิดว่ามีอยู่ตัวเดียว อาจารย์อุทัยก็ยืนยันว่าformality

นี่ต้องอยู่ มันเป็นเครื่องมือของรัฐ ถ้าต้องหันมามองอีกด้านหนึ่งด้านหลังเรา แต่ที่จริงผมว่ามันไม่มีหลังมีหน้ามันเป็นธรรมชาติ ผมไม่ใช่คำว่าวัฏจักร เพราะมันเป็นจักรของ ความจริง มันไม่มีหน้ามีหลังมันไปด้วยกัน เหมือนไก่เกิดก่อนไข่ หรือไข่เกิดก่อนไก่ คิดเท่าไร ถ้าไม่มองเห็นตัวแก็งก็มองไม่เห็นคำตอบ คนที่มองไม่เห็นคำตอบก็เลยกลายเป็นอาฆาตหัวเราะเยาะ เห็นเป็นเรื่องตลกขบขันไป ไม่คิดข้างหลังเรา ผมสมมุติว่ามันอยู่ข้างหลัง เพราะว่าสังคมปัจจุบันออกจะรู้สึกว่ามันอยู่ข้างหลังอยู่มาก ๆ โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ข้างบนอันนั้นก็คือประชาชน ผมว่าทั้งสองอย่างเมื่อมันอยู่ด้วยกัน ที่อาจารย์อุทัยพูดว่า ทำอย่างไรละ เราในฐานะนักวิชาการจะทำให้เกิด reaction ระหว่างข้างล่างกับข้างบน ผมว่าอยู่ตรงนี้นี่เท่านั้นเอง ทำได้ก็มีคำตอบอยู่คำเดียวนักวิชาการลงข้างล่าง ไม่ใช่ขึ้นข้างบน ขอบคุณครับ

กฤตยา : อาจารย์เกื้อ ค่ะ

เกื้อ : ขอเสริมนิดหนึ่ง คือในแง่ของการพูดถึงระบบการศึกษาคุณภาพประชากร ผมอยากให้มองว่า ถ้าเรามีเป้าหมายเราต้องการจะพัฒนาคุณภาพประชากร การศึกษาที่ผ่านมาเป็นเรื่องของ formal education อาจจะเป็นเงื่อนไขว่า ครูที่สอนอาจจะทำไปตามที่เคยผ่านมา ที่นี้จริง ๆ แล้วประเทศไทยที่พัฒนาอยู่เดี๋ยวนี้ แรงงานที่เป็นกลจักรสำคัญ 70% จบแค่ ป.4 แต่ว่าขบวนการเรียนรู้ on the job training เรียนรู้เพิ่มขึ้น ผมว่ามันเป็น informal ผมอยากให้มองการพัฒนาเพื่อที่จะไปสู่เป้าหมายว่าจะมีขบวนการมากกว่าที่ว่าจะจะเป็นเงื่อนไข ถ้าเกิดเรามองว่าเป็นเงื่อนไขมันจะเหมือนกับว่าเราเป็นพวกกลุ่มโลกาภิวัตน์มองอะไรมันผิดไปหมด แต่ถ้ามองว่าการพัฒนาเป็นขบวนการ ในช่วงนี้ informal sector สำคัญมาก on the job training สำคัญมาก เพราะว่าประชากรของเราแรงงานส่วนใหญ่จบ ป.4 ยังเกือบจะเป็นนิสิตได้แล้ว ผมอยากเรียนถามอาจารย์อุทัยว่า ในเมื่ออาจารย์บอกว่าควรจะต้องแก้ที่ formal sector ไม่ทราบว่าจะมองในรูปของขบวนการในการที่จะปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้ดีขึ้น อยากจะให้มองว่ามันจะต่างกันอย่างไรกับที่อาจารย์พูดมาส่วนใหญ่ในทัศนะของผม อาจารย์พูดเป็นเงื่อนไขว่า มันติดอยู่ในระบบอย่างโน้น อาจารย์สอนเป็นแบบนี้ ผมมองว่า ต่อไปมันน่าจะเป็นขบวนการ เดียวนี้โรงเรียนสาธิตก็สอนอย่างหนึ่งเวลาสอนนี้ จนกระทั่งมีคนพูดว่า เด็กสาธิตเอาแต่ถามจนพ่อแม่ไม่รู้จะทำยังไงแล้วเวลาเค้าไปทำงานก็ยกมือถามหัวหน้างานจน หัวหน้างานบอกว่าถ้าถามมากไม่ให้อะไรเงินเดือนแล้วไม่จ้าง คือ มันกลายเป็นความสับสนของสังคมขึ้นมา ขอบคุณครับ

อุทัย : ผมคิดว่าผมอาจจะพูดไม่ชัดก็ได้ นะครับ คือผมให้ความสำคัญทั้งสองส่วน ส่วนที่มันเป็น formal system กับ informal system แต่อย่างที่ผมได้เรียนคือ paper ชิ้นนี้

ผมมุ่งหวังที่จะสื่อสารกับคนที่อยู่ในระบบ formal system เป็นจุดประสงค์หลัก แต่ไม่ได้หมายความว่าปฏิเสธ informal sector ส่วนตรงเรื่องของ informal หรือ formal ผมเสนอให้พิจารณาว่า เราจะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบว่า ส่วนไหนคือ formal system ควรจะให้ความสำคัญ ส่วนไหนเราควรจะปล่อยให้ informal system ได้ทำหน้าที่ของมันไป ยกตัวอย่างจากตัวอย่างที่อาจารย์พูดคือเรื่องของ on the job training อันนี้เป็นของดี แต่ถ้าอาจารย์พิจารณาให้คืบหน้า on the job training น้าหนักจะไปทุ่มอยู่ที่ skills ระบบการศึกษาทั้งหมดส่วนหนึ่งให้ skills ส่วนหนึ่งให้สิ่งที่ผมเรียกรวม ๆ ว่าเป็น human quality ตรงนี้แหละบางที on the job training บางทีไม่ได้ให้มากนัก ตอนนี่ผมทำโครงการวิจัยอยู่กับสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ เราทำเรื่องการสอนวิชา อาชีพโรงเรียนมัธยม คือเราไปดูโรงเรียนที่สอนชั้นมัธยมทั้งหมด ผมคิดว่าเขาเน้นสอน out come ก่อนข้างมากให้เด็กมี skills เขาจะสอนเรื่องเกษตรกรรม อุตสาหกรรมที่ผมอยากจะพูด คือถ้าอธิบายความต้องการหารายได้ระหว่างเรียนใน process ในการเรียนรู้ทั้งหมดแทบจะไม่ได้เรียนรู้เลย เพราะว่าได้กำไรแน่ คือกระดาษม้วน 5 บาทขาย 6 บาทซื้อ โคคาโคล่า 5 บาทขาย 7 บาท คือกำไรมันง่ายนิดเดียวถ้าทำบัญชีเป็น แต่ในโลกแห่งความเป็นจริง ที่ควรจะรับรู้ว่า ถ้าจะทำการค้าขายนี้ บางทีซื้อ 5 ขาย 4.50 บาท เพราะดอกเบี้ยมันกินเร็วเหลือเกิน สิ่งเหล่านี้ในกระบวนการการเรียนรู้แบบนี่ไม่ได้ทำเลย ที่นี้พอทำ on the job training เมื่อไหร่มันจะเน้นที่ skills ก่อนข้างมาก human quality ที่ผมพยายามจะเสนอในแง่ของ critical quality ก็ดี ในแง่การคิดสร้างสรรค์ก็ดี สิ่งเหล่านี้ on the job training อ่อนไม่ใช่ว่าไม่ให้เลยอ่อนลงแล้วลงไป

ตรงนี้ผมว่าเราต้องคิดให้ชัดว่า เราอยากจะให้คุณภาพของประชากรของเราไปด้านไหน ตอนนี่ถ้าอาจารย์ไปดูในภาคธุรกิจอุตสาหกรรม อุตสาหกรรมในเมืองไทยที่จดทะเบียน โดยกรมอุตสาหกรรมประมาณ 83% เป็น premodel sector โดยหยาบ ๆ หมายความว่าต้องการคนซึ่งไม่ต้องการ skills เลย labour intensive เข้าไปทำไปคู่อ้อมน้อย อ้อมใหญ่ พระประแดง รังสิต ฉันทนาเป็นส่วนใหญ่หาคนที่ skills มากๆ ไม่ค่อยมีเพราะเขาไม่ต้องการสิ่งที่เขาต้องการกลับกลายเป็นเรื่องอยู่ในส่วนที่ผมเรียกว่า human quality เขาต้องการความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียรรู้จัก private property สิ่งเหล่านี้ on the job training บางทีมันแผ่ว บางทีเราไปเน้นเรื่องเศรษฐกิจเน้นเรื่องของทักษะมากเกินไป เรียกว่ามันเป็นส่วนเดียวของการศึกษาในความหมายรวม ตรงนี้เองถ้าเราปรับ formal schooling ให้เน้นมาด้านนี้ค่อนข้างมากหน่อย แต่ต้องปรับที่ครูเพราะที่ผ่านมากูก็เน้น skills ก่อนข้างมาก ที่นี้พอเราไปทำ on the job training เราจับตัวเดียวกันอีก แต่เปลี่ยนระบบการทำฝึกหัดเท่านั้นเอง ก็ยังไปเน้น skills อยู่

การที่จะเป็นประชากรที่มีคุณภาพในสังคมที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ซับซ้อน ก้าวร้าว ที่เราเผชิญอยู่ ผมคิดว่าน้ำหนัก ผมอาจจะผิด ผมคิดว่าน้ำหนักน่าจะอยู่ที่คนที่เขาสามารถจะ cope กับความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ได้ นั่นคือ skills เป็นสิ่งจำเป็นแต่ผมว่า skills นั้น ล้ำสมัยได้ง่าย และโรงงานทั้งหลาย โรงเรียนอาชีวะทั้งหลายคนอาจจะมาก เวลามีการจัดตลาดนัดแรงงาน เด็กที่จบอาชีวะเขาไม่ค่อยรับ เพราะว่า skills ที่เรียนมาจากโรงเรียนกรมสามัญ กรมอาชีวะ กว่าจะเข้าโรงงานมันล้ำสมัยไปแล้ว กรมสามัญศึกษายังทะเลาะกันเรื่องเครื่องกลึงยังไม่เล็ก แต่เครื่องกลึงเขาเปลี่ยน model กันหมดแล้วในโรงงาน เพราะฉะนั้นมันไม่ทัน เรื่องทักษะมันน่าจะไปเน้นตรง human quality ผมคิดว่าถ้าเรามีความใฝ่รู้ skills ฝึกไม่ยาก หลายคนเปลี่ยนจากพิมพ์ดีดมาทำ word processing ภายในเวลาไม่กี่วัน ตรงนี้ผมคิดว่าน่าจะพิจารณาและหลายเรื่องปล่อยให้ informal sector เขาทำหน้าที่ไปเรื่อง skills แต่ว่าเรื่องของ formal sector ผมว่าจะเน้นในเรื่องนี้ เพราะเราได้คนที่อ้างว่ามีความรู้ค่อนข้างมากใน formal sector แต่ถ้าเราปรับปรุงนิดหน่อย นี่พูดในแง่ดี นาน ๆ ได้พูดมองโลกในแง่ดีสักครั้งก็หวังว่าควรจะมีด้วยความอดทน ปกติจะพูดด้วยความรุนแรงมากกว่านี้

กฤตยา : ขอบพระคุณมากค่ะอาจารย์ เราคงจะขอจบรายการภาคเช้าเพียงเท่านี้ นะคะ แล้วขอเชิญท่านผู้เข้าร่วมสัมมนาทานอาหารนะคะ เราจะพบกันใหม่ในรายการภาคบ่ายนะคะ ขออนุญาตเป็นบายโม่งสืบนาที่นะคะ ขอขอบพระคุณท่านวิทยากรทั้ง 4 ท่าน ทั้งสอง ท่านที่กลับไปแล้วอาจารย์ธีรยุทธ บุญมี อาจารย์สุจิต บุญบงการ แล้วก็สองท่านที่อยู่บนเวที นั้นนะคะอาจารย์อุทัย คุลยเกษม และอาจารย์อภิชาติ พันธุเสน ขอกราบขอบพระคุณค่ะ

คุณภาพประชากรกับระบบการแพทย์และสาธารณสุข

เสนอรายงานโดย นพ.วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร
วิจารณ์โดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทวีศักดิ์ เศวตเศรณี

คุณภาพประชากรกับระบบการแพทย์และสาธารณสุข

ผู้เสนอรายงาน : นพ.วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร

ผู้วิจารณ์ : ผศ.ทวีศักดิ์ เสวตเศรณี

เบญจา : สำหรับ session ต่อไปนี้ก็เป็นแง่มุมของคุณภาพ ชีวิตประชากรอีกแง่มุมหนึ่งคือ ทางด้านระบบการแพทย์และการสาธารณสุข ดิฉันอยากจะขอเรียนเชิญท่านผู้เสนอ paper นายแพทย์วิโรจน์ ตั้งเจริญเสถียร เรียนเชิญผู้วิจารณ์บทความ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ทวีศักดิ์ เสวตเศรณี ขออนุญาตแนะนำท่านผู้เสนอบทความและทั้งท่านผู้วิจารณ์ นายแพทย์ วิโรจน์ จบแพทย์ที่ศิริราชพยาบาล แล้วที่ท่านได้แพทย์ชนบทดีเด่นในปี 2530 แล้วก็ไปเรียนต่อ Ph.D. ที่ London School of Hygiene จบทางด้าน Community Medicine มา ขณะนี้ท่านทำงานอยู่ที่กองแผนงาน กระทรวงสาธารณสุข โดยมีหน้าที่รับผิดชอบโครงการ และงบประมาณของกระทรวงสาธารณสุข แล้วข้อสำคัญก็คือ ท่านอยากจะให้แจ้งที่ประชุม ด้วยว่าท่านก็เป็นศิษย์เก่าสถาบันวิจัยประชากรด้วยท่านหนึ่ง

สำหรับท่านผู้วิจารณ์บทความ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ทวีศักดิ์นั้นคะ ท่านเป็นทั้งนัก ทฤษฎีแล้วก็ปฏิบัติ ท่านเป็นนักทฤษฎีที่นำเอาไปปฏิบัติได้เหมาะสมที่สุด แล้วผลงานที่ รับรองความเหมาะสมนี้ก็คือ โครงการวิจัยและพัฒนาที่ จ.นครสวรรค์ อันนั้นเป็นผลงานที่ สนับสนุนความเหมาะสมในเรื่องการนำเอาทฤษฎีไปใช้ในการ ปฏิบัติของอาจารย์ทวีศักดิ์ ขออนุญาตอาจารย์เพียงสั้น ๆ เพราะว่าชื่อเสียงท่านก็โด่งดังพอสมควร เป็นที่รู้จักกันทั่วไป เพื่อจะให้ไม่เสียเวลาขอเรียนเชิญคุณหมอวิโรจน์เลยคะ

วิโรจน์ : สวัสดีครับท่านผู้มีเกียรติที่เคารพทุกท่าน ผมคงใช้เวลาสักประมาณ 20 นาทีกับบทความคงจะมีสักสามสี่ประเด็น ก็คือ review situation ของสถานการณ์คุณภาพ ชีวิต ซึ่งวัดโดยเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน สถานการณ์เป็นอย่างไร เพื่อให้เห็นภาพ conceptional ว่าประชากรไทยเมื่อปี 33 มีคุณภาพชีวิตอย่างไรบ้าง หลังจากนั้น ประเด็น ถัดไปก็คงจะเป็นการพูดถึงระบบบริการสาธารณสุขในทศวรรษหน้าที่จะมีความคล่องตัวกระจายตัวออกไปว่า ระบบนั้นจะสอดคล้องกับการที่ทำให้คุณภาพประชาชนดีขึ้นหรือไม่หรือว่า มันเป็นอุปสรรค หรือว่ามีปัจจัยอะไรส่งเสริมปัจจัย หลังจากนั้นก็จะพูดถึง คุณภาพว่า คุณภาพชีวิตที่พึงประสงค์ในแผน 7 เป็นอย่างไร แล้วคงปิดท้ายด้วยปัญหาอุปสรรคที่จะบรรลุ เป้าหมายคุณภาพชีวิตที่พึงประสงค์ พร้อมทั้งทางเลือกนโยบายที่เหมาะสม

สถานการณ์คุณภาพชีวิตในปัจจุบันนี้เราได้เริ่มนำ indicator อันหนึ่งซึ่งประเทศไทยไปพูดถึงไหน โครงการอนามัยโลกไปพูดถึงไหนก็มักจะยกกรณีตัวอย่างศึกษาของประเทศไทยว่า เราก่อนข้าง success ด้านการพัฒนาข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือนหมู่บ้าน เพื่อที่จะ reflect ว่า quality of life เป็นอย่างไร เรื่องของ จปฐ.มีอยู่ 8 หมวด 32 indicators ผมมีความรู้สึกว่ามัน bias ไปมีความโน้มเอียงไปเป็น indicator ของ health มากกว่า แล้วก็ไม่ได้ touch ไปจะต้อง indicator ที่สำคัญในเรื่องของเศรษฐกิจสังคม ซึ่งจะเป็นปัจจัย หรือเป็นตัวกำหนดที่สำคัญว่า สถานภาพสุขภาพหรือว่าคุณภาพชีวิตจะดีหรือไม่ดีสิ่งซึ่งปรากฏอยู่ในสภาพเศรษฐกิจสังคม ผมอยากจะเรียนว่ามี existing inequality อยู่มาก เช่น การกระจายรายได้ของประเทศไทยเลวลงขณะที่ growth มากขึ้น เรามีความภาคภูมิใจว่าเราจะเป็น NICS แต่ว่า gap ของความไม่เสมอภาคกว้างขึ้น ถึงแม้ว่าหลาย ๆ รายงานบ่งชี้ว่า absolute poverty ลดลงเนื่องจาก income มากขึ้น ฉะนั้น จปฐ.32 indicators นั้นมี bias ไป ดูเหมือนว่าจะเพ่งมองเฉพาะ dependent variable คือ เรื่องของ health indicator มากกว่าที่จะไปดูหรือจัดการกับ independent variable ก็คือ สถานการณ์เรื่องเศรษฐกิจสังคม การกระจายรายได้ ซึ่งตัวหลังนี้นั้นจะนำมาซึ่ง standard of living มันทำให้ automatic health จะดีขึ้นมากกว่า ถ้าเราเพ่งมองเฉพาะการพัฒนาสุขภาพใด ๆ โดยไม่ได้ไปจะต้องความไม่เสมอภาคของสังคมที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่แล้ว ความสำเร็จคงจะยาก

กรมพัฒนาชุมชนได้ประมวลและวิเคราะห์สถานการณ์จปฐ.ในปี 33 ปรากฏว่าเราบรรลุ indicator ได้ไม่ตนักก็ถือว่าสามารถบรรลุได้เพียง 11 ตัวชี้วัดเท่านั้นเอง 11 ตัวชี้วัดนั้นมีเรื่องของ birth weight มากกว่า 3000 กรัม มีบ้านคองทนถาวรอย่างน้อย 5 ปี ต่าง ๆ เหล่านี้ผมมองความมันเป็น indicator ที่ achieve ได้ เนื่องจากว่าเกณฑ์เราอาจจะไม่ได้ตั้งไว้สูงให้ได้มาตรฐานเพียงพออันที่หนึ่ง อันที่สองนี้ก็จะมีความน่าเชื่อถือ ปัญหาความ น่าเชื่อถือของข้อมูล จปฐ. ที่ประมวลมา เนื่องจากการวินิจฉัยทำโดยชุมชนเอง เพราะฉะนั้นมันมีปัญหาของการที่เป็น subjective evaluation ถึงแม้ว่า indicator แต่ละตัว มันมี quantitative ที่จะวัดได้จับต้องได้ก็ตาม อันนั้นเป็นสถานการณ์คุณภาพชีวิตโดยใช้เกณฑ์ จปฐ. เป็นเครื่องชี้วัดสถานการณ์ cross section ในปี 33 ไม่ค่อย satisfy นัก

เพราะฉะนั้นในทศวรรษหน้าจะเป็นอย่างไร ผมอยากพูดถึงระบบบริการสาธารณสุขที่จะเปลี่ยนแปลงไป โดยในตอนนี้นะครับผมมาวิเคราะห์ในด้านอุปสงค์กับอุปทาน ว่ามันมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรบ้าง การเปลี่ยนแปลงในด้านอุปสงค์ก็มีหลายประเด็น ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร เรามีคนชรามากขึ้น อายุขัยของเรายาวขึ้น แล้วก็เด็กของเราจะลดลง แล้วก็วัยทำงานก็จะเพิ่มขึ้น demographic change ขณะเดียวกัน

แบบแผนการเจ็บป่วยก็จะเปลี่ยนแปลงไปจาก communicable disease ไปสู่ non-communicable disease ต่าง ๆ หลายตัวเป็นเรื่องของพฤติกรรม เป็นเรื่องของ life style เช่นเรื่องของ heart disease ก็ตาม เรื่องของมะเร็งก็ตาม เรื่องของโรคหัวใจหลอดเลือดก็ตาม หลายอันรวมทั้ง traffic accident เหล่านี้ มันมีแนวโน้มมากขึ้น ในขณะที่ communicable disease ก็ยังไม่หมดไปเสียทีเดียว เพราะฉะนั้นยังอยู่ใน morbidity transition ซึ่งเรามีลักษณะทวีลักษณะอยู่คือ มีทั้งสองอย่างปนกันอยู่ เพราะฉะนั้นระบบบริการสาธารณสุขของเรา ผมมองเห็นว่าค่อนข้าง responsive กับ acute care มากกว่าที่จะปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ของ non-communicable disease เพราะ orientation ของเรามองไปว่าการผลิตบุคลากรต่าง ๆ มัน oriented ไปสู่การดูแล acute care มาก ความคาดหวังของประชาชนก็จะมากขึ้นเพราะมี expectation จากเรื่องของ tele-communication เรื่องของการเดินทางที่สะดวกมากขึ้น เรื่องของความเป็นเมืองมากขึ้น ขณะเดียวกันก็มีการกระตุ้นจากสื่อมวลชนให้มีลักษณะการบริโภคเป็นแบบบริโภคนิยม มากกว่าที่จะ self-contain เพราะฉะนั้นสิ่งที่ประชาชนบริโภคหลายอย่างไม่ได้เอื้ออำนวยต่อการมีสุขภาพดี หรือมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ผมอยากจะกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงรายได้ของครัวเรือน เมื่อครัวเรือนมีรายได้มากขึ้น เขาจะซื้อยามากน้อยลง แล้วก็แนวโน้มใช้จ่ายที่จะเป็น institutional care มากขึ้น มักจะใช้บริการที่เป็น informal health sector มากขึ้น ตรงนี้มี policy ต่อเรื่อง national health expenditure ค่อนข้างมาก trend ยังบอกว่าการใช้จ่ายค่ารักษาพยาบาล การใช้จ่ายไปยังโรงพยาบาลของรัฐ อันนี้เป็นการวิเคราะห์ในแง่ demand size แต่ว่าผมจะพูดถึง supply size มัน responsive กันว่าผมก็ไม่ทราบว่าจะอะไรเป็นผล แต่ว่าถ้าพูดโดยทฤษฎีแล้ว ในส่วน supply size ใน health care market แพทย์หรือผู้บริการทางสาธารณสุข มีโอกาสที่จะ generate demand ได้มากกว่าการที่ผู้ป่วยจะกำหนด demand ว่า ตัวเองบริโภคอะไรบ้างในปริมาณเท่าไร

กล่าวโดยสรุปว่า pattern ต่อไป เราจะพบว่าครัวเรือนจะมี health expenditure ที่ private sector มากขึ้น ๆ และก็ health expenditure ที่ใช้ที่ public sector จะน้อยลง ขณะเดียวกันการซื้อยามากน้อยลง นี่เป็น pattern จากการสำรวจเศรษฐกิจสังคมของครัวเรือนโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติปี 24, 29 และที่ 31 ส่วนข้อมูลปี 33 field-work เพิ่งเสร็จไปเมื่อมกราคม 34 กำลังทำ data processing อยู่ ซึ่งผมเชื่อว่า trend คงจะเป็นอย่างนั้นขณะเดียวกันที่แบบแผนการบริโภคบริการสาธารณสุขดังกล่าวแล้ว มันสอดคล้องกับพฤติกรรมของประชาชนในการใช้บริการที่เปลี่ยนแปลงออกไป มี correlation กันมาก จะเห็นว่า self-prescribed drugs จากปี 13 ไปจาก 51.4% ในปี 2513 เป็น 28.6% private

clinic เพิ่มขึ้นช้าๆ private clinic ไม่เปลี่ยนแปลง ส่วน public hospital ใช้บริการมากขึ้น จากการที่ค่าใช้จ่ายของครัวเรือนต่อ private clinic มากกว่า private hospital และ private clinic มากกว่า public hospital นั้นเนื่องจาก price ในภาคเอกชนสูงกว่าภาครัฐ

แนวโน้มในทศวรรษหน้า ผมมองว่าประชาชนจะมี cost มากขึ้น ขณะนี้เรา implement เรื่องของประกันสังคม เมื่อเดือนมิถุนายนปีนี้ได้เริ่มจัดบริการให้กับผู้ประกันตน ตามพรบ.ประกันสังคม คนจนก็จะได้รับการคุ้มครองโดยบัตรสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อย ลูกจ้างซึ่งอยู่ใน formal sector ได้รับการคุ้มครองจากสองกองทุน คือ กองทุนประกันสังคม และกองทุนทดแทนแรงงาน ลูกจ้างซึ่งไม่มีนายจ้างพวกที่เป็น self-employed เกษตรกรที่อยู่ในภาคเกษตรกรรมแต่ไม่มีบัตรสงเคราะห์ผู้มีรายได้น้อยพวกที่อยู่ใน informal sector เหล่านี้เป็น group ที่บริการสังคมเข้าไปไม่ถึงสักที แต่ก็ยังยากมากที่ พ.ร.บ.ประกันสังคมจะขยายการคุ้มครองไปสู่กลุ่มนี้ แม้ว่าตัว พ.ร.บ.จะเขียนไว้ชัดเจนว่าจะก้าวไปสู่ health insurance ที่จะ cover กลุ่มที่อยู่ใน informal sector นี้มากขึ้น การที่ประชาชนมี insurance มากขึ้น พฤติกรรมการใช้บริการก็จะเปลี่ยนแปลงไป จะเป็น format มากขึ้น แล้วก็จะเป็น institution มากขึ้นโดยที่ละทิ้ง traditional sector หรือว่า folk sector, informal health sector เช่น ระบบการแพทย์แผนไทย การดูแลตนเองก็จะละเลยไปสู่สุขภาพไป

เมื่อเราวิเคราะห์ demand size แล้ว เราวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงใน supply size มันไป co-inside กับ pattern ของ demand ที่เปลี่ยนแปลงไป โรงพยาบาลภาคเอกชนจะมีการขยายตัวขึ้นมาก medicine คงจะเป็น commercial medicine มากขึ้น สิ่งซึ่งเป็น “ยาขอมหวาน” ก็จะลดลง นั่นก็เป็นเรื่องของ การซื้อ-การขายบริการ การแพทย์ สาธารณสุขมากขึ้น จะมีการใช้และการมีเทคโนโลยีทางการแพทย์ราคาแพงมากขึ้น เนื่องจากว่า Consumer ใน health care นะครับเป็น consumer ที่มี information น้อยไม่ well-inform เมื่อไม่ well-inform อธิปไตยของผู้บริโภคก็จะน้อย ผู้ให้บริการหรือว่า supplier จึงมีบทบาทพิเศษมากขึ้น จึงทำหน้าที่เป็นเอเยนต์แทนผู้ป่วยกำหนด demand ของผู้ป่วย เพราะฉะนั้นถ้าจริยธรรมของแพทย์ลดลง ประชาชนก็จะถูก abuse ได้ง่าย เพราะว่าเขามี information น้อย ผมยังมองว่าจริยธรรมของแพทย์คงจะลดลงตามลำดับ ค่าใช้จ่ายในการแพทย์จะมากขึ้น health status ของประชาชนคงจะไม่ดีขึ้นเท่ากับหรือคุ้มค่างกับค่าใช้จ่ายในการแพทย์ที่เพิ่มขึ้น เมื่อภาคเอกชนขยายตัวมากขึ้นพร้อมกับ demand ต่อ private sector มากขึ้น แพทย์ซึ่งอยู่ในชนบทก็จะ drain เข้ามาอยู่ในภาคเขตเมือง หรือว่า drain จาก public sector มาอยู่ private sector เพราะฉะนั้นรัฐเองจะต้องมี policy ที่ชัดเจนกับเรื่องนี้ ไม่งั้นคงจะมีปัญหา

อย่างไรก็ตาม การคุ้มครองผู้บริโภคทางการแพทย์และสาธารณสุขก็ยัง weak มาก โดยวิเคราะห์จากตัว พ.ร.บ.พระราชบัญญัติสถานพยาบาล 2504 ซึ่งใช้มาประมาณ 10 ปีแล้ว ไม่มีอะไรที่จะไปดูแลเรื่องคุณภาพบริการนะครับ นอกจาก พ.ร.บ.สถานพยาบาลแล้วก็มี พ.ร.บ.ที่จะดูแลวิชาชีพเวชกรรมก็ดี พยาบาลก็ดี มีลักษณะของการดำเนินการตามกฎหมายแบบตั้งรับ สิ่งเหล่านี้ก็จะเป็นภาพซึ่งเราคาดการณ์ว่าจะเกิดขึ้น เพราะฉะนั้นในแผน 7 สถานพัฒนา ก็ตามองค์กรที่เกี่ยวข้องก็ตาม ได้ช่วยกันร่างแผนเพื่อที่จะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และสังคม โดยผมเองมองว่ามีลักษณะที่เป็นจริงมากขึ้น ผมได้แสดงไว้ในภาคผนวกที่สองว่า มีกลุ่มอายุที่เป็น target ของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ที่ชัดเจนมากขึ้น แต่ว่าการที่กรม กอง กระทรวงที่เกี่ยวข้องจะเอาไป implement ยังเป็นปัญหาอยู่ ถ้าหากว่ายังไม่ปรับขบวนการค่อนข้าง radical ผมเป็นห่วงคุณภาพประชากรว่ามันคงจะไม่ดีขึ้นอย่างที่เราคาดหวังไว้

สุดท้ายนี้ผมอยากพูดถึงปัญหาอุปสรรคของการที่จะบรรลุคุณภาพชีวิต ยกประเด็น เรื่องของเอดส์ เรื่องของแอมเฟตตามีนผมได้แสดงตัวเลขว่าถึงแม้ว่าเราจะ campaign เรื่องของยาฆ่าแมงมาตาม เราก็ยังพบอยู่จากการตรวจ urine ตรวจปัสสาวะ เราพบสารแอมเฟตตามีนคนขับรถบรรทุก คนขับรถ บขส.สีลม คนขับรถทัวร์

เรื่องของคนจนในเขตเมืองในชุมชนแออัด ในความรับผิดชอบของหน่วยงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งของการปกครองท้องถิ่น เทศบาล หรือ กทม.ก็ตาม function หรือ structure ของบริการสาธารณสุขของเทศบาลก็ยังไม่สามารถที่จะรองรับกลุ่มนี้ในเมืองได้ส่วนหนึ่ง แล้วก็เรื่องของเอดส์ นำเป็นห่วงสถานการณ์เอดส์ ถ้าเราไม่สามารถ suppress คือ กดการแพร่เชื้อลงโดยเร็ว เราก็จะมี cases ของเอดส์มากขึ้นใน 5 ปีข้างหน้า แล้วแต่ละคนอยู่ในวัยทำงานทั้งสิ้น มัน destroy family bond มารดาซึ่งติดเชื้อเอดส์แล้วไปคลอดบุตรที่โรงพยาบาลของรัฐแล้วละทิ้งบุตรเหล่านี้อยู่ในความดูแลของกรมประชาสงเคราะห์เนี่ย เรามองดูหับดาเห็นภาพ ผมเองผมไม่ได้มองโลกในแง่ร้ายนะครับ แต่ว่ามองอย่างค่อนข้าง realistic ว่า ถ้าเราไม่ทำอะไรอย่างจริงจังขณะนี้ต่อเรื่องเอดส์ คุณภาพชีวิตประชากรคงจะแย่ จะมีการ discriminate ทำให้เกิด psychological stress มากจะมี suicide อะไรก็ตาม หรือประชดสังคมโดยการแพร่เอดส์มากขึ้น

สุดท้ายผมจะพูดถึงนโยบายและทางเลือก ในแผน 7 ผมอยากจะพูดอย่างนี้ แผนกระจายรายได้ทำให้มัน realistic มากขึ้น ผมมองว่าถ้าการกระจายรายได้ดีนะครับ คุณภาพชีวิตมันจะดีขึ้นอย่างมาก ถ้าเราไม่ทำเรื่องของการกระจายรายได้หรือลดช่องว่างของความไม่เสมอภาคลง เราจะมุ่งเน้นเฉพาะเรื่อง health อย่างเดียว เราคงจะแก้ปัญหา

ปลายเหตุมากกว่า policy ต่อ private sector คงจะต้องชัดขึ้น คงจะต้องรีบทำวิจัยให้รู้ว่า สถานการณ์ขณะนี้เป็นอย่างไร พฤติกรรมการจัดการบริการของภาคเอกชนเป็นอย่างไรบ้าง เพื่อกำหนดนโยบายในการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และก่อให้เกิดความเป็นธรรม

ทวีศักดิ์ : สวัสดีครับ นานมากแล้วที่ไม่เคยได้มานั่งในลักษณะวิชาการอย่างนี้ เพราะไปทำงานพัฒนาการ ก็เลยตกลงกับคุณหมอโรจน์ว่าวันนี้เป็นวันฤกษ์ดีของ 20 ปีเราจะทำอะไรดี ๆ ของความคิดเราจะสร้าง unity ของความหลากหลายก็แล้วกัน เพราะฉะนั้นทุก ๆ คนก็เอาไปช่วยกัน share ช่วยกันสร้างสรรค์ แทนที่จะมาเป็นกรรมการระหว่างผู้เสนอกับผู้วิเคราะห์

ผมเชื่อว่าบทความของคุณหมอโรจน์ได้ทำมาอย่างค่อนข้างเหนื่อย เพราะว่าเราให้ภารกิจที่ยากกับคุณหมอโรจน์ เพราะให้ไปสองคำว่า “คุณภาพประชากร” และอีกคำก็ “สาธารณสุขในทศวรรษหน้า” ซึ่งทั้งสองอันเป็นความฝันทั้งคู่ว่าอันนี้คืออะไร เอามาอย่าใหญ่ ใส่สารพัดนึก เพราะฉะนั้นคุณหมอต้องพยายามนึกให้ได้ และวันนี้คุณหมอก็ได้ทำภารกิจและทำการบ้านมาดีที่สุดในวันนี้คืออะไร แล้วโอกาสมีอะไร แล้วมันมีอุปสรรคอย่างไรในอนาคต แล้วจะเป็นยังไง เพราะฉะนั้นในที่นี้ผมขอทำหน้าที่ร่วมคิด ร่วมค้น เพื่อสร้างสะพานสู่ฝั่งของเราทั้งสองคน จะได้มีความสบายในเวลาบ่าย

อันที่หนึ่งที่จะมาพูดกัน ก็คงจะได้พูดถึงเรื่องคุณภาพชีวิตในปัจจุบัน โดยนำ จปฐ. มาชี้ให้เราดู หลายปีที่ผ่านมาจปฐ. ก็เปลี่ยนไปไม่กี่ตัว เฉลี่ยปีละประมาณ 1-2 ตัว เช่น หมู่บ้านฉันไปวัดกันแล้ว ทุกคนดื่กบาคทำบุญ บ้านฉันไม่มีขโมย ฉันไม่กินเหล้าแล้วในหมู่บ้านฉัน อย่างนี้มันเป็นอะไรที่ง่าย แต่ผมตั้งใจที่คุณหมอพูดว่าคุณภาพชีวิตที่แบ่งไว้ในจปฐ. 30 กว่าตัวนั้น 11 ตัวที่เป็นของสุขภาพอนามัยนั้น เป็นตัวแปรตามเกือบทั้งหมด ซึ่งต้องอาศัยตัวแปรกำหนด 2 ชนิด ตัวแปรกำหนดชนิดที่หนึ่ง คือ ตัวแปรกำหนดที่เดิมได้ เช่น ชาติสามเดิมสามเลย ชาติโง่งเดิมโง่งเลย แต่ก็ยังมีตัวแปรตามหลายชนิด ซึ่งอาศัยตัวแปรกำหนดซึ่งเดิมให้ไม่ได้ แต่ต้องใช้ขบวนการในการพัฒนา ซึ่งตรงนี้เป็นสิ่งที่น่าฟัง และนำไปให้เราเรานักประชากร นักวิจัยทางสังคมศาสตร์ เอาไปคิดว่า ขบวนการอะไรที่ยังขาดในการคิดอันนั้น เมื่อเขาอยากจะได้แต่เขาไม่ได้ จะทำอย่างไร ถ้ารัฐจะต้องเดิมให้เขาอยู่ก็ยิ่งจะกลายเป็น expenditure หรือเป็นค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งจะมากระทบกับอะไรอีกหลาย ๆ อย่างในค่าบริการหรือคุณภาพของการบริการ เพราะฉะนั้นเท่าที่ดูอยู่ก็เลยอยากให้เราทุกคนเน้นกันว่า จปฐ. ที่ควรจะเป็นสำหรับอนาคต ที่มันสามารถจะบ่งชี้และทำให้เกิดการกระตุ้นหัวใจของคนที่จะทำงานมากขึ้นกว่าการเรียไรหาโง่งไปเดิม หาสามไปมัน

มืออะไรบ้าง เช่น เบอร์เซ็นต์ของหลังคาเรือนที่มีความพอใจในระบบอนามัยหรือไม่ แล้วถ้าใช้ตัวนั้นจะเอาไปแลกกับหมู่บ้านฉันทำบุญที่วัดหรือเปล่า อะไรอย่างนี้ นี่ก็คงเป็นประเด็นที่คุณหมอวิจารณ์อาจจะทำไม่ได้ เพราะท่านเป็นแพทย์ แต่เราเป็นนักสังคม นี่ก็คงจะฝากไว้กระตุกกระตุ้นคนอื่นเขาบ้าง ว่าคุณหมอจะว่า จปฐ.ไม่ใช่แค่ “จคไปเถอะ” แล้วก็เอามาทำอะไรกันได้ขอประทานโทษถ้าใครเป็นผู้ทำอยู่ว่าท่านก็รู้อยู่ในใจ บางทีท่านก็ไม่ได้จริงจังบ่อยไป อันนั้นก็เป็นเรื่องที่นึกคิด ก็ฝากอันนั้นไว้ตัวหนึ่ง

หลังจากนั้นคุณหมอก็ได้พูดถึงแบบแผนการป่วย อันนี้จปฐ. มันก็ไม่ค่อยจะดีนัก ยุทธศาสตร์หลักมันมาตั้งหลายตัว แล้วพยายามนำมาให้คุณก็ไม่ค่อยจะเจออะไร ก็เลยมาว่ามันป่วยยิ่งไง คุณหมอบอกว่าตอนนี้แบบแผนการป่วยก็จะเริ่มผันแปรไปสองอย่าง ในใจท่านก็คิดว่าชนบทก็คงจะมีการลดของโรคติดต่อ แล้วก็จะเป็นการเพิ่มของโรคไม่ติดต่อหรือ non-communicable disease โดยเฉพาะในเขตเมือง ในขณะเดียวกัน คุณหมอบอกคนชนบทนั้นก็จะเป็นโรคไม่ติดต่อเหมือนกัน เพราะการเดินทาง การย้ายถิ่นไปทำงานชั่วคราว หรือชั่วเวลาต่าง ๆ ไปรับอารยธรรม รับความคิด รับ value จากเมืองหรือในสังคมอีกอันหนึ่งซึ่งคุ้นเคยกับโรคไม่ติดต่อพวกหัวใจ ความดัน เบาหวาน กินเหล้าเมายา หัวใจขาด อะไรต่าง ๆ เหล่านี้ มันก็จะเป็นเรื่องซึ่งชนบทก็ไม่ได้ โรคติดต่อนี้ถ้าเป็นไม่มารักษามันตาย ใคร ๆ ก็เห็นมันชัด ๆ แต่โรคไม่ติดตอมองไม่เห็นก็เลยเป็นกันใหญ่ คราวนี้ค่าใช้จ่ายก็จะแพงขึ้น คุณหมอก็พูดถึง supply, demand ซึ่งเป็นภาษาเศรษฐศาสตร์ ผมก็เป็นมนุษยศาสตร์มันไม่ค่อยรู้เรื่อง พอฟังได้บ้าง ชอบใช้ แต่ทำไมไม่เป็น เพราะฉะนั้นก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจ แบบแผนการป่วยอันหนึ่งซึ่งคุณหมอมองอาจจะไม่ได้พูดผมอาจจะถือว่า share กันก็คือ โรคที่เกิดจากเวลา อันนี้เป็นโรคที่น่าสนใจทางสังคมศาสตร์ แล้วหลาย ๆ ท่านที่เป็นนักประชากรก็ได้ทำวิจัยเรื่อง time allocation การขยายกระจายเวลาอะไรต่าง ๆ ในเรื่องของเวลาเป็นเรื่องที่น่าสนใจทั้งเขตชนบทและเมือง เพราะอาจารย์วิจารณ์ได้พูดว่าการก้าวกระโดดทางเศรษฐกิจ การที่ทุกคนจะต้องเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมาให้อยู่รอดกับการหาเงินแต่ละวันในการครองชีพนี้ ทั้ง ๆ ที่ก็เห็นอยู่ว่ารายได้มันไม่ได้เพิ่มไปตามตัวคน มันเพิ่มไปตามกลุ่มคนเท่านั้นเอง คนส่วนใหญ่ไม่ได้เพิ่มตามตัวเลขของ GNP อะไรนั้น เพราะฉะนั้นคนที่ต้องบีบตัวเองวิ่งไปกับถนนหนทางเพื่อจะไปหาเงินซึ่งท่านจะสังเกตได้

ผู้หญิงปัจจุบันนี้ที่ทำงานระดับกลาง ผู้หญิงทำงานใน office ดิ้นเข้าตีสี่ครึ่งตีห้าก็ต้องแหกขี้ตาสิฟิน กระตุงลุก ทำทุกอย่างที่ทางอนามัยอยากได้ดู เสี่ยงลูกด้วยนมตัวเองด้วย จันทก็ต้องอุมข้างหนึ่ง ทอดไข่อีกข้างหนึ่ง ถ้าจะกินอาหารดี ก็ต้องทำอะไรหลาย ๆ อย่าง ชักผ้าด้วยเท้า ใช้คอปุ่มนะหมแม่ไม่เอาเท้าไปขยี้ โธ่ทันสมัยก็ต้องใช้เวลา ซึ่งบางครั้งบางคราว

คนที่ฐานะก็สามารถจะไปรอดในการซื้อเวลาคืน แต่ถ้าสำหรับคนที่กำลังต้องวิ่งหาเงินคงจะไม่มั่งปั่งจ่ายไปซื้อเวลาคืนได้

ยกตัวอย่าง ผู้หญิงทำงาน 6,000 บาท ผมชอบยกตัวอย่างผู้หญิง เพราะผมรู้จักมากกว่าผู้ชายเพราะไม่ค่อยได้คู่ตัวเอง มันไม่ค่อยเห็น คือ ผู้หญิงมีเงินเดือน 6,000 บาทก็เฉลี่ยวันละ 200 บาท ทำงานกันจริง ๆ 8 ชั่วโมง ค่าตัวชั่วโมงละ 25 บาท เข้าตึกครึ่งชั่วโมงครึ่ง เย็นตึกครึ่งชั่วโมงครึ่ง รวมแล้วไม่นับการเดินทางก็ประมาณ 3 ชั่วโมง ๆ ซึ่งก็ประมาณ 75 บาท เวลาที่เสียไป 3 ชั่วโมงนี้ให้มันลูกก็ได้ และทำอะไรอีกตั้งหลาย ๆ อย่าง เงินที่มันต้องใช้ซื้อของเพื่อทดแทนเวลา 3 ชั่วโมงที่เธอเสียไปก็อาจจะมียอดค่ามากกว่า 75 บาทแล้วก็ได้ เพราะฉะนั้นเขาก็เป็นหนี้เวลาของตัวเอง เป็นหนี้ตัวเองตลอดเวลาที่ทำงานอยู่ อย่างตัวอย่าง ข้าราชการเงินเดือน 6,000 บาทแล้วขับรถด้วยก็คือ ขับรถมาเติมน้ำมัน แล้วก็ขับรถกลับไปเติมน้ำมัน กลับไปกลับมามีอย่างนี้ ข้าราชการไม่ได้กิน พอดีเงินเดือน ถ้าบ้านอยู่สุขุมวิทไปทำงานสาธิตาก็พอได้เลย 6,000 บาทถ้วน ๆ ถ้าใครกินเงินเดือน 6,000 บาทก็อย่าทำงานตรงนั้น แล้วก็อย่าเติมน้ำมันขับรถ ต้องนั่งรถเมล์อย่างเดียว แต่สังคมของมันก็ช่างแยจจริง ๆ เลยมันหันสมัยมากไปหน่อยเพราะมันมีเครื่องมือ เครื่องใช้เครื่องอำนวยความสะดวก เพราะฉะนั้นใคร ๆ มีอะไรก็อยากจะมีตามกันหมด เพราะฉะนั้นคนที่ได้ 6,000 บาทก็อยากจะทำอะไรให้เหมือนคนที่ได้ 10,000 บาท คนที่ได้ 10,000 บาทก็อยากจะอะไรให้เหมือนคนที่ได้ 100,000 บาท มันทำเสียจนพระพยอมไม่สามารถจะกดลงได้อีกแล้วไม่ว่าจะเทศน์ก็กระบวน

เพราะฉะนั้นก็อยากจะให้ดูว่า ภาวะทางการแพทย์เจ็บป่วยหรือคุณภาพประชากรในวันหน้านั้น จะเป็นอย่างไร ถึงแม้ว่าเขาจะทำงานใน office ที่สูงมี air-condition ที่ดี มันก็อาจจะกลายเป็นคนที่ไม่เคยมี good nourishment เลย ไม่เคยมีอาหารที่ดีให้ลูก ไม่เคยมีเวลาให้สามีหรือให้ภรรยาเลย หรืออาจจะไม่มีเวลาให้แม่เลย แม่ป่วยวันนี้ แม่รอหน่อยอาทิตย์หน้าหนูจะลาพักร้อนแล้วจะพาแม่ไปหาหมอ ซึ่งก็รอให้แม่ตายเสียก่อนแล้วค่อยไปหาหมอก็ได้ไปงานศพทีเดียวถูกกว่าไข้ไหม อย่างนี้เป็นอนาคตที่เราต้องมองว่าโรคที่จะเกิดขึ้นกับ time lost มีอะไรบ้าง แล้วโรคอันนี้เป็นโรคที่รุนแรง เพราะมันเป็นโรคที่ยาวนาน แล้วรักษาไม่หาย ง่าย ๆ เหมือนโรคที่เป็นโรคติดต่อ ถ้าเป็นโรคเกี่ยวกับสามีกว่าจะต่อติดนี้มันนาน แต่ถ้ามันแค่ติดหวัดกับสามีปุ๊บก็หายเป็นต้น เพราะฉะนั้นขอให้เราคิดถึงคุณภาพชีวิตของสตรี ซึ่งจะเป็นรากฐานสำคัญในการเปลี่ยนแปลงประชากรในอนาคต ผู้หญิงซึ่งจะเป็นแม่ ผู้หญิงซึ่งเป็นเจ้าของ family ท่านผู้บัญชาการที่บ้าน (ผบ.ทบ.) หนังสือพิมพ์ยังพูดเลยว่า พวกคณะ world bank มาแล้วก็มีผู้บัญชาการสูงสุด (ภรรยา)

มาด้วย ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีค่านิยมยอมรับว่า ผู้หญิงใหญ่โตที่สุดในบ้าน เพราะฉะนั้นที่คุณหมอวิจารณ์พูดมา ผมก็เลยแอบเติมเข้าไปว่า เราน่าจะเน้นไปด้วยว่าสำหรับสิ่งเหล่านี้มันเกิดขึ้นเราจะมองอะไรบ้างในอนาคต ที่จะเตรียมการให้สิ่งเหล่านี้ไม่เกิดขึ้นในภาวะแบบนี้แหละครับ เพราะฉะนั้น family ก็คงจะเป็นสิ่งที่น่าหันกลับไปมองว่า ที่เรา family planning ใน size ในส่วนปริมาณนะเรียบร้อยไปแล้ว เราลดมันลงไปเสียตั้งเยอะ แต่คุณภาพเนี่ยเราชุดมันมาได้ก็มากน้อย ซึ่งถ้าจะเป็นเหตุการณ์อย่างนี้แล้ว family ยังไม่มีการปรับเปลี่ยนก็ยังมีปัญหาคล้าย ๆ ที่คุณหมอได้แสดงมา ในส่วนลึกแล้วผมก็คิดว่าคงจะไม่ได้ออกภายใน 2543 อาจจะเป็นหลังปีหมุดตำรา 2543 หลังจากผมตายไปแล้ว ก็คงยังไม่แน่ใจว่าจะได้หรือเปล่า

คุณหมอก็มาพูดเรื่องความคาดหวังอันหนึ่ง ซึ่งความคาดหวังของประชาชน ที่อยากได้ good service ที่ผมว่า good service มันเป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ คนวันนี้ในภาวะสมัยนี้ ก็คงจะอยากได้ของที่ดีที่สุดในเวลาน้อยที่สุด ผมเจ็บป่วยสมัยก่อนซื้อยากิน เคี้ยววันไม่ค่อยอยากจะเสี่ยงซื้อยากิน ถ้ามันไม่หายต้องซื้ออีกครั้งหนึ่ง แล้วก็ต้องใช้เวลาไปซื้ออีก ก็เลยไปหาหมอซะเลยดีกว่า เพราะฉะนั้นการที่ไปยอมรับแพทย์สมัยใหม่อาจจะไม่ใช่เพราะมีความรู้มากขึ้นในเรื่องของการดูแลที่ถูกต้องก็ได้ แต่เป็นเพราะว่า เวลามันบังคับให้เสียไปเยอะจะแพงสักหน่อยก็ยังดีกว่า เพราะฉะนั้นการที่เห็นคนไปใช้จ่ายหาหมอก็เห็นแน่นอนว่า อันที่หนึ่ง คือการเปลี่ยนแปลงค่าใช้จ่ายของคนที่เคยใช้สิ่งที่ถูก ไปเป็นสิ่งที่ดี (แพง) เพื่อ guarantee และเพื่อลดเวลา อีกอันหนึ่งซึ่งคุณหมอบอกว่าค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลของคนเปลี่ยนก็เนื่องจาก pattern ของการไปรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลเอกชนมากขึ้นด้วย ผมก็เลยมานั่งมองว่าอาจจะเป็นไปได้ไหม ที่สมัยก่อนคนรวยที่มีเงินมากก็ถูกบีบให้ต้องใช้สถานบริการที่ถูกอยู่พร้อม ๆ กับคนจน แต่พอตอนหลังภาคเอกชน มันขยายตัวมากขึ้น ๆ คนรวยที่ทนไม่ไหวอยากที่จะไปใช้อันนั้นก็เลยหันมาใช้ภาคเอกชน ฉะนั้นเคยคิดอีก 5 บาท 10 คน แต่เดี๋ยวนี้ฉันรวยไปใช้แบบ 50 บาท 5 คน เมื่อบวกค่าใช้จ่ายรวมแล้วค่าใช้จ่ายมันก็ต้องสูงขึ้นไป เพราะฉะนั้นหักค่าใช้จ่ายที่สูงขึ้นไปนั้น เป็น burden ของคนที่รวยก็แล้วไป อย่าไปเป็น burden ของคนรายได้ต่ำ อันนี้เราจะไปบังคับให้ คุณหมอวิจารณ์ตอบในที่นี้มันก็ยาก เพราะคุณหมอใช้ secondary data ซึ่งไม่ได้ยอดเยี่ยม ๆ ไป สามารถบังคับข้อมูลให้จำแนกอะไรก็ได้ เพราะฉะนั้นก็เลยเป็นข้อคิดเอาไว้ว่าเป็นไปได้ไหมว่าค่าใช้จ่ายพยาบาล ที่สูงขึ้นนั้นเป็นเฉพาะสำหรับคนเศรษฐฐานะอย่างหนึ่ง หรือค่าใช้จ่ายมันไปเหมือนกันทั้งคนที่มีเศรษฐฐานะสูงและต่ำ ซึ่งแสดงว่าทุก ๆ คนเฮลไปจ่ายแพงหมด

หลังจากนี้ คุณหมอก็ได้มาพูดถึงเรื่องการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการเจ็บป่วย ซึ่งผมก็จะปน ๆ มาแล้วเมื่อที่ว่า แบบแผนมันต้องเปลี่ยนแน่ ๆ เพราะว่าอาชีพแบบใหม่ งานแบบใหม่ ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบใหม่ ๆ เพราะฉะนั้นโรคจาก life style ที่คุณหมอใช้ผมว่ามันน่ารักดี มันเป็นโรคที่เกิดจากการทำลายชีวิตส่วนตัวอย่างอิสรภาพของตัวเอง ก็เชิญกินเหล้าต่อไป อย่าสูบบุหรี่นะคนอื่นเขาลำบากใจด้วย

ที่นี้ก็มาถึงเรื่องค่าใช้จ่าย ผมก็พูดไปแล้ว เราจะทำยังไงดีใน strategy แสดงว่า การมีรายจ่ายสูงมันเป็นภาระอันหนึ่งที่คุณหมอห่วง เพราะว่าคุณหมอเป็นคุณหมอชนบทดีเด่นหมอต่อดึงถึงคนจน อันนั้นเราก็ต้องหาทางหา strategy ช่วยทางโน้นด้วย แต่อีกจุดหนึ่ง คือคนจนที่อยู่ในเมือง ซึ่งมีแบบแผนชีวิตที่ต่างไปจากชีวิตชนบท ก็จะเจอปัญหานี้ด้วย เราจะหาทางสร้างกลยุทธ์ กลวิธีอย่างไรที่จะประกันได้ว่า การใช้จ่ายของเขาจะสมน้ำสมเนื้อแล้วมีคุณภาพไม่ถูกนำไปสู่การใช้ในสิ่งที่ไม่สมควร ไม่เหมาะสม ทั้งในแง่ของ technically หรือ financially

คุณหมอพูดในเรื่องแบบแผนการเจ็บป่วยในอนาคต คนก็จะเข้ามาถึง clinic และ hospital มากขึ้น เพราะฉะนั้นในขณะที่เดียวกันตอนนี้ ถ้าเราจะดูจำนวนโรงพยาบาลต่าง ๆ คงจะเป็นเรื่องของแผน ที่จะต้องวางแผนว่าถ้าคนจะต้องวิ่งเข้าไปหาสถานบริการ ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงเปอร์เซ็นต์ของ self-treatment ไปสู่ formal sector มากขึ้น แบบนี้จะต้องมีขนาดไหนถึงจะพร้อม อันนี้ไม่ได้เป็นคำถามที่ต้องการคำตอบ เพียงแต่จะเป็นสิ่งที่จะฝากไว้เผื่อนักวิจัยสนใจจะไปค้นหาต่อก็พยายามจะขาย idea บ้างนิด ๆ หน่อย ๆ ของคุณหมอ

เรื่องประกันสุขภาพผมขอไม่แตะ เพราะว่าคุณหมอก็ได้พูดไปแล้ว แล้วก็ยังไม่เห็นการประกันสุขภาพ มันยังสับสนอยู่พอสมควร แล้วคุณหมอก็ได้ให้มาเฉพาะนโยบายโครงการประกันสังคมอะไรต่าง ๆ เหล่านี้คนที่ได้รับสวัสดิการมีเยอะ ถึง 40% ที่คุณหมอมว่า 40% นั้นอยู่ที่ไหน ผมอยากจะฝากนักวิจัยทางสังคมศาสตร์ช่วยดูให้คุณหมოდด้วย เพราะจะกลายเป็นชาวชนบทที่มุดอยู่ตามในเมืองหรือเปล่า ไม่ได้ประกันสังคมกับใครเลย ไม่มีระบบสาธารณสุขรองรับ แล้วก็มาอยู่ตามสลัม ต้องหาเช่ากินค่ารวมกับเขามาตั้งนาน 40% นั้นเราจะต้องมาหาว่าใครบ้างในสังคมนี้ willing ที่จะมาช่วย หรือร่วมกับรัฐในการรณรงค์ให้คนเหล่านี้ ได้มาซึ่งสวัสดิการสังคม คุณหมอมองถึงจริยธรรมของแพทย์ อันนี้ก็เป็นเรื่องของวัฒนธรรมในสังคมสมาชิกของแพทย์เอง ผมเป็นนักสังคมศาสตร์ก็คงไม่กล้าจะพูด จริยธรรมของแพทย์จะถอยหรือไม่ถอยนั้น มันก็ขึ้นอยู่กับ system การตลาดของแพทย์ที่ห้อมล้อมเอาไว้ แพทย์ก็ต้องการการอุดหนุน อยากจะให้ทุกคนเห็นด้วยว่าแพทย์ไม่ใช่ต้นไม้ ที่เรียกว่า

ตันโพธิ์ ต้องปลูกไว้ในวัด ทำอะไรไม่ได้ กินไม่ได้ใช้จ่ายไม่ได้ ผมอยากเห็นแพทย์ที่มีความสุขหลังจากนั่งอยู่กับเชื้อโรค เสี่ยงกับโรคติดเชื้อในโรงพยาบาล มีใครเคยมาพูดไหม โรงพยาบาลติดโรคอัมพาตหรือติดโรคอัมพาต ดั่งหลาย ๆ อย่างก็ไม่เคยมีใครพูด เขาถอนไม่หลับ เพราะต้องเข้าเวร ดันมาคนไข้โรคหน้าพรตเข้ามาไม่ได้ป้องกัน เพราะฉะนั้นหมอก็หลายครั้งคงรู้สึกว่ “ข้าก็หิวเป็นนะ อาหารเมคไม่มีนะ” ก็เลยต้องออกไปหาอะไรทำเหมือนกัน เพราะฉะนั้นเรื่องนี้ก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้จริยธรรมเสียได้ อันที่สอง ความที่มันไม่เป็นธรรมชาติหลาย ๆ อย่าง มันก็ทำให้โอกาสของเขามี ไม่ใช่หมอบเป็นผู้ทำ แต่เพราะว่าโอกาสของผู้ที่มีอันจะกิน สามารถจะสร้างโอกาสให้หมอบทำได้ หมอบก็ออกไปทำด้วย เพราะเขาจะต้องอยู่รอด เพราะฉะนั้นกลไกอันนี้ ผมฝากทางกระทรวงสาธารณสุขไว้เล่นกันเอง

ต่อมาเรื่องสมองไหลไปจากรัฐ สุภาเอกชน หมอบก็ไหลชิกรับเพราะเมื่อเกือบออกไปไม่ไหว competitive, incentive มันไม่ไหวที่จะสู้กันแล้ว ช่างในให้น้อยช่างนอกให้มากกว่า แล้วก็ยังมี demand ช่างนอกมากกว่า ถ้าหมอบอยู่แต่ under-incentive หมอบก็ต้อง under-service พอ under-service คนก็ไม่อยาก utilize หรือ utilize ไปก็ไม่พอใจ under-satisfy เมื่อมีใครมาตั้งสถานบริการใหม่เขาก็ไป ซึ่งทำให้เกิดสมองไหลออกไปแน่ ๆ ซึ่งอันนี้จะทำอย่างไรก็คงเป็นเรื่องของการสร้างโครงสร้างของเศรษฐกิจ โครงสร้างของ incentive หรือรางวัลสำหรับผู้ปฏิบัติ ทำกันครึ่งวันเท่านั้นหรือ แล้วอีกครึ่งวันเหลือไว้ทำไม ให้เครื่องมืออยู่เฉย ๆ เราจะทำให้มันเป็น incentive program ได้ไหม หมอบจะได้ไม่ไหลไปไหน ก็ในเมื่อมันมีผลิตภัณฑ์เดียวคนไข้มีอะไรอยู่จะไปไหนละ ถ้าเราปิดครึ่งวัน หมอบก็ต้องออกไปทำ เพราะฉะนั้นหมอบในภาคเอกชนกับหมอบในภาครัฐ บางทีก็หมอบคนเดียวกันกว่าครึ่งหนึ่งแล้ว อย่างนี้เป็นต้น

อันที่สอง บางทีเรื่องสมองไหลเราก็อาจจะไม่เคียดครอน ในขณะที่รัฐรู้สึกเคียดครอน เพราะหมอบพวกนี้รัฐจ่ายค่าเล่าเรียนให้ฟรีทุกคนเพื่อจะได้ออกไปรับใช้ชุมชน แต่ทำไมเนะออกมาใช้ทุนแค่แป๊บเดียวก็ลาออก หรือบางคนใช้ทุนแล้วก็ไปอยู่ภาคเอกชน มันไม่ fair สำหรับผู้เสียภาษีเลย ประชาชนเขาอุทิศสำหรับเสียภาษีให้ อันนี้ผมก็อาจมีกระทุ joke ว่าจริง ๆ ผมในฐานะประชาชนก็ไม่เคยไปออกเสียงเลยจะให้ทุนหมอบเรียนฟรีทุกคน มีใครในห้องนี้ใหม่ ที่เคยไป vote ออกเสียงแล้วประกาศให้แพทย์เรียนฟรีทุกคนโดยเงินภาษีที่เราให้ นั่นก็เปล่า แต่รัฐพยายามจะช่วยสังคม โดยการเอาเงินที่ได้จากภาษีเราไปสร้างความฝันให้กับสังคม โดยการเลือกที่จะให้ทุนแพทย์ทุกคน แล้วเมื่อแพทย์ไม่อยู่เราก็เลยไปโทษเขาแทนประชาชนด้วยว่า ประชาชนเสียเงินให้แล้วทำไมไม่อยู่ อะไรวะอย่างนี้ เพราะฉะนั้นผมก็เลยมีทางออก ว่า ภาคเอกชนที่ไหนอยากได้แพทย์ก็ออกทุนให้แพทย์เรียน เมื่อเขาเรียนจบเขาก็

ทำงานให้ภาคเอกชน ส่วนภาคประชาชน ประชาชนก็ออกทุนให้หมอกไปเรียนแล้วจบออกมาก็ไปใช้ทุนให้ประชาชน อย่างนั้นเป็นต้น อันนี้ผมอาจจะพูดถึงจริงถึง joke แต่อนาคตมันมักจะจริงได้เสมอเลยเวลา joke อย่างนี้

อันที่สาม ก็เป็นเรื่องของกลไกการคุ้มครองผู้บริโภค เรื่องของมาตรฐาน ผมอยากจะเห็น คุณหมอว่าจะทำได้ไหมที่จะมีมาตรฐานอะไรสักอย่างหนึ่ง หรือมาตรฐานทางค่านิยมที่ประชาชนทุก ๆ คนจะได้รับรู้จากกระทรวงสักที่ว่า นี่คือ ก ข ค ของอันนี้ก็คือ ง จ ฉ ไม่ใช่ว่ามันมีหลาย ๆ หลากความคิด ซึ่งทำให้ประชาชนไม่สามารถจะตัดสินใจได้ ก็เลยกลายเป็นทาสของสื่อแปลก ๆ ที่อาจจะชวนให้เขาคิดได้ชัดเจนยิ่งขึ้น แต่ความเป็นจริงนั้นอาจจะไม่มี ซึ่งคุณหมอก็คงพูดไว้ในตอนหนึ่งอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นอันนี้ก็คงจะเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่ามาตรฐานที่เราให้ประชาชนรู้นั้นมีพอแล้วหรือยัง แล้วก็การเผยแพร่ความรู้หลาย ๆ สิ่งหลายอย่างให้ประชาชนได้เข้าใจ แล้วก็ตัดสินใจตามที่ควรจะเป็นนั้น เรามีให้เพียงพอหรือเปล่า เพราะถ้ามันไม่เพียงพอแล้ว เราไม่มีทางเลยที่จะคุ้มครองผู้บริโภคดังที่เราคิด ผมยกตัวอย่างเช่น กลไกบางอย่างของการควบคุมอาหารและยา บางครั้งบางครั้งก็เป็นที่น่าสงสัยเหมือนกันว่าเรามีเครื่องมือ และเทคโนโลยีทันสมัยพอกับสินค้าที่มาจากต่างประเทศหรือเปล่า บางครั้งมันเป็นเรื่องที่น่าขันหรือแปลกใจว่า มันมีกลไกของการค้าขายหรือการนำเข้าผลิตภัณฑ์ยาเข้ามา แต่เมื่อถูกตรวจอาจจะถูกห้าม เพราะว่าเป็นสารนั้น หรือยาตัวนี้ แต่เมื่อผู้นำเข้าถามว่ามันเป็นยังงี้พิสูจน์ว่ายังงี้ ก็บอกว่ามันก็ไม่ได้ เพราะเราไม่มีเครื่องมือ อันนั้น เราออกมาตรการแต่ไม่มีเครื่องมือพิสูจน์ อันนี้ก็เลยทำให้มันมีความไม่แน่ชัดแล้วจะทำอย่างไรให้มันเกิดมาตรฐานที่ชัดเจน

ผมคิดว่า มีอันหนึ่งที่คุณหมอกำลังพูดถึงปัญหาอุปสรรคในกระบวนการบรรลุคุณภาพชีวิต ซึ่งคุณหมอก็คงได้โยนไว้ในปัญหาแผน 7 และแผน 9 ต่อ ๆ ไป ยังเห็นโรคอีกหลาย ๆ อย่างที่ยังบรรลุไม่ได้ ก็คงจะเป็นเรื่องของอุบัติเหตุ ซึ่งยังไม่มีใครแก้ไขได้ ปัญหายาเสพติดอะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ปัญหายาฆ่า ซึ่งบังเอิญตรงนี้ พวกนักประชากร นักสังคมศาสตร์หลายคนก็ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ยาฆ่าของคนกลุ่มนั้นกลุ่มนี้ อาจารย์โยธินก็คงทำอุบัติเหตุก็มีคนทำการศัลยกรรมศัลยกรรมก็มีคนทำอยู่ สิ่งเหล่านี้มันเกิดขึ้น ผมอยากจะลองชี้ให้พวกเรามองว่ามันอาจจะป็นวัฒนธรรมใหม่หรือเปล่า เป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากการปรับตัวของทุกขบางทุกขหรือเปล่ายาฆ่า เป็นวัฒนธรรมขององค์กรหนึ่งคือ ของผู้ขายสินค้ากับผู้บริโภค ซึ่งมีมติร่วมกันว่าตอนนี้เราจะต้องลุยแล้วเพราะว่า ถ้าข้าพชนส่งมันไม่คุ้ม ต้องเอากำไรมา ก็เลยมีมติร่วมกันทำยังงี้ดี ก็ต้องลุยรถสองเที่ยว พอลุยรถสองเที่ยวมันง่วง ก็ต้องอัดยามาให้มันตื่น ตื่นจะได้ลุยได้ดี ๆ องค์กรก็คือ ยาฆ่าที่เขาทำเอาไว้แล้ว องค์กรก็มี องค์กรมี

ก็มี องค์วัดตุ๊กมี องค์พิธีมันก็เกิดตามขึ้นมา ก็เลยกลายเป็นรูปของวัฒนธรรมใหม่ คือ การกินยาฆ่า ถ้าเราจะไปสลัดยาฆ่าออกโดยไปแก้เฉพาะตัวเดียวโดยการห้ามขายยาฆ่า วัฒนธรรมนี้มันจะเปลี่ยนได้หรือเปล่า มันขึ้นอยู่กับองค์กร องค์คิด ถ้าเกิดไม่มียา แต่เสียกับ คนขับรถยังต้องค้าขาย คราวนี้จะตะบ๊ิดะบันกันยังงี้ละ ถ้าไม่มีอันนี้จะทำแบบไหน เปลี่ยนคนขับโค็บเหล้ากันคนละก๊ง แล้วก็วิ่งกันคนละช่วง เป็นช่วง ๆ อัดกันไปตามทางหรือ ยังไง ใครชนที่กระโดดลงที่ คนใหม่ขึ้นลุดต่อ ไม่น่าใจสิงเหล่านี เราต้องศึกษาภาวะของอนาคต โดยเฉพาะ health behavior ในอนาคต เป็นวัฒนธรรมที่เกิดจากการปรับตัวจากทุก ๆ ถ้า เราจะต้องสานมัน สานแบบอริยสัจสี่เข้าไปด้วย จะได้รู้ว่าทุก ๆ สมุทัย มันมาได้ยังไง เมื่อ ชัดเจนแล้วจะได้แก้ไขให้ถูกจุด

สุดท้ายอีกอันหนึ่ง คือ คุณหมอบอกเรื่องอุบัติเหตุ ซึ่งคุณหมอบอกยังไม่ได้มีรูปธรรม ที่ชัดเจนในการแก้ปัญหาเหล่านี้ ปัญหาที่ต้องการความร่วมมือจากทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง แล้วก็เลยมีข่าวที่น่าจะ share กันวันนี้ที่เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหารถจยย ซึ่งเป็นประโยชน์ มากแล้วผมก็ถือโอกาสนี้ ชมนคนในประเทศด้วยกันแล้วก็แล้วกัน อย่างรายการ จ.ส.100 ผมคิดว่า ในวันนี้ใครฟังอยู่คงจะเชื่อตามผมว่า มันเป็นโครงการที่เป็นกลไกของการรักษาโรคชนิด หนึ่งที่สำคัญที่สุดเลย คือ โรคเครียดอันเกิดจากเวลาและปัญหารถจยยติดขัด คุณขับรถอยู่กับ เมีย เมียก็กลัวงานจะสายตอกบัตรไม่ทัน สามีก็โมโหรถติดฉันก็จะไปสอนไม่ทัน ก็หน้าเครียด ใส่กัน ลูกมันก็ฟัง พ่ออย่าตีกันเลย หนูก็จะไปโรงเรียนไม่ทันด้วยเหมือนกัน พ่อบอกอย่าพูด เลยไม่ใช่เรื่องของเด็ก พ่อไม่ทันมันสำคัญกว่า เมียบอกของคุณไม่สำคัญ ฉันสำคัญกว่าอย่างนี้ มันก็เป็นเรื่องก็เครียดใส่กัน บางทีก็ขับไปคนเดียวขับไปลมเย็นสบาย เปิดเพลงเพราะ ตอนแรกก็สบายใจ พอรถติด จราจรติด ติดติดติดติดติด ไม่ฟังมันแล้วปิดเลย เพราะว่า รถมันติดก็ชักเครียด ข้างหน้าอะไรเนี่ย นายเขาสั่งให้ไปประชุมเก้าโมงยังไม่ไปถึง ไปถึงไป บอกเขาว่ารถติด เตียวเขาก็หัวว่ากะลอนอีก มันทำให้เกิดการเครียดในตัวเอง อะไรหลาย ๆ อย่าง แล้วก็ไม่มีใครบอกเราด้วย เห็นจรรยาธินก็ยืนคุบบุรี เอาหมวกวางอาบนางหนึ่งสี่พิมพ์ อยู่ป้อม เฮอร์ก็ติดไม่เห็นออกมาบอกเลย เราก็มารู้ เห็นเป็นตำรวจก็น่าจะมาบอกได้ เขา บอกว่าเป็นตำรวจยามไม่ใช่ตำรวจจราจร ก็คนละเรื่องกันเราก็เห็น uniform เราก็นึกว่า ใช้เหมือนคนเห็นคนในซอยตาดาน อุปปม กเร ก็บอกว่าฉิดยาหนอย หมอ ใครบอกเล่าผม สุขาภิบาล อะไรอย่างนี้เป็นต้น

เพราะฉะนั้น จ.ส. ก็เลยเป็นโครงการหนึ่งที่น่าจะมองเห็นเป็น participatory development ที่ชัด ๆ ในลักษณะของการทำงาน รักษาโรคเครียด โรคสับสน ทำหน้าที่เตือนสติ ทำหน้าที่เป็นเพื่อนที่ดีแก่หงาได้ยามดึก ๆ ใครฟัง จ.ส.ก็กลับไม่เกินไปถึงคืนอยู่ดีใช้ไหม

ถ้ากลับเกินก็ไม่ได้ฟังมันจบเที่ยงคืน แต่ถ้าเรามองในแง่การเผยแพร่มันเป็นงาน promotive และเป็น preventive ด้วย เราต้องเชียร์นะ เราต้องพยายามขับรถให้ถูกกฎจราจรนะ จะได้ไม่เกิดภัยก็เป็น preventive จ้ะ นี่นะอย่าขับกินเส้นกินทาง ขณะนี้รถกำลังติดอยู่ข้างหน้า เพราะฉะนั้นขับด้วยความระวังหน่อย มันก็ไม่เกิด accident ง่วงหรือเปล่า ง่วงจ้ะ หายใจแรง ๆ จอรถก่อนอย่างนี้เป็นต้น หลังจากนั้นก็เป็น curative กำลังเครียดก็ข้างหน้าเขา ติดไม่มีอะไร ขณะนี้รายงานจากเฮลิคอปเตอร์ ข้างหน้ามีผู้หญิงคนหนึ่งขับรถแล้วเปิดกระจกรถแล้วไม่รู้จะทำอะไร เดินมาหมุนรอบรถไม่มีเจ้าหน้าที่มาถึงเลย อ้อ คนบ้าอีกแล้วซิ เออใช่สบายใจหน่อย เปิดฟังเพลงได้ ซ้ายสุดสะกดโค้ก ใสเกียร์ว่าง ดับเครื่องยังได้เลย อย่างนี้ก็หายนะ

แล้วอันสุดท้ายมันเป็น participative ซึ่งทุก ๆ คนสามารถมีส่วนร่วม โดยการโทรฯ เข้ามาแจ้งข่าวสารการจราจร แล้วก็พูดออกมา แล้วก็มีคนอายุด้วยสังคมไทยนี่แปลกนะ พอมีใครเขาพูดถึงนี่คือคำนิยมใหม่ อยู่ไม่ได้แล้ว ตำรวจนี่ลูกกันทุก สน.เลย พอได้ยินขณะนี้ สน.นั้นผมขอแจ้งให้ผู้รับผิดชอบเกี่ยวข้องมาดูแลด้วยไม่ถึงห้านาทีนี่ สน.นั้น ได้จัดการเอารถออกไปจากพื้นที่เกิดเหตุแล้ว คนโทรศัพท์มาขอบคุณและชมเชยแหมทำได้เร็ว รวดเร็วทันใจ อยากให้เป็นอย่างนี้ต่อไป

เรื่องนี้ก็คงเป็นอุทาหรณ์ว่า ถ้าเราคิดว่าปัญหาของประชากรมันเป็นอะไร เราก็น่าจะลองมองด้วยมิติของประชาชนบ้างมากกว่าที่เราไปคอยสร้างกลไกของรัฐมาทำงานให้เราเสมอ อันนี้ผมว่าคุณหมอได้โยนหลาย ๆ เรื่องเข้ามา ซึ่งผมก็รู้ว่าถ้าเราต้องไปฝากให้รัฐทำงานในขั้นนี้ ก็คงจะยากพอสมควร แต่ถ้าเราช่วยให้องค์ของประชากร ได้มีความสำนึกในปัญหาเหล่านี้แล้วก็ค่อย ๆ กระตุ้นให้เขามาร่วมกิจกรรมกันอีกหน่อยจะมี จ.ส.101 สำหรับคนเป็นโรคหัวใจและความดัน จ.ส.103 สำหรับคนเป็นโรคอะไรต่าง ๆ อย่างนี้ก็ได้ ก็กลายเป็นวิทยุเพื่อรักษาโรคได้ตามเจตนารมณ์ของโครงการวิทยุอาสาสมัครก่อนพอดีเลย ผมขอชมเชยคุณหมอมือที่พยายามสร้างมิติให้ผมได้พูดตั้งเยอะ แล้วก็ทำให้ทุกคนได้ช่วยฟังกัน แล้วก็คิดว่าเราจะต้องเอา paper นี้ไปอ่าน ผมเชื่อว่าท่านทุกคนคงจะเห็นประโยชน์ในรายละเอียดเวลาอ่าน มีตัวเลขมีหลาย ๆ อย่างที่ช่วยให้เรามองได้ อย่างน้อยมันเป็นบันไดที่จะต้องไปเจาะต่อสิ่งที่เราสนใจ เพราะฉะนั้น ผมก็ขอขอบพระคุณท่านผู้ดำเนินงานอภิปรายที่กรุณาให้เกียรติเราสองคนขึ้นมาวิเคราะห์วิจารณ์กันแบบนิมิต แล้วก็คุณหมอมืออะไรอยากจะเติมไหมครับ ผมขอขอบพระคุณตรงนี้ก็ก่อน มีใครจะถามไม่เกี่ยวกับผม ผมเป็นผู้วิจารณ์ห้ามถามถามคุณหมอวิจารณ์นะครับ

เบญจา : ไม่ทราบคุณหมอมืออะไรเพิ่มเติมไหมคะ

วิโรจน์ : ฟัง จ.ส.100 อยู่ด้วยนะครับ ก็รู้สึกเป็นมิติอันหนึ่ง ผมจะเดิมนิดเดียวว่า รัฐเองก็มองใน perspective ของรัฐ ไม่ค่อยได้มอง perspective ของประชาชนเท่าที่ควร อันที่สองรัฐเองก็มุ่งเน้นองค์กรหรือกลไกของรัฐ ซึ่งงอนแง่นเต็มที ก็มองดูด้วยความเป็นห่วงว่าในแผน 7 ถึงแม้ว่า target ก็ชัด เขียนเครื่องชี้วัดอะไรต่าง ๆ ก็ชัด แต่ว่าสุดท้ายคนไปทำคือ มหาดไทย คนเอาไปทำคือ เกษตร คนไปทำคือ สาธารณสุข ทำได้สมกับเจตนารมณ์ของแผนที่เขียนไว้หรือไม่ เป็นปัญหาค่ะ

คุณภาพประชากรกับการรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน

เสนอรายงานโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วราพร ศรีสุพรรณ
วิจารณ์โดย ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก และ
นายเคชา ศิริภัทร

คุณภาพประชากรและสิ่งแวดล้อม

ผู้เสนอรายงาน : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วราพร ศรีสุพรรณ
ผู้วิจารณ์ : ศาสตราจารย์ ระพี สาคริก
นายเดชา ศิริภัทร

เบญจา : รายการต่อไปขอเป็นบทความที่ 4 ขอเชิญผู้ช่วยศาสตราจารย์วราพร

เบญจา : ดิฉันขออนุญาตแนะนำ ผู้ช่วยศาสตราจารย์วราพร ศรีสุพรรณ ซึ่งจะเป็นผู้เสนอบทความที่ 4 เรื่อง คุณภาพประชากรกับการรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน อาจารย์จบวิทยาศาสตร์บัณฑิตทางด้านสุขภาพ จบปริญญาโททางด้านสิ่งแวดล้อมศึกษา แล้วก็ยังได้ DIPLOMA ในเรื่องของ Integrated Survey for National Resource Management จากเนเธอร์แลนด์ แล้วงานวิจัยที่ท่านสนใจกำลังทำอยู่ก็คือ การค้นคว้าเกี่ยวกับนิเวศวิทยากับปัญหามลพิษ รวมทั้งการศึกษาการวางระบบข่าวสารความรู้สำหรับชาวชนบท โดยระบบเทปด้วยนะคะ ท่านบอกว่า ตอนแรกท่านเริ่มจากเพียงหนึ่งหมู่บ้าน ขณะนี้ขยายไปเป็น 61 หมู่บ้านแล้ว สำหรับงานทางด้านประชากร ท่านมีประสบการณ์เคยทำงานอยู่กับสมาคมพัฒนาประชากรและชุมชนของคุณมีชัยประมาณ 3 ปีครึ่ง ขอเรียนเชิญท่านอาจารย์คะ

วราพร : ขอบพระคุณค่ะ ต้องขอขอบพระคุณทางสถาบันวิจัยประชากรและสังคมของมหิดลอย่างมาก ที่กรุณาให้โอกาสนี้กับดิฉัน ขออนุญาตไปพูดที่ over head เนื่องจากเวลาน้อย ดิฉันมีแผ่นใสอยู่ถึง 21 แผ่น เพราะฉะนั้นจึงขออนุญาตไปเร็วเลยใน Topic ที่ให้พูดเรื่องคุณภาพประชากรกับการรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน ฉะนั้นเมื่อได้รับโอกาสอันนี้ก็พยายามมาวิเคราะห์ต่อไปว่า ในการที่จะทำเรื่องนี้ ก็คงจะต้องตอบคำถามอยู่ด้วยกัน 3 คำถาม คือว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อม กระทบต่อคุณภาพชีวิตอย่างไร สิ่งแวดล้อมจะยั่งยืนได้อย่างไร คุณภาพประชากรที่พึงปรารถนาจะเป็นอย่างไร ที่จะตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อมแล้วในเอกสารที่เสนอมาก็จะแบ่งออกเป็น 4 Topics ที่เขียนไว้ คือ ปัญหาสิ่งแวดล้อมกับปัญหาคุณภาพชีวิต อันนั้นมียู่ในเอกสารแล้ว เราจะเริ่มตรงเรื่องของการตอบคำถามในเรื่องของปัญหาสิ่งแวดล้อมกระทบต่อคุณภาพชีวิตอย่างไรเลย ในขณะนี้ประชากรมนุษย์เพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ภายใน 50 ปี เพิ่มมากกว่า 2 เท่า แล้วคุณภาพชีวิตของคนที่อยู่ก็มีผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมในทุกกลุ่ม ซึ่งอันนี้ก็เขียนไว้ในเอกสารว่า มนุษย์เราได้พบกับปัญหาสิ่งแวดล้อมแล้ว กลุ่มที่จะได้รับผลกระทบอย่างมากที่สุดจะเป็นเด็ก คือขณะนี้หญิงมีครรภ์ก็เริ่มมีปัญหาและลงไปสู่เด็ก แล้วจะหมายถึงเด็กในอนาคตด้วย เด็กที่จะเกิด เด็กที่ยังไม่เกิด สมมติว่าเขาเกิดขึ้นมา เขาก็จะพบว่า เขาคงอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรม คุณภาพ

ชีวิตจะกระทบอย่างรุนแรงในสวนของเด็กโดยเฉพาะ คือกลุ่มที่จะได้รับผลกระทบมากที่สุด จะเป็นกลุ่มที่ยากจน กลุ่มที่ยากจน แล้วก็กลุ่มที่เด็กพวกที่ยากจนก็จะยังมีปัญหาขึ้น

สิ่งแวดลอมกระทบคุณภาพชีวิตอย่างไร เพื่อจะหาคำตอบสิ่งแวดลอมจะยั่งยืนได้อย่างไร แต่ก่อนที่จะไปถึงตรงนั้น จะหาสมมติฐานเสียก่อน เหมือนกับการที่จะรักษาโรค ก็หาสมมติฐานของโรคเสียก่อน สมมติฐานที่ตีฉันทองไว้ก็มีถึง 6 ตัวด้วยกัน ก็คือ ประชากร เทคโนโลยี เศรษฐกิจ สังคม การศึกษา และการพัฒนาจะค่อย ๆ ผ่านไป ทีละตัว จะเริ่มที่ประชากร ประชากรนั้นปล่อยอะไรออกมาบ้าง ปล่อยขยะ อันนี้เป็นตัวเลขจากสภาพัฒนาเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม มองว่าโดยเฉลี่ยประชาชนไทย ผลิตขยะ 0.85 กิโลกรัม ต่อคนต่อวัน เพราะฉะนั้น ในปี 2534 กรุงเทพฯ มีประชากร 6 ล้านกว่าคน จะต้องมีขยะออกมาถึง 5,548 ตัน มีอุจจาระ ปัสสาวะ มีน้ำเสียซึ่งมีเศษอาหาร ไขมัน ผงซักฟอก สบู่ และสารเคมีที่ใช้ในครัวเรือนทุกอย่าง ของเหลือใช้ต่าง ๆ ของเหลือใช้เวลานี้มีอยู่เยอะในครัวเรือน

ตัวที่สองคือ เทคโนโลยี ปัญหาจากเทคโนโลยี เทคโนโลยีให้อะไรต่อเราบ้าง เทคโนโลยีให้อำนาจในการค้นหาและแปรปรุทรัพยากร อำนาจในการไล่ล่า และทำลายล้างชีวิต สังการทางพันธุกรรม เทคโนโลยีเดี๋ยวนี้เข้าไปสังการทางพันธุกรรมแล้ว เข้าไปกำกับทางพันธุกรรม แล้วก็ป็นสินค้าปิดกั้นการคัดเลือกพันธุ์ตามธรรมชาติ ขาวจะต้องใช้พันธุ์นั้น พันธุ์นี้ คือ ชาวบ้านอย่าหวังเลยว่าตัวเองจะเก็บพันธุ์ข้าวไว้ปลูก เพราะว่าวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีนี้ใช้เป็นสินค้าเสียแล้ว พันธุกรรมไม่ใช่ชีวิต แต่เป็นสินค้าเสียแล้ว อำนาจในการยึดครองพื้นที่และผลผลิต

ที่สำคัญ DDT ในงานเกษตร CFC ซึ่งใช้เป็นสารทำความเย็นในแอร์ในตู้เย็นนั้นเริ่มแรก ต่อมาใช้เป็นตัวเป่าฟองอากาศ ทำโฟม ทำเบาะ ทำซับในรองพรม ของใช้ครัวเรือนต่าง ๆ ทำให้มันนุ่ม แล้วก็ใช้เป็นสารกระตุ้นเพื่อให้เกิดละอองลอยในสเปรย์ฉีดผม ยาระดับกลิ่นตัว ยาขัดเครื่องเรือนต่าง ๆ ใช้เป็นตัวขจัดสารปนเปื้อนในการทำความสะดวกของเครื่องอิเล็กทรอนิกส์ แล้วก็คอมพิวเตอร์ เพราะฉะนั้นในขบวนการคอมพิวเตอร์เดี๋ยวนี้ สารที่มาใช้ทำความสะดวกก็คือ CFC เขาว่ามันจะปลอดภัยกับผู้ใช้ แล้วมันสามารถกำจัดสิ่งปนเปื้อนทุกอย่างได้คือมีความละเอียด เพราะฉะนั้นในงานที่มันละเอียดก็จะใช้สาร CFC เพราะฉะนั้น จะเห็นว่าสิ่งเหล่านี้ทำลายสิ่งแวดล้อมทั้งนั้น DDT ก็ทำลาย CFC ก็ทำลาย พลาสติกก็ตกค้าง แล้วก็ยังมีอีกหลายอย่างที่เทคโนโลยีให้กับเรา เมื่อมีประชากรเพิ่มก็มีการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อการผลิต ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนของการผลิต เทคโนโลยีนั้นจะ

มุ่งเน้นการเทคโนโลยีที่ผลิตสินค้าจำนวนมากให้ได้ในเวลาอันสั้น มีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตสินค้าถูกลง ประชาชนก็ใช้สินค้าที่ฟุ่มเฟือยมากขึ้นทั้งหมดนี้ ประชากรเพิ่มก็ใช้ทรัพยากรแล้วก็ผลิตของเสีย การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตก็ทำหน้าที่อันเดียวกัน ประชาชนก็ใช้สินค้าที่ฟุ่มเฟือย

เรามาดูปริมาณโรงงานอุตสาหกรรมของไทย เราเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตไปมาก ในช่วง 19-20 ปี โรงงาน อุตสาหกรรมเพิ่มขึ้นถึง 5 เท่ากว่าโรงงาน อันนี้เป็นข้อมูลปี 2533 ของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาแห่งประเทศไทย พบว่า 15,128 โรงงานเป็นโรงงานที่ปล่อยกากสารพิษในปริมาณมาก แล้วระบุไว้เป็นโรงงาน 5 กลุ่ม พบว่าร้อยละ 88 ของโรงงาน 5 กลุ่ม คือ โรงงานโลหะ ชุบ กัดโลหะ ซึ่งจะมีพวกกากสารพิษโลหะหนักออกมา มาก โรงงานอุตสาหกรรมให้อะไรกับเราบ้าง ข้อมูลจากสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนา 2534 อันนี้เป็นตัวเลขประมาณการว่าโรงงานอุตสาหกรรมนี้จะปล่อยกากสารพิษออกมา 1.9 ล้านตัน ในปี 2534 น้ำเสียจะออกมาเท่ากับที่เกิดขึ้นจากประชากร 27.2 ล้านคน อันนี้จากเมืองอุตสาหกรรม แล้วก็มีซิลิโคนไฮดรอกไซด์ออกมาเท่ากับ 0.12 ล้านตันต่อปี ฝุ่นละออง 0.35 ล้านตันต่อปี นี่คือปริมาณที่จะเกิดขึ้นในปี 2534 และนอกจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ผลิตน้ำอากาศ ขยะ มาแล้วยังมีผลผลิตอื่นอีกด้วย ผลผลิตที่ได้จากอุตสาหกรรมหลังจากการใช้แล้วก็คือ ขยะที่ไปกองอยู่ที่ชอยยอนนุช หรือไปอยู่ที่หนองแขม

มาดูด้านการเกษตร การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตด้านการเกษตร อันนี้เป็นตัวเลขประมาณการการผสมสูตรและผลิทยาปราบศัตรูพืชในประเทศ ปี 2525-2528 ตัวที่น่าสังเกต คือ ยากำจัดวัชพืชเพิ่มขึ้นมากในปี 2527 และปัจจุบันนี้การใช้ยาปราบวัชพืชนี่กลายเป็นสิ่งจำเป็นไปแล้ว ชาวนาทุกคนใช้หมด เกษตรกรใช้หมดทุกราย ยาฆ่าแมลงอาจจะใช้เมื่อเจอแมลง แต่ยากำจัดวัชพืชใช้ทุกครั้ง เมื่อเริ่มฤดูกาลผลิต แล้วก็ใช้ในปริมาณมาก แล้วก็ยังคงใช้ต่อไปอีกเรื่อย ๆ อันนี้เป็นเรื่องของยาปราบศัตรูพืช ซึ่งมันเป็นตัวทำลายพืชนาข้าวชนิด ทำลายความหลากหลายทางพันธุกรรม

ความหลากหลายทางแบบแผนการผลิตก็จะเข้ามาถึงสังคม เมื่อเรามีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิต จะเกิดการจ้างงานและปัญหาอันนี้เราท้าวความไปถึงว่า เมื่อเราเริ่มเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตในภาคอีสาน จะเริ่มมีการจ้างงานในอีสาน กรรมสิทธิ์ที่ดินแต่เดิมที่นาที่ไร่นี้นี่เป็นที่สาธารณประโยชน์ ทุกคนมีสิทธิ์จะใช้ได้ ต่อมาเราใช้ไม่ได้แล้ว เรื่องของกรรมสิทธิ์ที่ดินเริ่มขึ้นเมื่อไหร่ เราลองย้อนกลับไปดู เมื่อเกิดกรรมสิทธิ์ที่ดินขึ้นมาเกิด การจ้างงานขึ้นมา การพึ่งพาอาศัยกันจะลดลง สิทธิส่วนตัวมีความสำคัญมากขึ้นกว่าสิทธิ

ส่วนรวม หลายอย่างที่เคยเป็นของส่วนรวม ก็แปรรูปไปแล้ว เพราะฉะนั้น อันนี้เป็นปัญหาสำคัญเพราะสิ่งแวดล้อมคือของส่วนรวม ในเมื่อเราไม่ให้ความสำคัญกับของส่วนรวม การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมก็จะทำได้ยาก

ขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงขนาดการผลิตได้ลดขนาดของความหลากหลายของกิจกรรมในครัวเรือน ลดความสำคัญของบุคคลในครัวเรือน แต่เดิมในครัวเรือนจะมีบทบาทหลายด้านด้วยกัน ผู้ชายทำงานอย่างหนึ่ง ผู้หญิงทำงานอย่างหนึ่ง แต่ว่าการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตได้ทำให้สถาบันครอบครัวคลอนแคลน เพราะว่าลดความสำคัญของบุคคลในครัวเรือนไป ทุกคนมีหน้าที่คล้ายกันไปหมด พ่อที่เคยมีความสำคัญในรูปแบบหนึ่งก็ไม่มีไม่สามารถให้คำจำกัดความอันนั้นได้ เช่น ซ่อมเครื่องมือ หรือเข้าไปหาของป่าหรือทำกิจกรรมหลาย ๆ อย่าง มันไม่มีเสียแล้ว หันมาทำแบบแผนการผลิตที่มันเป็นเรื่องเกี่ยวกับพืชไร่ หรืออะไรต่าง ๆ เหล่านี้ ก็จะไปมีปัญหาต่อความสำคัญอื่นๆ ต่อครอบครัวนะคะ ในเรื่องความสำคัญของบุคคล ทำให้การถ่ายทอดความคิด ความเชื่อศรัทธาทำได้ยาก อันนี้ดิฉันมองว่าสถาบันครอบครัวคลอนแคลน

จากการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการผลิตนั้นได้มากระทบต่อสังคมอย่างไร? การคลอนแคลนของสถาบันครอบครัวจะทำให้การถ่ายทอดต่าง ๆ ทำได้ยาก การที่เราสูญเสียแบบแผนการดำเนินชีวิต ความสูญหายเกี่ยวกับความเชื่อศรัทธาบางอย่างมันอาจจะหมายถึง การสูญหายของแบบแผนของการใช้ทรัพยากรแบบยั่งยืนไปด้วย

ที่นี่เราจะมาดูการศึกษา เรามองปัญหาเศรษฐกิจไปแล้ว ปัญหาสังคมมาแล้ว มามองดูปัญหาการศึกษา การศึกษาสร้างมนุษย์ในลักษณะอย่างนี้ออกมา มนุษย์ในปัจจุบันแปลกแยกตัวเองจากธรรมชาติ แปลกแยกตัวเองจากสิ่งมีชีวิตอื่น แปลกแยกตัวเองจากมนุษย์ด้วยกันเอง เคยถามนักศึกษาว่าสวนทุเรียนเป็นธรรมชาติไหม คำตอบคือว่าไม่ใช่ ทุเรียนเป็นธรรมชาติไหมไม่ใช่ แล้วถามทำไมมันไม่เป็น จะมีคำตอบมา คุณลองถามดูซิว่า ความเป็นธรรมชาติหรือไม่เป็นธรรมชาติ มันขึ้นอยู่กับอะไร มันขึ้นอยู่กับตัวคุณ ขึ้นอยู่กับมนุษย์ ถ้าเมื่อไหร่มนุษย์เข้าไปจัดการกับมัน มันก็ไม่เป็นธรรมชาติแล้ว นี่คือทัศนะของมนุษย์ที่มีต่อธรรมชาติ โดยทัศนะอย่างนี้ มนุษย์มองไม่เห็นอำนาจของธรรมชาติ ถ้ามองมันเป็นธรรมชาติใหม่ บอกไม่ใช่ คือ มันเป็นเรื่องที่มนุษย์ทำ ไม่ใช่ธรรมชาติ รถยนต์เป็นธรรมชาติใหม่ ไม่ใช่แต่ว่าในความเป็นจริงเราคิดว่าคำว่า ธรรมชาติจะหมายถึงอะไร มันมีอะไรไหม มันมีอำนาจของธรรมชาติอยู่ในนั้นไหม ถ้ามองในแง่ของพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าพูดถึงสังขธรรมว่ามันมีสามัญลักษณะเหมือนกันในทุก ๆ สิ่ง ก็คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดำรงอยู่ แล้วดับไป ถ้ามองว่า

รถยนต์น้ำมันเสื่อมไหม ถนนมันเสื่อมไหม ถ้ามันเสื่อมมันเป็นอำนาจของธรรมชาติ อยู่ในตัวของมันใหม่ คือ ขณะนี้ แผลกแยกตัวเองออกจากธรรมชาติ แผลกแยกตัวเองจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ แต่ก่อนนี้ดินเคยจำได้ตอนเด็ก ๆ เคยมีคนบอกว่า ชาติก่อนดินเคยเกิดเป็นไก่อฟ้า ตอนเด็ก ๆ พุคกันว่าจิตวิญญาณของคนที่เป็นสัตว์ หรือไปเป็นอะไร มันเป็นจิตวิญญาณเหมือนกัน ในความรู้สึกว่ามันก็คือจิตวิญญาณ ไปเกิดเป็นไอนั้น ไอนี้ ไอนั้น แต่เวลานี้เราเข้าไปควบคุมสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ เราไม่ได้มีทัศนคติว่าจิตวิญญาณไม่เหมือนกัน แผลกแยกตัวเองจากมนุษย์ด้วยกันเอง ระบบการศึกษาสร้างให้เราแยกกันมอง แยกกันอยู่ นักวิทยาศาสตร์กับนักเศรษฐศาสตร์ นักวิทยาศาสตร์กับเภสัช เริ่มจะคุยกันไม่รู้เรื่องใหม่ วิศวกรกับแพทย์จะคุยกันไม่รู้เรื่องใหม่ นักวรรณคดีกับนักคิดทางปรมานูฟิสิกส์อะไรนี่นะ เริ่มมีปัญหาความเข้าใจระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ทำให้เราเกิดการก้าวร้าววุ่นวาย อันนี้ ถ้าเราจะมองระบบการศึกษา ความแผลกแยกจากมนุษย์ด้วยกันเองก็ทำให้เราอับท้อและขาดความไว้วางใจกัน

ถ้ามองคุณแล้ว ดินมองว่าการศึกษาได้แยกคุณธรรมและศีลธรรมออกจากกัน คงจะเริ่มจากโรงเรียนออกจากวัด การสอนศีลธรรมถูกแยกออกจากคุณธรรม เราเริ่มมองไม่เห็นเป็นเหตุเป็นผลกัน ถ้าเราจะสอนคนไม่ให้โลภ ไม่ให้เอารัดเอาเปรียบ ไม่ให้แย่งชิงกัน เราจะเอาฐานความคิดที่เป็นศีลธรรมอะไรมาใช้ที่จะมาสอนอันนี้ เพราะฉะนั้น ถ้าเราแยกคุณธรรมกับศีลธรรมออกจากกันแล้ว คุณธรรมมันก็จะคลอนแคลน ไม่รู้จะเอาอะไรมาเป็นเหตุเป็นผลของการที่จะต้องประพฤติกรรมอันนั้น เราสอนความจริง แต่เราไม่ได้ชี้ให้เห็นความเป็นธรรมชาติในสิ่งต่าง ๆ เราให้สติปัญญา แต่เราไม่ได้เตือนสติให้เห็นถึงสามัญลักษณะในสิ่งต่าง ๆ ทำให้เกิดการยึดติดกับวัตถุ หลงใหลในอำนาจของมนุษย์ มองเห็นอำนาจของมนุษย์เหนือกว่าธรรมชาติ

ที่นี่มาพูดว่าการศึกษายังไม่เป็นทางการ คนพูดกันมากตรงเรื่องการศึกษายังไม่เป็นทางการ เราคิดว่ามันมีอำนาจมาก แต่อำนาจนั้นมันอยู่ในมือของเราหรือเปล่า ของพ่อ แม่หรือเปล่า จริง ๆ แล้วมันอยู่ในมือของนักโฆษณา สื่อโฆษณานั้นเป็นเครื่องมือของใคร แล้วมันมีอิทธิพลอย่างไร ถ้าเราบอกว่าเราอยากจะไปจัดการศึกษาแบบไม่เป็นทางการ แต่โทรทัศน์มันเป็นสื่อสารมวลชนที่อยู่ในมือนักโฆษณา คืออยู่ในมือของการโฆษณา ตอนนี้ถามว่าสื่อโฆษณาที่ผลิตนั้นเขาก็มุ่งที่จะขายสินค้า แต่เขาไม่ได้อธิบายเฉพาะลักษณะของสินค้า เขาแสดงลักษณะของชายและหญิงด้วย ชายและหญิงที่อยู่ในอุดมคติ หรือว่าในทัศนะของเด็กอาจจะเปลี่ยนไป เพราะการโฆษณาเห็นอยู่ทุกวัน เห็นซ้ำแล้วซ้ำเล่า เพราะฉะนั้น ภาพลักษณ์ของสตรีของผู้หญิง ในความคิดของผู้ดูอาจจะมองอย่างเช่น ผู้หญิงแบบควราเกรส มาดผู้หญิงอย่างนั้น หรือมาดของผู้ชาย เพราะฉะนั้นความเฝื่อนของเด็กหรือว่า

ภาพลักษณ์ ว่าจะก้าวไปสู่ผู้ชายแบบไหน จะก้าวไปสู่ผู้หญิงแบบไหน มันเข้ามากระทบตรงนี้ บริโณคนิสัยและรสนิยม และที่มากับโฆษณาก็คือ ล้มล้าง ผู้ผลิตรายย่อยให้ไม่มีทางสู่กระแสของการโฆษณาได้ หรือแม้กระทั่งเราพูดว่า สื่อไม่เป็นทางการมีความสำคัญ ตัวเองนี่เป็นทั้งพ่อ แม่ และก็เป็นครู ครูคนนั้นเป็นครูที่ทำสื่อเก่งที่สุดมาพูดที่ศูนย์อาเซียน ก็อุทธรณ์ว่า อิทธิพลของสื่อโฆษณา ทำให้พูดอะไรออกไปก็ว่าพ่อเชย ว่าพ่อไม่ใช่แบบลักษณะของผู้ชายหรือผู้หญิงที่เขาจะนิยมยกย่องเสียแล้ว มันเป็นเรื่องของมาดอีกแบบหนึ่งเสียแล้ว เพราะฉะนั้น นี่คือนิสัยที่มากับการโฆษณาที่สำคัญก็คือมาล้มล้างผู้ผลิตรายย่อย

จากการศึกษา มาถึงตัวสุดท้ายของสมมติฐาน ก็คือ เป้าหมายและยุทธศาสตร์การพัฒนา คือ ปัจจุบันเป้าหมายและยุทธศาสตร์การพัฒนาอยู่ที่การเพิ่มอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ และการรักษาอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ ตอนนี้อยู่ที่รักษา เงินแสนหนึ่งเพิ่ม 100% เป็น 2 แสน เงิน 100 บาท เพิ่ม 100% เป็น 200 ต่างกันมากขึ้นแล้ว ถัดไปอีกหน่อยเอาไป 4 แสน 4 แสนกับ 4 ร้อยต่างกันมากขึ้นไปอีก ทำให้เกิดการแตกต่างของรายได้ ส่งเสริมผู้ลงทุนขนาดใหญ่ ปรากฏว่ามีการถูกกลืนทรัพยากรไปอยู่ในกลุ่มของผู้ลงทุน หน่วยการผลิตขนาดย่อมล้มละลาย ผู้ลงทุนจะขยาย ส่วนใหญ่จะขยายไปในแนวดิ่ง คือขยายไปในเรื่องทุนของการลงทุนมากกว่าที่จะเป็นการกระจายออกไป กระจายโอกาสหรือกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจของตัวเองออกไป

การพึ่งพาเทคโนโลยีระดับสูงทำให้เกิดอะไร ทำให้เกิดการชะงักใจไม่เกรงกลัวต่อปัญหา ละเลยการแก้ปัญหาโดยวิธีการอื่น และก็จะทิ้งประชาชนผู้ยากไร้ ดิฉันอยากจะพูดว่าที่เห็นชัดที่สุดก็คือขยะ ถ้าเราจะพูดถึงการแก้ปัญหาขยะนี้ด้วย เทคโนโลยีขั้นสูง ด้วยเทคโนโลยีราคาแพงนะค่ะ เราก็ละเลยการแก้ปัญหาด้วยวิธีการอื่นเราไม่ได้เกรงกลัวด้วย เราจะพึ่งพา พึ่งเทคโนโลยีใหม่และขณะเดียวกันเราละทิ้งประชาชนผู้ยากไร้ ที่ทำหน้าที่อยู่บนกองขยะ

ดิฉันพานักศึกษาไปดูงานบนหัวกอง คือบริเวณที่รถขยะเอาขยะไปเทบนหัวกองทันทีที่ขยะเทโดยขยะยังไม่ทันถึงพื้น จะมีคนแย่งกันดึงขยะออกมาจากขยะที่กำลังจะลอยเคว้งออกมา จะมีคนเข้าไปทิ้งเข้าไปแย่งแล้ว บริเวณหัวกองก็จะมีรถแทรกเตอร์คอยไถขยะทั้งหลายแหล่ เพื่อจัดระเบียบของกองด้านหน้าของแทรกเตอร์ ในขณะที่แทรกเตอร์ดันออกมาคนพวกนี้ก็จะคอยคุ้ยตามหน้าแทรกเตอร์ เพราะว่าเวลารถขยะคุ้ยขึ้นมาจะมีของลอยออกมา เขาก็จะคุ้ยออกมาแย่งกันออกมาอุตุลุดหมดเลย เป็นเมืองอีกเมืองหนึ่งเลย แต่ว่าเมื่อเราเข้าไปที่ตรงนั้นเขาก็ยังมีน้ำใจให้น้ำเรากิน แต่ไม่รู้ว่าจะกลักรินหรือเปล่า แต่เขาก็มี

ขวดน้ำมีอะไรต่าง ๆ หน้าตาเขาก็ยิ้มแย้มแจ่มใส เขายังชวนเรากินน้ำ แต่เขาเหล่านั้นจะถูกทะเลโดยสิ้นเชิง เขาจะอยู่บนกองขยะ ทั้งเด็กด้วย ถ้าจะปฏิเสธว่าไม่มีเด็ก เด็กมีจริง ๆ อยู่บนหัวกองที่เราไปเห็นมา อันนี้แม้กระทั่งการแพทย์ก็เหมือนกัน ถ้าการแพทย์ยังพึ่งเทคโนโลยีขั้นสูงอยู่ โอกาสของคนที่จะได้รับการรักษาก็จะเหมือนกัน ประชาชนผู้ยากไร้ก็จะถูกละทิ้งอีกเช่นกัน ถ้าเราคิดจะพึ่งเทคโนโลยีขั้นสูงอันนี้ก็เป็ยุทธศาสตร์ของการพัฒนาตอนนี้ก็จะสรุปสมมติฐานที่ว่านี้ ก็คือว่าสมมติฐานของการเกิดปัญหา คือ มันเป็นกงล้อชะคะ ดิฉันมองว่ามันเป็นกงล้อ ซึ่งมีความสัมพันธ์กันหมด เมื่อกี้เราเริ่มจากประชากรจะกระทบเข้าไปถึงทุกตัว อันนี้ก็จะเป็ภาพรวมให้เห็นว่าเป็นกงล้อของสมมติฐานของปัญหา

ดิฉันมองว่าทุนนิยมและสังคม มีโอกาสสร้างปัญหาสิ่งแวดล้อมเหมือนกัน อันนี้เป็นข้อสรุปของท่านอาจารย์ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ด้วย ว่าในโลกของสังคมนิยมเมื่อเปิดตัวออกมาแล้ว สภาพปัญหาก็มีเพราะว่า มีการผลิตของอุตสาหกรรมเหมือนกัน อันนี้เป็นข้อวิเคราะห์ของดิฉันเอง ไม่ว่าสัดส่วนของอำนาจระหว่างนายทุน ทหาร ประชาชน จะเป็นอย่างไร ไม่ว่าเครื่องมือในการบริหารจัดการจะดีเพียงใด ถ้ามุ่งหน้าไปในทิศทางเดิมก็หนีปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่พ้น ถ้าเราไม่แก้ที่สมมติฐานของปัญหา ตัวอย่างเช่น เรื่องการจราจร ถ้าเกิดสมมติว่า คนขับรถทุกคนขับรถตามกฎหมายจราจรคุณแน่ใจหรือว่ารถจะไม่ติด อีกคนหนึ่งบอกว่าเกิดจากว่าถนนไม่พอกับรถ ตกลงถ้าเกิดจะสร้างถนนให้พอกับรถจะต้องใช้เงินเท่าไร สร้างที่ไหน แล้วสมมติว่าสร้างได้แล้ว รับประกันได้ไหมว่ารถจะไม่ติดในอนาคต มันอาจจะไม่ติดในวันนี้ แต่ต่อไปถ้าเราไม่เปลี่ยนยุทธศาสตร์การพัฒนามันจะติดอีกไหม ถ้าเราไม่แก้ที่สมมติฐานของการเกิดของปัญหา แล้วก็ในเรื่องของเครื่องมือในการบริหารจัดการที่ดีในกรณีนี้ อาจารย์ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ก็วิเคราะห์ว่า ในแผน 7 นี้ ดูเหมือนว่ารัฐบาลจะคิดแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมจะเกิดจากการบริหารจัดการ เพราะฉะนั้น นโยบายในการแก้ปัญหาจึงมุ่งไปที่การบริหารจัดการ แต่ปัญหาก็คือว่า การบริหารจัดการนั้น ถ้าสมมติฐานมันไม่ได้อยู่แค่ตรงนั้นเราก็กแก้ปัญหไม่ได้ ถ้าเกิดว่าเรายังมุ่งไปที่ทิศทางเดิม การบริหารจัดการที่เราสร้างขึ้นมามาจะได้ผลหรือไม่ถ้า...

หนึ่ง ประชาชนยังขาดจิตสำนึก แล้วก็ยังมุ่งหน้าไปยังทิศทางเดิม เพราะฉะนั้น ในกรณีนายทุน นักการเมือง ทหาร ประชาชนทั้งหมดนี้นะคะ ถ้ายังอยู่ในลู่นี้ ยังวิ่งในลู่เดิม ก็คงจะไปทีเดียวกัน ตอนนี้นำมาคือเราจะทำให้สิ่งแวดล้อมยั่งยืนได้อย่างไร อันนี้ก็แก้ตามสมมติฐานให้หยุดอัตราเพิ่มของประชากร เทคโนโลยีต้องตอบสนองต่อสังคมและระบบนิเวศ ต้องมีการผลิตที่ลดมลพิษ เพิ่มการบริหารจัดการทรัพยากรที่เป็นส่วนรวม รักษาความหลากหลายของวิถีดำเนินชีวิต เพิ่มการพึ่งพา กันเพื่อพึ่งตนเองของชุมชน ลดความแปลกแยก

สอนสังขธรรมและคุณธรรมให้เป็นเหตุเป็นผลกัน รักษาสถานภาพทางเศรษฐกิจ แต่ไม่ใช่รักษาอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจ ในจุดนี้จะต้องมุ่งเน้นที่ว่าหน่วยผลิตรายย่อยต้องอยู่ได้ รักษาระบบคุณค่าทางสังคม รักษาคุณภาพทางสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มาดูว่าสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืนจะเป็นอย่างไร หน้าตาจะเป็นอย่างไร? สามารถให้ผลผลิตทางชีวภาพได้อย่างต่อเนื่อง สามารถกลับสู่สมดุลได้หลังจากถูกใช้ไป ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อวัฏจักรต่าง ๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง วัฏจักรจะดำเนินไปอย่างต่อเนื่องได้ ต้องมีความหลากหลายทางพันธุกรรม เพราะฉะนั้น จะต้องมีการคุ้มครองทางพันธุกรรม

คุณภาพประชากรที่ถามกัน เมื่อกี้คุณภาพประชากรที่พึงประสงค์ ดิฉันมองไว้เป็น 3 กรอบด้วยกัน กรอบแรกนั้นเป็นเรื่องของสังขธรรม กรอบที่สองเป็นคุณธรรม กรอบที่ 3 เป็นในด้านพฤติกรรม กรอบแรกก็คือสังขธรรม คือตระหนักในปัญหา การตระหนักในปัญหานั้นก็จะต้องมีความรู้เห็นจริง อันที่สองนั่นคือ ความพร้อมในการที่จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา ตรงนี้เป็นเรื่องของคุณธรรม คือ มีความเชื่อในอำนาจของตนเอง เห็นความสำคัญของสิทธิส่วนรวม มีระบบการคิดหรือค่านิยมที่จะสร้างความเป็นธรรมในการจัดสรรทรัพยากร ซึ่งไม่ใช่ความเป็นธรรมตามฐานะทางเศรษฐกิจเท่านั้น ต่อไปนี้เป็นเรื่องพฤติกรรมและคุณลักษณะ ก็คือ ต้องมีลักษณะนิสัยที่ประหยัด และถนอมรักษาทรัพยากร ทั้งที่เป็นส่วนตัวและส่วนรวม ให้คุณค่าการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย การพึ่งตนเองได้คือ ความใฝ่บุญของชีวิต มันไม่ใช่การบริโภคมากมาย ไม่ใช่การเป็นเจ้าของหรือการไปซื้อสินค้าอะไรมากมาย นั่นคือคุณค่าของการดำรงชีวิตให้คุณค่าในการดำรงชีวิตแบบเรียบง่าย คือ ระบบคุณค่าของชีวิตเรามองเห็นชีวิตมีคุณค่าแบบไหน

ภาพเมื่อกี้นี้จะสะท้อนมาเป็นอย่างไรว่า เริ่มจากสังขธรรมเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติ หลังจากนั้นก็เข้าใจเกี่ยวกับตนเองและสังคม ก็จะไปถึงจิตสำนึกที่พร้อมจะแสดงออกเป็นภาพที่จะชี้ให้เห็นว่า คุณภาพประชากรเราจะเป็นอย่างไร และแผนสุดท้ายคือ ระบบการศึกษา ดิฉันมองว่าเราจะต้องให้คนได้รับรู้ทั้งสามเรื่อง ตั้งแต่ความเข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติ เข้าใจสังคมและเพื่อนมนุษย์ เข้าใจตนเอง มีวุฒิภาวะในตนเอง ซึ่งอันนี้นักจิตวิทยาเขาบอกว่าคนที่มีความวุฒิภาวะในตนเอง จะมีลักษณะที่ลดแรงจูงใจที่จะทำให้ตนสุขสบาย มีอิสระที่จะทำอะไรตามที่ต้องการมากขึ้น มีความอดทนต่อความคับข้องใจมากขึ้น มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมมากยิ่งขึ้น มีความทะเยอทะยานที่ใกล้เคียงความเป็นจริงมากขึ้น มีความสามารถในการวิจารณ์ตนเองมากยิ่งขึ้น แล้วก็เข้าใจคนอื่นยิ่งขึ้น อันนี้ก็จะเห็นภาพว่าถ้าเราจะมองประชาชน ประชากรที่มีคุณภาพที่จะรักษาสังแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน ก็ควรจะมององค์ประกอบในการที่จะพัฒนาคุณภาพประชากรให้ครบทั้ง 3 ประการนี้ ขอบคุณค่ะ

เบญจา : ขอบพระคุณอาจารย์มากค่ะ ก่อนที่เราจะได้รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้วิจารณ์อีก 2 ท่านนะคะ ก็ขอเชิญพักรับประทานอาหารว่างซัก 20 นาทีก่อนค่ะ

เบญจา : สวัสดีอีกครึ่งหนึ่งนะคะหลังจากอาหารว่างสำหรับท่านผู้วิจารณ์ท่านแรก ดิฉันคิดว่าทุกท่านรู้จักท่านดี เพราะท่านเป็นบุคคลที่มีชื่อเสียงในหลาย ๆ วงการ ท่านมีทั้งผลงานทางด้านงานเขียนแล้วก็ได้แสดงตัวในโทรทัศน์บ่อย ๆ ดิฉันคิดว่า เกียรติคุณของท่านที่ดิฉันจะพูดนั้นคงจะไม่เทียบเท่ากับชื่อของท่านเองค่ะ ศาสตราจารย์ วัระพี ศาคริก

สำหรับผู้วิจารณ์ท่านที่สองนะคะ คือคุณเดชา ศิริภัทรค่ะ ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม จังหวัดสุพรรณบุรี ท่านจบเกษตรศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยขอนแก่น ก็เป็นบุคคลที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางในองค์กรเอกชน ท่านก็เป็นผู้ร่วมก่อตั้งองค์กรชุมชนต่าง ๆ หลายองค์กรแล้วก็เป็นผู้ร่วมจัดเวทีชาวบ้าน มีผลงานมากมาย ทั้งงานเขียน เช่น หนังสือเกษตรกรรมธรรมชาติ ท่านเองก็สนใจเรื่องการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีชาวบ้าน แล้วก็มีความสำคัญในการฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งก็เป็นเกียรติคุณของท่านผู้วิจารณ์ ท่านที่สอง ตอนนี้ก็ขอเรียนเชิญ ท่านอาจารย์วัระพี ศาคริก

วัระพี : ขอบคุณมากครับ ท่านผู้ดำเนินการอภิปราย และท่านผู้มีเกียรติที่เคารพ ผมรู้สึกเป็นเกียรติ และก็โชคดีที่มีโอกาสร่วมประชุมในบรรยากาศอย่างนี้ และก็ได้ความรู้เพิ่มขึ้นมากทีเดียว ผมได้รับเกียรติให้เป็นผู้วิจารณ์บทความของท่านอาจารย์วราพร กระผมเองก็ประการแรกก็ยอมรับนิดหนึ่งว่าไม่ได้อ่านละเอียดนัก เพราะเวลานั่งรถไปก็อ่านไป จด ๆ อะไรไปนิด ๆ หน่อย ๆ แต่ว่าเท่าที่อ่านคร่าว ๆ แล้วก็รู้สึก ว่า ท่านอาจารย์วราพรนี้ ได้ทำอะไรต่ออะไรไว้ดีมาก ไม่ใช่ว่าผมกันต่อหน้า ผมเชื่อว่า ท่านได้ทำด้วยจิตวิญญาณจริง ๆ ทุ่มลงไปกับเรื่อง ๆ นี้ แล้วก็ยังได้มารับฟัง การบรรยายสรุปเมื่อสักครู่แล้ว ก็ได้เห็นชัดเจนว่าผลงานที่ปรากฏออกมานั้นเป็นผล เป็นผลไม่ใช่เหตุ นั่นนะท่านได้ทำอะไรต่ออะไร เป็นผลงานออกมาดีมาก เพราะฉะนั้นผมคงจะไม่วิจารณ์ นอกจากว่าเสริมให้ อีกสักเล็กน้อย และก็การเสริมนี้เองก็คงจะไม่เอาภาษาคอกไม้มาเล่น กระผมจะขอเสริมให้สักลงไปอีกสักนิดหนึ่ง เพราะว่า ผมเชื่อว่าทุกนาที ทุกชั่วโมง ทุกวันทุกเดือนทุกปีนั้นนะ ชีวิตแต่ละคนนั้น น่าจะได้สักลงไปตามขั้นตอนของเหตุและผล

ผมฟังดูแล้วตั้งแต่ภาคบ่าย ได้ยินคำว่าคุณภาพชีวิตมาตลอด ผมเองก็นั่งพยายามจะวิเคราะห์ตรงนี้ ก็วิเคราะห์ไม่ออกว่ามันคืออะไรมันไม่มีตัวตน คุณภาพมันอยู่ที่ ตัวเราอย่างเดียวเท่านั้น เราเชื่อมั่นในตัวเองหรือเปล่า ถ้าเราเชื่อมั่นตัวเองว่าอยู่กับเหตุกับผล

ผมว่าเรื่องคุณภาพนั้นเป็นเรื่องของคนอื่น มันไม่ใช่เรื่องของเรา แต่เมื่อไหร่เราเริ่มต้นกับขึ้น ดันก็กระโดดขึ้นไป พุดเรื่องคุณภาพแล้วนี่ เราจะไม่มีวันเจอคุณภาพ มันไม่มีตัวตน

เช่นเดียวกับที่ท่านอาจารย์วราพรพุด เมื่อสักครู่นี้ ท่านย้ายอยู่หลายคำเรื่องขยะ ผมก็รู้สึกว่ายยะมันไม่มีนะครับ ทำไม่ผมถึงพุดอย่างนั้น ผมจะเล่าให้ฟังนะ ของจริงที่ท่านอาจารย์วราพรเล่าให้ฟังเมื่อสักครู่นี้ไปเดินในกองขยะนั้นนะ ที่ซอยอ่อนนุช เป็น เมืองเมืองหนึ่ง แล้วก็หลังจากภาพที่เรา สัมผัสไปแล้วออกมา ถึงรู้สึกว่ายอ! โอ้ขยะไม่ขยะ “มันอยู่ที่ปากกระโถนแค่นั้นเองแหละ” ซึ่งคนกลุ่มหนึ่งจะอยู่บนกระโถน คนอีกกลุ่มหนึ่งอยู่ในกระโถน ตรงนี้แหละที่ทำให้เกิดขยะขึ้น ขยะไม่มี ตัวจริงไม่มีเลย ผมเห็นอะไรผมถึงบางอ้อ พอผมไปเดิน ๆ อยู่ อย่างที่อาจารย์วราพรพุด รถขยะคัม (dump) ลงไป ก่อนอื่นเราต้องเอาชนะใจตัวเองเสียก่อน ไม่งั้นเราไม่เห็นหรอก “แหมเหม็นแยะเลย” เข้าไปอยู่ในนั้นนะ มันหมายความว่า ไอ้ศัตรูในตัวเรามันกำลังเล่นงานเราแล้ว ทำอย่างไรเราถึงจะไม่เหม็นละ เราเดินอยู่ได้สบาย แล้วเราก็เริ่มเห็นอะไรต่ออะไร

เดินไปมุมหนึ่ง ไปเห็นคนคนหนึ่ง ฝาบ้านเขา เขาเอาเข่งมาทำครัว ไอ้เข่งที่เขาทิ้งแล้วเก็บมาจากกองขยะ แล้วก็ตรงหน้าบ้านเขานั้นนะมันมีไอ้แอ่งน้ำเล็ก ๆ มีแจกันแตก ๆ จะเป็นลายคราม ของเก่าของใหม่ผมก็ไม่ทราบละ แกมมานั่งฝน ๆ อยู่ เราก็ไปนั่งคุยกับแถมะครับ คุณฝนทำไม เขาบอกว่าก็ดูสิครับ ผมฝนทำไมแล้วคุณเอาไปไหน เขาบอกว่าวันดีคืนดีจะมีคนมาซื้อ แล้วก็ไปตั้งในตู้ ไอ้ตลาดเก่า มันไม่ใช่ไอ้แจกันแตกลายคราม มันกลายเป็นถ้วยน้ำจิ้มลายครามที่สวยงาม ๆ เลย เห็นไหมครับ เปลี่ยนรูปเสียทีเดียว มันกลับขึ้นมาอีกได้ แกกิ้งฝน ๆ อยู่ตรงนั้นนะ เขาเก่งมากคือว่า มันจะมาแตกมาในรูปไหนก็แล้วแต่นะ เขาสามารถที่จะปรับรูปแบบ อ้อ! คนเราเนี่ยมันคิดรูปแบบนะ มันถึงได้เกิดขยะ ถ้าไม่คิดรูปแบบมันก็ไม่เกิดขยะ ก็มามองเห็นว่าคนกลุ่มหนึ่งนั้น พอแตก เพล้ง! ก็โยน ผลัวะ! คนอีกกลุ่มหนึ่งเก็บเอามาถึงมาทำเป็นของใช้ แล้วคนที่เคยโยนทิ้งนั้นแหละ จะมาซื้อไปโดยไม่รู้เห็นไหม อะไรคือขยะ ขยะจริง ๆ มันไม่มี ผมว่าเห็นสังขารมเยอะเชียว ถ้าเราไปเดินอยู่ในนั้น ผมฝากตรงนี้เอาไว้ก่อน เพราะมีอะไรคิดได้เยอะมาก

ท่านอาจารย์วราพร พุดเอาไว้เรื่องระบบการศึกษาแบบแยกส่วน แล้วก็เมื่อเข้านี้มีจะเป็นอาจารย์อุทัย หรืออาจารย์อภิชัย พุดถึงเรื่องว่าต้องเอาคนดีแล้วก็ได้คนเก่ง ทำให้ผมนึกถึงอะไรอีกประโยค อยู่ในกระแสสังคมทุกวันนี้ เราจะพบอยู่เสมอเลยแม้กระทั่ง ทางวิทยุกระจายเสียง หรือโทรทัศน์ ข้อเขียนก็มี ต้องปิดปากเสียก่อน ต้องปิดปากปิดทองเสียก่อนถึงได้ค่อยถึงเรื่องจิตใจ มันเกิดมานานเราลองค้นดูซิในนี้ว่ามันมีอะไร

สิ่งที่น่าจะเห็นก็คือว่า เรื่องจิตใจเราก็มองในด้านวัตถุ เราไม่ได้มองถึงจิตใจจริง ๆ หรือ เพราะของสิ่งเดียวกันเราใส่ปากเข้าไป จิตใจเราก็ได้ทานรู้จักมองหรือเปล่านั้น แล้วก็อีกอย่างหนึ่งคนที่จะทานอาหารอะไร ก็ไม่ใช่ต้องเป็นอาหารที่ราคาแพง ๆ เขาถึงว่าบอกว่า ทำตามอัตราภาพ ไม่ใช่ต้องตา เขาบอกว่า อาหารใจ ต้องราคาแพงต้องเพชร ต้องอะไรต่อมิอะไร อะไรอย่างนี้ แต่คนนี้จะมันคงอยู่ได้ไหม ว่าฉันไม่ต้องใส่เพชรอย่างคนอื่นหรือ ฉันมีแค่นี้ ฉันก็เดินเซดหน้าได้เหมือนกัน ไม่ต้องไปอายใคร ผมมีแค่นี้ ผมอยากจะนุ่งกางเกงตุตปะ มันก็เรื่องของผมนะ มันไม่ใช่เรื่องของคุณ ผมเป็นนิสิตมหาวิทยาลัยอยู่ เพื่อน ๆ ว่าผมบอกว่า เฮ้ย! กางเกงมึงเนี่ย ตั้งได้แล้ววะ ก็ผมบอกตรง ๆ ผมมีกางเกงตัวเดียวปะแล้วปะอีก ปะด้วยมือตัวเองด้วย ผมไม่เห็นต้องอายเลย ผมเป็น นิสิตมหาวิทยาลัยแล้วแต่งตัวอย่างนั้น ผมจบมหาวิทยาลัยด้วยกางเกงตุตปะใครจะมาว่า ใช่ไหมครับ ศักดิ์ศรีของการเป็นมนุษย์นั้นอยู่ที่ไหน? เป็นตัวเองนี่สำคัญ ผมก็ยอมรับนะว่าในกระแสดังค่อมอย่างนี้แหละ เป็นมานานแล้ว มาจนถึงขั้นนี้ มันมีอะไรหลายอย่างที่ให้การศึกษากับเราให้เราได้คิด

พูดกันเมื่อเช้านี้เรื่องการศึกษา ผมอยากจะใช้คำว่าธรรมจักร ไม่ใช่คำว่า วัฏจักร ผมพูดเมื่อเช้านี้ว่า ทุกอย่างมีลักษณะเป็นวงกลม เป็นการเปลี่ยนแปลง เมื่อ 2-3 วันนี่ ผมไปสัมภาษณ์ท่านผู้หญิงหนึ่ง อายุ 78 แล้ว ท่านยังมีบ้านเล็ก ๆ เนื้อที่ 70 กว่าตารางวาเท่านั้น ท่านมาจากทหารพันเอกด้วย ถ้าใครอยากจะดูรายการอย่างนี้ ผมว่าบางทีเสาร์-อาทิตย์หน้าคงได้ดู เพราะรายการศาลาวิมสวนที่ทำนี่ ผมบอกตรง ๆ ว่าไม่มีเงิน แดงเดียวก็ไม่มีให้ เราทำออกมาได้ ทำด้วยจิตวิญญาณเท่านั้นเอง วันดีคืนดีคณะทำงานของเราก็ลาออกไปหมด ไปอยู่เคเบิล T.V. หมดเลย ต้องเอาของเก่าออกตั้ง 3 เดือน ผมก็รู้อะไรเป็นอะไร แต่ผมยอมรับสภาพความเป็นจริง แต่เราก็ไม่เปลี่ยนใจ ผมไม่เขียนจดหมายไปหาผู้อำนวยการหรือ ท่อไปนี่เล็ก แต่คิดอย่างนี้รายการมันก็หมด พอหมดรายการก็ไม่ออก แต่จริง ๆ แล้วเราเป็นตัวทำลายเอง ไม่ใช่คนอื่นเป็นคนทำลาย เราต้องทน แล้วเมื่อวันอาทิตย์เราถึงลุกขึ้นมาได้อีกเริ่มเตาะ ๆ ตะ ๆ ขึ้นมาอีกกล่องผมก็ซื้อเอง ไปไหนก็หิ้วไป ใครเขาเชิญไปไหนก็ไปถ่ายมา เพราะว่าวิญญานการต่อสู้ มันอยู่ที่ความรัก สิ่งที่มีนอยุมาตั้งแต่เด็ก อะไรมาทับถมก็ไม่สำเร็จ มันสู้จนได้คนเราถ้ารักเสียอย่างสู้จะครับ แล้วประสบการณ์ที่สะสมไว้มันจะเปลี่ยน เปลี่ยนระบบการสู้ของคนให้มีศิลปะมากขึ้น นักวิทยาศาสตร์ ถ้าไม่มีศิลปะจบวิทยาศาสตร์ก็เป็นอยู่อย่างนี้ เพราะว่าเราแยกส่วนอย่างที่ว่า ศิลปะไปทางวิทยาศาสตร์ไปทางแยกมันก็จะละนะครับ

ท่านอาจารย์วราพรพูดถึงเรื่องอำนาจ ผมก็อยากที่จะนำเรื่องนี้มาวิจารณ์ต่ออีกสักนิด มนุษย์เกิดมาต้องมีอำนาจ ไม่ใช่ไม่มี แต่ว่าตั้งแต่เด็กขึ้นมาถึงผู้ใหญ่ ถ้าเรามองเป็นวิถี

เราจะพบว่าหนึ่งผู้ใหญ่มีอำนาจมากกว่าเด็ก สองธรรมชาติที่มันสร้างเอาไว้ในระบบชีวิต มันมีการเริ่มต้น และหลังจากนั้นสะสมจนกลายเป็นอำนาจวัตถุมาก เด็กเกิดมามีกายออกมา ก่อนใช้ไหม อย่าไปว่าเด็กเห็นแก่ตัวได้ไหม ถ้าผู้ใหญ่ว่าเด็กเห็นแก่ตัว ผมว่าต้องค่าผู้ใหญ่ เพราะว่าไม่เห็นวิถีทางที่จะพัฒนาเด็กขึ้นมา ให้เขาขึ้นมาสู่อำนาจซึ่งมันมี BALANCE คืออะไร ก็คือการมีคุณธรรมเป็นฐาน เมื่อประสบการณ์ของเด็กยังไม่มีเนี่ยมันต้องพึ่งผู้ใหญ่ ถ้าผู้ใหญ่เข้าใจเด็ก ผมว่าเดินขบวนไม่มีหอรอกครับ ผมพูดในที่นี้ไม่ได้หมายความว่าผู้ใหญ่ด้วยวัย ผมหมายถึง มองทุกรูปแบบ จะเป็นพ่อกับลูก มาถึงครูกับศิษย์ไปจนกระทั่งถึงผู้บริหารในองค์กรต่าง ๆ จนกระทั่งถึงผู้บริหารประเทศกับประชาชน

ที่อาจารย์วราพรพูดแล้วก็เอาแผ่นใสออกมาฉาย เมื่อสักครู่นี้ ให้เห็นถึงวงวัฏจักร ผมมองว่า ท่านอาจารย์วราพรเริ่มด้วยวัฏจักรในด้านวัตถุก่อน แต่ผมเชื่อว่า แต่ละคนแม้ว่ารากฐานจะไม่เท่ากัน มีวิญญูณอยู่อย่างหนึ่งที่จะสานจากวัตถุ ถ้าไม่คิดวัตถุมากนักสถานค่าขึ้นไปสูง สถานสิ่งที่มีมันเป็นนามธรรม เพราะว่าสิ่งนี้อยู่ในแต่ละคน แต่ไม่มีใครรู้ ไม่มีใครเห็น แต่ผมเชื่อว่าจิตสำนึกของตัวเองรู้เห็นได้นะ ถ้ารู้เห็นไม่ได้แล้วขอโทษเถอะความเป็นมนุษย์ก็หมด เห็นได้มากน้อยเราเข้าใจกัน เราไม่มา mind ซึ่งกันและกัน เพราะวัฏจักรที่มันอยู่ในจิตนี้สำคัญมาก ถ้าเมื่อไหร่เรามีวัฏจักรอยู่ในจิตเรา เรามองไปข้างนอก เราเห็นทุกอย่างเป็นวัฏจักรด้วย ที่เราเรียกว่าธรรมจักร นั่นละผมว่าทุกอย่างมันไปได้ มันจะไม่เห็นด้านเดียว แต่เห็นสองด้าน

อย่างที่ได้อ่านเรื่องเกี่ยวกับการไป สัมภาษณ์ท่านหนึ่งเมื่อสักครู่นี้ จริง ๆ แล้ว 15 นาทีของรายการ อยากจะให้ท่านเนี่ยพูด อะไรออกมาว่า 78 แล้วนะ ยังทำอะไรเป็นประโยชน์อยู่ แล้วที่บ้านเพียง 70 ตารางวา เห็นเนื้อที่บ้านตั้งเยอะเหลือชอกไว้แค่นี้เท่าไร ไม่ก็สิบตารางวา ท่านมีต้นไม้ออกมาให้ผมก่อนอย่างมากมายและต้นไม้ใหญ่ด้วย ที่แรกผมคิดว่าท่านคงมีที่ดินเยอะ แต่สอบถามไปก็รู้ว่ามีที่ดินเดียวแต่ท่านไม่ได้คิดอย่างผม ท่านบอกตายแล้วอาจารย์จะมา สัมภาษณ์เราไปออกรายการโทรทัศน์ ที่ดินเรามีแค่นี้ไม่ได้ทำใหญ่โตเลย! นั่นแหละสิ่งที่ผมต้องการ ผมต้องการให้แต่ละคนเห็นว่าคนเราจะทำอะไรแล้ว มีแค่นี้ทำตามอัธภาพ ไม่ใช่ว่าเห็นคนอื่นเขาทำใหญ่ ตัวเองมีนิดเดียว ก็ไปกู้หนี้ยืมสินเขามา อยากจะใหญ่กับเขาบ้าง หน้าใหญ่ ที่ภาษาชาวบ้านพูดนะครับ หน้าใหญ่นี้ อันตรายล่มจมกันไปมากแล้ว ประเทศจะล่มจมสังคมจะล่มจมก็เพราะคนไทยหน้าใหญ่นี้แหละ

เพราะฉะนั้นเราสออะไรเข้าไปได้นิด ๆ หน่อย ๆ เราก็ใส่เข้าไป อย่างน้อยผมว่าผมเองผมได้มากับชีวิต สิ่งที่พบมาในอดีต ก็สืบปีแล้วก็ตาม มันอยู่ไม่ไปไหนแล้วผมเป็นคนช่างเก็บ ทั้งเก็บเอาไว้ในใจ เก็บไว้ในอะไรต่ออะไร ห้องผม ห้องทำงานส่วนตัวนี่ เก็บเต็มจนกระทั่งหลายคนว่า ผมเก็บอะไรก็ไม่รู้ แต่พอวันหนึ่ง เขาออกมาใช้ประโยชน์ แต่ละคนเห็นว่า อ้อ! นี่เขาเก็บอย่างนี้เอง ทุกอย่างมันต้องได้จากของจริง เราฝึกคนของเราให้เป็นคอลเล็คเตอร์ อันนี้เป็นเรื่องสำคัญ เราควรฝึกคนของเรามาตั้งแต่เล็ก ๆ คนเรานี้เรียนรู้

ใน paper ที่ท่านอาจารย์วราพรเขียนไว้ ผมได้ขอยืมอะไรจากข้อเขียนอันนี้ มีรูปสามเหลี่ยม อยู่ในหน้า 15 นะครับ ผมไม่ได้มองที่สามเหลี่ยม ผมกลับไปมองนอกสามเหลี่ยม ผมว่าตัวนั้นสำคัญกว่าสามเหลี่ยม คุณให้ดูในสามเหลี่ยมเขียนไว้บอกว่าจิตสำนึกที่พร้อมแสดงออก ความเข้าใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมแล้วแต่เป็นสิ่งที่อยู่ข้างนอกเราทั้งนั้น ไอ้สิ่งที่อยู่ในเรานั้นอยู่นอกสามเหลี่ยม มันไม่มีช่องว่าง ผมขีดไว้ที่พื้นแดง ๆ คือบรรยากาศถ้าเมื่อไร มนุษย์เราจิตถึงบรรยากาศ เมื่อนั้นภาวะเรียนรู้เกิดแล้วปัจจุบันที่เราเรียกว่าเรียนรู้ เรายังไม่รู้หรือ เรายังหลงอะไรเยอะเลย แต่คิดว่าเรารู้ ที่แท้เราหลง เมื่อไหร่เราจะเอาความหลงออกได้ เอาออกได้มันจะเห็นบรรยากาศข้างนอก มันสำคัญกว่าข้างในสามเหลี่ยมมาก ๆ เลย เพราะว่าจริง ๆ แล้ว ถ้ามองอีกด้านหนึ่ง มันไม่ใช่สามเหลี่ยมที่ยอดแหลม ก็ควรจะแหลมจากข้างล่างแล้วบานขึ้นไปข้างบน มันจะเกิดภาพเช่นนี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ถ้าหากผู้ใหญ่ไม่ใจกว้าง ไม่เข้าใจเด็ก ไม่ให้อิสระเด็กที่จะเรียนรู้

ในกระแสดูแลเรียนรู้ที่นั่นมันมีอยู่ตัวหนึ่ง สองด้านนี้ รู้ผิดรู้ถูก ความรู้จักรู้ผิดรู้ถูกนี้เราสอนเด็กด้วยปาก สอนอยู่ตลอดเวลา แต่พอเด็กผิดดี เพราะทำไมเหมือนเราคิด ก็โธ่! เขาเกิดมานะ เขาเพิ่งเกิด แต่เรามาไม่รู้เท่าไรแล้ว ผมนี้ 70 แล้ว เรายังไม่รู้จักรู้เด็ก เอาเวลาไปทำโมฆะ ตั้ง 70 ปี เอาไปทำอะไร! ถ้าหากว่ามีคนคิดกันอย่างนี้มาก ๆ รู้สึกกันอย่างนี้มาก ๆ สังคมมันก็เป็นอย่างนี้ ไม่อย่างนั้นไอ้การหากินกับเด็กก็ไม่เกิดขึ้น โทษที่คนอะไรต่ออะไรต่าง ๆ ที่อาจารย์ท่านพูดเมื่อสักครู่นี้ว่าเอาไปหาหน้าหาคาเพื่อตัวเองหรือเปล่า ถ้าเราไปมองอะไรด้านเดียวด้วยมันก็เสร็จนะ คนเราอยู่ด้วยกัน เอื้อซึ่งกันและกัน ศึกษาซึ่งกันและกัน

แต่ผมยังเชื่ออยู่อย่างหนึ่งว่า ถ้าแต่ละคนเติบโตขึ้นมาใช้ประสบการณ์ชีวิต มองอะไรต่ออะไรให้มันเห็นทุกอย่างอย่างเป็นธรรมชาติหมด เมื่อนั้นความเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์มันก็จะเพิ่มขึ้นตามเจตนาธรรมณ์ สมตามอุดมการณ์ของการศึกษา ผมพูดกับหลายคนบอกว่าอย่าไปคิดแบบโลก คิดว่าตัวเองทำดีที่สุดตามหน้าที่ของความเป็นมนุษย์ก็พอแล้ว เมื่อมันจบก็

จบแค่นั้น อย่าเอากำติดตัวไป ตายไปแล้วมันก็ยังค้างอยู่แค่นั้น ห่วงลูกห่วงหลานก็ดี อำนาจที่เป็นผู้ใหญ่ เลี้ยงลูกหลานดูแลลูกหลานอย่างดี เราพอจะแชร์อะไรกันได้อีกแชร์กันไป ทำให้ดีที่สุด เมื่อตายไปแล้วมันก็หมด ตัวเราหมดหมดแล้วก็จบแค่นั้น หมดกรรมสิ้นเรื่อง ผมว่าตราบไคที่ยังอยู่ การเรียนรู้ก็ต้องหนีไม่พ้นเรียนรู้อย่างไร วัฏจักรในตัวเองนี่แหละ ธรรมชาติในตัวเองนี่แหละสำคัญที่สุดเลย ที่ผมคุยจากฐานตามเหลี่ยมขึ้นมา ผมบอกว่าสิ่งที่อยู่ข้างนอกเจตีย์ ถ้าไม่มีบรรยากาศที่ว่างมันจะอยู่ไม่ได้หรอก เพราะฉะนั้นตัวบรรยากาศ นั้น คือตัวฐานของเจตีย์ ไม่ใช่อยู่ที่ว่าง มันอยู่ที่บรรยากาศด้วย รอบตัวมองอะไรเห็นใน รอบด้าน เพราะฉะนั้นธรรมชาติที่ตัวเองก็คือว่าธรรมชาติให้เราทำ ทำทุกอย่างเท่าที่เรา จะทำได้แล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งทำด้วยจิตวิญญาณ ทำด้วยความรัก มันคงอยู่กับสิ่ง เหล่านั้น

นอกจากนี้ ท่านอาจารย์วราพร ยังเขียนไว้ชัดเลยข้างหลัง โดยเขียนแบ่งไว้เป็น 2 ยุค ยุคหนึ่งก็คือว่า เรามองสิ่งต่างๆ ที่อยู่นอกเรานั้นเป็นสิ่งแวดล้อม แต่มาตอนหลังนี้เรามองว่า มนุษย์ก็คือสิ่งแวดล้อมด้วย มนุษย์รวมอยู่ในระบบธรรมชาติ ตรงนี้เกิดจากอะไร ทำไมมัน ถึงเปลี่ยนมาตรงนี้ มันเปลี่ยนเพราะมนุษย์ได้เรียนรู้จากผลกระทบโดยธรรมชาติ เปลี่ยน ทฤษฎีเก่ามาสู่ทฤษฎีใหม่ ซึ่งลึกกว่าเก่า รวมเอามนุษย์เข้าไปด้วย เมื่อรวมเอามนุษย์เข้า ไปด้วย มีหลักอยู่ตัวหนึ่ง หลักนั้นก็คือมนุษย์จะต้องอยู่ด้วยกัน ต้องอยู่ร่วมกัน ถ้าอย่างนั้น มนุษย์ก็เป็นสิ่งแวดล้อมให้แกกันและกัน เหตุต่าง ๆ ที่เราสูญเสีย ไม่ว่าจะเป็นสูญเสียป่าไม้ สูญเสียอะไรต่ออะไรต่างๆ เราสูญเสียเพราะมนุษย์กับมนุษย์ทั้งนั้น แต่เวลาแก่ ทำไมมุ่ง ไปแก้ที่โน่นที่นี้ที่นั่น ก่อนที่จะทำให้ในสังคมเรา เกิดมีสภาพที่มีคุณธรรมขึ้น ถ้าตรงนี้เกิดขึ้น จริยธรรมตรงนี้เกิดขึ้น คุณไม่ต้องห่วงเลยว่า สิ่งอื่นมันจะสูญเสีย มันจะได้รับการฟื้นฟู รากฐานของสังคมมันได้รับการฟื้นฟู เพราะเหตุว่ามนุษย์ที่อยู่ร่วมกันในสังคม เริ่มรู้ว่าเราอยู่ ด้วยกัน เราต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เราต้องเคารพกันและกัน มันอยู่ตรงนี้ เวลาที่ ธรรมชาติไม่ใช่ถูกมนุษย์ทำลายเท่านั้น มันหันไปทำลายตัวเองแล้ว เพราะว่าเมื่อธรรมชาติ มันสูญเสีย BALANCE มันก็เกิดภาวะที่รุ่นหลังจะโตขึ้นมาไม่ได้

เมื่อเดือนเมษายนที่แล้ว ผมถูกขอร้องให้ไปพูดที่ญี่ปุ่น ที่โอคายามา นั่งรถ ชิงกันชนออกไปจากโอซากาประมาณสักชั่วโมง ผมถูกขอร้องให้พูด เรื่องกล้วยไม้เรียนะ เดินทางอยู่เรื่อยเมื่อไม่กี่วันมานี้ก็กลับมาจากคาร์วิน แล้วอีกไม่นานก็ไปอีกแล้วตัวเครื่องบิน มารออยู่ แต่ว่าไม่ว่าที่ไหน ไม่ว่าไทยหรือเทศ ไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ ใครมาก่อนเอา ผมจัด ลำดับแบบนั้น ผมไม่ถือว่าใครใหญ่ใครเล็ก เพราะนั่นมันไม่ใช่ Qualitative มันเป็น quantitative เพราะฉะนั้นก็หนัก ๆ เข้าผมพูดเรื่องกล้วยไม้เรื่อย ๆ ผมก็มาคิด เอ! เราจะ

พูดอะไร วันนั้นเขาเปิดศูนย์วัฒนธรรม เอ! เราลองเอากล้วยไม้เจาะเข้าไปสิ วัฒนธรรม แล้วก็ธรรมชาติคู่กัน

ผมก็ตั้ง topic ไปบอกว่า see environment through orchid ผมเองได้สังสรรค์ เยอะทีเดียว วันนั้นไม่ได้พูดเรื่องกล้วยไม้เลย แต่ผมเอาสไลด์กล้วยไม้ขึ้นมาฉายให้ดู บอกเขา ว่าผมขึ้นไปนอนอยู่ที่ทุ่งใหญ่นเรศวร เมื่อเดือนมีนาคมที่แล้ว ผมเห็นต้นไม้ใหญ่มันยืน ออกดอกสวยเขียว แต่ไม่มีต้นเล็ก ๆ ผิดกับเมื่อ 30 ปี ก่อนนั้นนะมีต้นรอง ๆ ลงมาถึงต้นเล็ก ๆ เป็นแถวเลย นั่นแสดงให้เห็นว่ามันมีการสืบทอด มีตัวตายตัวแทน พฤติกรรมของมนุษย์นะ ไม่ใช่ที่ต้นไม้

เพราะฉะนั้นวัฏจักรระหว่างมนุษย์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ integrate ได้ โดยธรรมชาติ ธรรมชาติมนุษย์ก็สูญเสียไม่พันด้วยกันทั้งสองฝ่ายเลย เพราะฉะนั้นถ้า มนุษย์ปฏิบัติต่อมนุษย์ดีแล้วก็ไม่ต้องห่วงหรอกว่า ธรรมชาติมันจะไม่อยู่ มันจะสืบทอดได้ทั้ง นั้น มันเป็นกระบอกเงาให้เรา อันที่จริงแล้วมันก็ตัวเดียวกันไม่ใช่คนละตัว เพราะฉะนั้นใน วัฏจักรของเราเอง ลองมองจากเด็กทุกวันนี้ ผู้ใหญ่ที่อ่านเด็กไม่ออก ไม่รู้จิตวิญญาณของเด็ก อยู่ที่ไหน ต้องหาตรงนั้นให้ได้ เพราะว่าผู้ใหญ่มีหน้าที่เติบโตขึ้นมา แล้วก็สามารถที่จะ วิเคราะห์อะไรเด็กได้ ว่าเด็กนั้นเขากำลังคิดอะไรอยู่ รากฐานเขาอยู่ที่ไหนให้โอกาสเขา อย่าไปใช้อำนาจผิดให้ภัย แล้วก็ให้ขวัญกำลังใจ มันไม่ได้อยู่ที่เงินนะ เงินเป็นเครื่องมือ รอง ไม่มีเงินยังทำได้

สมัยผมบริหารงานอยู่มหาวิทยาลัยนั้น ผมไม่เคยพูดเรื่องเงิน แต่พอลงทำงาน กับเด็ก ๆ กระผมก็ได้เรียนรู้ พบว่าครูบาอาจารย์ลำดับล่าง ๆ ระดับยังหนุ่มยังสาว พอใจยัง ไม่ได้คิดอะไรมาก แต่พอขึ้นไปถึงระดับสูงหน่อยยังบริหารสูงเท่าไร ไกลเราเท่าไร ส่วนใหญ่จะมองว่าราชการ ตามใจเด็ก ผมก็เข้าใจ อ้อ! เขาเข้าใจถึงหรอก ใครก็เปลี่ยน เขาไม่ได้ เราต้องให้เมตตาธรรมกับเขา ไม่ได้ไปตำหนิเขา คุณจะต้องมามองอย่างเขานะ ถ้าคุณไม่เอาผมไว้ก็เรื่องของคุณ ผมจบแค่นี้ผมก็ไป เพราะสังคมความเป็นจริงของสังคมนั้น มันเป็นอย่างนี้ไม่มีใครเปลี่ยนได้ อันนี้คือวิถีทาง บอกว่ามันเป็นวิถีทางที่เราจะอยู่ได้ รักอะไรสนใจอะไร เป็นตัวของตัวเองทำ จากทำมันก็ไปสู่การเรียนรู้ เมื่อการเรียนรู้แล้วออกมาเป็นความคิดของเราบนฐานของเรา แล้วผมก็เชื่อว่าวัฏจักรตัวนี้ ถ้ามันอยู่ ถ้าคนเข้าใจ ตรงนี้ได้จะเข้าใจเพื่อนมนุษย์ พร้อมทั้งจะให้ภัยคนอื่น เราก็อยู่ได้ สังคมไปได้มันจะไปจบ ตรงไหน อะไรยังงี้เราก็ถือว่า ถึงวันตายเราทำดีที่สุดแล้วเท่านั้นแหละจบแค่นั้น อย่าคิดว่า

ตายแล้วยังจะต้องห่วงว่าสังคมจะไปอย่างไร ถ้าคนประเภทนี้ผมบอกได้ตายแล้วก็ยังห่วงสมบัติ โดยไม่มีวันจบ ขอบพระคุณค่ะ

เบญญา : ขอเรียนเชิญผู้วิจารณ์ท่านที่สองเลยคะ คุณเตชาค่ะ

เตชา : สวัสดีครับ ท่านผู้มีเกียรติแล้วก็ท่านนักวิชาการ ก่อนอื่นผมต้องขอบคุณสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล ที่ได้ให้โอกาส คนที่ไม่ใช่นักวิชาการ ได้มาแสดงความคิดเห็นที่นี่ เพราะว่าผมทราบว่าที่นี่เป็นเวทีนักวิชาการ แล้วก็เหมือนจะมีผมที่ไม่ใช่นักวิชาการหลงมาคนหนึ่ง ผมเป็นนักปฏิบัติการ เขาเรียกว่า นักพัฒนาเอกชน หรือที่อาจารย์สุจิตกับอาจารย์อภิชัยท่านเรียกว่า NGOs เราเป็นเอกชนคือไม่ใช่รัฐบาล แต่ไม่ใช่เอกชนอย่าง ซี พี ซึ่งหวังกำไร เพราะฉะนั้นเอกชนพวกนี้เข้าใจยาก พวกนี้ทำงานอะไร แล้วเป็นพวกไหน บางคนเขาบอกว่าพวกนี้เป็นนักก่อกวนสังคม รับเงินต่างชาติมาแล้วก็มาต่อต้านรัฐบาล พวกนี้ความจริงเข้าใจได้ยาก คนที่ทำงานโดยที่ไม่หวังกำไร ยังมีอยู่ในสังคมนี้อยู่หรือ สังคมสมัยนี้เข้าใจได้ยาก เพราะฉะนั้น เมื่อได้รับโอกาสนี้ผมคิดว่า ก็คงมีคนเข้าใจว่าพวกผมเป็นใคร ถึงได้เชิญมา ก็ขอขอบคุณไว้ก่อน แต่ในขณะที่เดียวกันผมก็ต้องขอประทานโทษล่วงหน้าไว้ก่อน ถ้าหากว่าสิ่งที่ผมจะพูดนี้จะทำให้ทั้งวันมีจุดซึ่งทำให้บรรยากาศวิชาการเสียไปบ้าง เพราะว่าธรรมเนียมนักวิชาการจะพูดถึงเรื่องศาสตร์บริสุทธิ์ ไม่มีความโน้มเอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง แล้วก็มีความเป็นกลาง แต่ผมไม่มีความเป็นกลาง ผมต้องเอียงแน่นอน เพราะว่าผมมีความรู้สึก มีอารมณ์ในการที่จะพูดอะไรสักอย่าง ผมมีจุดยืน และก็รู้ว่าผมอยู่ข้างไหน เพราะฉะนั้นสิ่งที่พูดนั้นไม่ใช่บรรยากาศวิชาการที่บริสุทธิ์ แล้วก็อีกอย่างหนึ่งก็คือ ผมเพิ่งมาจากที่หนึ่ง ซึ่งต่างจากที่นี้อาจหน้ามือเป็นหลังมือ ก็คือ เวทีชาวบ้าน ผมอยู่ที่เวทีชาวบ้านมา 3 วัน ความจริงวันนี้ก็ต้องอยู่ด้วย แต่พอได้รับปากทางนี้ไว้ วันนี้เป็นเวทีร้องทุกข์ เวทีร้องทุกข์ คนทั่วประเทศ 15 กลุ่ม กำลังมาร้องทุกข์อยู่ที่จุฬารวันนี้อย่างไร ก็เป็นเรื่องจริงทั้งนั้น คนที่ได้รับทุกข์แสนสาหัสทั่วประเทศกำลังมาร้องทุกข์ แต่ว่าหากคนฟังยาก ไม่ค่อยมีใครฟังสามวันที่ผ่านมาที่เวที ผมไม่ทราบว่าที่นี่มีใครไปร่วมบ้าง เวทีชาวบ้าน ชาวบ้านเป็นคนพูด เป็นคนสะท้อนออกมาว่ามีอะไรเกิดขึ้นในบ้านนี้เมืองนี้บ้าง เขาพูดในภาษาของเขาเอง คนเหนือก็พูดภาษาเหนือ คนอีสานพูดภาษาอีสาน คนใต้พูดภาษาใต้ คนภาคกลางอย่างผมก็อาจจะพูดภาษากลาง แต่ว่าเหนือออกมาหน่อยๆ เพราะว่าเราคิดว่าเราเคารพในความเป็นท้องถิ่น แล้วจะไม่รู้รูปแบบ เขาจะเล่ามาแบบที่เขาประสบมาจริง ๆ เพราะฉะนั้นเขาอาจจะตะโกนออกมา เขาอาจจะประณามพฤติกรรมของเจ้าหน้าที่รัฐออกมา คนข้างล่างอาจจะเสริมขึ้นมาทันที ตะโกนเสริมขึ้นมาว่าเป็นอย่างนั้น ต้องทำอย่างนี้ คนเสนอร้องให้ คนข้างล่างร้องให้ด้วย เพราะว่ามันเป็นบรรยากาศจริง ๆ ที่

ไม่มีที่ไหนจะรับรู้ เพราะฉะนั้นบรรยากาศพวกนั้นมันยังติดมาถึงเดี๋ยวนี้ ถ้าผมมีโอกาสนำมาเล่าให้ฟังผมคิดว่า พวกเราอาจจะไม่คิดเลยว่าบ้านเมืองในปัจจุบันนี้ยังมีเรื่องแบบนี้อยู่เพราะฉะนั้นผมต้องขอโทษด้วย ถ้าเกิดว่าสิ่งที่เสนอมันคงจะเป็นสิ่งแปลกปลอม และก็ทำให้เกิดสิ่งที่พวกเรา ผมก็ไม่ทราบว่าจะแปลเป็นไทยว่าไง แต่พวกเราจะเรียกว่า culture shock ผมคิดว่าบ้านนี้เมืองนี้เกิดขึ้นได้ง่าย ถ้าเราได้พบสิ่งซึ่งเราไม่เคยพบเคยเห็นมาก่อน ผมขอ ปรับความเข้าใจนิดหนึ่งแล้ว ผมก็จะพูดต่อ เพราะว่าถ้าไม่ได้พูดไว้ก่อน ก็จะมีอาการคาดหวังอาจจะผิดไปและอีกอย่างก็คือ ผมโชคดีหน่อยที่พวกเรา ผมเป็นคนภาคกลาง เป็นคนสุพรรณ ก็โชคดีที่ผมพูดภาษาที่ค่อนข้างเข้าใจง่าย เพราะว่าถ้าผมเป็นคนเหนือหรือเป็นคนอีสาน ผมก็จะพูดภาษาถิ่น เพราะว่าผมคิดว่าผมมีความเคารพ หรือว่าความภูมิใจในภาษาของผม ผมไม่ยอมให้ถูกแทนที่อย่างนี้มาบังคับ

สำหรับเรื่องการวิจารณ์บทความ ผมคิดว่าท่านอาจารย์ระพีท่านทำได้ดีที่สุดแล้ว ผมคงไม่มีอะไรจะเพิ่มเติม แต่ว่าหน้าที่ของผมในฐานะนักปฏิบัติ ก็จะมีความคิดเห็นบางอย่าง ซึ่งมาจากการมองอีกทิศทางหนึ่ง มองจากข้างล่างขึ้นมาแบบที่ว่า อาจารย์อภิรัช หรืออาจารย์อุทัย ท่านบอกว่า มองจากรากหญ้ามาจาก grass root ซึ่งหากมองแบบนั้นน้อยผมอยากจะสะท้อนว่าถ้าเรามองจากข้างล่างมาแล้ว ปัญหาสิ่งแวดล้อมกับประชากร มันอาจจะเป็นอย่างอื่นรูปแบบหนึ่ง ผมไม่ได้คัดค้านของท่านอาจารย์วรารพ ซึ่งท่านเตรียมไว้ได้ดีมาก แต่ผมจะเติมบางอย่าง ซึ่งมองจากแง่มุม อาจจะมีเพิ่มเติมแล้วอีกอย่างหนึ่ง นักปฏิบัติที่ผมทำงานกับชาวบ้านมา พวกผมไม่ได้ทำอะไรมากมายนะครับ ไม่มีความกังวล หรือความรู้อะไรมากมาย เราเรียกตัวเองว่านักปฏิบัติการเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคม แต่ว่าเราไม่ได้ทำงานอะไร เราเพียงแต่เป็นตัวกระตุ้นให้ชาวบ้านเอง ให้ประชาชนเป็นคนเปลี่ยนแปลง เราทำตัวเป็น catalyst คือ เป็นตัวกระตุ้นและตัวเราเองก็เป็นตัวเรา แต่เมื่อเราเข้าไปอยู่ที่ไหนแล้ว ก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงศักยภาพ ชาวบ้านเขาจะแสดงออกมา เราทำตัวเป็น catalyst เราไม่ได้เป็นคนเก่งกาจอะไร ถ้าไม่มีชาวบ้านก็ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราทำ เรามีหลักยึดอยู่ว่า เรายอมรับความจริงของสังคม ว่าสังคมมีส่วนดีมีส่วนเลวเรายอมรับความจริงได้ แต่เราต้องเข้าถึงความจริงว่าปัญหาทั้งหลายมันเกิดจากอะไร เราย่อยพยายามมองข้ามเค็ดขาด อะไรเลวเราก็มองว่าเลวอะไรดีเราก็มองว่าดี ฉะนั้นเราจะแก้ปัญหาไม่ได้ แต่เมื่อรับความจริงแล้ว เราไม่ใช่ว่าเห็นอะไรทุกอย่างเลวร้ายไปหมด เรายอมรับความจริงแต่เราไม่ใช่เป็นคนมองโลกในแง่ร้าย เรายอมรับความจริงแต่เราไม่ยอมแพ้ เราจะแก้ไข เพราะฉะนั้นสิ่งที่เราได้รู้ ถ้าเรามาพูดถึงความเลวร้าย มันมีมากมาย แต่ว่าถ้าเราท้อเสียก่อน ก็ไม่ต้องทำอะไร เพราะฉะนั้นสิ่งที่จะพูด ก็มองในแง่ของผู้ปฏิบัติ ซึ่งคิดว่ามี 2-3 ข้อ ซึ่งจะเพิ่มเติมจากสิ่งที่อาจารย์ระพีได้พูดไป

ผมคิดว่า นักวิชาการกับนักปฏิบัติงานมองต่างกัน ในหลาย ๆ อย่าง โดยเฉพาะสิ่งที่เป็นหัวข้อหลัก ๆ ของการทำลายสิ่งแวดล้อมเช่น ปัญหาประชากร เมื่อเข้ามีอาจารย์บางท่านได้พูดไปแล้ว อาจารย์ธีรยุทธก็บอกว่า เขาพูดกันนักหนาว่าปัญหาประชากรเป็นปัญหาเร่งด่วน ซึ่งต้องควบคุมไม่ให้มากเกินไป เพราะว่าทำลายทรัพยากรของชาติ ทำให้เกิดสิ่งแวดล้อมเสียหายได้มากมาย แต่พวกเขามองมันต่างกัน ประชากรนั้นไม่ใช่ตัวปัญหาที่แท้จริง การควบคุมประชากรนั้น มันมีจุดมุ่งหมายอื่นแอบแฝงอยู่ตั้งแต่ต้นแล้ว ไม่ใช่มีจุดมุ่งหมายเพียงว่าประชากรจะเป็นตัวอันตรายที่แท้จริง เพราะว่าเปรียบเทียบอเมริกากับจีนก็ได้ จีนมีคนพันกว่าล้านคน อเมริกา 200 กว่าล้านคน ใครบริโภคมากกว่ากัน ไม่ต้องอย่างอื่นพลังงานน้ำมันเห็นชัดแค่อาหาร คุณคิดว่าคนจีนหรือคนอเมริกันกินอาหารมากกว่ากัน คุณอาจจะไม่เชื่อว่าคนอเมริกันกินอาหารมากกว่าคนจีน คนอเมริกันกินเนื้อ ผมเป็นนักเกษตรฯ ทราบดีว่าเนื้อที่คนอเมริกันกิน ไม่สามารถจะผลิตได้พอในประเทศได้ เป็นเพราะอะไร เพราะว่าเนื้อต้องผลิตมาจากพืช พืชที่ให้ที่เปลี่ยนเป็นเนื้อ ประมาณ 10 ต่อหนึ่ง เสียไปเก้าส่วน เพราะฉะนั้นคนกินเนื้อหนึ่งคน เท่ากับคนกินพืช 10 คน นี่คือความจริง ในยุโรปก็เหมือนกัน เพราะฉะนั้นประเทศพวกนี้ไม่มีทางจะผลิตได้พอกินในประเทศเลย ประเทศยุโรปต้องกินเนื้อซึ่งมาจากมันสำปะหลังจากประเทศไทย มาจากถั่วเหลืองจากประเทศบราซิล คนจีนไปเลี้ยงคนรวย เพราะฉะนั้นความมอดอยากในโลกนี้ไม่ใช่เกิดจากประชากรมาก เกิดจากคนบริโภคสิ่งที่ไม่จำเป็น เพราะทุกอย่างเกิดจากคนกินเนื้อ คนที่รวยแล้วกินเนื้อ คนจนทำอาหารเลี้ยงคนรวย เพราะฉะนั้นการเกษตรเดี่ยวนี้ไม่ได้เลี้ยงคนจน การเกษตรเลี้ยงคนรวยนี่คือเรื่องจริง

เพราะฉะนั้นมาปิดเบือนกันว่า ปัญหาประชากรนั้นนะเป็นปัญหาทำให้อาหารไม่พอหรือว่าทำให้เกิดสิ่งแวดล้อม มันไม่จริง เขาตัดป่าทำไม ปลูกมันสำปะหลัง ปลูกอ้อย ปลูกข้าวโพด ปลูกไปทำไม ไปเลี้ยงคนรวย ไปเลี้ยงสัตว์ให้คนรวยกินสัตว์ สิ่งเหล่านี้ก็คือที่มันเกิดขึ้นจริงที่เรามอง เพราะฉะนั้นถ้าเราจะแก้ปัญหามาประชากร เราไม่ลดปัญหาการบริโภคของคนในประเทศโลกที่หนึ่ง ปัญหาไม่มีทางแก้หรอกครับเพราะอะไร เพราะว่าพวกนั้นใช้พลังงาน ใช้แร่ธาตุ ใช้อาหารใช้ทุกสิ่งทุกอย่างไปมากมายมหาศาล แต่ว่าประชากรเขาไม่ได้เพิ่ม พูดได้เลยว่าประชากรเขาไม่ได้เพิ่ม ยุโรปไม่ได้เพิ่ม มีแค่ลด แต่ว่าการบริโภคลดหรือเปล่า การบริโภคมียิ่งมากขึ้นมากขึ้นทุกวัน ในขณะที่ประชากรก็ได้เพิ่ม นี่คืออะไร! แล้วประเทศไทยเราประสบความสำเร็จในการลดประชากร หรือว่าควบคุมประชากรแล้ว แต่เราก็กะตุ้นให้คนบริโภคมากขึ้นทุกวัน โดยสื่อทุกชนิด โดยทุกแขนงเฝ้ากระตุ้นให้คนบริโภคมากขึ้น ถ้าเราเพิ่มประชากรเป็นร้อยล้าน แต่บริโภคเหมือนเมื่อ 20 ปีก่อน กับคุมประชากรให้เหลือสัก 60 ล้าน แต่ว่าบริโภคมากเหมือนปัจจุบัน อัตราบริโภคมันจะต่างขนาดกันไหม

ประชากรหรือว่าอัตราการบริโภคที่ไม่จำเป็น เพราะปัจจุบันนี้เรากระตุ้นให้บริโภคมากขึ้น ปัจจุบัน 4 ไม่พอจะครบ TOYOTA คือปัจจุบันที่ 5 อะไรกัน พวกนี้มันมาจากไหน มาจากความคิดที่จะค้ากำไร ค้ากำไรโดยไม่คำนึงถึงอะไรทั้งสิ้น

ผมอยากจะชี้ให้เห็นว่าจริง ๆ แล้ว ถ้าเรื่องประชากรมันเป็นภาพรวม มันไม่ใช่เทคโนโลยีที่มันเป็นตัวการทำลายสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีโดยตัวมันเองคือเครื่องมือ ปัญหา มันอยู่ที่คนผลิตเทคโนโลยีขึ้นมาว่าจะผลิตขึ้นมาทำไม? อยู่ที่คนกระตุ้นให้ใช้เทคโนโลยีแบบ ไหน แล้วก็เทคโนโลยีเหล่านั้นจะใครควบคุม เทคโนโลยีเฉยมันไม่ใช่อันตรายในตัวมันเองเลย ผมจะชี้ให้ดูว่าเมื่อสังคมเปลี่ยนไป เทคโนโลยีเปลี่ยนไป อาจจะมาใช้ประโยชน์ได้ อย่าง เช่นพลังงาน เครื่องคอมพิวเตอร์เป็นตัวอย่าง เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องแรกคืออเมริกา เครื่องเดียว มันกินไฟฟ้าทั้งเมืองเลย ผมไม่ใช่ นักคอมพิวเตอร์หรือผมได้จากการอ่าน เครื่องเดียวมันกินไฟฟ้าทั้งเมืองเลย คุณภาพมันต่ำมาก เดียวนี้คอมพิวเตอร์อาจจะใช้ถ่าน ก้อนเดียวได้แบบเตอรีเล็ก ๆ กินไฟนิดเดียว นาฬิกาอาจจะใช้แสงได้และเครื่องคิดเลขนี่ก็คือ ทิศทางที่ดีของเทคโนโลยี

แต่ในขณะเดียวกัน พื้นที่ทางการเกษตรมันเลวร้าย แต่เดิมเราทำแบบพื้นบ้าน ใช้แรงใช้ธรรมชาติ เราใส่พลังงานไปได้อาหารกลับมาเป็นพลังงานอย่างละ 7 หรือมากกว่านั้น กำไรตั้ง 6 ส่วน 7 ส่วน แต่พื้นที่เกษตรปัจจุบันนี้ เอาพลังงานใส่เข้าไป 2 ออกมา ประมาณ 1 เท่านั้นเอง พลังงานที่ทำปุ๋ยทำอะไร ทำเครื่องจักร ทำทุกอย่างใส่เข้าไปแล้วก็บอกว่า เกษตรแบบนี้มีคุณภาพสูง มันไม่จริง ใครจะรู้ละว่า พลังงานที่ใส่เข้าไปมันมากกว่าที่ออกมาแล้วเกษตรแบบนี้มันเป็นเกษตรที่ดีหรือ เทคโนโลยีเกษตร ซึ่งมันตอบสนองต่อความต้องการของคนได้จริงหรือเปล่า มันไม่ใช่เทคโนโลยีมันไม่ได้ผิด แต่ว่าคนที่จะทำลายกับมัน ผิดผิด เพราะว่าเทคโนโลยีมันควบคุมโดยคนที่หวังผลประโยชน์ แล้วก็เกษตรกรเขาต้องการขาย ปุ๋ยอะไรต่าง ๆ ในทางการเกษตรนั้นเขากระตุ้นให้ใช้มาก ๆ เพราะว่าเขาจะได้ขายได้ เกษตรแบบนี้ มันไม่ใช่ความผิดของเทคโนโลยี เป็นความผิดของคนที่ได้ผลประโยชน์จากมัน แล้วรัฐบาลก็ส่งเสริมเกษตรแบบนี้ ขณะที่ชาวบ้านล้มจมล้มละลายมาจากเกษตรแบบนี้ เขาก็บอกไม่ได้ละ มันเป็นเกษตรแบบทางเดียวทางอื่นไม่มีแล้ว แต่ชาวบ้านที่ทำการเกษตรเขามีทางเลือกเยอะแยะไป แล้ววิทยาศาสตร์สมัยใหม่จริง ๆ แล้ว พวกทั้งหลาย ผมพิสูจน์ได้เลยว่า เกษตรแบบไม่ใช้สารเคมีผลผลิตสูง คุณภาพดีไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม ได้ กำไรทางชีวภาพ คือใส่มันนิดเดียวออกมาตั้งเยอะแยะ แต่ไม่มีใครส่งเสริม เพราะว่าคนที่ได้กำไรมันไม่มี ถ้าชาวบ้านได้กำไร เราไม่ส่งเสริม เพราะฉะนั้นผมจะไม่ขอพูดหลายอย่าง

ผมจะพูดว่าสิ่งหนึ่งที่ยังขาดไปในบทความ คิดว่าเป็นธรรมชาติของนักวิชาการจะไม่ค่อยใส่ก็คือ มิติต่างการเมือง มิติต่างการเมืองเป็นกฎเกณฑ์สำคัญในการแก้ปัญหาทั้งหลายไม่ว่าทางด้านเศรษฐกิจสังคม หรือว่าทางด้านสิ่งแวดล้อมทุกอย่างต้องขึ้นอยู่กับการเมือง ผมกล้าพูดเพราะอะไร เพราะการเมืองคืออะไร คือการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์ในแต่ละกลุ่มให้มันเท่าเทียม ให้เป็นธรรม การเมืองคือสิ่งนั้นมนุษย์คือ สัตว์เมือง มนุษย์ไม่ใช่สัตว์ป่า มันต่างกับสัตว์อื่นที่คนเป็นสัตว์เนื้อ เพราะฉะนั้นคนต้องเล่นการเมือง ถ้าไม่เล่นการเมืองไม่ใช้คน ไม่ใช่มนุษย์ เพราะว่าถ้าเราไม่แก้ปัญหาโดยใช้การเมือง เราจะใช้อะไรแก้ปัญหา ใช้กำลังใช้ไหม เหมือนกับที่โครงการ ค.จ.ก. โครงการจัดสรรที่ทำกินให้แก่ผู้ยากไร้ที่เขากำลังทำชาวบ้านไม่ยอมเขาใช้กำลังครั้งแรก กรมป่าไม้เขาเข้าไป กำลังไม่พอ ครั้งที่สองมหาดไทยเข้าไป ตำรวจก็ไม่พอ ครั้งที่สามกลาโหมเข้าไปเอากองทัพบกเข้าไปเลย กองทัพของชาติ เอาไปทำลาย ชาวบ้านออกมาจากพื้นที่ ทำลายแปลงมันสำปะหลัง ทำลายบ้าน ทำลายวัด ซ่อมชาวบ้าน เอาชาวบ้านเข้าคุก

เมื่อวานนี้ชาวบ้านมาเล่าให้ฟัง ชาวบ้านร้องไห้ เพราะผิวแกอยู่ในคุก ลูกแก่ไม่มีอะไรกิน แกอยู่ในวัด ตอนนี้อยู่ที่คืนก็ไม่มี บ้านก็ไม่เหลือ ไม่มีอะไรเหลือในชีวิต แกอยู่ศูนย์อพยพชาวไทย คนเข้าไปทำข้าวไม่ได้ทหารไม่ให้เข้าเคียวนี้มันเกิดขึ้นแล้ว การเมืองนี้แหละ มันต้องแก้ไม่ใช่เอากำลังมาแก้กัน ไม่ใช่แก้แบบใช้กำลัง แบบป่าเถื่อน เพราะฉะนั้นการแก้ปัญหา ทางสิ่งแวดล้อมก็เหมือนกัน เพราะว่าการแก้ปัญหาทางสิ่งแวดล้อมใช้กฎหมาย ผลประโยชน์ต้องมาก่อน ชาวบ้านอยู่ในป่าเท่าไรทราบไหม ตอนนี้อยู่ที่คืนตรงนั้น สิบล้านกว่าคนแล้ว โครงการ ค.จ.ก.จะจัดการทั้งหมด แล้วเขาจะไปอยู่ที่ไหน ทางแก้เขาบอกว่า สิบหมู่บ้านนี้มารวมกันเป็นหมู่บ้านเดียวที่ดินจะได้เหลือจะได้ปลูกป่า แต่มันไม่ใช่ป่า ที่จะไปปลูกไม้โตเร็วในพริบตาได้ เอาที่ดินไปให้นายทุนปลูก นั่นคือจุดมุ่งหมายที่แท้จริงไปตอบสนองผลประโยชน์ของบริษัทข้ามชาติ ที่เรารู้กันมา พวกเชลล์ พวกบริษัทต่าง ๆ พวกเกษตรรุ่งเรืองทั้งหลาย เขาจะเอาที่ดินแล้วไม่มีให้ก็ไปไล่ชาวบ้านออก นี่คือความจริงที่ไม่พูดกัน แล้วก็บอกว่า จัดสรรที่ทำกินให้ชาวบ้าน มันไม่ใช่ที่ทำกินชาวบ้าน ไม่ใช่จัดสรรและทำลายทุกสิ่งทุกอย่าง

สิ่งเหล่านี้สังคมเราพูดไม่ค่อยได้ นักวิชาการพูดไม่ได้หรือรู้จริง ๆ แล้ว วิชาการเขาไม่ได้สัมผัสส่วนใหญ่พวกเราสัมผัส เพราะฉะนั้นถ้าเราจะพูดแบบนุ่มนวลไม่ได้ ต้องพูดเรื่องจริงว่าจริง ๆ มันเป็นอย่างนี้ ไม่ซับซ้อนอะไรนักหนาเลย ผลประโยชน์ของคนไม่เท่าไรเอง แต่ทำลายคนเป็น 10 ล้านนะ แล้วเขาไม่ใช่คนหรือ ไม่ใช่คนไทยหรือ เขาอยู่ตั้ง 200 ปี ไปไล่เขาออกเขาจนจะตายอยู่แล้วไม่มีสิทธิไม่มีเสียงเลยแล้วยังไปทำร้ายเขามาก ในขณะที่ยคนที่

ทำร้ายมีทุกสิ่งทุกอย่างแล้วยังไม่พอ เพราะฉะนั้นปัญหาจริง ๆ ที่มันเกิด ไม่ใช่เกิดจากความไม่รู้ เกิดจากความจำเป็นที่ไม่ใช่ เกิดจากความโลภ เกิดจากการบริโภคเกินความจำเป็น เกิดจากบริโภคนิยม เกิดจากแบบแผนการดำเนินชีวิต ซึ่งมันเหลวไหล มันผิดมันโง่ มันไม่มีปัญหาเลย มันไม่รู้จะมีไปทำไม มันเลียนแบบกันไปโดยไม่ทราบสาเหตุ ไม่รู้ว่าชีวิตเกิดมาทำไม ไม่ทราบว่า ความดีงามไปอยู่ที่ไหน มันมีแต่อะไรไม่ทราบล่องลอยอยู่ในอากาศแล้วแต่จะผลักดันมาให้เกิดขึ้นมาแล้วแต่สื่อสารมวลชน พวก creative ทั้งหลายจะผลักดันให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของเขาเอง เพื่อกำไรของเขาเอง

สิ่งเหล่านี้ ต้องแก้ไข เราแก้ไขได้อย่างไร คนส่วนใหญ่ต้องมีสิทธิเสียง ต้องมีธรรมของสังคม ผมจะสรุปสำหรับนักวิชาการ ว่าจริง ๆ แล้วนักวิชาการนั้นมีบทบาทอย่างไร ที่จะแก้ไขสังคม ผมเรียกร้องไม่กี่ข้อหรือหก และท้าทายว่าพวกเราทำได้หรือเปล่า หนึ่งในนักวิชาการมีอิสระในทางวิชาการจริงหรือเปล่า? เราถูกครอบงำหรือเปล่า? เราถูกชักจูงหรือว่าถูกบังคับให้อยู่ในกรอบหรือเปล่า? คือ มีอิสระพอไหมในทางวิชาการ เพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการเรามีหรือเปล่า ปัจจุบันผมถามในสถาบันเราเองในที่นี้ไหม? หรือเราติดอยู่กับระบบระเบียบติดอยู่กับเรื่องอื่น เรื่องตำแหน่งอะไรก็แล้วแต่เราติดหรือเปล่า? ทางวิชาการเรามีอิสระหรือเปล่า เป็นนักวิชาการบริสุทธิ์หรือเปล่า เคารพต่อวิชาชีพเราจริงไหม?

อันที่สองก็คือ ถ้ามีอิสระภาพจริง ๆ นะครับ ต้องมีความกล้าหาญที่จะแสดงออกทางวิชาการความกล้าหาญทางวิชาการ กล้าพูดใหม่ว่าอะไรมันผิดอะไรมันถูก ทำวิจัยพบว่าอันนี้มันไม่ดีนะ กล้าพูดใหม่ อย่างเชื่อนภูมิพล ผมยกตัวอย่างที่เราได้จากเวทีชาวบ้าน ชาวบ้านที่ถูกไล่จากหน้าเขื่อนภูมิพลเมื่อ 30 ปีที่แล้วนี้ ยังไม่มีไฟฟ้าให้ไม่มีน้ำประปาใช้เลย ถนนเข้าไปก็ไม่มี ขณะที่เราใช้ไฟจากเขื่อนภูมิพลมา 30 ปี คนที่ถูกย้ายมาจากเขื่อนภูมิพลไม่มีไฟฟ้าใช้ ไม่มีประปา ไม่มีถนนเข้าไป เขาอยู่แร้นแค้นมา 30 ปี ไม่เคยพูดเลย แล้วงานที่ลงไปวิจัย ว่าผลกระทบจากเขื่อนภูมิพลมีอะไรบ้าง ที่ทำจากสถาบันต่าง ๆ ไม่ได้พูดเรื่องนี้ นี่คือการไม่กล้าหาญของนักวิชาการ ไม่กล้าแสดงความจริงออกมา เพราะว่าตัวเองรับเงินจาก EGAT จาก ก.พ.ป.ไปแล้ว นี่คือการไม่กล้าหาญ ถ้าเป็นอิสระภาพทางวิชาการ

อีกอย่างต้องการมากที่สุดจากนักวิชาการ ก็คือความเป็นธรรม เราต้องรักความเป็นธรรม ถ้าเรารู้ว่าความเป็นธรรมอยู่ที่ไหนเราต้องต่อสู้ ความเป็นธรรมเป็นสิ่งที่ต้องการที่สุดในสังคมเรา เมื่อเราเห็นความไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นไหน เราเป็นนักวิชาการ เราควรมีหน้าที่ไหน ถ้าเราพบเราต้องต่อสู้ ความไม่เป็นธรรมเราทนไม่ได้ ถ้าเรามีความบริสุทธิ์ใจมีความกล้าหาญจริง เห็นความไม่เป็นธรรมที่ไหนเราต้องสู้ เหมือนกับอาจารย์สุลักษณ์ แก้ว ถูก

บิ๊บกก็สู้ เต๋ยวี่นแกอยู่เมืองไทยไม่ได้แกก็ยังสู้ แกอยู่ไม่ได้มาหลายครั้งแล้วแกก็ยังสู้ ผมต้องยอมรับว่า ต้องการคนแบบนั้น คนที่เห็นความไม่เป็นธรรมแล้วทนไม่ไหวต้องสู้ เพราะฉะนั้น ถ้านักวิชาการมีสิ่งเหล่านี้ มีอิสรภาพ มีความบริสุทธิ์ในวิชาการจริง ๆ แล้วก็มี ความกล้าหาญทางวิชาการ กล้าแสดงออก จิตใจรักความเป็นธรรม ผมคิดว่าสังคมนี้บ้านนี้ เมืองนี้มีความหวังครับ มีนักวิชาการเก่ง ๆ ค่ะ ๆ เยอะ ๆ ผมขอเรียกรองครับ ขอบคุณครับ

เบญจา : ตอนนี้ก็เป็นช่วงเวลาของการให้ข้อเสนอแนะ หรือว่าซักถามจาก floor ขอเรียนเชิญค่ะ ท่านผู้ใดจะมีข้อคำถามหรือข้อเสนอแนะหรือข้อคิดเห็นเพิ่มเติม เรียนเชิญได้เลยค่ะ เรามีเวลาค่ะ ท่านอาจารย์ระพี ศาคริก มีอะไรเพิ่มเติมบางอย่างนะคะ ขอเรียนเชิญ อาจารย์ค่ะ

ระพี : ผมอยากจะขออนุญาตเสริมบทความที่ท่านอาจารย์ราพร เสนอไปอีกสัก ผิดหนึ่ง เพราะว่าผมเห็นสอดคล้องกับที่คุณเดชาศูต เมื่อสักครู่นี้ คือ ถ้ามองจากบทความ เราไปเน้นในเรื่องตัวปัญหา คือพูดถึงเรื่องของการสูญเสียอะไรต่ออะไรหลาย อย่างเช่น การเติบโตของประชากร การนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ โดยที่ประมาทเกินเหตุทำให้เกิดผลเสีย เพราะว่าสิ่งเหล่านี้มันยังไม่สะท้อนเงื่อนไขอะไรออกมาให้ชัดเจน มันมีอีกตัวหนึ่งที่ไม่ได้ออกมา เพราะว่าสิ่งที่พูดมาทั้งหมดมันเป็นตัวผล ดังที่ผมกล่าวไปแล้วว่ามันเป็นเรื่องระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ตัวเหตุจริง ๆ มันไม่ได้อยู่ที่ว่ามนุษย์ทำลาย มันอยู่ที่มนุษย์แย่งชิงกันเอง การแย่งชิงระหว่างมนุษย์ด้วยกันทำให้เกิดการเลวเถิด ผมยังคิดว่า ถ้าหากว่าประชากรเกิดมาก เทคโนโลยีมันจะได้รับการเปลี่ยนแปลงไปมากก็ดี อะไรก็ตามยังไม่เป็นเหตุรุนแรง อย่างนี้ ถ้ามมนุษย์เข้าใจกันได้ เห็นอกเห็นใจกันได้ ทุกอย่างผมยังเชื่อว่าธรรมชาติให้การเปลี่ยนแปลงมา มันมีหัวใจอยู่ที่พูดถึงเหตุและผล ทุกอย่างมันเป็นเหตุและผลของมัน สอดคล้องกัน

ผมมีตัวอย่างจากของจริงหยิบยกขึ้นมา เวลาที่เราโค่นเลนงาน 2 ด้าน เต๋ยวี่นสังคมไทยโค่นเลนงานทั้งอนุรักษ์ ทั้งพัฒนา เรื่องอนุรักษ์ก็คือว่า ในช่วงไม่กี่ปีมานี้ เราถูกอำนาจที่รวมหัวกัน แล้วก็เลนงานเราหนัก ซึ่งจริง ๆ มองได้ 2 ด้าน ด้านหนึ่งก็โทษเขาไม่ได้ เพราะเราไปตกหลุมเขาด้วย ผมพูดมาตั้งแต่แรกแล้วว่า ทุกอย่างต้องดูที่ฐานความเป็นมนุษย์และตัวของตัวเอง ที่การศึกษาพูดกันและที่ผมพูดเมื่อสักครู่ไม่ยากให้เห็นเป็นภาษาคอกไม้ แต่อยากเห็นภาษาของการทำจริง ๆ พูดถึงเรื่องการพึ่งพาตนเอง แต่จริง ๆ แล้วเราเลือกจริงหรือ? ถ้าหากว่าไปตามเขา รับผิดชอบต่อเขาไม่ทัน อันนี้เป็นเงื่อนไขสำคัญมากเลย ความเป็นตัวของตัวเองจะไม่เกิด และจะไม่เคยมีในประวัติศาสตร์ว่า คนที่ตามเขาจะตามทัน

สักรายหนึ่งเลย มีแต่เดินกันเป็น คิดไม่เป็น เข้าปากเสือทุกที เพราะถือว่าพวกเปิดช่องดักไว้ อยู่แล้ว เราถึงได้ตาม ถ้าเขาไม่เปิดช่องดักไว้ เราก็คงไม่ตามเขา

เราพูดกันอยู่เสมอว่า คนระดับล่าง ระดับประชาชนเป็นฐานของสังคม เมื่อเป็น ฐานของสังคม หน้าที่ในการอนุรักษ์ก็คือ การพัฒนาที่ดี ไม่ได้อยู่ที่รัฐ ถ้ามองกระแสของรัฐนั้น ขึ้นไปแล้วก็ลงมา ขึ้นไปก็ลงมา อำนาจรัฐ มันไม่ได้อยู่กับที่เลย ขึ้นไปจากไหน แล้วลงมาเป็น อะไร ก็ประชาชนอีกนั่นแหละ เพราะฉะนั้นฐานจริง ๆ มันอยู่ที่นี้ เมื่อเป็นอย่างนี้แล้ว อำนาจในการอนุรักษ์ก็คือ อำนาจในการพัฒนาที่ดี ก็ถือว่าเป็นหน้าที่ธรรมชาติให้ไว้กับทุกคน อาจารย์วราพรพูดไว้เมื่อสักครู่นี้ เรื่องการพัฒนาทางด้านพันธุกรรม เทคโนโลยีทางด้านพัน ธุกรรมนั้นก็เหมือนกัน ไปเป็นแถบเลย มันไม่ได้อยู่บนฐานของเราเอง ถ้ามันอยู่บนฐาน ของเราเองมันมนุษย์กับธรรมชาติ เขาให้มาพอดีพอดี ถ้ามีอะไรเกิดขึ้นก็เรียนรู้ด้วยตัวเอง ปรับตัวได้ด้วยตัวเอง เขาพอดีพอดีครับ ไปเอาของในป่ามา ใช้ประโยชน์มนุษย์ต้องเอามา แต่เอามาอย่างไร ความเป็นคนท้องถิ่น รากฐานเป็นคนท้องถิ่น มันมีความรักอยู่ไม่อย่างนั้น คนไทยจะไม่ฝึกถึงบ้านของคนไทย คิดถึงเพราะว่าเราอยู่ เราเกิดขึ้นที่นี่ เห็นมาทั้งนั้น ทั้งในด้านปัจจัย 4 ด้วย

อีกด้านหนึ่งเป็นสิ่งสำคัญมากเลย ก็คือการเกิดขึ้นมาก็เห็นอะไรต่าง ๆ เป็นภาพ ต่าง ๆ ที่เราพูดกันว่าภาพลักษณ์หรืออะไรก็แล้วแต่ มันเข้าไปอยู่ในจิตใจ ห่างไปจากนั้นไม่ เท่าไรภาพพวกนี้มันจะปรากฏ แล้วคิดถึงอยากกลับ คิดถึงเพื่อน คิดถึงญาติพี่น้อง คิดถึง เมืองไทย คิดถึงอะไรต่ออะไร กระแสเหล่านี้ มันเป็นกระแสที่ธรรมชาติให้ commit เอาไว้ แต่ถ้าไม่มีสิ่งเหล่านี้แล้ว มันทำให้ทำลายไปได้เรื่อยๆ ทำลายไปหมด ละลายไปหมด เพราะฉะนั้นเมื่อเป็นอย่างนี้ ผมว่าความเป็นคนท้องถิ่นมันเป็นเรื่องสำคัญมาก ความเป็น มนุษย์ ความเป็นคนท้องถิ่น เป็นเรื่องของอนุรักษ์ และการพัฒนาอยู่กับคนทุกคนไม่ ได้อยู่กับคนกลุ่มเดียว ไม่ได้อยู่กับอำนาจข้างบน ถ้าหากว่าความรู้สึกหรือจิตสำนึก ความเป็นคนท้องถิ่นยังอยู่ สิ่งเหล่านี้จะไม่สูญ ที่มันสูญเพราะเห็นว่า วัตถุมันเข้ามาทำลาย และ โดยเฉพาะวัตถุตัวนี้มันเป็นวัฏจักรที่สอง วัฏจักรตัวแรกนั้น คนกับธรรมชาติอยู่ด้วยกัน ไม่ว่า ธรรมชาติที่เป็นรูปวัตถุ หรือว่าจะเป็นธรรมชาติที่มันเป็นพลังงานเป็นกระแสอะไรก็แล้ว แต่คนไปเอามา เอามาแล้วก็เอามาใช้ประโยชน์ ใช้ประโยชน์แล้วก็คืนกลับไปเป็น recycling ตัว balance ของ recycling ถ้าคนท้องถิ่นอยู่กับทรัพยากรท้องถิ่น อยู่กับภาพลักษณ์ของ ท้องถิ่น ตรงนี้มันมี balance อยู่

คนที่เขามาจากข้างนอก เขาไม่รู้! สิ่งหนึ่งที่เขาไม่มี เพราะเขาไม่ใช่เป็นคนที่นั้น จิตสำนึกเขาผูกพันอยู่ที่อื่น เรามีหน้าที่ที่จะต้องให้ เรารู้สิ่งเหล่านี้มันต้องกล้าที่จะให้กับเขา สิ่งที่มีนเป็นความจริง แล้วกล้าที่จะเป็นตัวของตัวเอง จะยืนอยู่บนขาของตัวเอง ใครจะเรียกว่าต่อสู้ ใครจะเรียกว่าอะไรก็แล้วแต่นั้นมันคำพูด ผมว่าความรุนแรงไม่รุนแรงนั้นไม่มี มักมีคนมาสัมภาษณ์ผม สัมภาษณ์บอกว่า ความรุนแรงนั้นเราไม่นิยมใช้ไหม ขอลาก่อนนะ คุณ อะไรคือความรุนแรง อะไรคือความไม่รุนแรง ผมมองเพียงอย่างเดียวว่าทุกอย่างมันมีอยู่ 2 ด้าน! มีทั้งกลวง ทั้งพอง ถ้าด้านหนึ่งมันไปอย่างไร อีกด้านมันก็มาอย่างนั้น สิ่งตรงนี้มันเปลี่ยนอยู่เรื่อย ถ้าด้านหนึ่งมันเปลี่ยนอีกด้านหนึ่งมันก็เปลี่ยน หลักธรรมท่านก็บอกแล้วว่า เมื่อมีเหตุย่อมมีผลนะครับ เมื่อมองเป็นสองด้านว่าเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งกันและกันนะ เพราะฉะนั้นอะไรคือ ความรุนแรงการมี imbalance เกิดขึ้นได้นั้น เพราะมีการไปตกอยู่ได้อำนาจของวัตถุ ถ้าขาดคุณธรรมเมื่อไหร่ตรงนี้เสร็จ เสีย balance หกค เมื่อเสีย balance ก็จะแรงขึ้น ใครก็ห้ามไม่ได้ ใครจะคาดเหตุการณ์เหมือนกับ 14 ตุลา ไม่มีใครหยุดยังมันได้ มันอยู่ที่อีกฝ่ายจะทำอะไร อีกฝ่ายก็จะทำอย่างนั้น แต่ถ้าหากว่ามองอะไรให้มันเป็นวิถีสักแล้วก็มองโดยมีจุดที่เป็นรากฐานของสังคม ที่มันร่วมกันอยู่ให้เห็นได้ นั่นแหละ คือ การเปลี่ยนวิถีจากศึกร้างบนที่มันสูง ให้มันต่ำลงมาได้ให้ต่ำลงไปอีก อันนี้เป็นเรื่องที่ผม อยากจะย้ำมากที่สุด

ผมบอกแต่แรกแล้วว่า ขยะนั้นไม่มีครับ ความรุนแรงหรือสันติสุขอะไรนี้ หรือสันติภาพอะไรนี้ ไม่มี มันอยู่ที่มนุษย์กับมนุษย์เท่านั้นเอง สรุปแล้วผมอยากจะเพิ่มในที่นี้ ก็คือ ไม่ใช่เพียงว่าประชากรเพิ่มขึ้น ทำนายอย่างนั้นอย่างนี้ เจอนไขที่มันอยู่ได้นั้นลงไปอีกที่มันไม่ใช่พวกนี้ พวกนี้มันเป็นภาพที่เอามาฉายในจอได้ เขียนลงในนี้ได้ ในแผ่นกระดาษ แต่สิ่งที่แฝงอยู่ในนั้นบางทีก็อาจจะเอาไปเขียนไม่ได้ เพราะมันอยู่ในจิตสำนึก เป็นความรู้สึกของแต่ละคน มันเป็นนามธรรม มันเป็น power เป็นพลัง พลังงานกับพลังต่างกัน พลังงานอย่างหนึ่ง พลังอีกอย่างหนึ่ง พลังนั้นคือ ที่เราเรียกว่า จิตวิญญาณนะ มันไม่ใช่พลังงาน แต่มันเป็น input ให้เกิดพลังงาน ซึ่งพลังงานเป็นตัวข้างนอก ตัว power จริง ๆ มันอยู่ข้างใน ในรากฐานแต่ละคน การศึกษาเราก็พูดกันว่า ทำอย่างไรจะทำให้คนเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่ม มีความกระตือรือร้น มีความเป็นตัวของตัวเอง เป็นอะไรเหล่านี้ ล้วนแต่เป็นคุณภาพของชีวิต แต่ว่าจะบอกว่า คุณภาพชีวิตจะต้องเป็นอย่างนี้ อย่างนี้ มันก็เหมือนกับขยะนั้น มันก็เหมือนกับความรุนแรงไม่รุนแรง มันเป็นตัวกริเท่านั้นเอง มันไม่ใช่เป็นตัวคนที่แท้จริงอยากจะฝากไว้และผมว่าอันนี้มันเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่สุดที่แฝงอยู่ในสิ่งที่เรา present ออกมา ขอขอบคุณครับ

เบญจา: ขอบคุณอาจารย์ค่ะ ไม่ทราบว่ามีคำถามจาก floor หรือเปล่าค่ะ เรียนเชิญ อาจารย์อุทัยค่ะ

อุทัย : คือผมมี 3 ประเด็นสั้น ๆ อยากจะทิ้งไว้ที่ floor ลองพิจารณาไม่ต้องสำหรับวันนี้ก็ได้ คือ เวลาพูดถึงเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ไร ผมไปมาหลายงานแล้ว เวลาพูดถึงประเด็นของสิ่งแวดล้อม รู้สึกน้ำหนักจะไปอยู่ที่ลำน้ำ ต้นไม้ ป่าเขา ซึ่งก็สำคัญ ผมไม่ได้ปฏิเสธตรงนี้เลย แต่ผมคิดว่า เมื่อเราพูดในเรื่องของคุณภาพประชากร ส่วนนั้นมันเป็น MACRO ซึ่งสำคัญ แต่ผมคิดว่า สิ่งแวดล้อมที่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน โดยเฉพาะในครอบครัวมีความสำคัญมากเช่นกัน ซึ่งเราจะต้องพัฒนากล่อมเกลี้ยงเด็กขึ้นมาเพื่อให้เป็นประชากรที่มีคุณภาพต่อไปในอนาคต สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวเขา ความรัก ความอบอุ่นที่จะให้เขา ผมได้ทำงานในมูลนิธิเด็กมา 10 กว่าปี ได้รับและเผชิญปัญหาตลอดเวลา เด็กยังขาดสิ่งเหล่านี้มาก สิ่งแวดล้อมเหล่านี้ ผมว่ามันมีผลกระทบมากกว่าสิ่งแวดล้อมที่มันอยู่ไกลตัวเขา ซึ่งมันเป็นป่าไม้และภูเขา สิ่งเหล่านั้นมีผลต่อเขาแน่ แต่ผมคิดว่า เวลาเรามองภาพคุณภาพประชากร ผมคิดว่าเราควรจะมองสิ่งแวดล้อมที่เป็นมนุษย์ และตัวเราเองตัวเราเองคือสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ชิดที่สุดกับเด็ก ซึ่งจะเป็นอนาคตของชาติ ที่จะเป็นประชากรที่สำคัญของประเทศ ถ้าเราไม่ตระหนักถึงสิ่งเหล่านี้ ผมว่าพูดไปเสียเวลาเปล่า

ประเด็นที่สองเรื่อง consciousness เราพูดถึงเรื่องสิ่งแวดล้อมที่พูดประเด็นนี้หลายคนคงโกรธ ไม่เป็นไร ผมคิดว่าโกรธจะนำไปสู่การคิด ถ้าพูดแล้วหัวเราะ ยิ้มหัวกันเดี๋ยวก็ลืม แต่ว่า consciousness อันนี้ ที่คุณเดชพูดเมื่อก็ สำคัญมาก เราเองเราไม่รู้เราโยงไม่คิด เพราะขณะที่เรามาประชุมกันที่นี่ ใช้ห้องแบบนี้ ใช้เครื่องแอร์แบบนี้ มันเกี่ยวกับการทำลายสิ่งแวดล้อมขนาดไหน เรากินอาหารแบบวันนี้ ทำลายสิ่งแวดล้อมขนาดไหนรู้ไหม ทำให้คนยากจนขนาดไหน ประเด็นเหล่านี้โยงกัน แต่เราไม่คิด consciousness อันนี้เราไม่ถือ เราควรคิด ป่าเขาลำเนาไพร ไกลเกินไป แต่ตรงนี้นั้นใกล้ตัว และผมคิดว่าตรงนี้เราน่าจะนำเอามาคิดระดับ microscopic ค่อนข้างมาก เพราะฉะนั้น ผมคิดว่าเรามองแต่ของที่ทางเราออกไป แต่เราทำในสิ่งที่มันเป็นต้นเหตุของปัญหาทั้งหมด เพราะเราเองเราคิดไปโทษ คนอื่นเป็นต้นเหตุของ ปัญหา แต่ตัวเราเองก็เป็นต้นเหตุของปัญหา โดยที่เราเองไม่ใส่ใจ ผมว่าวิธชีวิตพวกเราทุกคน ที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ เป็นต้นเหตุคนละนิดละหน่อย รวมกันเข้าไปสร้างปัญหาให้กับปัญหาทั้งหมดที่พูดมา ผมว่าอันนี้จำเป็นมาก มิฉะนั้นแล้วผมคิดว่า ปัญหาเรื่อง สิ่งแวดล้อม ไม่ต้องไปพูดหรอก เพราะเราเป็นส่วนหนึ่งของสาเหตุ เราพูดเหมือนกับเราเป็นผู้เชี่ยวชาญแก้ปัญหา เราเป็นตัวแทนปัญหา อันที่สามที่ผมอยากจะทิ้งไว้ก็คือว่า เวลาพูดถึงเรื่องเทคโนโลยี เทคโนโลยีเป็นวัฒนธรรม เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น

มา แล้วการที่มนุษย์จะสร้างอะไรขึ้นมา สร้างขึ้นมาบนฐานของวัฒนธรรมของชุมชนหรือของสังคมนั้น ปัจจุบันนี้เราไม่ได้สร้างเทคโนโลยีบนพื้นฐานของวัฒนธรรมของเรา แต่เราได้ไปหยิบยืม innovation วัฒนธรรมอื่นมาใช้บริโภคอย่าง สนุกสนาน โดยหวังว่าสักวันหนึ่งจะมีเทคโนโลยี transfer ผืนหวานงานวิจัยออกมาแล้ว เทคโนโลยีที่เราซื้อนี้มีเงื่อนไขทุกอย่าง จะซื้อเครื่องเทคโนโลยีมาทำน้ำมันพืชขาย น้ำมันงา ไปซื้อเครื่องจักร มีเงื่อนไข เงื่อนไขข้อที่หนึ่งเลย เขาจะบอกคุณซื้อเครื่องจักรไป เราจะขายให้ก็ต่อเมื่อ หนึ่งคุณต้องไม่ขายน้ำมันนี้ไปยังประเทศอื่น หรือถ้าคุณขายให้ประเทศอื่นคุณต้องขออนุญาตเราก่อน หรือขายได้เฉพาะภูมิภาคเอเชีย เห็นไหม เทคโนโลยีที่เราซื้อมาทั้งหมด มันถูกเงื่อนไขหมด อาจารย์มีขวัญทำมาอาจารย์ทวีทำมาในประเทศต่าง ๆ ทำมาหมด เราผืนหวาน หวังว่า จะมี technology transfer แล้ว technology transfer นั้น ไม่ได้ตั้งบนพื้นฐานบ้านเรา ผมคิดว่า ถ้าเราไม่เห็นประเด็นเหล่านี้ เรื่องสิ่งแวดล้อม เรื่องคุณภาพประชากรป่วยการ 20 ปี มาดลองกันใหม่ก็ยังเหมือนเดิม

ระพี: เพราะว่า พูดไม่จบนะครับ สิ่งที่เรากำลังเป็นปัญหาซึ่งใกล้ตัวผมมาก ๆ เลย ในเรื่องกล้วยไม้เนี่ยเอง แต่ผมไม่ได้ทำ ผมบอกว่าผมไม่ได้เรียนกล้วยไม้ อย่างที่อาจารย์ยกยักขัย พูดเมื่อเช้านี้ อาจจะเป็นเพราะไม่ได้เรียนมากะมัง จึง see through เพราะว่าการศึกษา เรามันติดอะไรหลาย ๆ อย่างมี case study อันหนึ่งอยากจะเล่าให้ฟัง เวลาไปที่ไหน ฝรั่งเศสเนี่ย ยุติมนิสต์ก็วันละก็ขวด ท่านทราบไหมว่าไอ้กลาสนี ที่เพาะกล้วยไม้เนี่ย มันเป็นขวด วิสกีตราดำ แต่ผมว่าเขารู้ แต่เขาแกล้งกระเช้าผม ผมไปประเทศไหน ผมก็เห็นขวดวิสกีตราดำวางอยู่ บอกได้เลย ยูสั่งกล้วยไม้เมืองไทยไซ้ไหม ไซ้! ไซ้ทั้งนั้นเลยทั่วโลก ทั่วโลกเลย ผมบอกว่าหนึ่งกล้วยไม้ ไม่มีใครสนับสนุน ต้องใช้หลังบ้าน ที่ข้าง ๆ ครับ เป็นที่วิจัย และต้องขอขอบคุณความจนของผม เพราะตอนนั้นผมไม่มีเงิน กลาสลูกละ 50 บาท เงินเดือนเราออกนะ จบออกมาขั้นตรี 500 บาท แต่ก็ยังดีกว่าชาวบ้านเขาเยอะ ผมเอามาต้องมาซื้อขวดที่เจ็ก ขยายขวด ใบละ 80 สตางค์ทำ แต่ปรากฏว่าไอ้กลาสตัวนี้ มันใช้ได้ดีกว่าขวดฝรั่ง เพราะว่ามันมี space ที่จะเพาะกล้วยไม้ได้ เท่ากับขวดฝรั่ง 4 ขวด ซ่อนก็ได้ แถมตอนหลังทำ packaging ส่ง export อะไรได้เยอะ ผมไม่ได้ทำส่วนตัว พอผมทำได้ผมก็เผยแพร่ให้ชาวบ้าน และเป้าหมายของผมอยู่ที่คนระดับล่าง แต่รวมกลุ่มกันได้ ก็จนกระทั่งเราเผยแพร่ ไอ้ขวดที่เจ็ก ขยาย ใบละ 80 สตางค์ คนใช้กันมากขึ้น สอนให้คนเพาะเป็นอะไรต่ออะไร กว่าเราจะค้นพบว่าเพาะกล้วยไม้ได้ใช้เวลา 4 ปี

ตอนหลังโรงงานเดินเข้ามาหาเลย บอกว่าผมเป่าให้ได้ พอเป่าให้เสร็จก็บอกเลย บอกให้คุณปรับปากขวดนะ และขวดนี้แสดงให้เห็นว่าเป็นเทคโนโลยี ยังมีอีกหลายอย่างถ้า

เรา develop ขึ้นมาจากของทั้ง คนเขาบอกว่ามันเป็นขยะ ถ้าเรารู้จักใช้และเป็นของท้องถิ่นของเราเอง บนฐานของเราเองแท้ ๆ รัฐเพิ่งจะมาประกาศอันนี้เป็นพืชเศรษฐกิจ เมื่อปี 30 นี้เอง พอประกาศโครมก็เกิดเรื่อง ผมบอกว่ารัฐทำไมถึงกลัวว่า ชาตินี้เขาจะคิดแข่งกับเรา เพราะรัฐหันหลังไม่เป็น เห็นแต่ข้างหน้าทบทวนไม่เป็น ถ้าทบทวนเป็นหันหลังเป็นจะรู้ว่าภัยจริง ๆ มันอยู่ข้างหลังด้วย กลัวมันนี่เป็นพืชที่ขึ้นมาจากฐานเราเองแท้ ๆ เลย มี ๆ อีตระมาก ๆ เพราะไม่มีการครอบงำทางวัตถุ เวลานี้ภาคใต้ต้องการกล้วยไม้ ปรากฏว่าชาติใหญ่ ๆ เข้ามาอยู่นะ เข้ามาผลิตในนี้ พอเขาผลิตได้เขาก็ส่งไปขายที่อื่น แย่งอาชีพคนไทย นโยบายของรัฐเองก็ยัง ยัง ยังก็มีมาแล้ว ก็ยังอยู่อย่างนี้ ไม่มีใครเข้าไปแตะได้

อีกประการหนึ่งจาก paper อาจารย์วรพร ผมขีดเส้นไว้เลย อาจารย์อาจจะเขียนไว้โดยไม่ได้นั้น แต่ผมเน้นตรงนี้เลยว่า คำว่าพืชเศรษฐกิจนี้แหละตัวร้าย เพราะที่จริงมันไม่ใช่พืชเศรษฐกิจ แต่เงื่อนไขมันอยู่ที่คนจะมองว่าอะไรคือเศรษฐกิจ ต้องได้เงินมาก ๆ เสียก่อน พืชไหนถ้าหากยังไม่ทำเงินได้เป็นพันล้านจะไม่ถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจ แล้วทำให้เกิดอะไรขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นก็คือว่าไม่ก่อให้เกิดการริเริ่มเลย กลายเป็นคอยแต่ฉกฉวย คนเขาทำด้วยความอิสระ ก็กระโดดเข้าไปฉกฉวย พอมันมากพอแล้ว ผลประโยชน์เยอะแล้วจะเข้าไป และยังถือสิทธิ ด้วยไม่ได้มองทบทวนเลยว่าเขาทำมาได้ยังไงกว่าจะถึงตรงนี้ จะกลัวเสียหายหรืออย่างไรไม่ทราบ สิ่งเหล่านี้คือการคิดโดยไม่มียุทธศาสตร์เลยว่าการทำอย่างนั้น มันจะสร้างสรรคได้จริงหรือเปล่า มันบั่นทอนมันทำลายเวลานี้ แล้วเวลานี้ก็ไปปรับเอาอำนาจระดับโลก เพราะคนไทยนี้ชอบอะไรที่พอบอกโลก มันขึ้นเลย แทนที่จะมองว่าเราเองทำของเราเองนี้ให้ดีที่สุด

แต่เราต้องยอมรับอีกอย่างหนึ่ง ถ้าดูโครงสร้างนโยบายของรัฐแล้วก็จะเห็นว่าเวลานี้เราเพลี่ยงพล้ำไปถึงไหน จนมาถึงตั้งองค์กร ส่งออกเลย ชูมาเลย มีอะไรเก็บขายหมด ตอนนี้มาคิดว่าทำอย่างไรจะไม่ให้ป่าเราสูญ ผมมองดูแล้ว มันก็เหมือนกับที่อาจารย์ธีรยุทธ พุดเมื่อเช้า คือ จัดเป็นทวิภาค ระหว่างประชาชน กับอำนาจรัฐ ที่อาจารย์ธีรยุทธพูดหมายถึง อำนาจรัฐในทวิภาค แต่ผมคิดเมื่อเช้านี้ ผมคิดว่าผมมีอะไรอยู่ในใจ ผมเอามาเสริมให้ บอกว่ามีภาคที่สามนั่นคือ ประชาชน ที่นี้ผมมองว่า ข้างบนนี่จะมีสักเท่าไร ระหว่างข้างบนกับประชาชน เป็นตัวที่นามองมาก ๆ ถ้าสภาพเป็นอยู่อย่างนี้ ประชาชนทำอะไรออกมา โดยไม่รู้ตัว โดยไม่รู้ตัวจริง ๆ แล้วก็ยิ่งกว่านั้นเมื่อของเราทำเอง แต่กลับทำลายแล้วเอาของต่างประเทศเข้ามา ในหนังสือพิมพ์ลงเมื่อไม่นานมานี้ว่า ใครปลูกกล้วยไม้inari ในบ้านจะติดคุกด้วย นั่นก็หมายความว่าอะไร หมายความว่าอำนาจอนุรักษ์ไม่ได้อยู่ที่ประชาชนแต่ละคน อยู่ที่ข้างบนเท่านั้นเอง และก็ทำในทางที่ไม่ถูกต้องเพราะอะไร

วัฏจักรตัวสำคัญนั้นแหละคือชีวิตคน คนอยู่กับความรัก ความรักนั้นอยู่กับการปฏิบัติ ความรักนี้ก็จะเจริญเติบโตขึ้นมา เสร็จแล้วเขาก็จะไปปรับอะไรต่ออะไรอีก จนกระทั่งบังเอิญ ลึกซึ้งไปถึงป่าไม้ ถึงต้นน้ำลำธาร ถึงอะไรเพราะคนมันอยู่บ้านแล้ว เมื่อคนมันอยู่บ้านคน ต้องมีสื่อ แล้วสื่อต่าง ๆ ที่มีสื่ออะไรที่สำคัญนั่นก็คือ สื่อธรรมชาติในบ้าน ห้ามเลี้ยงสัตว์ป่า ใน บ้านห้ามปลูกต้นไม้ป่า เพราะถ้าธรรมชาติต้องมองทั้งระบบ การมองที่ระบบไม่ใช่ มองว่าหายาก หายากมาก หายากของใครถามดู หายากของคนและกลุ่มที่ชี้ว่าหายาก คือ คนกลุ่มไหน ไซ้ไหมครับ ผมสงสัยเด็ก ๆ เด็กบางคนโทรศัพท์ไปหาผม คุณลุง คุณตา อาจารย์ ผมอยากจะเลี้ยงของพวกนี้ เวลาเลี้ยงไว้แล้ว 3-4 ต้น เด็กเหล่านี้จะเติบโต มาบนรากฐานที่จะนำไปสู่ความรักถิ่นทั้งหลาย ทุกอย่างมันอยู่ตรงโคนราก แล้วมันก็จะแตก กิ่งก้านสาขา ผมว่ามนุษย์ บางคนก็อาจจะรักกล้วยไม้ บางคนก็อาจจะรักอะไรก็แล้วแต่ รัก ศิลปะ รักดนตรี รักอะไรต่ออะไร สารพัดรักได้ทั้งนั้น เพราะเงื่อนไขในจิตใจคนไม่เหมือนกัน แต่ว่าเมื่อเขาเติบโตขึ้นมาก็จะแตกกิ่งก้านในที่สุดก็จะพูดได้ทุกอย่าง เพราะความรักมันอยู่ใน ทุก ๆ อย่างทุกสาขาวิชามันมารวมอยู่ที่....ตัวเดียว ก็คือ สังคมที่อยู่ในชีวิตคน แล้วเวลานี้ สรุปก็คือว่า อนุรักษ์ก็เด่น พัฒนาก็เด่นชุมชนขึ้นมา องค์กรเงินระดับโลก คือการตกแต่งทาง การพัฒนามองให้ลึก

เพราะฉะนั้นเวลานี้เมืองไทยถูกเล่นทั้งสองด้านเลย หรือจะเป็นเพราะว่าเราเกิดมา ในประเทศด้อยพัฒนา มันจะเป็นหลักของการกีดกันหรือเปล่า ไอ้อย่างนี้ก็ต้องนั่งสมาธิ (เสียงหัวเราะ)

เดชา: ผมขอเพิ่มอีกนิดเดียว ผมอยู่ตรงนี้ ผมมีปัญหาเยอะเลย เพราะว่าผมหนาว (เสียงหัวเราะ) อยู่ที่บ้านไม่มีแอร์ เพราะว่าผมชินกับความร้อนมากกว่าความเย็น อยากจะ ฝากอีกนิดหนึ่ง ปัจจุบันนี้ สิ่งสำคัญที่สุดในสังคมนี้ก็คือ เราต้องรู้เท่าทัน อันนี้เป็นห่วงมาก เลยว่า การรู้เท่าทัน มันน้อยลงไปทุกที เพราะว่าความฉ้อฉล ความซับซ้อน มันทำให้เกิดขึ้น มากมาย อย่างบทบาทของ WORLD BANK เราเห็นยาก เพราะว่า มันซับซ้อน WORLD BANK ทำกับเรามาตั้ง 30 กว่าปี เราไม่ค่อยทราบ อีกอย่างก็คือ การโฆษณา สื่อต่าง ๆ ใช้เทคนิค ต่าง ๆ มาโฆษณาสินค้าที่เลว อย่างเช่นเตี้ยนี้ เรื่องสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ใคร ๆ ก็รู้สิ่งแวดล้อม เพราะต้องรักษาไว้ ไม่ว่าเปียร์ตราสิงห์ ไม่ว่าโค้กก็รู้เรื่องสิ่งแวดล้อม เห็นไหมว่า โฆษณา เขา เข้าไปในป่าสวยงาม รักษาสิ่งแวดล้อม แล้วสุดท้ายก็ยกโค้กแคนขึ้นมากิน หรือ สิงห์แคน ตัวแคนทั้งหลายแหละทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างมหาศาล เพราะว่า มันเอาโลหะมาใช้แล้วก็ กิ่ง และตัวมันเองแพงยิ่งกว่าตัวสินค้าเสียด้วยซ้ำ เพราะว่ามันเป็นเรื่องค่านิยมที่ผิด ๆ อย่าง โค้กแคนกระป๋องละ 10 กว่าบาท แต่ถ้าเป็นโค้กธรรมชาติเอาขวดใส่ หมุนเวียนได้ 4 บาท

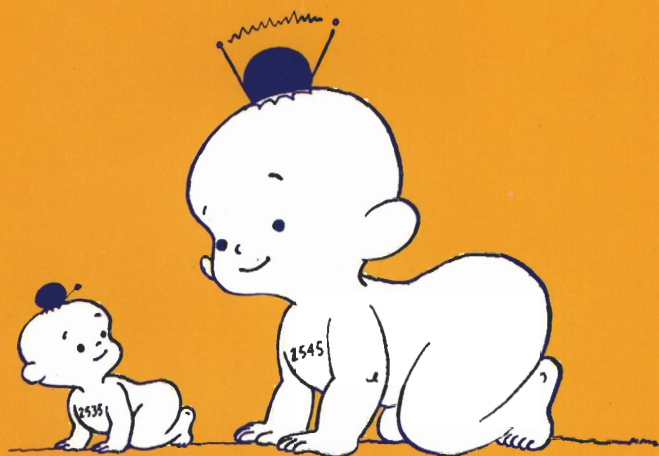
5 บาท เห็นได้ชัดว่าพวกนี้ทำลายธรรมชาติ เพราะว่าอาศัยเงื่อนไขของสิ่งแวดล้อมมาโฆษณาตัวเอง ซึ่งพวกนี้เป็นสิ่งจอมปลอม เพราะฉะนั้น ถ้าเรารักธรรมชาติจริงก็อย่าไปกินไฉ่พวกนี้ อันนี้มันมองไม่ออก มันซับซ้อนมากเกินไปมองไม่ออก อีกอย่างความซับซ้อนก็คือ ความช่วยเหลือ ผมอยากจะพูดนิดหนึ่งความช่วยเหลือ มันดีหรือเปล่า พวกเราอาจจะคุ้นเคยกับความช่วยเหลือและนายทุนต่าง ๆ ร็อกกี้เฟลเลอร์เอเย่ WORLD BANK เอเย่! รวมทั้ง ยู เอส แล และอีกมากมาย โยงหรือเปล่า ความช่วยเหลือเหล่านี้ มันโยงกับความพึงพาที่เอาผลประโยชน์จากเราหรือครอบงำเรา หรือทำให้เราอยู่อย่างไร มีใครเคยโยงไหม พวกเราพวกปฏิบัติการอิสระทั้งหลาย เราปฏิเสธ เราไม่เอาทุนจากร็อกกี้เฟลเลอร์ เราไม่เอามาจากยูเอส แล เราไม่เอามาจากใคร เราไม่เอามาจาก WORLD BANK เราไม่เอา พวกเหล่านี้เอาไปคืนเขา ถ้าเราจะพูดพูดได้อีกยาว เราเป็นนักวิชาการ เราน่าจะค้นได้ว่า เขาให้เรามาแล้ว เขาเอาอะไรจากเราไปบ้าง โยงได้ทั้งนั้น แพทย์ใช้ทุนร็อกกี้เฟลเลอร์ไป ร็อกกี้เฟลเลอร์ขายเครื่องมือแพทย์ให้เท่าไร โยงสิครับ เขาครอบงำการแพทย์ของไทยอย่างไร ควบคุมนโยบายประชากรเราอย่างไร ร็อกกี้เฟลเลอร์ เขาให้ไหม สถาบันประชากร เขาควบคุมนโยบายเราอย่างไร เราทราบแต่เราก็ยอม เราไม่มีอิสระ นักวิชาการ ถ้าเราวิเคราะห์จริง ๆ แล้ว เราต้องยอมรับว่ามันเป็นอย่างนั้น

อีกอย่างสุดท้าย ขอฝากอีกนิดหนึ่งว่า สังคมที่จะสงบสุขได้ มันต้องเป็นธรรม คนส่วนใหญ่ต้องมีความหวังว่า ชีวิตจะดีขึ้น อันนี้เป็นหลัก ถ้าไม่มีความหวัง สังคมไม่มีสันติสุขหรอก ที่นี้ปัจจุบันนี้มันยังงี้ ที่มันสงบสุขอยู่ได้ปัจจุบัน มันเป็นความหวังที่เขาหลอกลวงชาวบ้านมีความหวังที่ดีขึ้น ทั้งที่จน หวังอย่างไรทราบไหม หวังว่าจะได้เป็นนักร้องอาจจะดังได้ หวังจะได้เป็นดารา จะเป็นนางงามเป็นนักมวย หรือไม่จันก็หวังว่าจะถูกล็อตเตอรี่จะรวยขึ้นมาได้หมดคดีสิน หรือว่าไปเล่นม้ารวย พวกนี้คือความหวัง ที่เขาสร้างขึ้นมามาเพื่อให้คน ยังมีความหวังอยู่ยังไม่ไปทำความวุ่นวาย แต่ความหวังเหล่านี้มันไม่จริง มันจะอยู่ได้ไม่นาน มันชั่วคราวเท่านั้น ที่นี้ถ้าคนไม่มีความหวัง จะเป็นอย่างไร

ผมขอยกตัวอย่างนิดหนึ่ง ให้ทราบว่าจริง ๆ แล้วมันเคยมีอีสานกับภาคเหนือ สมัยรัชกาลที่ 5 มันเกิดกบฏ คนภาคกลางกบฏมีบุญ กบฏมีบุญอะไร ทำให้คนต่อสู้ เขาอุลัทธิพระศรีอารย์ว่า สังคมจะดีสังคมพระศรีอารย์ เราต้องต่อสู้เพื่อให้ได้มานั้นคือ ความหวัง เพราะว่าช่วงนั้น คนทุกคนชิน พวกเราทราบว่า ช่วงนั้นมันเป็นอย่างไร ระบบเทศา มันเป็นอย่างไร ระบบรวบอำนาจไปสู่ส่วนกลาง เขาต่อสู้เพื่ออะไร เพื่ออุลัทธิพระศรีอารย์ คอมมิวนิสต์ที่ระบอบเข้ามาได้ช่วง 10-20 ปี ก่อนเข้ามาทำอะไร อุลัทธิคอมมิวนิสต์คืออุลัทธิพระศรีอารย์ใหม่ ที่ทำให้สังคมดีที่สุด ผมเรียกว่าดี แต่ไม่ชั่ววูบ คนเขาต่อสู้เพื่อให้ได้อันนั้นมา

แต่เมื่อรู้ว่ามันไม่ดีเขาก็เลิก แล้วปัจจุบันสังคมมันเลวร้ายลงไป มีความหวังอะไร ที่ชาวบ้านอยู่ ความหวังลม ๆ แล้ง ๆ เป็นคาราเป็นอะไรพวกนี้ ซึ่งชาวบ้านก็รู้ว่ามันไม่เป็นจริง ถ้าไม่มีความหวังที่ดีขึ้น สังคมจะสงบได้อย่างไร คนส่วนใหญ่ที่เดือดร้อนไม่ยอมหยอก คนส่วนน้อยพวกเรามีความสุขอยู่ได้ก็มีความสุข แต่ถ้านบ้านเมืองไม่สงบ เราไม่มีอะไรสักอย่างมันไม่สงบหยอก เพราะหลายประเทศ แสดงให้เห็นแล้วว่าไม่จันททางเดียวที่จะทำให้ดีขึ้นก็คือทำให้เกิดความเป็นธรรม ให้มีความหวังจริง ๆ ที่เขาจะได้ดีขึ้น เพื่อประโยชน์ของพวกเราเองด้วย เราไม่ได้เรียกร้องให้ใคร เรียกร้องเพื่อพวกเราที่แหละที่ได้เปรียบสังคมอยู่แล้ว ทำให้เขามีความหวังจริง ๆ เราจะได้อยู่ได้ด้วย เพราะถ้าเขาไม่มีความหวังแล้วเขาต้องสู้แน่ๆ ผมขอฝากไว้แค่นี้ ขอบคุณมาก

เบญจะ มีคำถามอีกไหมคะ ถ้าหากไม่มีคำถาม ดิฉันขออนุญาตสรุปสั้น ๆ สำหรับในช่วงบ่ายนี้ ดิฉันพอจะจับใจความได้ว่า ไม่ว่าน้ำเสียงที่ออกมาจาก คุณหมอวิโรจน์ อาจารย์ทวีศักดิ์ อาจารย์วรภาพ อาจารย์ระพี รวมทั้งคุณเคชาด้วยนะคะ ออกมาตรงกันในเรื่องใหญ่ ๆ ก็คือ สังคมที่จะทำให้ประชากรหรือสิ่งแวดล้อมที่จะทำให้ประชากร มีคุณภาพชีวิตดีขึ้นในทศวรรษหน้า ก็คือสังคมจะต้องมีการกระจายรายได้ หรือการจัดสรรผลประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน เพื่อที่จะเพิ่มความเสมอภาค หรือความเป็นธรรมในสังคม แล้วในแง่ของประชากร ประชากรที่จะมีคุณภาพได้จะต้องเป็นประชากรที่มีคุณธรรม ดิฉันจะขอสรุปสั้น ๆ เพียงแค่นี้ สำหรับการสัมมนาในบ่ายวันนี้ แล้วในที่สุดนี้ ดิฉันขอเชิญชวนให้ท่านทั้งหลายได้โปรดปรามมือเป็นเกียรติแก่ท่านวิทยากรทั้งหมดในตอนบ่ายวันนี้อีกครั้งหนึ่งค่ะ

Published with support from
the William and Flora Hewlett Foundation